

ใบรับรองวิทยานิพนธ์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

ปริญญา

ภูมิสถาปัตยกรรมศาสตร์

โครงการสหวิทยาการระดับบัณฑิตศึกษา

สาขา

ภาควิชา

เรื่อง แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ เมืองโบราณนครไชยศรี อำเภอเมือง
จังหวัดนครปฐม

Guidelines for Historical Resource Conservation and Development of Mueang Boran
Nakhon Chai Si, Mueang Nakhon Pathom District, Nakhon Pathom Province

นามผู้วิจัย นางสาวณาลี ศักดิ์สุริยผดุง

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รองศาสตราจารย์อติศรา มินะกนิษฐ, Ph.D.)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์กัณฐิยา จิระประเสริฐกุล, Ph.D.)

ประธานสาขาวิชา

(รองศาสตราจารย์อติศรา มินะกนิษฐ, Ph.D.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์กัญญา ชีระกุล, D.Agr.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ เดือน พ.ศ.

สิงสิงห์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ เมืองโบราณศรีชัยศรี อำเภอเมือง
จังหวัดนครปฐม

Guidelines for Historical Resource Conservation and Development of
Mueang Boran Nakhon Chai Si, Mueang Nakhon Pathom District,
Nakhon Pathom Province

โดย

นางสาวณาลี ศักดิ์สุริยผดุง

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
พ.ศ. 2557

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วนาลี ศักดิ์สุริยผดุง 2557: แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณ
นครไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ปริญญาญัตติสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรมศาสตร์ โครงการสหวิทยาการระดับบัณฑิตศึกษา อาจารย์ที่ปรึกษา
วิทยานิพนธ์หลัก: รองศาสตราจารย์อัสรา มินะกนิษฐ, Ph.D. 189 หน้า

พื้นที่ประวัติศาสตร์ในประเทศไทยมีหลายแห่งและบางแห่งตั้งอยู่ในเขตเมือง จึงมักประสบปัญหา
ด้านการอนุรักษ์ภายใต้ยุคแห่งการพัฒนาเมือง การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่เป็นปัญหา
ข้อจำกัดและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ เมืองโบราณนครไชยศรี และเพื่อ
เสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่อย่างเหมาะสม เริ่มจากการศึกษาข้อมูลจากกรณีศึกษา 1) เมือง
โบราณอู่ทองเป็นเมืองโบราณในยุคสมัยเดียวกับเมืองโบราณนครไชยศรีมีลักษณะ และองค์ประกอบของพื้นที่
คล้ายคลึงกัน 2) นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียงในระดับเมืองมรดก
โลก โดยศึกษารูปแบบ กระบวนการดำเนินงาน บังคับ ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ เพื่อนำข้อมูลทั้งหมด
ที่ได้มาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณนครไชยศรี ในส่วนของพื้นที่ศึกษาเมืองโบราณนครไชย
ศรี มุ่งเน้นศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ข้อมูลลักษณะทางกายภาพ หลักการวางแผน กระบวนการดำเนินงาน
และการบริหารจัดการ โดยวิธีการสำรวจภาคสนาม ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย และการสัมภาษณ์เชิงลึก
แบบกึ่งมีโครงสร้างบุคคล 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้นำหรือตัวแทนชุมชน เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารและนักวิชาการหรือ
ผู้เชี่ยวชาญ

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าปัจจัยที่เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ศึกษามี 3 ด้าน
หลัก คือ 1) นโยบายการพัฒนาเมืองและเศรษฐกิจ 2) การบริหารจัดการ และ 3) การพัฒนาด้านกายภาพ เพื่อ
แก้ไข ลดปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ จึงเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และ
พัฒนาพื้นที่ใน 3 แนวทางหลัก คือ 1) แนวทางในการแก้ไขปัญหาจากปัจจัยด้านนโยบายการพัฒนาเมืองและ
เศรษฐกิจด้วยมาตรการส่งเสริม ผลักดันและมาตรการควบคุม ป้องกันที่เอื้อต่อการพัฒนาแต่จำกัดภายใต้กรอบ
การอนุรักษ์ 2) แนวทางในการแก้ไขปัญหาจากปัจจัยด้านการบริหารจัดการด้วยมาตรการส่งเสริม ผลักดันและ
มาตรการควบคุม ป้องกันโดยอาศัยกลยุทธการมีส่วนร่วมของชุมชน และ 3) แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา
ด้านกายภาพด้วยมาตรการส่งเสริม ผลักดัน มาตรการควบคุม ป้องกันและมาตรการพัฒนาปรับปรุงโดยคำนึงถึง
เอกลักษณ์ ลักษณะและองค์ประกอบที่เป็นความจริงแท้ของพื้นที่ เพื่อให้เมืองโบราณนครไชยศรีคงอยู่เป็น
สมบัติทางประวัติศาสตร์ของชาติ และชุมชนตลอดไป

Wanalee Saksuriyaphadung 2014: Guidelines for Historical Resource Conservation and Development of Mueang Boran Nakhon Chai Si, Mueang Nakhon Pathom District, Nakhon Pathom Province. Master of Landscape Architecture, Major Field: Landscape Architecture, Interdisciplinary Graduate Program. Thesis Advisor: Associate Professor Alisara Menakanit, Ph.D. 189 pages.

Thailand has many historical sites, some of them are in urban areas. These sites often faced conservation problems under the city development process. The objectives of this study were to study factors that caused conservation and development problems or constraints of Mueang Boran Nakhon Chai Si and suggest guidelines for appropriate conservation and development. The study methods started with 2 case studies; 1) the ancient city of Mueang Boran U Thong which is of the same era as Mueang Boran Nakhon Chai Si and 2) Historic City of Ayutthaya, a world heritage site. The conservation process, problems and constraints of these 2 cities were studied to apply to the conservation and development of Mueang Boran Nakhon Chai Si. As for Mueang Boran Nakhon Chai Si, the study focused on historical and physical aspects, policy, management and conservation process. Data gathering techniques were field survey, literature review and in-depth interviews of 3 groups, namely, leader or community representatives, executive officers and scholars or specialists.

The findings showed 3 factors that were obstacles of Mueang Boran Nakhon Chai Si conservation and development; 1) policy and the economy 2) management and 3) physical development. The suggested conservation and development guidelines were; 1) conservation and development policy, using supportive, control and protection measures, 2) management process, with community participation under supportive control and protection measures and 3) physical conservation and development, considering the city identity and authenticity using supportive, control and protection and development measures.

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความอนุเคราะห์จากบุคคลหลายท่าน อันดับแรกผู้วิจัยกราบขอบพระคุณอย่างยิ่งคือ รศ.ดร.อลิสรา มินะกนิษฐ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ซึ่งมีส่วนสำคัญยิ่งในการผลักดัน ให้คำปรึกษา จดประกายแนวความคิดและแนวทางต่าง ๆ แก่ผู้วิจัยในทุกเรื่อง ทั้งเกี่ยวกับวิทยานิพนธ์และเรื่องส่วนตัว อาจารย์ผู้เป็นผู้นำ อดทนต่อศิษย์ที่คือร้นคนนี้อย่างเต็มที่ ทำให้ผู้วิจัยไม่ย่อท้อและลุกขึ้นต่อสู้กับปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการวิจัยได้อีกครั้ง อาจารย์อีกหนึ่งท่านที่สำคัญมากคือ ผศ.ดร.คัทธิดา จิรประเสริฐกุล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม แม้ศิษย์คนนี้จะเข้าพบเพื่อขอคำปรึกษาจากอาจารย์น้อยครั้ง แต่ทุกครั้งที่มีความปรึกษาอาจารย์ จะได้รับคำแนะนำในประเด็นที่สามารถนำไปพัฒนาวิทยานิพนธ์ได้เสมอ ทั้งนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รศ.ดร.ชัยสิทธิ์ ด้านกิตติกุล ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอกและผศ.ดร.ณัฐ พิษกรรม ประธานการสอบวิทยานิพนธ์ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะ เสนอแนะแนวทางที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น อาจารย์อีกท่านที่ต้องกราบขอบพระคุณคือ ศ.เอี่ยมพร วิสมหมาย อาจารย์ผู้ให้กำลังใจและห่วงใยลูกศิษย์คนนี้อย่างมาก รวมทั้งกราบขอบพระคุณอาจารย์ในสาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรมทุกท่านที่อบรมสั่งสอนและมอบความรู้ให้ตลอดมา

ทั้งนี้ ขอกราบขอบพระคุณตัวแทนชาวบ้าน นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารจัดการผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรีทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือและอนุเคราะห์ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินงานวิจัยเป็นอย่างดี

สุดท้ายนี้ ผู้ที่มีส่วนสำคัญยิ่งในการทำวิทยานิพนธ์และการดำเนินชีวิตของผู้วิจัยคือครอบครัวศักดิ์สุริยผดุง ซึ่งเข้าใจและให้กำลังใจกันตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ป้า แม่ เจ้ และหลานสาวทั้งสอง ขอขอบคุณจากหัวใจที่สุดในชีวิต นอกจากนี้ ผู้ที่ลืมไม่ได้เลยคือ พี่น้องชาว MLA ทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพี่น้องนิสิตร่วมรุ่นที่ 1 พี่บ้อมพี่ชายผู้จากไปแต่ไม่มีวันลืม พี่นุ่นพี่สาวคนสนิทที่รักและรู้ใจเสมือนคนในครอบครัว พี่อ้อพี่สาวผู้แสนดีและช่วยเหลือผู้อื่นเสมอ น้องทรายน้องสาวผู้น่ารัก น้องจิน้องสาวคนสวย พี่ก้อย พี่นาย พี่เชษฐ พี่เอ็กซ์ พี่ระและพี่ด็ก พี่ชายทั้ง 6 ที่รักและห่วงใยกันเสมอ ได้รู้จัก เป็นเพื่อน เป็นพี่เป็นน้อง ร่วมทุกข์ร่วมสุข ต่อสู้ ฝ่าฟันกับอุปสรรคต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามา ขอขอบคุณจากใจเช่นกัน

วนาลี ศักดิ์สุริยผดุง

มิถุนายน 2557

สารบัญ

หน้า

สารบัญตาราง	(4)
สารบัญภาพ	(5)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ขอบเขตของการวิจัย	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	6
ลักษณะ องค์ประกอบ และประเภทของพื้นที่ประวัติศาสตร์	6
คุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ประวัติศาสตร์	13
ปัญหา ข้อจำกัดและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ พัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์	16
ข้อควรคำนึงถึงในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์	20
แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์	26
แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาทางกายภาพของพื้นที่ประวัติศาสตร์	28
แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์	34
สรุปสาระจากการตรวจเอกสารหัวข้อแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์	45
กรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย	47
เมืองโบราณฮอยอัน (Hoi An Ancient Town) ประเทศเวียดนาม	47
ข้อสรุปจากการตรวจเอกสาร	51
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	54
ขั้นตอนและวิธีการศึกษา	54
ข้อจำกัดในการศึกษา	57

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการศึกษาและการวิเคราะห์ผลการศึกษา	64
ส่วนที่ 1 ผลการศึกษาจากกรณีศึกษานครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา และเมืองโบราณอู่ทอง จ.สุพรรณบุรี	66
สรุปผลการศึกษาจากพื้นที่กรณีศึกษา	76
ส่วนที่ 2 ผลการศึกษาลักษณะทางกายภาพ บริบทโดยรอบและข้อมูลทาง ประวัติศาสตร์โบราณคดีของเมืองโบราณนครไชยศรี	80
ข้อมูลทั่วไปและการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน	80
ลักษณะ องค์ประกอบทางกายภาพ และข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีของพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรี	86
ปัจจัยทางกายภาพที่ส่งผลกระทบต่อลักษณะและการอนุรักษ์พื้นที่ ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรี	112
ส่วนที่ 3 ผลการศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์ด้านการบริหาร จัดการ รูปแบบลักษณะและแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรี	115
ผลการสัมภาษณ์ผู้นำหรือตัวแทนชุมชนที่อาศัยภายในและบริเวณ ใกล้เคียงพื้นที่ศึกษา	118
ผลการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารจัดการที่เกี่ยวข้องกับการ อนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ศึกษา	119
ผลการสัมภาษณ์นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ และ โบราณคดีเมืองโบราณนครไชยศรี	124
สรุปข้อมูลเบื้องต้น	133
บทที่ 5 สรุปข้อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ เมืองโบราณนครไชยศรี	137
สรุปปัจจัย ปัญหา ข้อจำกัดและอุปสรรค ที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์และ พัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ เมืองโบราณนครไชยศรี	139

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
การเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ เมือง โบราณนครไชยศรี	141
แนวทางในการแก้ไขปัญหา ข้อจำกัด และอุปสรรคจากปัจจัยด้าน นโยบายการพัฒนาเมืองและเศรษฐกิจ	142
แนวทางในการแก้ไขปัญหา ข้อจำกัด และอุปสรรคจากปัจจัยด้าน การบริหารจัดการ	145
แนวทางในการแก้ไขปัญหา ข้อจำกัด และอุปสรรคจากปัจจัยด้าน การพัฒนาด้านกายภาพ	147
แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเพิ่มเติมด้านสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ การถอดบทเรียนจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้	161 162
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	163
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	164
ภาคผนวก	174
ภาคผนวก ก หัวข้อประกอบการสัมภาษณ์ และรายชื่อผู้นำชุมชนหรือ ตัวแทนชุมชน รายชื่อผู้บริหารจัดการพื้นที่ รายชื่อ นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญในการให้สัมภาษณ์	175
ภาคผนวก ข ภาพถ่ายแสดงข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา	179
ภาคผนวก ค กฎหมายและพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ พื้นที่ประวัติศาสตร์	184
ประวัติการศึกษาและการทำงาน	189

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
3.1	แสดงขั้นตอนและวิธีการศึกษา	58
4.1	วิเคราะห์เปรียบเทียบปัจจัย ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์ จากกรณีศึกษา 2 แห่ง	78
4.2	ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์	129

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1.1	แสดงตำแหน่งที่ตั้งและขอบเขตพื้นที่เมืองโบราณศรีไชยศรี	4
2.1	แสดงช่วงเวลาของเมืองประวัติศาสตร์ตามลักษณะการใช้งาน	10
2.2	ผังแสดงสาเหตุแห่งการทำลายพื้นที่ประวัติศาสตร์	19
2.3	แสดงระดับความเข้มงวดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม	23
2.4	แนวความคิดในการวางแผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่า	38
2.5	แสดงที่ตั้ง บรรยากาศ ทิวทัศน์ภาพและวิถีชีวิตของเมืองโบราณฮอยอัน	48
2.6	แสดงแผนผังเส้นทางการท่องเที่ยวและที่ตั้งโบราณสถานภายในเมืองโบราณฮอยอัน	50
2.7	กรอบแนวคิดกลไกสู่ความสำเร็จในการอนุรักษ์ควบคู่กับการพัฒนา	53
3.1	แผนผังแสดงขั้นตอนการดำเนินการศึกษา	63
4.1	การแบ่งพื้นที่ตามความสำคัญและคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	66
4.2	การเชื่อมโยงโครงข่ายแม่น้ำลำคลองภายในนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	67

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
4.3	ผังโครงสร้างเพื่อการอนุรักษ์นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	69
4.4	ภาพถ่ายทางอากาศแสดงตำแหน่งที่ตั้งของเมืองโบราณอุทุมพร	71
4.5	ภาพถ่ายทางอากาศแสดงตำแหน่งของกลุ่มโบราณสถานภายในพื้นที่เมืองโบราณอุทุมพร	72
4.6	โบราณสถานภายในเมืองโบราณอุทุมพร	73
4.7	ผังสรุปปัจจัยที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่กรณีศึกษา	77
4.8	แสดงข้อมูลเขตการปกครอง จังหวัดนครปฐม และอาณาเขตติดต่อ	81
4.9	ตำแหน่งที่ตั้ง อาณาเขต และการเข้าถึงพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี	82
4.10	ผังการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรีและพื้นที่โดยรอบ	85
4.11	ตำแหน่งที่ตั้งเมืองโบราณในสมัยทวารวดี	87
4.12	ช่วงเวลาวิวัฒนาการเมืองโบราณนครไชยศรี	88
4.13	ตำแหน่งที่ตั้งโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนแล้ว และตำแหน่งที่เคยมีเจดีย์	89

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
4.14	ร่องรอยการขุดคลองเป็นเส้นทางติดต่อกันทั้งภายในและภายนอกเมือง และชื่อ เรียกคูเมืองเดิมในแต่ละช่วง	90
4.15	ที่ตั้งโบราณสถานภายในเมืองโบราณนครไชยศรี และโบราณสถานบริเวณใกล้เคียง	91
4.16	พื้นที่โบราณสถานภายในเมืองโบราณนครไชยศรี	92
4.17	ทัศนียภาพบริเวณจุดประโทณเจดีย์	93
4.18	ปูนปั้นที่ค้นพบบริเวณฐานของจุดประโทณเจดีย์	94
4.19	ผังการสร้างจุดประโทณเจดีย์ในสมัยที่ 1 และ 2 โดยปีแอร์ คูปองค์ (ตีพิมพ์ในพ.ศ. 2502) และภาพจุดประโทณเจดีย์ในจินตนาการ สมัย ที่ 1 โดยทวีพร ทองคำใบ และจุดทรรศน์ พยาฆรณนัท ในสมัยที่ 2	95
4.20	ผังการสร้างเจดีย์จุดประโทณในสมัยที่ 3 โดยปีแอร์ คูปองค์ (ตีพิมพ์ในพ.ศ. 2502) และภาพจุดประโทณเจดีย์สมัยที่ 3 ในจินตนาการโดย ผศ.นฤกุล ชมพูนิช	96
4.21	พระประโทณเจดีย์ ในปัจจุบัน หลังจากการบูรณะ เมื่อ พ.ศ. 2551	97
4.22	ยอดปราสาทในสมัยอยุธยา และฐานโครงสร้างสมัยทวารวดีของพระประโทณเจดีย์	97

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
4.23	มุมมองจากภายนอกพื้นที่วัดพระประโทนเจดีย์ราชวรวิหาร ซึ่งเห็น ยอดพระประโทนเจดีย์อย่างชัดเจน	98
4.24	เจดีย์พิพิธภัณฑสถานกลางแจ้ง แหล่งรวบรวมและแสดงโบราณวัตถุสมัย ทวารวดีบริเวณหน้าเขตสังฆาวาส วัดพระประโทนเจดีย์รวมหาวิหาร	100
4.25	ผังแสดงพื้นที่ जोครถภายในวัดพระประโทนเจดีย์	100
4.26	แผนผังแสดงทัศนียภาพที่แตกต่างกันของคูเมืองเดิมในแต่ละช่วง	102
4.27	ทัศนียภาพสองฝั่งคูเมืองเดิม ช่วงระหว่าง วัดไร่เกะต้นสำโรง ถึง ถนนเพชรเกษมจุดเชื่อมต่อคลองห้วยจรเข้	103
4.28	ทัศนียภาพช่วงระหว่าง ถนนเพชรเกษม บริเวณจุดเชื่อมต่อคลองห้วย จรเข้ ถึง จุดตัดระหว่างคูเมืองเดิม – คลองบางแถม	103
4.29	ทัศนียภาพบริเวณสองฝั่งคลองเจดีย์บูชา	105
4.30	ปัญหาทางกายภาพริมคลองเจดีย์บูชา	105
4.31	ทัศนียภาพสองฝั่งคูเมืองเดิมช่วงระหว่าง วัดไร่เกะต้นสำโรง ถึง แยกถนนเทศบาล 1 แนวคันริมคูเมืองใช้วัสดุกำแพงคอนกรีตเป็น แนวกันขอบเขต (อยู่ระหว่างดำเนินการ)	106
4.32	ทัศนียภาพทางธรรมชาติของคูเมืองเดิมช่วงจุดตัดระหว่างคูเมืองเดิม – คลองบางแถม ถึง คูเมืองเดิม ถนนเทศบาล 1	106

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
4.33	ภาพเปรียบเทียบแนวคูเมืองเดิม ซึ่งแทบลงอย่างเห็นได้ชัด	107
4.34	สภาพคูเมืองเดิมช่วงคลองพระยาภัง และช่วงคลองธรรมศาลาที่ถูกกรูกล้ำพื้นที่อย่างชัดเจน	107
4.35	ลักษณะการใช้งานคูเมืองเดิมที่แปรสภาพเป็นคลองน้ำทิ้งจากชุมชน และจากโรงงานอุตสาหกรรม	108
4.36	เส้นทางคลองเจดีย์บูชาบางส่วนที่ขุดทับคูเมืองเดิมของเมืองโบราณนครไชยศรี	109
4.37	ศรีรัตนมหาธาตุเจดีย์หรือเนินธรรมศาลาและพระอุโบสถเก่าหลังแรกของวัดธรรมศาลา	110
4.38	ขุดค้นเนินธรรมศาลา	110
4.39	ป่ายางนา และสวนสมุนไพรในบริเวณเดียวกับเนินธรรมศาลา	111
4.40	ต้นยางนาที่ยืนต้นตายระหว่างการสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ของวัดธรรมศาลา	111
4.45	ผังแสดงข้อมูลการสัมภาษณ์	117
5.1	ผังสรุปปัจจัย ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์และพัฒนา และแนวทางการอนุรักษ์ควบคู่กับการพัฒนาพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี อ.เมือง จ.นครปฐม	138

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
5.2	ผังกำหนดโครงสร้างผังเมืองเพื่อการอนุรักษ์	144
5.3	ผังแสดงแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาลักษณะทางกายภาพของพื้นที่	149
5.4	ภาพแสดงบรรยากาศการปรับปรุงพื้นที่รอบโบราณสถาน	150
5.5	รูปแบบการปรับปรุงลักษณะทางภูมิทัศน์ริมคูเมืองเดิมของเมืองโบราณอู่ทอง	153
5.6	พื้นที่ว่างที่เหมาะสมสำหรับปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อประกอบกิจกรรมสาธารณประโยชน์ในชุมชน	153
5.7	การปรับปรุงลักษณะทางภูมิสถาปัตยกรรมบริเวณที่ว่างริมคูเมืองเดิม	154
5.8	การปรับปรุงลักษณะทางภูมิสถาปัตย์กรรมการเข้าถึงพื้นที่และเส้นทางสัญจร	155
5.9	รูปแบบการปรับปรุงพื้นที่ทางเท้าบริเวณเขตเทศบาลนคร นครปฐม	156
5.10	การประยุกต์ใช้ศิลปกรรมปูนปั้นสมัยทวารวดีสร้างราวสะพานบริเวณซอยเทศบาล 1 ถึงซอยเทศบาล 7 และโคมไฟกวางหมอบบริเวณเกาะกลางและสองฝั่งถนนเทศบาล	157

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพผนวกที่		หน้า
ข 1	ผังวิเคราะห์ปัญหาทางกายภาพ ภายในและโดยรอบพื้นที่ศึกษา	180
ข 2	ผังวิเคราะห์ทัศนียภาพและมุมมองเชิงอนุรักษ์พื้นที่	181
ข 3	ผังวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา	182
ข 4	ผังรวมการปรับปรุงพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ศึกษา และ ภาพตัวอย่างแสดงการปรับปรุงลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา	183

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

พื้นที่ประวัติศาสตร์ในประเทศไทยมีมากมายหลายแห่ง แม้ว่าจะมีกฎหมายพระราชบัญญัติ ระเบียบ และข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ รวมทั้งมีหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะด้านเป็นหลักในการปฏิบัติหน้าที่รับผิดชอบในการบำรุงรักษา พื้นฟู บูรณะและสืบทอดมรดกทางศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี และจัดการทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีอันทรงคุณค่าของชาติ เช่น กรมศิลปากร แต่การปฏิบัติงานก็มีขอบเขตที่จำกัด และไม่สามารถบริหารจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ที่มีอยู่มากมายให้เกิดประโยชน์ได้อย่างทั่วถึง เพราะในการบริหารและกระบวนการจัดการที่ผ่านมา ประชาชนไม่มีส่วนร่วมตัดสินใจในการกำหนดนโยบายและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานใด ๆ หรือหากมีส่วนร่วมบ้างแต่ก็อยู่ในขอบเขตที่จำกัด การจัดการเกี่ยวกับทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีส่วนใหญ่ ดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐคือ กรมศิลปากร แทบทั้งสิ้น พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 ได้รวบอำนาจสงวนสิทธิ์ในทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีไว้เป็นของรัฐส่วนกลางให้อำนาจผู้บริหารในภาครัฐคืออธิบดีกรมศิลปากรเป็นผู้มีสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียวในการตัดสินใจและสั่งการให้มีการดำเนินการใด ๆ เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดี โบราณสถาน และโบราณวัตถุต่าง ๆ ทั้งที่ยังคงสภาพอยู่บนผิวดิน ทั้งที่ฝังอยู่ใต้ดิน ใต้น้ำ หรืออยู่ในพื้นที่ครอบครองของใครก็ตามในราชอาณาจักรไทย (สายันต์ ไพรชาญจิตร์, 2550) ซึ่งขัดแย้งกับกฎหมาย ข้อบังคับ หรือพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ที่ระบุให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตน

จังหวัดนครปฐมเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีหลายแห่ง นอกจากองค์พระปฐมเจดีย์รวมหาวิหาร พระราชวังสนามจันทร์ และวัดทุ่งพระเมรุซึ่งเป็นที่รู้จักทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติแล้วนั้น ยังประกอบด้วยทรัพยากรทางประวัติศาสตร์อีกมากมาย โดยเฉพาะเขตเมืองโบราณนครไชยศรีเป็นพื้นที่ซึ่งมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ในอดีตเคยเป็นศูนย์กลาง (จิรัฐ เจริญราษฎร์, 2551) เป็นราชธานีและเป็นเมืองท่าที่สำคัญแห่งอาณาจักรทวารวดี

จากนั้นเกิดการล่มสลายกลายเป็นเมืองร้าง แล้วกลับมาเป็นเมืองที่เจริญรุ่งเรืองอีกครั้ง จึงเรียกได้ว่าเป็นเมืองซ้อนเมืองและซ้อนเมืองอีกที ดังนั้น การจะสืบค้นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และลักษณะองค์ประกอบของเมืองจึงขาดช่วงไป และขาดความต่อเนื่องของวิวัฒนาการเมืองตามยุคสมัย ปัจจุบันยังคงพบเห็นลักษณะ องค์ประกอบของเมืองโบราณสมัยทวารวดีอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นคูเมืองเดิม คลองเจดีย์บูชา จุลประโทณเจดีย์ วัดพระประโทณเจดีย์ นอกจากนี้ยังมีโบราณสถานโดยรอบพื้นที่ ได้แก่ศรีรัตนมหาธาตุเจดีย์ หรือเนินธรรมศาลา วัดธรรมศาลา ที่อยู่ระหว่างดำเนินการขุดค้น และวัดทุ่งพระเมรุ เป็นต้น

ด้านการบริหารจัดการพื้นที่ แม้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี จะให้ความสำคัญกับประเด็นการอนุรักษ์ ซึ่งมีโครงการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์แทรกอยู่ในยุทธศาสตร์การพัฒนา เช่น แทรกอยู่ในยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติและจัดการสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น และจังหวัดนครปฐม แต่ในทางปฏิบัติกลับดำเนินการไม่ดำเนินการตามแผนพัฒนาที่วางไว้เท่าที่ควร เป็นเพียงการดำเนินการเฉพาะหน้า และนิยมใช้รูปแบบวิธีการเดิม ๆ ตามรูปแบบของพื้นที่อื่นโดยขาดการศึกษารูปแบบลักษณะตามความเหมาะสม สอดคล้องกับลักษณะดั้งเดิมของพื้นที่ มีการนำทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์อย่างไม่เหมาะสม มุ่งเน้นพัฒนาทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว จนขาดการคำนึงถึงการอนุรักษ์ควบคู่ไปด้วย ทำให้การพัฒนาประสบความล้มเหลว อาทิ การรุกกล้าพื้นที่เพื่อสร้างสาธารณูปโภค สร้างที่อยู่อาศัยและเป็นพื้นที่ประกอบสัมมาชีพ การปล่อยสิ่งปฏิกูลลงคูเมืองเดิมของฟาร์มเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะฟาร์มเลี้ยงสุกรซึ่งมีเป็นจำนวนมาก ทำให้คลองเกิดน้ำเน่าเสียส่งกลิ่นเหม็นอย่างรุนแรง

จากปัญหาที่กล่าวมาส่งผลกระทบต่อการคงอยู่ของเมืองโบราณนครไชยศรีอันเป็นทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีที่สำคัญของจังหวัดนครปฐม และประเทศไทย ทำอย่างไรทุกภาคส่วนของชุมชนจึงจะผนึกกำลังร่วมกันอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ให้คงอยู่ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมกับลักษณะทางกายภาพ และความจริงแท้ (Authenticity) ของพื้นที่ สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนโดยไม่ขัดต่อนโยบายของภาครัฐและเอกชนที่กำลังตื่นตัวเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรทางประวัติศาสตร์

งานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรีที่ครอบคลุมทั้งด้านทรัพยากร สิ่งแวดล้อม ระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตประชาชนไปพร้อมกันอย่างสอดคล้องเกื้อหนุน สมดุล และเหมาะสมกับลักษณะทาง

กายภาพดั้งเดิมของพื้นที่ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในพื้นที่มีโอกาสได้รับประโยชน์จากการอนุรักษ์และพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุข ส่งผลให้ทรัพยากรทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ คงอยู่และสืบทอดไปยังคนรุ่นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เป็นปัญหา ข้อจำกัดและอุปสรรค ที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ เมืองโบราณนครไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ เมืองโบราณนครไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่ศึกษาเมืองโบราณนครไชยศรี (ภาพที่ 1) ตั้งอยู่บริเวณ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม สามารถเข้าถึงพื้นที่ได้จากถนนเพชรเกษม (ทางหลวงหมายเลข 4) บริเวณทิศเหนือของ ตำบลธรรมศาลา และถนนนครปฐม-บ้านแพ้ว พื้นที่ประมาณ 36,000 x 2,000 เมตร หรือประมาณ 7.2 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมเนื้อที่บางส่วน ของตำบลธรรมศาลา ตำบลพระประโทนเจดีย์ และตำบลห้วยจรเข้มะ มีคูน้ำ คันดินและลำคลองเป็นเครือข่ายติดต่อกันทั้งภายในเมืองและนอกเมือง มีศาสนสถานทั้งในเมืองและนอกเมืองหลายแห่ง ที่รู้จักในปัจจุบันคือ พระประโทนเจดีย์ จุลพระโทมเจดีย์ พระปฐมเจดีย์ อานันทเจดีย์ที่วัดทุ่งพระเมรุ และศรีรัตนมหาธาตุเจดีย์หรือเนินวัดธรรมศาลา วัดธรรมศาลา เป็นต้น ปัจจุบันขอบเขตของเมืองโบราณสังเกตได้จากคูเมือง มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่โดยรอบมีดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ บ้านต้นสำโรง วัดเกาะต้นสำโรง

ทิศใต้ ติดกับ สะพานข้ามคลองพญากงสะพานแรก (สะพาน 1) ของถนนสายพระประโทน-บ้านแพ้ว

ทิศตะวันออก ติดกับ วัดธรรมศาลา

ทิศตะวันตก ติดกับ คลองห้วยจรเข้ม้า ติด โรงพยาบาลศูนย์นครปฐม

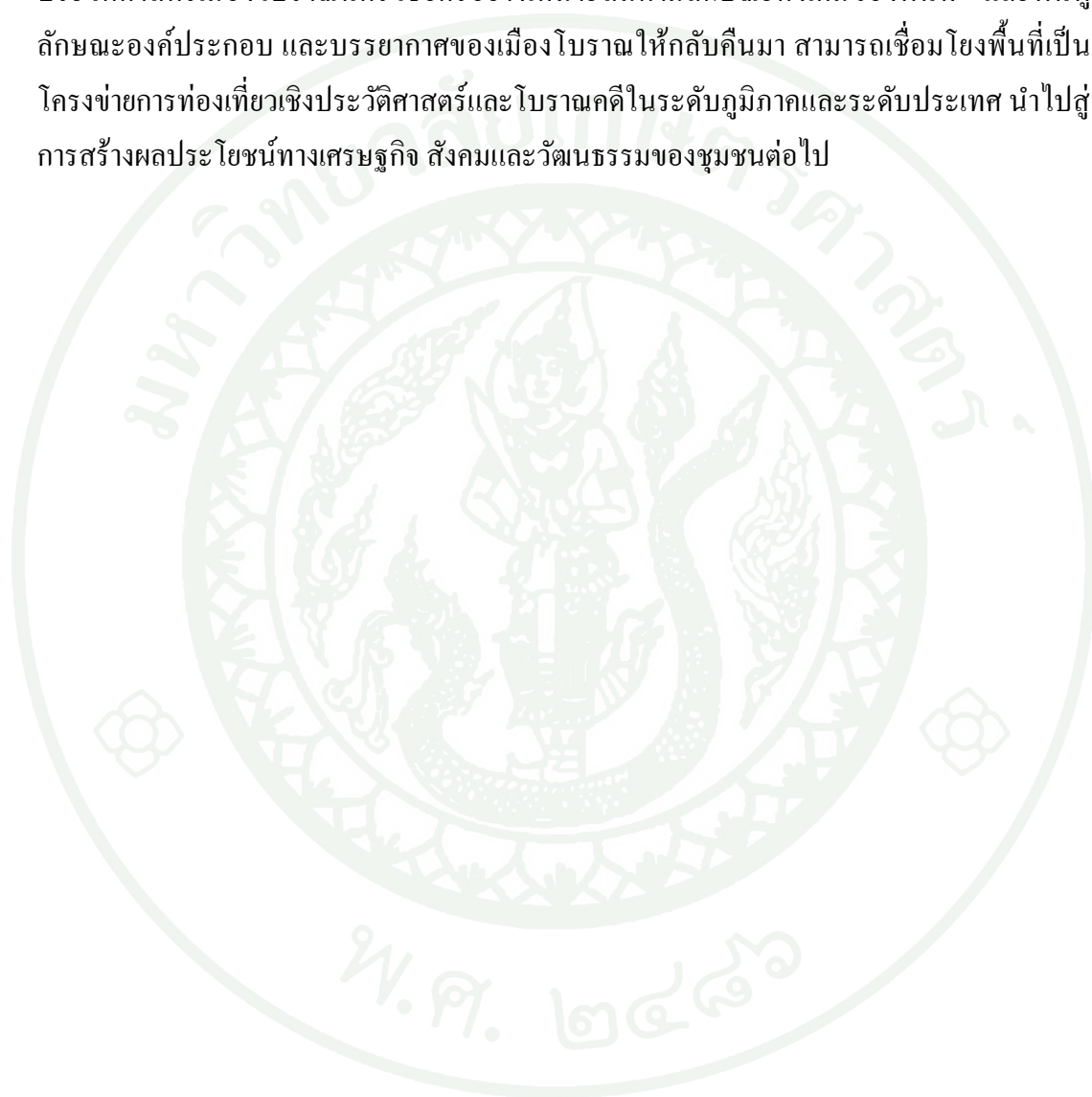

ภาพที่ 1.1 แสดงตำแหน่งที่ตั้งและขอบเขตพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี
ที่มา: Google (2011)

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการ ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการอนุรักษ์ และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ เพื่อสรุปศักยภาพ ปัญหา ข้อจำกัดและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โดยการการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้นำ หรือตัวแทนชุมชนในเขตพื้นที่ศึกษา 2) เจ้าหน้าที่ระดับบริหารและระดับปฏิบัติการ และ 3) ผู้เชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรี เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวพื้นที่ประวัติศาสตร์ เมืองโบราณนครไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐมอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทราบถึงปัญหา ข้อจำกัด และอุปสรรคที่แท้จริงในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณศรีไชยศรีอย่างเหมาะสมตามลักษณะดั้งเดิมของพื้นที่ และฟื้นฟูลักษณะองค์ประกอบ และบรรยากาศของเมืองโบราณให้กลับคืนมา สามารถเชื่อมโยงพื้นที่เป็นโครงข่ายการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดีในระดับภูมิภาคและระดับประเทศ นำไปสู่การสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนต่อไป

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

เพื่อเป็นการสนับสนุนการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่างๆที่เกี่ยวข้องกับหัวข้องานวิจัย และนำมาประยุกต์ ในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐมอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะดั้งเดิมของพื้นที่ศึกษา โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1. ลักษณะ องค์ประกอบ และประเภทของพื้นที่ประวัติศาสตร์
2. คุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ประวัติศาสตร์
3. ปัญหา ข้อจำกัดและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์
4. ข้อควรคำนึงถึงในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์
5. แนวทางการอนุรักษ์ และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์
6. กรณีสืบศึกษาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

ลักษณะ องค์ประกอบ และประเภทของพื้นที่ประวัติศาสตร์

รูปแบบลักษณะของพื้นที่ประวัติศาสตร์ ที่พบเห็นในปัจจุบันมีหลายลักษณะ ดังนั้นจึงมีการจัดประเภทของพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่หลากหลายเช่นกัน ในเบื้องต้นหากพิจารณาแล้ว พบว่าการจัดประเภทของพื้นที่ประวัติศาสตร์ตามลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1. การจัดประเภทของพื้นที่ประวัติศาสตร์ตามข้อมูลทางประวัติศาสตร์ วิวัฒนาการ และลักษณะ องค์ประกอบทางกายภาพ

สิ่งที่ต้องบอกถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมา วิชาการของเมือง ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง และศิลปวัฒนธรรมของพื้นที่เมืองเก่า คือองค์ประกอบของเมือง ได้แก่ กำแพงเมือง-คูเมือง ป้อม ประตูอาคาร สวนสาธารณะ กลุ่มอาคาร เส้นทางสัญจร สะพาน สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง หรือเนื้อเมือง องค์ประกอบของเมืองเหล่านี้ จะเป็นฐานข้อมูลให้ประชาชน ได้ศึกษาวิชาการการตั้งถิ่นฐานของชนชาติในเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องและชัดเจนขึ้น (กรมศิลปากร, 2532 และ สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554 เล่ม 1) ซึ่ง องค์ประกอบเมืองต่าง ๆ เหล่านี้ถือเป็นโบราณสถาน เมืองแต่ละเมืองจะมีสัญลักษณ์เป็นของตัวเอง ยกตัวอย่างเช่น กรุงเทพมหานคร สัญลักษณ์ของเมืองคือ พระบรมมหาราชวัง และวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (กรมศิลปากร, 2532) เป็นต้น

สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2554 เล่ม 1) ได้สรุปนิยามความหมายของเมืองได้ที่ชัดเจนที่สุด โดยยึดหลักตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ. 2546 ไว้ 4 ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะที่ 1 เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะแห่งสืบต่อมาแต่กาลก่อน หรือมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น หรือมีลักษณะจำเพาะของสมัยหนึ่งในประวัติศาสตร์

ลักษณะที่ 2 เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีรูปแบบผสมผสานสถาปัตยกรรมท้องถิ่นหรือมีลักษณะเป็นรูปแบบวิชาการทางสังคมที่สืบต่อมาในยุคต่าง ๆ

ลักษณะที่ 3 เมืองหรือบริเวณของเมืองที่เคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่งและยังคงมีลักษณะเด่นประกอบด้วยโบราณสถาน

ลักษณะที่ 4 เมืองหรือบริเวณของเมืองซึ่งแสดงหลักฐานทางประวัติศาสตร์โดยอายุ หรือโดยลักษณะแห่งสถาปัตยกรรม หรือโดยคุณค่าในทางศิลปะ โบราณคดี หรือประวัติศาสตร์

จากนิยามหรือความหมายที่กล่าวมาข้างต้น คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า (2548 อ้างใน สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554 เล่ม 1) ได้นำมาจัดประเภทเมืองเก่าเป็น 4 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะแห่งสืบต่อมาแต่กาลก่อน และมีเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือมีรูปแบบผสมผสานของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น หรือมีลักษณะของรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมที่สืบต่อมาของยุคต่างๆ หรือเคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่ง หรือโดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ หรือสถาปัตยกรรมซึ่งมีคุณค่าในทางศิลปะ โบราณคดี หรือประวัติศาสตร์ แต่ไม่พบหลักฐานทางกายภาพที่บ่งบอกถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมืองในอดีต ตัวอย่างของเมืองเก่าในประเภทนี้ ได้แก่ ร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณ และแหล่งโบราณคดีในชั้นดิน เป็นต้น

ประเภทที่ 2 เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะแห่งสืบต่อมาแต่กาลก่อน และมีเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือมีรูปแบบผสมผสานของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น หรือมีลักษณะของรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมที่สืบต่อมาของยุคต่างๆ หรือเคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่ง หรือโดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือสถาปัตยกรรมซึ่งมีคุณค่าในทางศิลปะ โบราณคดี หรือประวัติศาสตร์ ปรากฏหลักฐานทางกายภาพอันบ่งบอกถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมือง หรือโบราณวัตถุสถานในอดีต และปัจจุบันไม่มีผู้คนพักอาศัย หรือพักอาศัยอยู่น้อย มีลักษณะเป็นเมืองร้าง และได้รับการอนุรักษ์ไว้ในลักษณะอนุสรณ์สถาน หรืออุทยานประวัติศาสตร์ โดยกลายประโยชน์ใช้สอยเป็นแหล่งศึกษา หรือแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เช่น อุทยานประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ของกรมศิลปากร

ประเภทที่ 3 เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะแห่งสืบต่อมาแต่กาลก่อน และมีเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือมีรูปแบบผสมผสานของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น หรือมีลักษณะของรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมที่สืบต่อมาของยุคต่างๆ หรือเคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่ง หรือโดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือสถาปัตยกรรมซึ่งมีคุณค่าในทางศิลปะ โบราณคดี หรือประวัติศาสตร์ ปรากฏหลักฐานทางกายภาพอันบ่งบอกถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมือง หรือโบราณวัตถุสถานในอดีต และมีการใช้สอยในลักษณะของเมืองที่ยังมีชีวิตอย่างต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน ในลักษณะชุมชนเมืองขนาดเล็ก หรือเมืองที่มีได้เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ สังคม การบริหารจัดการของจังหวัด ได้แก่ ย่านเมืองเก่า ย่านชุมชนเก่า เช่น เมืองนครชุม เมืองเชียงใหม่ เมืองกลาง เป็นต้น

ประเภทที่ 4 เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะแห่งสืบต่อมาแต่กาลก่อน และมีเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือมีรูปแบบผสมผสานของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น

หรือมีลักษณะของรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมที่สืบต่อมาของยุคต่าง ๆ หรือเคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่ง หรือโดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือสถาปัตยกรรมซึ่งมีคุณค่าในทางศิลปะ โบราณคดี หรือประวัติศาสตร์ ปรากฏหลักฐานทางกายภาพที่บ่งบอกถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมืองหรือโบราณวัตถุสถานในอดีต และมีการใช้สอยในลักษณะของเมืองที่ยังมีชีวิตอย่างต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน ในลักษณะชุมชนเมืองขนาดใหญ่ ที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ สังคม การบริหารจัดการของจังหวัดที่มีจำนวนประชากรพักอาศัยเป็นจำนวนมาก เช่น บริเวณกรุงเทพมหานคร เมืองเชียงใหม่ เมืองนครศรีธรรมราช เมืองสงขลา เป็นต้น

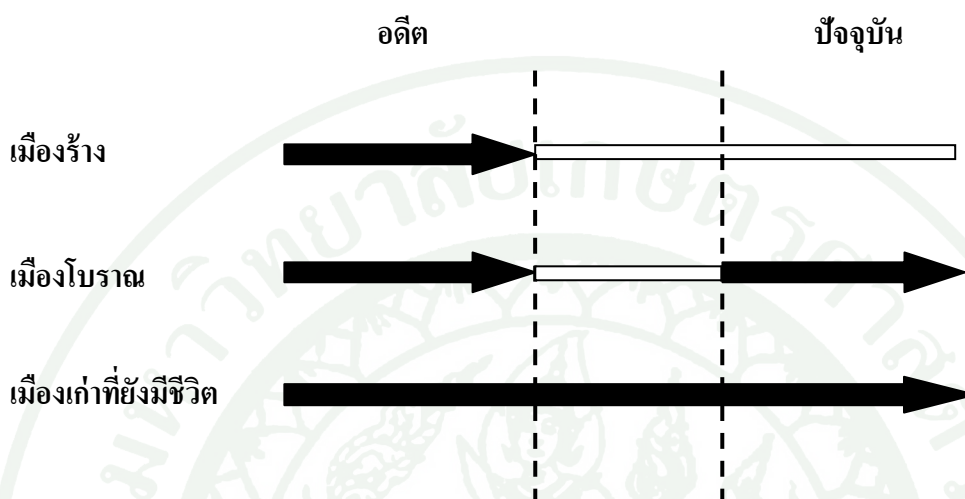
เมืองเก่าประเภท 1 และ 2 มักจะอยู่ในลักษณะของเมืองเก่าประเภทเมืองโบราณ ที่มีภูมิทัศน์แบบพิพิธภัณฑ์ (Museum Landscape) แม้จะมีการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยในปัจจุบัน แต่ก็ไม่ได้มีความเกี่ยวข้อง หรือสืบเนื่องกับลักษณะการตั้งถิ่นฐานในอดีต ดังนั้นลักษณะการใช้ที่ดินจึงไม่ซับซ้อน เนื่องจากมีจำนวนประชากรในพื้นที่ไม่มากนัก หรือเป็นพื้นที่ของรัฐ เมืองเก่าลักษณะนี้จึงสามารถบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้พระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 โดยกรมศิลปากร ส่วนเมืองเก่าประเภท 3 และ 4 เป็นเมืองเก่าที่มีการอยู่อาศัยสืบเนื่องมาจากในอดีตจนถึงปัจจุบัน จึงเป็น “เมืองที่ยังมีชีวิต” ต่างกันเพียงขนาดพื้นที่เมืองเท่านั้น ดังนั้น เมืองเก่าประเภทนี้จึงมีลักษณะการใช้ที่ดินค่อนข้างสลับซับซ้อน จึงต้องมีการประสานความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน เพื่อให้การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพ (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554 เล่ม 1)

จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ วิวัฒนาการ และลักษณะ องค์ประกอบทางกายภาพของพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่กล่าวมาข้างต้น สามารถนำมาจัดประเภทตามช่วงเวลาการใช้งานได้เป็น 3 ประเภท (ภาพที่ 2.1) คือ (สืบพงศ์ จรรย์สืบศรี, 2548 และ Bernard and Jokilehto, 1993)

เมืองร้าง (Dead City) หมายถึง เมืองที่ตายแล้ว หรือเมืองที่เคยเจริญรุ่งเรืองในอดีต แต่ปัจจุบันเมืองร้างหรือไม่มีการใช้งานแล้ว มีลักษณะเป็นซากเมือง ไม่มีกิจกรรมใด ๆ เกิดขึ้นในพื้นที่ เช่น เมืองเก่าสุโขทัย เมืองเก่าศรีสัชนาลัย

เมืองโบราณ (Ancient City) หมายถึง เมืองที่เคยเจริญรุ่งเรืองในอดีต ต่อมาได้กลายเป็นเมืองร้างอยู่ช่วงเวลาหนึ่ง แต่ปัจจุบันได้กลับมาถูกใช้งานและเจริญรุ่งเรืองใหม่อีกครั้งหนึ่ง เช่น เมืองอยุธยา เมืองเชียงแสน

เมืองเก่าที่ยังมีชีวิต (Living City) หมายถึง เมืองที่เคยเจริญรุ่งเรืองในอดีต สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน และยังคงมีกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะกิจกรรมทางเศรษฐกิจอยู่ เช่น กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 2.1 แสดงช่วงเวลาของเมืองประวัติศาสตร์ตามลักษณะการใช้งาน
ที่มา: ดัดแปลงจาก สืบพงศ์ จรรย์สืบศรี (2548)

2. การจัดประเภทของพื้นที่ประวัติศาสตร์ตามลักษณะสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม (2552) ให้ความหมายของศิลปกรรม หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างหรือกำหนดขึ้นทั้งในอดีตและปัจจุบันด้วยความสามารถ สติปัญญา กำลังกายกำลังใจ และได้รับการยกย่องว่ามีคุณค่าในทางศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และเทคโนโลยี ศิลปกรรม ที่กล่าวถึง สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 คือ ศิลปกรรมที่ใช้งานอยู่ เช่น วัด สถานที่ราชการ อาคารพาณิชย์ บ้านเรือน ย่านวัฒนธรรม

ลักษณะที่ 2 คือ ศิลปกรรมที่ไม่ได้ใช้งานแล้ว เช่น ซากโบราณสถาน วัดร้าง กำแพงเมือง คูเมือง แหล่งประวัติศาสตร์ และโบราณคดี

ลักษณะศิลปกรรมที่กล่าวถึง นอกจากจะมีคุณค่าและความงามในตัวเองแล้ว สิ่งแวดล้อมโดยรอบตัวศิลปกรรมต้องมีความสำคัญด้วย เป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมความงามของศิลปกรรมนั้นให้เด่นชัดยิ่งขึ้น นั่นคือ สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ซึ่งการจะอยู่ในฐานะของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมต้องประกอบด้วย 2 ส่วนสำคัญ คือ

1. ตัวศิลปกรรม ทั้ง 2 ลักษณะที่กล่าวแล้วข้างต้น

2. สภาพแวดล้อม ที่อยู่โดยรอบและที่เกี่ยวข้อง คือ ปริมาณทล รอบตัวศิลปกรรม หรือ อาณาบริเวณเมืองเก่า หรือชุมชนเมือง ที่แหล่งศิลปกรรม ดังกล่าวตั้งอยู่ เช่น กรุงรัตนโกสินทร์ เมืองเก่าลพบุรี เมืองเก่าเชียงใหม่ เมืองพิมาย เมืองนครศรีธรรมราช เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (2530) ได้แยกประเภทสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมได้ 3 ประเภท ได้แก่

1. งานศิลปกรรมเดี่ยว โดยทั่วไปมีขอบเขตไม่กว้างขวางมากนัก ขึ้นอยู่กับขนาดและคุณค่าของงานศิลปกรรมนั้น ๆ เช่น ศาลหลักเมือง ขอบเขตสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมจึงมีขนาดไม่กว้างมาก และหากงานศิลปกรรมใหญ่มาก ๆ เช่น องค์พระปฐมเจดีย์ ที่นครปฐม พระเจดีย์ประธาน วัดมหาธาตุวรวิหาร นครศรีธรรมราช ฯลฯ ซึ่งมีขนาดใหญ่ ขอบเขตบริเวณสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมจึงต้องมีขนาดใหญ่มากด้วย เพื่อปกป้องคุ้มครองและส่งเสริมให้งานศิลปกรรมชิ้นนั้นเด่นสง่าและมีคุณค่าอย่างสมบูรณ์

2. งานศิลปกรรมรวมกลุ่ม กลุ่มงานศิลปกรรมรวมกลุ่มนี้จะมีพื้นที่กว้างและจะมีงานศิลปกรรมอย่างน้อยหนึ่งชิ้นที่สำคัญที่สุด โดยมีงานศิลปกรรมชิ้นอื่นเป็นส่วนเสริม มีบริเวณกว้างขวาง เช่น พระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

3. งานศิลปกรรมที่เป็นพื้นที่ งานศิลปกรรมประเภทนี้มีขอบเขตพื้นที่กว้างขวาง สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมจึงกว้างขวางไปด้วย ได้แก่ ย่านชุมชนเมือง เช่น กรุงรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร บริเวณถนนนครนอก-นครใน สงขลา ย่านอาคารเมืองเก่าในภูเก็ต เมืองเก่ากำแพงเพชร เมืองเก่าสุโขทัยและเมืองเก่าลพบุรี

3. การจัดประเภทของพื้นที่ประวัติศาสตร์ตามข้อมูลด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

วิมล จิโรจน์พันธุ์, ประชิด สกุนะพัฒน์ และอุดม เชยกิจวงศ์ (2548) ได้ทำการจำแนกทรัพยากรการท่องเที่ยวตามลักษณะของทรัพยากรไว้ 3 ประเภท ดังนี้

3.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Natural Tourism Resources) หมายถึง ทรัพยากรทั้งทางด้านชีวภาพและกายภาพ ได้แก่ พื้นที่ป่า สัตว์ป่า น้ำตก ถ้ำ ชายหาด เกาะ แก่งและปะการัง เป็นต้น ทรัพยากรการท่องเที่ยวเหล่านี้มีความงดงามโดดเด่น เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อการพักผ่อนหย่อนใจและการศึกษาธรรมชาติ

3.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และโบราณวัตถุ (Archaeological and Historical Resources) หมายถึง พื้นที่หลักฐานและร่องรอยทางกายภาพที่เหลืออยู่ ซึ่งอาจบ่งบอกถึงสภาพความเป็นมาและพัฒนาการของสิ่งมีชีวิตทั้งในยุคก่อนประวัติศาสตร์ และยุคประวัติศาสตร์ ทั้งนี้รวมถึงวัตถุต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างหรือประดิษฐ์ขึ้นด้วย ตัวอย่างของทรัพยากรการท่องเที่ยวในกลุ่มนี้ได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์ จังหวัดสุโขทัย พระพุทธรูปและเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น

3.3 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม รวมถึงสิ่งดึงดูดใจตามประเพณีโบราณมาสู่ชนรุ่นหลัง อาทิ ศิลปะการแสดง การแต่งกายแบบโบราณ ภาษาพื้นเมือง ความเชื่อเรื่องวิญญาณ กิจกรรมการยังชีพแบบดั้งเดิมของชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่งและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน รวมถึงสิ่งดึงดูดใจที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อการท่องเที่ยว เช่น สวนสนุก หรือพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น สิ่งดึงดูดใจที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยวัตถุประสงค์ดั้งเดิมที่สร้างขึ้นนั้นอาจไม่ใช่เพื่อการท่องเที่ยว แต่เป็นที่ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปท่องเที่ยวได้ เช่น เขื่อน โรงงานผลิตเบียร์ โรงงานเครื่องปั้นดินเผา สวนองุ่นและหมู่บ้านของชาวนาชาวไร่ เป็นต้น

การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะ องค์ประกอบ และประเภทของพื้นที่ประวัติศาสตร์ หากจะพิจารณาตามลักษณะ องค์ประกอบของพื้นที่ศึกษา เมืองโบราณนครไชยศรี อาจกล่าวได้ว่าเมืองโบราณนครไชยศรีอยู่ในฐานะ 1) เป็นเมืองเก่าประเภทที่ 2 หากจัดประเภทตามข้อมูลทางประวัติศาสตร์ วิวัฒนาการ และลักษณะ องค์ประกอบทางกายภาพของพื้นที่ เป็นเมืองที่ปรากฏหลักฐานทางกายภาพอันบ่งบอกถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมือง หรือโบราณวัตถุสถาน

ในอดีต และปัจจุบัน ไม่มีผู้คนพักอาศัย หรือพักอาศัยอยู่น้อย มีลักษณะเป็นเมืองร้าง และได้รับการอนุรักษ์ไว้ในลักษณะอนุสรณ์สถาน หรืออุทยานประวัติศาสตร์ หรือ เป็นเมืองที่เคยเจริญรุ่งเรืองในอดีต ต่อมาได้กลายเป็นเมืองร้างอยู่ช่วงเวลาหนึ่ง แต่ปัจจุบันได้กลับมาถูกใช้งานและเจริญรุ่งเรืองใหม่อีกครั้ง เรียกว่า “เมืองโบราณ” 2) เป็นศิลปกรรมลักษณะที่ 2 ที่ไม่ได้ใช้งานแล้ว มีลักษณะปรากฏให้เห็นคือ ซากโบราณสถาน คูเมืองเดิม แหล่งประวัติศาสตร์และ โบราณคดี ในรูปแบบของงานศิลปกรรมรวมกลุ่ม จากการจัดประเภทตามลักษณะสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม และ 3) เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และ โบราณวัตถุ จากการจัดประเภทตามลักษณะทรัพยากร

คุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ประวัติศาสตร์

พื้นที่ประวัติศาสตร์ที่เป็นเมืองเก่าไม่ว่าจะเป็นเมืองเก่ามากหรือน้อย และเป็นเมืองที่มีผู้อาศัยต่อเนื่องหรือเป็นเมืองที่เคยถูกทิ้งให้ร้างก็ตาม ย่อมมีคุณค่าในทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรมและเทคโนโลยี ซึ่งเป็นหลักฐานให้คนรุ่นหลังมีโอกาสศึกษาและทำความเข้าใจใน เรื่องต่าง ๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การบริหาร การปกครองและเทคโนโลยีได้ทั้งสิ้น แต่ สัญลักษณ์เหล่านี้บางครั้งได้ถูกกลบเลือนไป เป็นผลให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม อันเนื่องมาจากคนในพื้นที่เป็นสาเหตุสำคัญ ดังนั้นการอนุรักษ์จึงเป็นการทำเพื่อมนุษย์โดยแท้จริง การอนุรักษ์เมืองที่มีคุณค่าด้านต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งที่ควรทำ หากไม่พัฒนาเมืองจะทำให้เมืองไม่น่าอยู่ คำนิยามที่ว่า “เมืองคือสิ่งสร้างสรรค์ของมนุษย์” ก็จะไร้ซึ่งความหมาย (สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2530 อ้างใน โสภณ จงสมจิต, 2530)

ชูวิทย์ สุจฉายา (2522 อ้างใน สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554 เล่ม 1) ได้กล่าวไว้ว่า “เมืองเก่ามีซากร่องอิฐกลองไม้เท่านั้น แต่เป็นที่ก่อร่างสร้างตัว สะสมอารยธรรมของมนุษยชาติที่ได้สร้างความเฉพาะตัวขึ้น ขณะที่เมืองเป็นที่ตั้งถิ่นฐานและทำมาหากิน เพราะฉะนั้นการปรับปรุงฟื้นฟูเมืองจึงเป็นต้องมีการอนุรักษ์ควบคู่กัน เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ต่อไปได้อย่างยั่งยืน” ด้วยคำกล่าวนี้นักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2554 เล่ม 1) จึงได้ขยายความเพิ่มเติมว่า พื้นที่ประวัติศาสตร์หรือเมืองเก่าจะต้องเป็นบริเวณที่มีความแตกต่างจากบริเวณอื่น ในลักษณะที่ยังคงรักษาลักษณะที่เป็น อัตลักษณ์และคุณลักษณะเฉพาะ (Identity and Character) รวมทั้งมีบูรณภาพ และความเป็นของเดิมแท้ (Integrity and Authenticity) จนกลายเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติ ทั้งในส่วนที่เป็นรูปธรรม (Tangible Heritage) และส่วนที่เป็นนามธรรม (Intangible Heritage)

พื้นที่ประวัติศาสตร์ถือได้ว่าเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งและสังคมโลกกำลังให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ สถาบันวิถีใหม่ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ UNDP, Bangkok (2550) ได้อธิบายถึงความสำคัญของทรัพยากรการท่องเที่ยวไว้ว่า องค์ประกอบส่วนท้องถิ่นจำนวนมากมีรายได้จากวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น ทรัพยากรเหล่านี้เป็นทุนในการดำเนินกิจการหลายประเภท สามารถส่งเสริมและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สร้างรายได้ทางเศรษฐกิจ ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตชุมชน ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัดเก่า ผลิตภัณฑ์พื้นเมือง เช่น ผ้าทอ ผลผลิตการเกษตร เครื่องโลหะ เครื่องประดับ เครื่องจักสาน ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ชายหาด ทะเลสาบ ป่าชายเลน ป่าชุมชน ภูเขา ลานหิน หน้าผา ถ้ำ น้ำตก แม่น้ำลำคลอง เป็นต้น ซึ่ง Ammy (2551) ได้จัดความสำคัญของทรัพยากรการท่องเที่ยวไว้ดังนี้

1. ความสำคัญด้านจิตวิทยา

1.1 เป็นสิ่งดึงดูดใจให้มีการเดินทางท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญที่นักท่องเที่ยวมาพิจารณาในการตัดสินใจเลือก เดินทางท่องเที่ยวยังสถานที่นั้น ๆ

1.2 เป็นสิ่งช่วยสร้างความสุข ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทโบราณสถาน หรือประเภทศิลปวัฒนธรรมเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเดินทางไปพักผ่อนหย่อนใจทำให้เกิดความสุขใจ ลดความตึงเครียด

2. ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ

2.1 เป็นแหล่งที่มาของรายได้ท้องถิ่น เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ย่อมก่อให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพให้กับท้องถิ่น เช่น การผลิตสินค้าที่ระลึก การจัดการบริการทางด้านที่พัก

2.2 เป็นแหล่งที่มาของรายได้ของธุรกิจที่เกี่ยวข้อง นักท่องเที่ยวเดินทางไปยังสถานที่ใด ย่อมเกิดการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการในรูปแบบต่างๆ เพื่อสนองตอบต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว จึงเกิดการกระจายรายได้สู่ธุรกิจที่เกี่ยวข้อง เช่น ธุรกิจนำเที่ยว ธุรกิจที่พักแรม ขายสินค้าที่ระลึก ธุรกิจขนส่ง

2.3 เป็นแหล่งที่มาของรายได้ภาครัฐ รัฐเรียกเก็บภาษีอากรจากร้านค้าต่างๆและภาษีเงินได้จากผู้ประกอบการซึ่งภาษีดังกล่าวรัฐสามารถนำมาพัฒนาประเทศ และชดเชยภาวการณ์ขาดดุลการค้ากับต่างประเทศ

3. ความสำคัญด้านสังคม

3.1 ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวจะมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น เนื่องจากมีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ส่งผลให้ สุขภาพจิตและกายดีแข็งแรงสมบูรณ์ และช่วยให้มาตรฐานการครองชีพของประชาชนดีขึ้นจากการมีรายได้ ทั้งยังช่วยลดปัญหาอาชญากรรมด้วย

3.2 ช่วยเปิดโลกทัศน์ให้กับประชาชน การเดินทางไปท่องเที่ยวยังสถานที่ต่าง ๆ ทำให้มีโอกาสเรียนรู้ ได้สัมผัส ได้รับประสบการณ์ตรง เกิดความประทับใจและเกิดการหวงแหนทรัพยากรทางการท่องเที่ยวด้วย

3.3 ช่วยสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ ทรัพยากรที่มีชื่อเสียงไปทั่วโลกย่อมนำมาซึ่งความภาคภูมิใจของคนในพื้นที่

ในทิศทางที่สอดคล้องกัน รายงานการค้นคว้าแบบอิสระเชิงวิทยานิพนธ์ของวาลิกา แส่นคำ (2545) ได้อธิบายว่า ชุมชนผู้เป็นเจ้าของทรัพยากรจะได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวในด้านการสร้างรายได้ นำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ทรัพยากรอันมีค่าเหล่านี้ สามารถนำมาพัฒนาให้มีมูลค่าเพิ่ม เป็นแหล่งรายได้ของประชาชนในท้องถิ่นได้ โดยจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจากภายนอกชุมชนเข้ามาซื้อสินค้าบริการของคนในชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า พื้นที่ประวัติศาสตร์มีคุณค่า ความสำคัญในหลายด้าน ซึ่งประเด็นเกี่ยวกับคุณค่า ความสำคัญของพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่กล่าวมาทั้งหมดล้วนเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาเมืองและประเทศ ด้านต่าง ๆ คือ

1. ด้านสังคม พื้นที่ประวัติศาสตร์เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ สร้างความภาคภูมิใจให้แก่ประชาชนในชาติ เนื่องจากเป็นสิ่งยืนยันแสดงถึงรากเหง้าและอารยธรรมแห่งชนชาติจากอดีตสู่ปัจจุบัน

2. ด้านเศรษฐกิจ พื้นที่ประวัติศาสตร์ คือแหล่งทรัพยากรที่สำคัญทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์โบราณสถาน สามารถผลักดันสู่การท่องเที่ยว และเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้กับประเทศ

3. ด้านคุณภาพชีวิต จากข้อ 1 และ 2 เมื่อสังคมดี มีรากฐานที่มั่นคงแข็งแรง รวมทั้งมีความเจริญทางเศรษฐกิจ ประชาชนมีความสุข จึงส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของประชาชน

ดังนั้นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการประกอบกิจกรรมใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านี้ จึงควรตระหนักถึงคุณค่า ร่วมกันอนุรักษ์ รักษาและนำมาพัฒนาหรือนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

ปัญหา ข้อจำกัด และอุปสรรคที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ พัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์

เมื่อประเทศไทยเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ หรือยุคทุนนิยม รูปแบบ กระบวนการพัฒนาประเทศ รวมทั้งกฎหมายตามแนวคิดตะวันตกเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และด้วยกระแสการท่องเที่ยวของโลก รัฐบาลจึงมีนโยบายการสนับสนุนการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน โบราณสถานจึงตกเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ มากกว่าการอนุรักษ์ให้ความสำคัญด้านคุณค่าและความทรงจำ (กรณีการสุริยรัตนภิรมย์, 2548) ส่งผลให้การอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากขาดการจัดการที่เหมาะสม มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจมากกว่าการอนุรักษ์หรือควบคุมดูแล (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 2530)

การอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ประวัติศาสตร์มักประสบปัญหาในเรื่องการดำเนินการซึ่งยังขาดกระบวนการดำเนินการที่เป็นระบบ พื้นที่ประวัติศาสตร์แต่ละแห่งจะได้รับการดูแลรักษาแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความสนใจของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ในกรณีที่หน่วยงานให้ความสนใจมากก็จะได้รับดูแลเอาใจใส่และมีการวางแผนการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างมีระบบ เพื่อเป็นแนวทางในการฟื้นฟูพื้นที่เมืองเก่าแห่งนั้นให้มีคุณค่าและส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ชุมชนที่มีความสำคัญทาง

ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบไป แต่ในทางกลับกันถ้าพื้นที่เมืองเก่าที่ไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ก็จะทำให้สภาพทางกายภาพ สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของเมืองเก่าเหล่านั้นเสื่อมสลายลงไปในที่สุด (ศูนย์วิจัยบูรณาการภาพพื้นที่และสังคม CISR คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2555)

Gönül (2005 cited in Gunay and Gulersoy, 2010) อธิบายว่า ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสถาปัตยกรรม คือทรัพย์สินสมบัติที่เปรียบเสมือน “อาวุธทางการเมือง (a political weapon)” ดังนั้นคุณค่าของสิ่งเหล่านี้จึงถูกผลักดันให้ออกมาในรูปแบบการอนุรักษ์ เพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ ทำให้การอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางประวัติศาสตร์สูญเสียตัวตนของมรดกทางวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมแปลงสถานะเป็นเพียงสินค้า ผลลัพธ์ที่ได้คือการตีความหมายของประวัติศาสตร์คลาดเคลื่อน ไม่ครอบคลุม ส่งผลให้บทบาทในการอนุรักษ์และการควบคุมดูแลมรดกทางวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปด้วย (Gunay, 2008 cited in Gunay and Gulersoy, 2010) การอนุรักษ์และพัฒนาจึงมีปัญหาตั้งแต่เริ่มต้น เพราะต่างคิดว่าแนวคิดและหลักการของตนเองนั้นถูกต้อง ขาดการมีส่วนร่วมหรือรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ชุมชนเต็มไปด้วยความขัดแย้ง จนกลายเป็นความขัดแย้งทางสังคมและการเมืองในที่สุด (สิทธิพร ภิรมย์รัตน์, 2547)

การพัฒนาซึ่งเกิดการเติบโตอย่างรวดเร็ว มักคุกคามมรดกทางวัฒนธรรมอันประกอบไปด้วยโบราณสถานและสิ่งแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมซึ่งเป็นสินทรัพย์ที่หาทดแทนอีกไม่ได้ โดยการพัฒนาจะทำให้เกิดความเสียหายแก่มรดกวัฒนธรรมและอาชุนแรงถึงขั้นสูญสลายไปในที่สุด (คุชฎี ท้ายตะกู, 2549) เมื่อกล่าวถึงสาเหตุแห่งการทำลายพื้นที่ประวัติศาสตร์ หรือสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของเมืองเก่า มีปัจจัยที่เป็นประเด็นหลัก สามารถสรุปได้ดังนี้ (อุดม สกุลพานิชย์, 2533, คุชฎี ท้ายตะกู, 2549 และ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554 เล่ม 5)

1. สาเหตุการทำลายจากธรรมชาติ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ไม่สามารถควบคุมได้ ได้แก่

1.1 สภาพภูมิอากาศ ซึ่งในแต่ละภูมิภาคจะมีลักษณะที่แตกต่างกัน ย่อมมีผลต่อความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม หรืออาคารโบราณสถาน

1.2 การเปลี่ยนแปลงทางธรณีวิทยา ในเขตที่เกิดแผ่นดินไหว เมื่อเปลือกโลกขยับตัวทำให้เกิดแรงสั่นสะเทือน โครงสร้างโบราณสถานซึ่งเก่าอยู่แล้ว จะมีโอกาสพังทลายสูง

2. สาเหตุจากการกระทำของมนุษย์ เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้การอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ไม่ประสบความสำเร็จ

2.1 การขาดจิตสำนึก ขาดความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของพื้นที่ประวัติศาสตร์ และการขาดการจัดการข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ประวัติศาสตร์ เมื่อขาดสิ่งเหล่านี้ ชุมชนจึงไม่ให้ความสำคัญในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ประวัติศาสตร์ ส่งผลให้เกิดการต่อต้านการอนุรักษ์ และเกิดพฤติกรรมการลักลอบขุดเจาะ การรื้อทำลาย การเคลื่อนย้าย และการเปลี่ยนแปลงลักษณะองค์ประกอบของพื้นที่ประวัติศาสตร์

2.2 การขยายตัวของเมือง ได้แก่

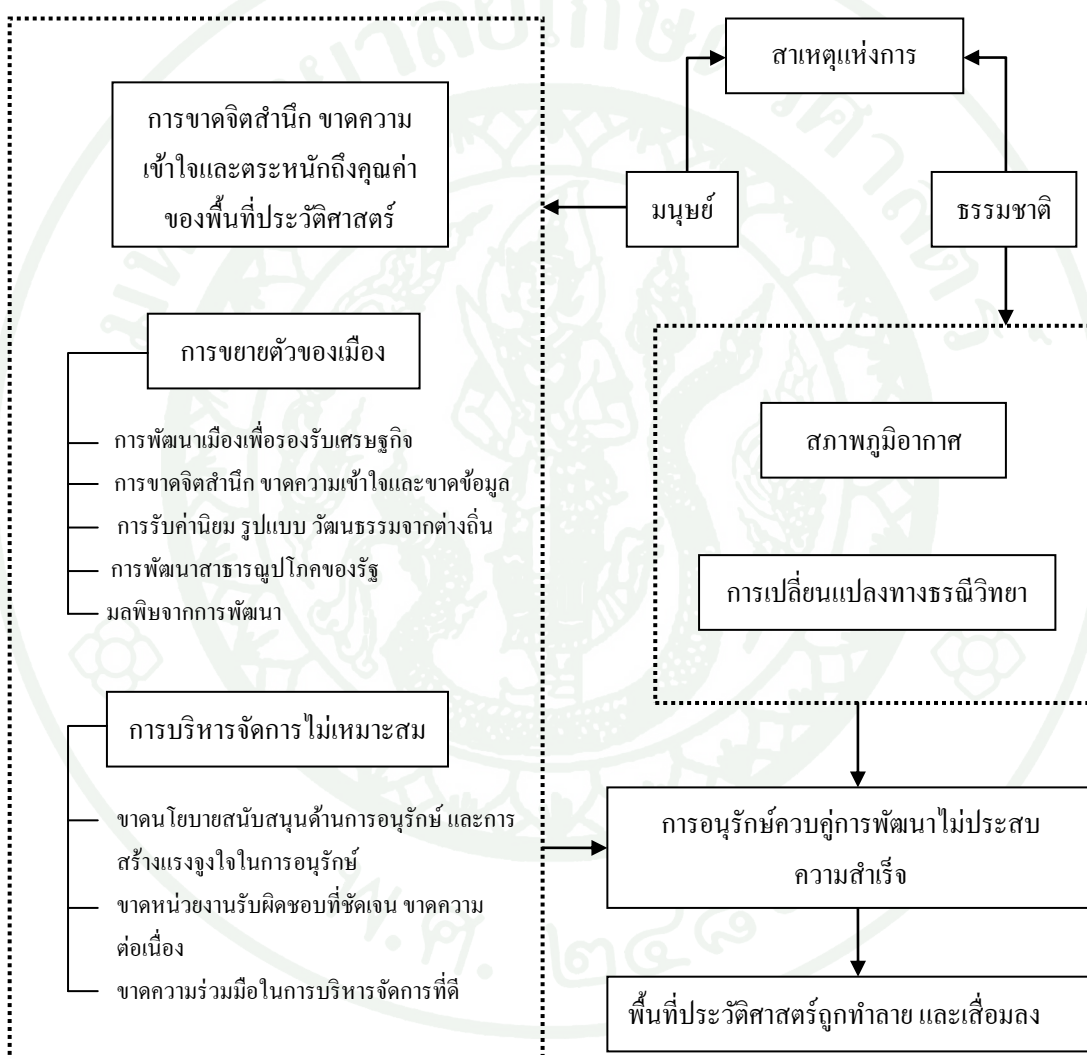
2.2.1 การพัฒนาเมืองเพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ซึ่งไม่ได้มีการวางแผนในการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์ควบคู่ไปกับการพัฒนาเมือง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมหรือลักษณะทางภูมิสถาปัตยกรรมของพื้นที่ประวัติศาสตร์ และยังส่งผลต่อมูลค่าที่ดินที่สูงขึ้น

2.2.2 การขยายตัวพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย และประกอบสัมมาชีพ ส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น การถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินที่ซับซ้อน การใช้ประโยชน์ที่ดินไม่เหมาะสม ไม่คุ้มค่า และขาดการคำนึงถึงสภาพแวดล้อมของพื้นที่ประวัติศาสตร์ การสร้างอาคารที่มีรูปแบบและลักษณะทางสถาปัตยกรรมแปลกแยก รุกล้ำ หรือประชิดเขตพื้นที่โบราณสถานและเกิดการสันตะเหนืงจากการขนส่งวัสดุอุปกรณ์และการใช้เครื่องจักรขนาดใหญ่

2.2.3 การรับค่านิยมและรูปแบบการพัฒนาเมืองจากวัฒนธรรมหรืออารยธรรมต่างถิ่น นำมาดัดแปลงหรือประยุกต์ใช้กับการพัฒนาเมืองโดยไม่ได้คำนึงถึงลักษณะดั้งเดิม หรือลักษณะความจริงแท้ของพื้นที่ ส่งผลให้เกิดสิ่งแวดลอมใหม่ที่ขัดแย้งกับลักษณะทางภูมิทัศน์ของพื้นที่ประวัติศาสตร์ คุณค่าของพื้นที่จึงเสื่อมลงนที่สุด

2.2.4 การพัฒนาสาธารณูปโภคของรัฐที่ไม่คำนึงถึงประวัติศาสตร์และลักษณะและองค์ประกอบของเมืองเก่าอันเป็นเนื้อแท้ของพื้นที่ เช่น การตัดถนนผ่านหรือประชิดพื้นที่เมืองเก่า หรือพื้นที่โบราณสถาน

2.2.5 ปัญหามลพิษ เมื่อมีความเจริญเข้ามาถึงโดยส่วนใหญ่พื้นที่เมืองจะประสบปัญหาทางสิ่งแวดล้อม ได้แก่ มลพิษทางสายตาหรือทัศนอุจาด เช่น การติดตั้งป้ายโฆษณาขนาดใหญ่ มลพิษทางเสียง เช่น เสียงจากยานพาหนะ เสียงจากการก่อสร้าง มลพิษทางอากาศ เช่น ควันพิษจากการจราจรที่หนาแน่น และมลพิษทางน้ำ เช่น การทิ้งขยะและสิ่งปฏิกูลจากชุมชนลงคูคลองหรือคูเมืองเดิม ปัญหามลพิษทั้งหมดนี้ ส่งผลให้คุณค่า สุนทรียภาพ และทัศนียภาพของพื้นที่ประวัติศาสตร์เสื่อมคุณค่าลง

ภาพที่ 2.2 ผังแสดงสาเหตุแห่งการทำลายพื้นที่ประวัติศาสตร์

ที่มา: สรุปจากการตรวจสอบเอกสารในหัวข้อ ปัญหา ข้อจำกัด และอุปสรรคที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์พัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์

2.3 การบริหารจัดการที่ไม่เหมาะสม ได้แก่

2.3.1 การขาดนโยบายสนับสนุนและวิธีการสร้างแรงจูงใจในการร่วมอนุรักษ์จากทุกภาคส่วน เนื่องมาจากไม่ตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ประวัติศาสตร์

2.3.2 ขาดหน่วยงานหรือบุคคลที่มีหน้าที่รับผิดชอบที่ชัดเจน ตลอดจนการดำเนินงานบริหารงานที่ขาดความต่อเนื่อง โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ควบคู่กับการพัฒนาเมืองที่เป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์

2.3.3 การขาดความร่วมมือ การประสานงาน และการบริหารจัดการที่ดีในการปกป้องรักษาพื้นที่ประวัติศาสตร์

2.3.4 การขาดการสนับสนุนด้านมาตรการทางกฎหมาย และขาดกระบวนการในการนำบทบัญญัติเหล่านั้นมาบังคับใช้อย่างจริงจัง ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งกันของกฎหมายกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่า เช่น อาคารเก่าหลายแห่งเกิดขึ้นก่อนการบังคับใช้กฎหมายควบคุมอาคาร สภาพของอาคารจึงขัดแย้งกับบทบัญญัติตามกฎหมาย

จากข้อสรุปในเบื้องต้นเกี่ยวกับปัญหา ข้อจำกัดและอุปสรรคในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์เปรียบเทียบกับข้อมูลปัญหา ข้อจำกัดและอุปสรรคในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณศรีไชยศรีและเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ในบทที่ 4 และ 5 ต่อไป

ข้อควรคำนึงถึงในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์

เมื่อพิจารณาความหมายของการอนุรักษ์ จะเห็นว่าในปัจจุบันเป็นยุคแห่งการพัฒนาประเทศให้เจริญ แต่สิ่งสำคัญที่เราควรคำนึงถึง คือการพัฒนาต้องไม่ทำลาย แต่พยายามรักษา คุณภาพระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนาให้เหมาะสม ต้องเข้าใจในหลักการว่าการอนุรักษ์กับการพัฒนานั้นไม่ใช่สิ่งที่ต้องแยกออกจากกัน แต่การอนุรักษ์กับการพัฒนาเป็นส่วนที่ต้องประสานกันเหมือนเกลียวเชือก สามารถสรุปเป็นหลักการ ดังนี้ (นิจ หิณชิระนันท์, 2524 อ้างใน ชนรรค์ แสงแสง, 2539)

1. พึงจัดความเชื่ออย่างผิดที่ว่าการพัฒนากับการอนุรักษ์เป็นสิ่งขัดกัน
2. พึงเข้าใจให้ถูกต้องอย่างแท้จริงว่าการพัฒนากับการอนุรักษ์เป็นส่วนประกอบของกันและกัน
3. พึงกำหนดว่าไม่มีขบวนการพัฒนาใดที่ถือว่าสมบูรณ์ หากขาดการพิจารณาในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมร่วมด้วย

การพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์หรือเมืองเก่าในเชิงอนุรักษ์นั้น จำเป็นต้องอนุรักษ์ตามลักษณะดั้งเดิมที่เป็นเนื้อแท้ หรือความจริงแท้ (Authenticity) ของพื้นที่ ซึ่งความจริงแท้ก็คือลักษณะดั้งเดิมที่บริบทของวัฒนธรรมผันแปรไปตามช่วงเวลา และเป็นสิ่งที่แสดงถึงแนวความคิด ค่านิยม และความเชื่อที่แตกต่างกันไปในแต่ละวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม ได้แก่ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมสำคัญ อัตลักษณ์ คุณลักษณะเฉพาะ อันเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องกล่าวถึงมากในการอนุรักษ์ (International Council on Monuments and Sites; ICOMOS, 1994)

นอกจากนี้ การอนุรักษ์ต้องคำนึงถึงระบบนิเวศของเมืองด้วย อาทิ สายน้ำหรือแหล่งน้ำที่หล่อเลี้ยงเมือง ระบบนิเวศเกษตรโดยรอบเมืองเก่า และระบบนิเวศธรรมชาติที่มีผลเกี่ยวเนื่องกับเมืองเก่า เพราะระบบนิเวศเหล่านี้ย่อมมีผลในการทำให้เมืองเก่าสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ดังนั้น ภาพของการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าจึงมีบริบทที่กว้างขวางมากขึ้น (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554) หลักเกณฑ์ที่นักอนุรักษ์หรือผู้ที่เกี่ยวข้องการอนุรักษ์นิยมนำมาใช้พิจารณาคัดเลือกหรือตัดสินใจ เพื่ออนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์หรือเมืองเก่า (Snyder and Catanese, 1979 อ้างใน สิทธิพร ภิมยรัตน์, 2547 และสำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554 เล่ม 1) ได้แก่

1. ด้านสุนทรียภาพ (Aesthetic) หมายถึง ความสวยงาม การเป็นแบบอย่างความสำเร็จในการออกแบบหรือการก่อสร้างในสมัยหนึ่งที่มีความพิเศษ มีคุณค่าด้านศิลปะ สถาปัตยกรรมและวิศวกรรม
2. ความเป็นตัวแทน (Typical) หมายถึง อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่เป็นตัวแทนของรูปแบบทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และวิศวกรรม ที่แพร่หลาย เช่น เรือนไทย

3. ด้านความหายาก (Scarcity) หมายถึง อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มีลักษณะแปลกไม่มีที่อื่นในโลก หรือหลงเหลือเพียงหลังเดียว เนื่องจากเป็นเอกลักษณ์ในแต่ละยุคสมัย

4. ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ (Historic Role) หมายถึง อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่เกี่ยวข้องและมีความสำคัญในสมัยใดสมัยหนึ่ง หรือเหตุการณ์หนึ่งในประวัติศาสตร์

5. การส่งเสริมบริเวณข้างเคียง (Enhancement of Adjacent Areas) หมายถึง อาคารหรือบริเวณที่ช่วยส่งเสริมให้บริเวณโดยรอบทั้งหมด มีคุณค่าหากขาดส่วนใดส่วนหนึ่งคุณค่าจะลดลง

6. ความเป็นเลิศในทางใดทางหนึ่ง (Superlatives) หมายถึง อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มีความเป็นเลิศหรือยอดเยี่ยมในทางใดทางหนึ่ง เช่น เก่าที่สุด สูงที่สุด ใหญ่ที่สุด เป็นต้น

7. ความสำคัญทางด้านวัฒนธรรม (Cultural Significance) หมายถึง อาคารสถานที่ที่ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต กลุ่มเชื้อชาติ ความเชื่อ พิธีกรรมทางศาสนา อาจมีความสำคัญกับชุมชนใดชุมชนหนึ่งโดยเฉพาะ

กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม กรมศิลปากร (2552) ให้แนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม (Cultural Heritage Conservation) ว่าเป็น การควบคุมสภาพแวดล้อมที่อยู่ในเขตศิลปกรรมอย่างเหมาะสม มีระดับความเข้มงวดในการควบคุมโดยแบ่งออกเป็น (ภาพที่ 2.2)

1. บรรยากาศ (Atmosphere) หมายถึง ตัวศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อมที่มีความสอดคล้องส่งเสริมซึ่งกันและกัน

2. แหล่งอันควรอนุรักษ์ (Nucleus) หมายถึง ตัวศิลปกรรมเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องอนุรักษ์

3. พื้นที่สงวน (Preservation Area) หมายถึง พื้นที่ที่มีคุณค่าทางวิชาการ และมีความอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงหรือผลกระทบที่ทำให้ถูกทำลายได้ง่าย ในพื้นที่นี้ห้ามกระทำการใด ๆ ที่เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพดั้งเดิมของศิลปกรรมโดยเด็ดขาด

4. **พื้นที่อนุรักษ์ (Conservation Area)** หมายถึง พื้นที่ใกล้เคียง หรือบริเวณโดยรอบตัวศิลปกรรม ซึ่งเมื่อพื้นที่นี้ถูกทำลายย่อมมีผลกระทบต่อการคงอยู่ของศิลปกรรมด้วย ในบริเวณนี้ยินยอมให้ทำกิจกรรมได้บางประการ ที่ไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่นี้มากนัก

5. **พื้นที่บริการและการจัดการหรือพัฒนา (Service and Management Area)** หมายถึง พื้นที่ข้างเคียงหรือโดยรอบแหล่งศิลปกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับตัวศิลปกรรมน้อยมาก จึงยินยอมให้มีการพัฒนาได้ แต่ต้องอยู่ในความควบคุมของหน่วยงานที่รับผิดชอบว่า กิจกรรมที่จะเกิดขึ้นจะไม่ส่งผลกระทบให้เกิดการทำลายคุณค่าของศิลปกรรม

ภาพที่ 2.3 แสดงระดับความเข้มงวดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม
ที่มา: กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม กรมศิลปากร (2552)

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2538) กล่าวว่า การพัฒนาคือการดัดแปลงธรรมชาติและ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติทั้งหมดเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ รวมทั้งเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตมนุษย์ ส่วนการอนุรักษ์หมายถึง การควบคุมและบริหารจัดการมนุษย์ ในการใช้ธรรมชาติและเพื่อ ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนสำหรับชนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นต่อไป

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2551) กล่าวว่า การอนุรักษ์กับการพัฒนาเหมือนกับเลื่อยอย่างหนึ่งแล้วจะเสียอีกอย่างหนึ่ง แต่ความจริงแล้วปัญหาอยู่ที่ว่า การพัฒนานั้นจะใช้แนวทางอะไร การพัฒนาที่ยั่งยืนจะเป็นไปได้ต้องให้ความสำคัญต่อการต่อความมั่นคงของระบบนิเวศน์ โดยถือว่าทุกสิ่งทุกอย่างในระบบนิเวศน์นั้นต้องมีที่ยืนสืบต่อไปในความเปลี่ยนแปลงของการพัฒนา ในทางตรงกันข้ามหากแนวทางการพัฒนาคือการตัดทอนใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศน์ เพื่อตอบสนองคนเพียงบางกลุ่ม หรือมีเป้าหมายเพียงเพื่อเพิ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยไม่คำนึงถึงสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศน์ การพัฒนาย่อมเป็นข้อขัดแย้งกับการอนุรักษ์อย่างแน่นอน อีกประการคือความยากจนซึ่งเป็นอุปสรรคแก่การอนุรักษ์ จึงจำเป็นต้องกลับไปแก้ไขปัญหาคความยากจน และเหลืหนทางที่จะแก้ไขความยากจนของชาวบ้านได้ ก็ต้องเปลี่ยนชาวบ้านให้กลายเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม เกษตรกรเชิงพาณิชย์หรือกลายเป็นคนชั้นกลางซึ่งหากินกับวิชาชีพ

สอดคล้องกับแนวความคิดของรัฐทิตยา หิรัณยหาค (2544) ได้เขียนรายงานการค้นคว้าแบบอิสระเชิงวิทยานิพนธ์ว่า ข้อจำกัดของการบริหารจัดการทรัพยากร ได้แก่ การวางขอบเขตอำนาจความรับผิดชอบไม่ชัดเจน ความคิดเห็นที่แตกต่างกันไม่ตรงกัน ก่อให้เกิดการแบ่งแยก เกี่ยงความรับผิดชอบ และก้าวก่ายการทำงานซึ่งกันและกัน จนนำมาซึ่งความขัดแย้ง ปัญหาในเรื่องการจัดสรรผลประโยชน์ของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกชุมชน ทำให้การพัฒนาล่าช้าและไม่ประสบความสำเร็จ

เดชา บุญค้ำ (2536) ให้ความเห็นว่า ในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมนั้น มีระดับและการปฏิบัติแตกต่างกัน เพื่อให้เหมาะสมตามความเป็นอยู่ของสังคมและเป็นการเปิดโอกาสให้มนุษย์ได้มีการพัฒนาอย่างถูกต้อง หากการอนุรักษ์เป็นเพียงการควบคุมเข้มงวด ห้ามแตะต้อง ห้ามเปลี่ยน บ้านเมืองจะไม่เจริญ เมื่อมีอุปสรรคมีข้อห้ามมากแต่เกิดความต้องการสูง จึงเกิดการฝ่าฝืน ลักลอบ คอรัปชั่น และการทำลายขึ้น โดยยากที่จะควบคุมไว้ได้ ดังนั้นจึงควมมีวิวัฒนาการการอนุรักษ์ขึ้น การอนุรักษ์มรดกมิใช่อุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมเป็นการรักษาสาระของอดีต อันจะนำไปสู่ความเข้าใจประวัติของท้องถิ่น ภูมิภาคและส่วนรวม ในขณะที่เดียวกันการอนุรักษ์เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลการทำงานและประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชนท้องถิ่น อาคารที่ได้รับการอนุรักษ์ส่งผลให้ลักษณะและทัศนียภาพของเมืองดูดีขึ้น สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้ใหม่หรือเมื่อนำมาดัดแปลงไว้เพื่อใช้ในจุดประสงค์อื่น ๆ ในรูปแบบที่มีความหมายและการปฏิบัติที่แตกต่างกัน

แนวคิดสำคัญอีกประการหนึ่งในการพัฒนาเชิงอนุรักษ์คือการบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ เข้ามาช่วยในงานด้านการอนุรักษ์ และส่งเสริมให้ท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการมากที่สุด ทั้งนี้การบูรณาการจะต้องผสานทั้งศาสตร์และศิลป์ในหลายด้านด้วยกัน อาทิ การใช้หลักนิติศาสตร์เข้ามาช่วยในการออกกฎหมายและกำหนดมาตรการที่เหมาะสม การใช้หลักรัฐศาสตร์เพื่อการจัดการให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน เสมอภาคและเป็นธรรม การใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาช่วยเพื่อสร้างเครื่องมือและแนวคิดใหม่ ๆ ในการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ได้ดีขึ้น การใช้หลักเศรษฐศาสตร์มาสร้างแรงจูงใจในเชิงเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการจัดการ (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม, 2552)

จากการตรวจสอบเอกสารในหัวข้อ ข้อควรคำนึงในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า

1. การอนุรักษ์นั้นไม่สามารถแยกออกจากการพัฒนาได้อย่างสิ้นเชิง หรืออาจกล่าวได้ว่าการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์นั้น ไม่ใช่อุปสรรคในการพัฒนา แต่ควรเป็นส่วนส่งเสริม ในการวางแผนจัดการหรือปรับใช้ให้เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันอย่างสมดุล
2. ในการเลือกหรือพิจารณาเพื่ออนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์ใด ๆ ก็ตาม แม้จะมีเกณฑ์ในการพิจารณาเพื่อเลือกพื้นที่ในการอนุรักษ์ที่ชัดเจน แต่ไม่ควรพิจารณาอนุรักษ์เพียงโครงสร้างโบราณสถานหรือสิ่งปลูกสร้างโบราณ แต่ควรคำนึงถึงสภาพแวดล้อมโดยรวม บรรยากาศของเมือง ความจริงแท้หรือเนื้อแท้ของเมือง สภาพทางสังคม วัฒนธรรม รวมทั้งวิถีชีวิตของชุมชนด้วย
3. ควรมีมาตรการเพื่อควบคุมและป้องกันพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่ระดับความเข้มงวดแตกต่างกันตามลำดับความสำคัญของพื้นที่ ได้แก่ แหล่งอันควรอนุรักษ์ พื้นที่สงวน พื้นที่อนุรักษ์ และพื้นที่บริการหรือพื้นที่จัดการเพื่อการพัฒนา ซึ่งมาตรการควบคุมและป้องกันนี้จะเป็เกราะป้องกันและรักษาพื้นที่ประวัติศาสตร์ รวมทั้งรักษามรดกทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของพื้นที่ให้คงอยู่ต่อไป
4. การอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์จะไม่อาจสำเร็จลุล่วงตามจุดหมายแห่งการอนุรักษ์ได้ หากขาดความร่วมมือกันระหว่างชุมชน ผู้เชี่ยวชาญหรือนักวิชาการศาสตร์ต่าง ๆ และผู้เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการหรือควบคุม ดูแลพื้นที่ โดยอยู่บนพื้นฐานแห่งความเสมอภาค

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์

การอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ในระดับสากลได้มีการจัดตั้ง สภานานาชาติว่าด้วยการดูแลอนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี (International Council on Monuments and Sites; ICOMOS) คือองค์กรวิชาชีพทางมรดกทางวัฒนธรรมในระดับสากล มีเป้าหมายการทำงาน เพื่อการอนุรักษ์และปกป้องคุ้มครองโบราณสถาน มีหน้าที่เป็นที่ปรึกษาอย่างเป็นทางการของ UNESCO โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับคณะกรรมการมรดกโลก ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1965 ณ กรุงวอร์ซอว์ ประเทศโปแลนด์ หลังจากการประกาศกฎบัตรเพื่อการอนุรักษ์และบูรณะโบราณสถาน "เวนิสชาร์เตอร์" 1 ปี ปัจจุบันมีสำนักงานของฝ่ายเลขานุการอยู่ที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส มีบทบาทหน้าที่ คือ

1. เจจาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมระดับนานาชาติ ผ่านทางเว็บไซต์ จัดหมายข่าว วารสารวิชาการ การจัดการประชุม สัมมนาต่าง ๆ และมีการประชุม สามัญ จัดขึ้นทุก ๆ 3 ปี
2. เป็นเครือข่ายของบุคลากรผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรม ด้วยการรวมกลุ่มของคณะกรรมการ โบราณสถานระดับชาติ (National Committee) ของประเทศสมาชิก ชาติต่าง ๆ มากกว่า 110 ประเทศ ที่จะได้มีการแลกเปลี่ยนแบ่งปันผู้เชี่ยวชาญ และประสบการณ์ซึ่งกันและกันโดยตรง หรือจากการรวมกลุ่ม เฉพาะทางในรูปของคณะกรรมการระหว่างประเทศ (International Scientific Committee)
3. ให้การช่วยเหลือในการแก้ปัญหา หรือสนับสนุนโครงการในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมขององค์กรต่าง ๆ ทั้งในระดับชาติ และระดับระหว่างประเทศ
4. ให้คำแนะนำ และเป็นผู้กำหนดข้อตกลงระดับระหว่างประเทศ กฎบัตร และแนวทางปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อการปฏิบัติ ทางด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในแนวทางที่ดีที่สุด

ต่อมาในปี ค.ศ. 1987 ในการประชุมสมัชชาสามัญ ณ กรุงวอชิงตัน ดีซี (General Assembly in Washington D.C.) ICOMOS จึงได้ออกกฎบัตรว่าด้วยการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์และเขตเมือง ไว้ดังนี้

1. เพื่อให้การอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์และอื่น ๆ เขตเมืองประวัติศาสตร์มีประสิทธิภาพมากที่สุด ควรผลักดันให้เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายการเชื่อมโยงกันระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและการวางผังเมืองทั้งภูมิภาคในทุกระดับ

2. เก็บรักษาไว้ซึ่งคุณภาพ คุณลักษณะเก่าแก่ของเมืองหรือเขตเมือง และบรรดาองค์ประกอบของวัสดุซึ่งแสดงถึงลักษณะเฉพาะของพื้นที่ ประกอบด้วย

2.1 รูปแบบเมืองที่กำหนดโดยถนน

2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างอาคาร พื้นที่สีเขียวและพื้นที่เปิดโล่ง

2.3 ลักษณะคงเดิม ขนาด รูปแบบ โครงสร้าง วัสดุ สี และการตกแต่ง ที่ปรากฏทั้งภายในและภายนอกอาคาร

2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองหรือเขตเมืองกับสภาพแวดล้อม ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น

2.5 บทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ของเมืองหรือเขตเมืองในอดีตที่ผ่านมา

สำหรับประเทศไทย แนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์นั้น ควรให้ความสำคัญกับลักษณะทางกายภาพ สิ่งแวดล้อมและบรรยากาศรอบ ๆ โบราณสถาน หรือเรียกว่าสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ทั้งที่เป็นธรรมชาติและสิ่งทีมนุษย์สร้างขึ้น เป็นบริเวณที่ปกป้องคุ้มครองตัวโบราณสถานมิให้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากสิ่งรบกวนภายนอก และเป็นบริเวณที่สามารถปรับเปลี่ยนสภาพต่าง ๆ ให้สอดคล้องกลมกลืนกับโบราณสถานนั้น ๆ อีกทั้งยังเป็นที่ส่งเสริมตกแต่งให้โบราณสถานมีความสวยงามและได้บรรยากาศของโบราณสถานนั้น การอนุรักษ์และการพัฒนาเมืองจึงต้องคำนึงถึงจุดใหญ่ ๆ เป็นหลัก ต้องมองแผนหลักในรูปของผังบริเวณคลุมพื้นที่ขนาดใหญ่ การอนุรักษ์เป็นจุดหรือแหล่งย่อยอาจไม่ทันการณ์ โดยการมีพระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกาเป็นสิ่งที่ควบคุม (โสภณ จงสมจิต, 2530) ซึ่งแบ่งเป็นหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาทางกายภาพของพื้นที่ประวัติศาสตร์

แนวทางการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์ที่เหมาะสม ต้องคำนึงถึงหน้าที่หลัก ประเภท และลักษณะดั้งเดิมของพื้นที่ประวัติศาสตร์หรือทรัพยากรเป็นสำคัญ สามารถทำได้โดยการจัดการด้านกายภาพ เป็นการจัดการด้านการอนุรักษ์ คู่มือรักษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ การจัดการด้านทัศนียภาพและความกลมกลืนของแหล่งประวัติศาสตร์กับสภาพแวดล้อมในปัจจุบันที่อยู่รอบข้าง (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2545) ดังนี้

1. เมืองร้าง การจัดการด้านกายภาพของเมืองร้างโดยทั่วไป ได้แก่

1.1 การปรับปรุงพื้นที่เมือง เป็นการจัดการให้พื้นที่ของเมืองไม่รกรุงรังจากวัชพืช และต้นไม้ต่างๆ เพื่อป้องกันการเข้าทำลายอาคารสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ปลูกพืชที่เป็นไม้ประจำถิ่น เพื่อให้เกิดความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม จัดวางในตำแหน่งที่เหมาะสมโดยไม่ให้เป็นอันตรายต่ออาคารสิ่งปลูกสร้าง หรือทำให้ทัศนียภาพโดยรวมหมดคุณค่า

1.2 การจัดสถานที่ชมความงาม ต้องให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม และองค์ประกอบโดยรอบ โดยไม่ให้มีลักษณะเด่นกว่าสิ่งก่อสร้างในเมืองทั้งขนาด รูปร่าง และสี

2. เมืองร้างแต่ปัจจุบันนำกลับมาใช้ใหม่ สภาพของเมืองประเภทนี้มักถูกรุกกล้าและมีการเปลี่ยนแปลงตัวอาคารที่มีอยู่ การจัดการด้านกายภาพทำได้ดังนี้

2.1 การปรับปรุงพื้นที่เมือง ที่เหลือจากการรุกกล้า และพื้นที่ซึ่งควรกันไว้ไม่ให้เกิดการรุกกล้า หรือแม้แต่มีการใช้ประโยชน์แล้ว แต่สมควรให้ออกไปเนื่องจากเป็นพื้นที่สำคัญของเมือง เช่น กำแพงเมือง คูเมือง

2.2 การจัดกลุ่มงานที่เป็นเนื้อหาของเมืองให้มีลักษณะเด่น อาจเป็นกลุ่มศาสนสถาน อาคารที่อยู่อาศัย ศูนย์ราชการ ควรจัดการให้มีลักษณะเด่น ปรับปรุงสิ่งรุกกล้าให้กลมกลืนกับกลุ่มงานที่เป็นเนื้อหาของเมือง

2.3 การจัดการแนวกันชนที่เป็นเนื้อหาของเมืองกับชุมชน หมายถึง แนวที่ประชิดกับกลุ่มเนื้อหาของเมือง ควรจัดการให้มีขึ้นในลักษณะเนื้อหาของเทศบัญญัติห้ามก่อสร้างอาคารสูง

เกินกว่าที่กำหนด

2.4 การจัดพื้นที่กิจกรรมให้มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม พื้นที่กิจกรรมอาจเป็นพื้นที่ร้านค้าขายของขนาดเล็ก หรือพื้นที่ประกอบกิจกรรมด้านประเพณี เช่น งานฉลอง หรืองานพิธีกรรมต่าง ๆ ควรให้กลมกลืนไม่มีลักษณะเด่นจนทำให้ทัศนียภาพโดยรวมเสียไป

3. เมืองที่มีความต่อเนื่องนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สภาพของเมืองประเภทนี้มักมีการรื้อถอน เปลี่ยนแปลง ดัดแปลง มีการสร้างสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ และการประกอบสัมมาชีพทุกด้านในพื้นที่ ตามความเจริญของแต่ละยุคสมัย การจัดการทำได้ดังนี้

3.1 การจัดการพื้นที่ซึ่งเป็นเนื้อหาของเมืองให้มีลักษณะเด่น พื้นที่เนื้อหาของเมือง ได้แก่ คูเมือง กำแพงเมือง ศาสนสถาน พื้นที่อยู่อาศัยดั้งเดิม โดยอาจทำการรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างออก จัดการอนุรักษ์ตามรูปแบบวิธีการ และปรับปรุงทัศนียภาพให้เหมาะสม

3.2 การจัดการแนวกันชนระหว่างพื้นที่สำคัญกับชุมชนโดยรอบ พื้นที่โบราณสถานสำคัญ เช่น พระราชวัง ศาสนสถานและเมืองเก่า สถาปัตยกรรมเหล่านี้อาจอยู่กระจ่ายกัน การจัดแนวกันชนจึงควรพิจารณาเป็นพิเศษ อาจใช้ถนนเป็นแนวกันชนหรือรื้อถอนสิ่งก่อสร้างที่ประชิดและทำความเสียหายให้กับพื้นที่สำคัญออกไป

4. เมืองร้างแต่นำกลับมาใช้ใหม่ในอดีตสืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน เมืองร้างประเภทนี้มีการแก้ไขดัดแปลงพื้นที่ให้กลับมาใช้ให้เกิดประโยชน์ใหม่ การจัดการทางกายภาพของเมืองทำได้ดังนี้

4.1 การจัดกลุ่มอาคารพื้นที่สำคัญให้มีลักษณะเด่น อาจอยู่ในรูปของการรื้อถอนหรือเปลี่ยนแปลงลดความสูงของตัวอาคารที่อยู่โดยรอบซึ่งมีความสูงกว่า หรือลดความโดดเด่นทางทัศนียภาพลง แล้วทำการบำรุงรักษา ซ่อมแซมอาคารหรือพื้นที่สำคัญ ปลูกต้นไม้ให้สวยงามร่มรื่นตามหลักวิชาการและความเหมาะสมกับพื้นที่

4.2 การจัดการแนวกันชนระหว่างพื้นที่สำคัญกับชุมชนโดยรอบ ทำได้โดยการลดความสูงของอาคารที่ติดกับกลุ่มอาคารพื้นที่สำคัญ การปลูกต้นไม้เพื่อปรับพื้นที่ให้เป็นสีเขียว เพื่อเพิ่มความร่มรื่นและลดความรู้สึกแข็งกระด้างของพื้นที่

กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม (2552) ได้ให้แนวทางการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ลักษณะทางกายภาพและบริบทโดยรอบของพื้นที่ประวัติศาสตร์ให้เห็นเป็นรูปธรรม ดังนี้

1. แนวทางการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ ควรแสดงขอบเขตเมืองเก่าให้ชัดเจนก่อน เพื่อจะได้เป็นฐานเริ่มต้นในการควบคุมพื้นที่พัฒนา ความสูงของอาคารต่าง ๆ ควรค่อย ๆ ไล่ลำดับความสูงจากน้อยไปหามาก เมื่อเทียบกับความสูงที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบันของสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่เมืองเก่าเป็นเกณฑ์ เช่น ความสูงของอาคารที่อยู่รอบโบราณสถานควรมีความสูงไม่เกิน 1 ชั้น

2. แนวทางการควบคุมการใช้ที่ดินและอาคาร ประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

2.1 ควบคุมการใช้ที่ดินไม่ให้มีกิจกรรมที่ไม่เหมาะสมในบริเวณใกล้เคียงโบราณสถานหรือในเขตชุมชน

2.2 จัดที่จอดรถให้เป็นระเบียบห่างจากโบราณสถานพอสมควร และจัดทางเดินเท้าที่สะอาด ร่มรื่นโดยรอบโบราณสถาน

2.3 ควบคุมการก่อสร้างอาคารด้านหลังโบราณสถาน และควรมีการปลูกต้นไม้เพื่อเป็นฉากหลังช่วยเสริมให้อาคาร โบราณสถานดูโดดเด่นขึ้น

3. แนวทางการควบคุมการก่อสร้างอาคาร ประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

3.1 ควบคุมมวลของอาคารบริเวณใกล้เคียงโบราณสถานไม่ให้มีขนาดใหญ่ หรือทำลายองค์ประกอบสำคัญของชุมชนโบราณ

3.2 ควบคุมรูปร่าง วัสดุ และสีของอาคารไม่ให้มีรูปร่างประหลาด ใช้วัสดุก่อสร้างที่ผิดแปลกไปจากอาคารทั่วไป สีสันทันไม่ควรให้ดูฉูดฉาดตาจนทำลายทัศนียภาพโดยรวมของพื้นที่โบราณสถาน หรือทำลายองค์ประกอบสำคัญของชุมชนโบราณ ควรเลือกรูปแบบของอาคารที่เรียบง่าย และมีเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

3.3 ควบคุมการติดตั้งป้าย โคมระย้าสาธารณูปโภคไม่ให้บดบังทำลายความสง่างามของโบราณสถาน หรือองค์ประกอบสำคัญของชุมชนโบราณ

4. แนวทางการใช้พืชพรรณภายในบริเวณ และโดยรอบพื้นที่โบราณสถาน ไม่ควรนำพืชพรรณแปลกปลอมจากถิ่นอื่นมาปลูกในเขตโบราณสถาน ไม่ยื่นต้นเมื่อเจริญเติบโตเต็มที่ควรมีความสูง 15 เมตรขึ้นไป เพื่อให้ร่มเงาเป็นธรรมชาติ และส่งเสริมทัศนียภาพของพื้นที่โบราณสถาน

แนวทางปฏิบัติในการอนุรักษ์ธรรมชาติและศิลปกรรมในพื้นที่ประวัติศาสตร์ประเภทเมืองเก่าของประเทศไทยแบ่งการอนุรักษ์ออกเป็น 5 ส่วน มีรายละเอียดดังนี้ (นิจ หิณูชีระนันท์, 2524)

1. การใช้ประโยชน์ที่ดิน มีข้อพิจารณาคือ

1.1 การจำแนกประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เหมาะสม

1.2 การฟื้นฟูบูรณะชุมชนให้กลับคืนสู่ชีวิต

1.3 การจัดให้มีสวนสาธารณะ

2. การพัฒนาและก่อสร้าง มีข้อพิจารณาคือ

2.1 การออกแบบสถาปัตยกรรมให้มีความกลมกลืนกับอาคารข้างเคียง

2.2 การควบคุมความสูง ซึ่งหมายถึงการควบคุมความหนาแน่นโดยปริยาย และยังทำให้ไม่บดบังหรือข่มอาคารเดิม ความสูงนี้รวมถึงเสาไฟฟ้า เสาโทรเลข ฯลฯ ด้วย

2.3 ลักษณะภายนอก ต้องมีการควบคุมลักษณะภายนอกของอาคาร การบำรุงรักษาให้อาคารและสภาพแวดล้อมดำรงคุณค่าอยู่เสมอ

3. การอนุรักษ์

3.1 การคุ้มครองคุณค่าและความงาม โดยการขึ้นทะเบียนวัตถุและบริเวณ ซึ่งคุณค่าที่คุ้มครอง ควรมี 3 ลักษณะ คือคุณค่าทางวิชาการ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าความงามตามธรรมชาติ

3.2 การอนุรักษ์สมบัติวัฒนธรรม จะต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาเมืองและภาค โดยพยายามธำรงรักษาลักษณะพิเศษของท้องถิ่นที่ปรากฏอยู่

3.3 แม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง เป็นที่โล่ง และเป็นแหล่งดึงดูดใจ ให้ความรื่นรมย์แก่เมือง

3.4 ต้นไม้ ควรเก็บรักษาไว้ รวมทั้งให้มีการรักษาหน้าดินไว้ ในบางประเทศมีการขออนุญาตตัดต้นไม้แม้ว่าจะอยู่ในบ้านของเอกชน

3.5 โครงการพัฒนา เช่น สะพานลอย ถนนร่อมคลอง ควรมีการพิจารณาก่อนการดำเนินการ เพราะอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทัศนียภาพของเมือง

4. การสัญจร

4.1 ถนน อุปกรณ์และวัสดุตกแต่ง ทางเท้าควรกว้างพอสมควร มีบริเวณปลูกต้นไม้ และวางวัสดุตกแต่ง รวมทั้งการนำสายไฟฟ้า สายโทรศัพท์ สายโทรเลขลงใต้ดินในถนนบางสาย เพื่อไม่ให้ขัดขวางการสัญจรและเป็นมลพิษทางสายตา

4.2 ระบบถนน ควรสร้างถนนเลียบบริเวณที่จะอนุรักษ์ และปรับเปลี่ยนถนนเดิมในบริเวณอนุรักษ์ให้เป็นทางเท้า

4.3 ทางเท้าได้ชัชวาล ควรจัดให้มีเฉพาะย่านพาณิชยกรรม

4.4 ทางเดินและทางจักรยานในเขตอนุรักษ์ ควรลดการจราจรสำหรับรถยนต์ โดยเฉพาะรถยนต์ส่วนตัว และถนนเมืองให้กับคนและจักรยาน ถนนบางแห่ง อาจให้มีการปิดการจราจรแล้วเปิดให้เป็นทางเท้า เพื่อเสริมการจับจ่ายซื้อของ โดยอาจให้มีหาบเร่แผงลอยที่เป็นระเบียบเรียบร้อยร่วมอยู่ด้วยเป็นส่วน

5. บริการสาธารณะ

5.1 ปัจจัยพื้นฐาน บริการสาธารณะจะต้องจัดอย่างมีประสิทธิภาพ มีการวางแผน

พัฒนา และบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง

5.2 การรณรงค์ต่อต้านความน่าเกลียด โดยใช้วิธีการชักชวนและวิธีการทางกฎหมาย

5.3 ที่สาธารณะและบริการในเมือง เช่น พิพิธภัณฑ์สถาน หอสมุด สวนสาธารณะ ลานกลางเมือง ต้องจัดให้มีสาธารณูปการกระจายอยู่ในระยะและบริเวณอันเหมาะสม

5.4 การควบคุมสิ่งโฆษณา กำหนดให้มีได้เฉพาะย่านพาณิชยกรรม และต้องคำนึงถึงผลทางการมองเห็นด้วย

5.5 ความเจ็บสงบ จะต้องมีการควบคุมระดับเสียงที่เกิดจากอุตสาหกรรมและยานพาหนะ และจากกิจกรรมต่าง ๆ

จากการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาทางกายภาพของพื้นที่ประวัติศาสตร์ จะเห็นได้ว่า ในประเทศไทยมีแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์มานานหลายปี และมีรูปแบบ ลักษณะการอนุรักษ์ที่ชัดเจน เป็นรูปธรรม แม้จะมีรูปแบบการนำเสนอแนวทางที่ต่างกัน แต่โดยเนื้อหาแล้วมีประเด็นที่คล้ายคลึงกัน สามารถสรุปประเด็นหลัก ได้ดังนี้

1. การกำหนดประเภท ลักษณะ หรือองค์ประกอบของพื้นที่ประวัติศาสตร์ให้ชัดเจน และถูกต้องว่าเป็นเมืองเก่าประเภทใด จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดี แล้วนำข้อมูลที่ได้มาเปรียบเทียบกับข้อมูลการตรวจเอกสารในหัวข้อที่ 1 ลักษณะ องค์ประกอบ และประเภทของพื้นที่ประวัติศาสตร์

2. การจัดลำดับความสำคัญของพื้นที่ประวัติศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับข้อสรุปเบื้องต้นจากการตรวจเอกสารในหัวข้อที่ 4 เรื่องข้อควรคำนึงถึงในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ ได้แก่ แหล่งอันควรอนุรักษ์ พื้นที่สงวน พื้นที่อนุรักษ์ และพื้นที่บริการหรือพื้นที่จัดการเพื่อการพัฒนา

3. มีมาตรการควบคุมและป้องกัน รวมทั้งมาตรการพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่ประวัติศาสตร์ โดยมีหลักสำคัญคือต้องเลือกใช้รูปแบบหรือวิธีการที่สอดคล้องและเหมาะสม

ประเภท ลักษณะ เอกลักษณ์หรือองค์ประกอบของพื้นที่ รวมทั้งจัดลำดับความสำคัญของพื้นที่ ประวัติศาสตร์หรือเมืองเก่า นั้น ๆ

ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์พื้นที่ และเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรีต่อไป

แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์

การอนุรักษ์และการบริหารจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา กำหนดและวางแผน โดยภาครัฐ ไม่ได้ศึกษาวิถีชีวิตของชาวบ้านที่พึ่งพิงอาศัยสิ่งแวดล้อมที่ต้องการอนุรักษ์จริง นอกจากนี้ยังเรียกร้องให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมหรือให้ความร่วมมือกับแนวทางการอนุรักษ์ที่ขัดต่อวิถีชีวิต (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2551) มิได้คำนึงถึงความแตกต่าง ทั้งในเรื่องประวัติของพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม และชาติพันธุ์ เน้นการปรับบริบทพื้นที่ให้เข้ากับทฤษฎีมากกว่าการประยุกต์ทฤษฎีให้เข้ากับความเป็นจริงของพื้นที่ แนวทางการจัดการต่าง ๆ ที่นำมาใช้จึงยังเป็นข้อจำกัดและไม่เหมาะสม ส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการของรัฐในหลายด้าน โดยเฉพาะการบริหารด้านงบประมาณที่ไม่มีประสิทธิภาพ (สยามล ไกยูรวงศ์, 2546)

Bernard and Jokilehto (1993 อ้างใน สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554 เล่ม 2) ได้ให้หลักการในแง่ของการวางแผนการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ จากการศึกษาข้อมูลด้านการบริหารจัดการเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ พบว่าเป็นแนวทางการบริหารจัดการที่ครอบคลุมทุกด้าน โดยกำหนดแนวทางไว้ 4 ประการ คือ

1. การผนวกการอนุรักษ์เข้าไว้ในแผนพัฒนาเมือง (Integrated Conservation) จะต้องผสมผสานงานอนุรักษ์ให้เป็นส่วนหนึ่งในวัตถุประสงค์ของการวางแผนเมือง เนื่องจากการอนุรักษ์ในพื้นที่เขตเมือง ไม่อาจพิจารณาเฉพาะการอนุรักษ์เพียงด้านเดียว กลวิธีที่ใช้ในการวางแผนพื้นที่ประวัติศาสตร์ในเมือง จะต้องประกอบไปด้วยเทคนิคทางด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟู รวมทั้งการจัดสร้างบริการสาธารณะ เพื่อช่วยส่งเสริมคุณภาพของพื้นที่อนุรักษ์ในระยะยาว การวางแผนอนุรักษ์ควรมีการดำเนินการร่วมกับผู้อาศัยในพื้นที่ และควรมีการออกกฎหมายข้อบังคับและการกำหนดมาตรฐานในการปฏิบัติ

2. การควบคุมการเปลี่ยนแปลง (Control of Change) การควบคุมอัตราการเจริญเติบโต หรือการพัฒนาใหม่ ๆ เป็นวัตถุประสงค์หลักอีกประการหนึ่ง การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนา ในด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี โดยมีวิธีการคือ 1) การหามาตรการควบคุมการพัฒนาไม่ให้มากเกินไป 2) กำหนดขนาด รูปแบบอาคาร การควบคุม ปริมาณการจราจร และการจัดเตรียมโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสม

3. การออกแบบสิ่งก่อสร้างทดแทน (Infill Design) การออกแบบอาคารใหม่ โครงสร้าง ใหม่ หรือส่วนต่อเติม ควรมีพื้นฐานมาจากการวิเคราะห์ข้อมูลด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างชัดเจน และเป็นระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของเนื้อเมือง (Urban Fabric) และหน้าที่ใช้สอย (Function) ดังนั้นจึงต้องนำหลักการของการออกแบบชุมชนเมืองและความงามของเมืองมา ประยุกต์ใช้

4. การบริหารจัดการ (Administrative Actions) การบริหารและการจัดการในพื้นที่ อนุรักษ์เมืองเก่า เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง หน่วยงานท้องถิ่นและหน่วยงานอีกหลายส่วนต้องเข้ามา เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ รวมทั้งการออกกฎหมายและมาตรการควบคุมและสนับสนุนให้ เป็นไปตามแผนการอนุรักษ์ที่ได้จัดทำไว้ การบริหารจัดการเมืองจะแตกต่างกันบ้างเล็กน้อยในกรณี เมืองเก่าที่ยังมีชีวิตหรือมีกิจกรรม และเมืองที่ตายแล้วหรือไร้กิจกรรม

เมืองเก่าที่ยังมีชีวิต การส่งเสริมการอนุรักษ์ย่านเมืองเก่า จะต้องคำนึงถึงเครื่องมือ ทางการเมืองเป็นสำคัญ (Dynamic Political Instruments) มากกว่าวิธีการที่หยุดนิ่งหรือเน้นเฉพาะ ทางด้านเทคนิค (Static or Technical Means) ซึ่งจะทำให้เมืองหยุดการเจริญเติบโต และส่งผลเสีย ต่อพื้นที่อนุรักษ์ไปด้วย ดังนั้นการบริหารจัดการเมืองเก่าที่ยังมีชีวิต จะต้องให้ความสำคัญกับการ เจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าการเน้นทางด้านกายภาพ (Bernard and Jokilehto, 1993 อ้าง ใน สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554 เล่ม 2)

เมืองที่ตายแล้ว การอนุรักษ์จะให้ความสำคัญมากกับการควบคุมลักษณะภูมิทัศน์ของ เมือง โดยใช้วิธีการที่การสร้างสรรค์ หรือจัดเตรียมที่ว่าง ปรับปรุงหรือออกแบบลักษณะทางภูมิ ทัศน์เมืองให้สอดคล้องกับสิ่งก่อสร้างที่ทำการอนุรักษ์ ดังนั้นการบริหารจัดการจะให้ความสำคัญ กับการพัฒนาทางด้านกายภาพมากกว่าการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554 เล่ม 2)

การควบคุมสภาพแวดล้อมระยะใกล้ที่อยู่ในเขตโบราณสถานหรือแหล่งศิลปกรรมอาจทำได้ โดยการออกแบบผังบริเวณพร้อมกับการจัดภูมิทัศน์ ส่วนสภาพแวดล้อมระยะใกล้ที่อยู่นอกเขตโบราณสถานกับสภาพแวดล้อมระยะใกล้นั้น ต้องใช้การควบคุมสภาพแวดล้อม โดยการสร้างความเข้าใจโดยใช้ข้อบังคับกฎหมาย ทั้งมุ่งให้ปฏิบัติในสิ่งที่ต้องการและห้ามไม่ให้ปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ต้องการให้ปฏิบัติ มาตรการต่าง ๆ มีทั้งการยินยอม (Permissive) การบังคับ (Directive) การสนับสนุน (Supportive) และการเร่งรัด (Active) (Gallion and Eisner, 1980 อ้างใน ประสงค์ เอี่ยมอนันต์, 2544)

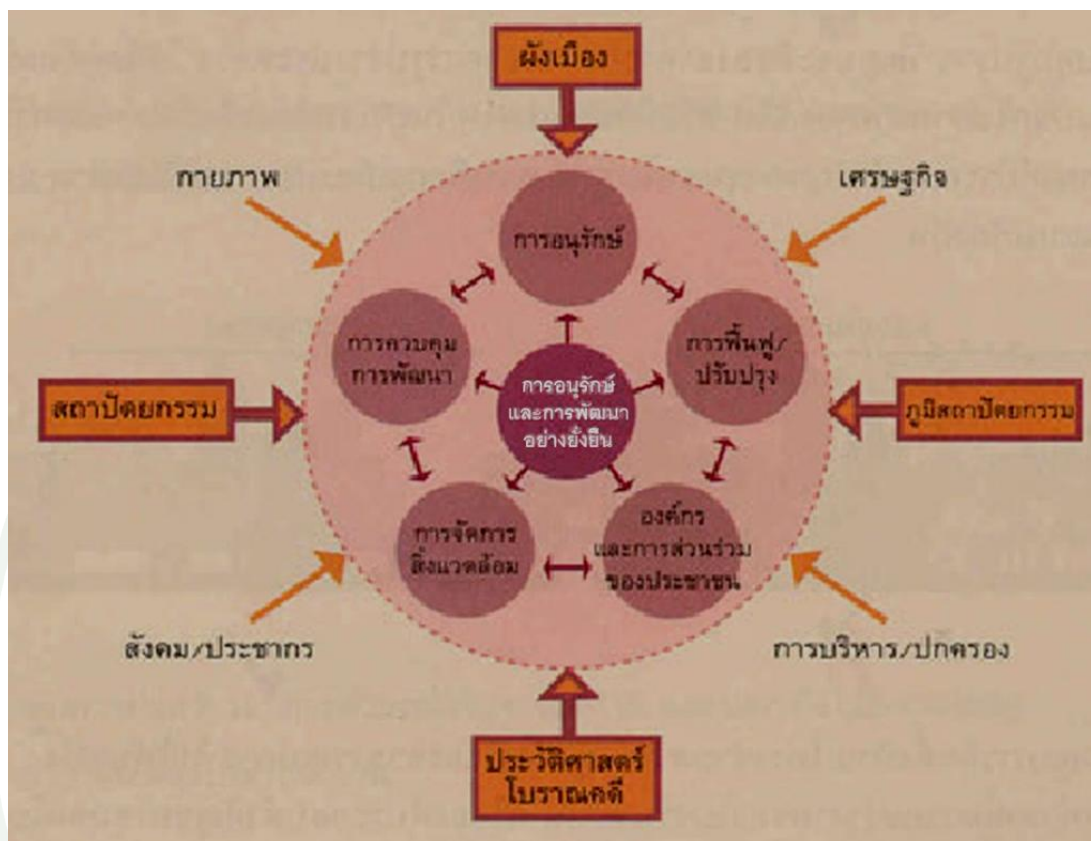
ประสงค์ เอี่ยมอนันต์ (2544) กล่าวถึงข้อควรคำนึงถึงในการพัฒนาสภาพแวดล้อมโบราณสถาน หรือสิ่งแวดลอมไว้ว่า ต้องทำด้วยความระมัดระวังเป็นพิเศษ การพัฒนาจึงต้องอยู่ในกรอบที่กำหนดไว้เท่าที่สามารถรองรับการพัฒนาได้ โดยยังรักษาสภาพแวดล้อมโบราณสถานและสิ่งแวดลอมศิลปกรรมไว้ การพัฒนาลักษณะนี้เรียกว่า “การพัฒนาเชิงอนุรักษ์” ซึ่งต้องแยกพื้นที่ออกจาก “การพัฒนาเชิงเศรษฐกิจ” ให้ชัดเจน เพื่อกำหนดขอบเขตและพื้นที่รองรับการพัฒนาแต่ละประเภทให้ชัดเจน พร้อมทั้งกำหนดความเข้มข้นในการพัฒนาแต่ละพื้นที่ด้วย พื้นที่ที่จะพัฒนาเชิงเศรษฐกิจควรห่างจากพื้นที่ที่จะพัฒนาเชิงอนุรักษ์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอัตราการเติบโตของชุมชนแต่ละแห่ง ซึ่งวิธีการดำเนินการพัฒนาเชิงอนุรักษ์มีดังนี้คือ

1. ทำการศึกษาแล้วกำหนดกรอบการพัฒนาสูงสุด พร้อมทั้งชี้้นำการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจไปยังบริเวณอื่นที่เหมาะสม
2. ทำการพัฒนาสาธารณูปโภค เช่น ถนน ทางเดิน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ฯลฯ เท่าที่จำเป็นโดยไม่ให้เกินกว่าที่กำหนดไว้เป็นกรอบการพัฒนาให้ชัดเจนด้วย
3. ควบคุมการพัฒนาบริเวณต่าง ๆ ตามกรอบการพัฒนาที่กำหนดไว้ตลอดจนบริเวณที่เชื่อมต่อการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจ ต้องควบคุมให้เกิดความกลมกลืนและมีการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป
4. ส่งเสริมให้พื้นที่พัฒนาเชิงอนุรักษ์ มีความสง่างามและมีบรรยากาศที่เหมาะสมสอดคล้องกลมกลืนกัน

กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม (2552) ได้เสนอแนวทางในการวางแผนบริหารจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่า (ภาพที่ 2.4) ประกอบด้วยหัวข้อดังต่อไปนี้

1. เร่งรัดและกระตุ้นให้หน่วยงานของรัฐและประชาชนเอาใจใส่ ควบคุม ดูแล อนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมอย่างถูกต้องเหมาะสม
2. แก้ไขปรับปรุงกฎหมายให้เหมาะสมและได้ผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง
3. ป้องกันมิให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นไปในทางที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม
4. เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจให้แก่บุคลากรในท้องถิ่นเพื่อทำหน้าที่รับผิดชอบ ร่วมกันในการคุ้มครองและรักษาสภาพแวดล้อมที่ดีแก่แหล่งศิลปกรรม
5. ส่งเสริมให้มีการอบรมและสร้างสามัญสำนึกให้ประชาชนเกิดความรู้สึกรักหวงแหน และเห็นคุณค่าของศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งศิลปกรรม พัฒนาวิธีการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ตามแผนพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม
6. เร่งรัดและกระตุ้นให้หน่วยงานของรัฐและประชาชนเอาใจใส่ ควบคุม ดูแล อนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมอย่างถูกต้องเหมาะสม
7. ป้องกันมิให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นไปในทางที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม
8. เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจให้แก่บุคลากรในท้องถิ่นเพื่อทำหน้าที่รับผิดชอบ ร่วมกันในการคุ้มครองและรักษาสภาพแวดล้อมที่ดีแก่แหล่งศิลปกรรม
9. ส่งเสริมให้มีการอบรมและสร้างสามัญสำนึกให้ประชาชนเกิดความรู้สึกรักหวงแหน และเห็นคุณค่าของศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งศิลปกรรม

10. พัฒนาวิธีการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ตามแผนพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

ภาพที่ 2.4 แนวความคิดในการวางแผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่า
ที่มา: กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม กรมศิลปากร (2552)

Asia Museum Company (2551) กล่าวถึง การอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ซึ่งอุดมไปด้วยทรัพยากรที่ทรงคุณค่าว่า ต้องดำเนินไปตามขั้นตอนการอนุรักษ์และพัฒนาซึ่งมีปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่ต้องนำมาประกอบการดำเนินงานเป็นจำนวนมาก แตกต่างจากกระบวนการจัดทำผังพัฒนาพื้นที่โดยทั่วไปคือ

1. การจัดลำดับสำคัญของพื้นที่และเขตการใช้ที่ดินในบริเวณที่ตั้งของทรัพยากรจะต้องดำเนินการตามหลักวิชาการอย่างเคร่งครัด โดยจัดลำดับให้ทรัพยากรที่ต้องอนุรักษ์ไว้มีคุณค่าเป็นอันดับแรกเสมอ

2. กระบวนการพัฒนาตามความต้องการของผู้รับผิดชอบจะต้องดำเนินไปตามข้อจำกัด และศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่เท่านั้น โดยปัจจัยหลักที่ต้องคำนึงถึงคือ ผลและวิธีของการพัฒนา ต้องไม่มีผลกระทบต่อองค์ประกอบต่าง ๆ ของทรัพยากรทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

3. องค์การส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานราชการที่ประสงค์จะจัดทำผังและแผนแม่บท เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหรือเมือง จำเป็นต้องให้คณะผู้เชี่ยวชาญในแต่ละด้านเข้า ทำการสำรวจสภาพปัจจุบันและทำการศึกษาวิเคราะห์เบื้องต้นเสียก่อนที่จะกำหนดรายละเอียดการ ดำเนินงานในขั้นตอนต่อไป

นอกจากนี้ ฐานา บุญยประวัติ (2555) ได้กล่าวถึง เกณฑ์เฉพาะการอนุรักษ์และพัฒนาในบทความเรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองตามแนวทางการเติบโตอย่างชาญฉลาดไว้ว่า การเติบโตอย่างชาญฉลาดได้สร้างเกณฑ์การสงวนรักษาและการอนุรักษ์พื้นที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ ไว้ ซึ่งรวมการอนุรักษ์พื้นที่ธรรมชาติ พื้นที่เกษตร พื้นที่คงตามธรรมชาติ และพื้นที่เสี่ยง ด้านสิ่งแวดล้อม สำหรับเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการอนุรักษ์แหล่งประวัติศาสตร์และมรดก ทางวัฒนธรรม สรุปได้ดังนี้

การปกป้องและสงวนรักษาโครงสร้างทางประวัติศาสตร์และแหล่งประวัติศาสตร์ทั้ง ภาครัฐและเอกชน โครงสร้างทางประวัติศาสตร์หมายถึงบริบททั้งหมดของแหล่ง ประวัติศาสตร์ การซึมซับและการรับรู้ประวัติความเป็นมาของแหล่งหรือย่านประวัติศาสตร์ของ ประชาชนในท้องถิ่น การปกป้องและสงวนรักษาต้องดำเนินกลยุทธ์ให้ครอบคลุมบริบททาง กายภาพ ทางสังคม และการรับรู้ของประชาชน

การสนับสนุนงบประมาณในการจัดทำแผนการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งประวัติศาสตร์ ทั้งภาครัฐและเอกชน ท้องถิ่นและรัฐบาลกลางต้องรับผิดชอบการจัดสรรงบประมาณตามพันธ กิจการสงวนรักษาโครงสร้างทางประวัติศาสตร์และแหล่งประวัติศาสตร์ให้เพียงพอตามความ จำเป็น และทันต่อสถานการณ์

การปกป้องและสนับสนุนการสงวนรักษาแหล่งประวัติศาสตร์และอาคารสำคัญของ หน่วยงานท้องถิ่น สถานที่และอาคารสำคัญทางประวัติศาสตร์ อนุสรณ์สถาน เกณฑ์ข้อนี้ต้องการ ให้การปกป้องและสงวนรักษาแหล่งประวัติศาสตร์หมายถึงอาคารสำคัญของหน่วยงานท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย 1) การมีเอกลักษณ์บ่งบอกความเป็นชุมชนหรือย่าน 2) มีความสำคัญในเชิง

ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม 3) มีความสัมพันธ์กับประวัติความเป็นมาของชุมชนหรือย่าน และ 4) มีความสำคัญต่อความรู้สึกของประชาชนทั้งในท้องถิ่นและสาธารณะ

การปกป้องและสงวนรักษาแหล่งโบราณคดีและโครงสร้างทางประวัติศาสตร์ที่มีความเกี่ยวข้องกับแหล่งประวัติศาสตร์ การปกป้องแหล่งประวัติศาสตร์โบราณคดี ทั้งแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ ภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์ เส้นสายทางธรรมชาติวัฒนธรรม (Cultural Greenway) ที่เป็นส่วนแผ่ขยายต่อเนื่องกับแหล่งประวัติศาสตร์ รวมทั้งสถานที่ประเภทต่าง ๆ เช่น สถานที่สาธารณะ ที่ดินสาธารณะ ที่โล่ง หรือแม้แต่พื้นที่สีเขียว ต้องดำเนินการอย่างมีระบบ มีแบบแผนโดยใช้แนวทางที่กำหนดจากแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนา

การกระตุ้นให้เกิดกระบวนการสงวนรักษาแหล่งประวัติศาสตร์ เกณฑ์ข้อนี้เน้นการกระตุ้นให้เกิดการปกป้องและสงวนรักษาแหล่งประวัติศาสตร์ด้วยภาษีและรางวัลประเภทต่าง ๆ ที่มอบหรืออุดหนุนให้แก่เจ้าของที่ดิน เจ้าของธุรกิจ หรือหน่วยงานที่รับผิดชอบเพื่อให้การดำเนินการทันเวลา และเป็นไปตามเกณฑ์การสงวนรักษาที่กำหนด

การกระตุ้นหน่วยงานส่วนท้องถิ่นให้รับเอาข้อกำหนดหรือร่วมจัดทำข้อกำหนด Form-Based Code ในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นมีหน้าที่โดยตรงในการจัดทำข้อกำหนดการปกป้องและสงวนรักษาแหล่งประวัติศาสตร์ โดยในการออกข้อกำหนดนั้นควรบูรณาการร่วมกับแผนงานอื่น ๆ เช่น แผนหรือผังเมืองรวม แผนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แผนหรือผังการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนและย่าน เป็นต้น นอกจากนี้ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินควรมาจากความเห็นร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ในทิศทางที่สอดคล้องกัน ชยาพร ชื่นรุ่งโรจน์ (2538) ได้กล่าวถึงกลไกแห่งความสำเร็จในการอนุรักษ์สินทรัพย์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประเทศญี่ปุ่นไว้ว่า จะต้องมีการที่ดีและเอื้อต่อการอนุรักษ์ต้องประกอบไปด้วย

1. มาตรการป้องกัน ได้แก่ มาตรการด้านกฎหมายเพื่อป้องกันทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไม่ให้ถูกทำลาย

2. มาตรการส่งเสริม ในการอนุรักษ์ทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม บางครั้งจำเป็นต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินส่วนบุคคลของเอกชน ดังนั้นการใช้มาตรการ

ป้องกันอย่างเดียวยังไม่ได้ผล จึงต้องมีมาตรการจูงใจให้เจ้าของทรัพย์สินเหล่านั้นตระหนักถึงคุณค่าและการอนุรักษ์อย่างถูกวิธี เช่น การสนับสนุนด้านงบประมาณในการอนุรักษ์อาคารเก่าของเอกชน ที่ได้งบประมาณจากรัฐบาลกลางและท้องถิ่น หรือการอนุญาตให้เอกชนนำค่าใช้จ่ายในการอนุรักษ์มาหักภาษีได้ เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การอนุรักษ์ประสบความสำเร็จคือการจัดการที่ดี เนื่องจากการอนุรักษ์ทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่ายทั้งภาครัฐและเอกชน ดังนั้นจึงต้องมีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. การอนุรักษ์ทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจะต้องสนับสนุนการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น การหาทางใช้ประโยชน์จากอาคารเก่าให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้อยู่อาศัยโดยไม่มีการทำลายคุณค่าหรือเอกลักษณ์ของอาคารนั้น ทั้งนี้ต้องอาศัยหลักการที่ว่าผู้อาศัยสะดวกสบาย โดยยังคงความงามและเสน่ห์ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม ในขณะที่เดียวกันชาวเมืองก็มีรายได้จากการขายสินค้าให้นักท่องเที่ยวเป็นต้น

2. การจัดระเบียบอย่างมีระบบเป็นขั้นตอน เริ่มจากความต้องการของชาวเมืองเป็นประการแรก จากนั้นจึงอาศัยแนวทางการปฏิบัติงานนักวิชาการและหน่วยงานราชการ

การบริหารจัดการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ประสบความสำเร็จไม่สามารถหลีกเลี่ยงกระบวนการมีส่วนร่วมได้ เนื่องจากประชาชนในพื้นที่คือ เจ้าของทรัพยากรที่แท้จริง ประชาชนในพื้นที่นั้นเป็นผู้มีส่วนได้เสียลำดับต้น (Primary Stakeholders) ที่จะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (ทศพล ทรรศนกุลพันธ์, 2551) และเป็นผู้ที่รู้จักพื้นที่ดีที่สุด การอนุรักษ์เมืองหรือพื้นที่ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องของสังคมและไม่สามารถประสบความสำเร็จได้หากขาดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจจากสาธารณชน การวางแผนให้เกิดความร่วมมือ (collaborative planning process) จะช่วยเพิ่มโอกาสในการสร้างนโยบายการอนุรักษ์และพัฒนาให้เป็นที่ยอมรับ และจะนำไปสู่ความร่วมมือในทางปฏิบัติและบรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกันในการดำรงรักษามรดกวัฒนธรรม เอกลักษณ์เมือง และคุณภาพสิ่งแวดล้อมเมืองที่ดีไว้ได้ (คุชฎี ท้ายตะรุ, 2549) การดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาโดยคนในพื้นที่จะสามารถตอบสนองความต้องการของคนในพื้นที่นั้นได้อย่างถูกต้องซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญในการอนุรักษ์และพัฒนาให้ประสบผลสำเร็จ (สุกัญญา เณรจาทิ, 2547)

สหประชาชาติ (United Nations, 1978 อ้างใน ปาริชาต ห่วงศรี, 2545) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะที่เป็นกระบวนการพัฒนาไว้ว่า คือ การเข้าร่วมกันอย่างกระตือรือร้นและมีพลังของประชาชนในระดับต่าง ๆ คือ

1. เข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจ เพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคม และจัดการทรัพยากรให้บรรลุเป้าหมายในการพัฒนา

2. เข้าร่วมในการปฏิบัติตามแผนการ หรือ โครงการต่าง ๆ โดยสมัครใจ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ได้บัญญัติปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (สำนักพัฒนานวัตกรรมจัดการศึกษา, 2551) มาเป็นหลักในการวางแผนพัฒนาประเทศเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีสาระสำคัญ ดังนี้

1. เน้นการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นและชุมชน เพื่อการอนุรักษ์ ป่าไม้ และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

2. เน้นการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติของประเทศให้มีความอุดมสมบูรณ์

3. เพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

4. รักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อม โดยลดปัญหามลพิษ เพื่อให้เมืองและชุมชนน่าอยู่ ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี และลดต้นทุนทางเศรษฐกิจในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนานั้น ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน โดยมีนักวิชาการจากภายนอกเป็นผู้ส่งเสริมหรือสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีที่เหมาะสม ทศพล กฤตยพิสิฐ (2538) กล่าวถึงกระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนาการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ซึ่งเป็นการวัดเชิงคุณภาพออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นการริเริ่มการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาหรือสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชน และจัดลำดับความสำคัญของความต้องการของชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผนในการพัฒนา ซึ่งเป็นขั้นตอนของการกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ของโครงการ วิธีการตลอดจนแนวทางการดำเนินงานและการใช้ทรัพยากร

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินการพัฒนา เป็นส่วนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนด้านต่าง ๆ เช่น ด้านงบประมาณ ด้านเทคโนโลยี เป็นต้น จากองค์กรภาคีพัฒนา

ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นตอนรับผลประโยชน์จากการพัฒนา ซึ่งเป็นทั้งการได้รับผลประโยชน์ทางด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ

ขั้นตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลการพัฒนา เป็นการประเมินว่า การที่ประชาชนเข้าร่วมพัฒนา ได้ดำเนินการสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด การประเมินอาจประเมินแบบย่อย (Formative Evaluation) เป็นการประเมินผลความก้าวหน้าเป็นระยะ ๆ หรืออาจประเมินผลรวม (Summative Evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวมยอด

ในทิศทางที่สอดคล้องกัน ไพรัตน์ เจริญรินทร์ และคณะ (2533 อ้างใน อรรถพล วงษ์แข็ง, 2545) ได้กล่าวถึงแนวทางในการอนุรักษ์ว่าต้องมีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจนว่าจะดำเนินการอนุรักษ์อะไร การตัดสินใจจะต้องทำการศึกษาข้อมูลจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ข้อมูลอ้างอิงทั้งจากเอกสารและบุคคลในเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองเป็นต้น จากนั้นจึงนำข้อมูลทางประวัติศาสตร์เหล่านั้นมาพิจารณาพร้อมกับข้อมูลในปัจจุบัน เพื่อกำหนดรูปแบบการอนุรักษ์ให้เหมาะสมกับภาวะปัจจุบันโดยยึดหลักการ “เคารพอดีตเพื่อสร้างความเจริญให้ปัจจุบันและอนาคต” ซึ่งต้องพิจารณาในด้านเอกลักษณ์ วัฒนธรรม เหตุการณ์ในอดีต ความร่วมมือของประชาชนในท้องถิ่น วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชนและชุมชนอื่นรอบข้าง การอนุรักษ์ต้องก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนทุกด้าน และไม่ทำลายเศรษฐกิจส่วนรวมของชุมชน การดูแลรักษาเมืองเก่าและโบราณสถาน และสภาพแวดล้อมเป็นเรื่องใหญ่ ที่ต้องการความร่วมมือจากบุคคลทุกฝ่าย (ประสงค์ เอี่ยมอนันต์, 2544) คือ

1. ผู้ที่มีความรู้ด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีและศิลปกรรม
2. ผู้ที่มีความรู้ด้านรูปแบบอาคาร ประวัติศาสตร์ ศิลปะ
3. ผู้ที่กำหนดนโยบายและมาตรการในการอนุรักษ์เมืองเก่า โบราณสถานและสภาพแวดล้อม
4. ผู้ดำเนินการอนุรักษ์ที่มีความรู้และความสามารถทางด้านช่าง และสภาพแวดล้อม ได้แก่ วิศวกร สถาปนิก ภูมิสถาปนิกที่เข้าใจในการอนุรักษ์
5. กลุ่มผู้มีความรู้ด้านการจัดการเพื่อนำนโยบายไปสู่การได้รับประโยชน์ โดยไม่ทำลายทั้งโบราณสถานและสภาพแวดล้อม โบราณสถานแต่ละแห่งจะคู่สง่าและสมบูรณ์ ต้องมีสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมให้ได้ทั้งสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่เหมาะสมกับโบราณสถาน

การให้อำนาจแก่ประชาชนเพื่อเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการทรัพยากรซึ่งจะสร้างผลประโยชน์ให้ตนเอง ย่อมมีปัญหาอุปสรรคที่ส่งผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน จากการศึกษาของฉลาดชาย รมิตานนท์ (2527 อ้างใน ทวีทอง หงส์วิวัฒน์, 2527) พบว่าอุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของประชาชน 3 ด้าน คือ

1. อุปสรรคด้านการเมือง เกิดจากการไม่ได้กระจายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบให้แก่ประชาชน โครงสร้างอำนาจทางการเมือง การปกครอง การบริหาร เศรษฐกิจ ตกอยู่ในกำมือของทหาร นายทุน และข้าราชการ
2. อุปสรรคด้านเศรษฐกิจ เกิดจากการขาดความสามารถในการพึ่งตนเอง เช่น อำนาจการต่อรองมีน้อย ปัจจัยการผลิตและกระบวนการผลิต อยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์
3. อุปสรรคด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวิถีชีวิต ในแต่ละพื้นที่หรือในแต่ละชุมชนย่อมมีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวิถีชีวิตไม่เหมือนกัน ทำให้ประชาชนไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ เนื่องจากขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนและไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของตน

ดังนั้นในการจัดการทรัพยากรต้องให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่ายเพื่อให้เกิดเวทีในการตกลงและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน พร้อมกันนี้ในระหว่างการดำเนินการควรมีหน่วยงานของรัฐอื่น ๆ เข้ามาให้การสนับสนุนการมีส่วนร่วมดังกล่าวเพื่อให้ข้อตกลงและผลของการปฏิบัติเป็นที่ยอมรับของทุกหน่วยงานของรัฐและชุมชน ถือเป็นข้อตกลงร่วมกัน (ณัฐวดี พิมพ์ลัดดา, 2551)

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ สรุปได้ว่า แนวทางการบริหารจัดการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์จะมีโอกาสประสบความสำเร็จได้ต้องตั้งอยู่บนปัจจัยหลัก 3 ส่วน ดังต่อไปนี้คือ

1. ชุมชนและท้องถิ่นต้องเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ระดับการวางแผนไปจนถึงระดับการปฏิบัติจริง และร่วมกันทำงานตามแผนที่วางไว้ให้ประสบผลสำเร็จตามจุดหมายที่วางไว้ ประกอบด้วยบุคคล 3 กลุ่มคือ 1) ภาครัฐ 2) ประชาชนในพื้นที่ 3) นักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ การอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์จะต้องผสมผสาน และประสานความร่วมมือกัน โดยอาศัยกลยุทธการมีส่วนร่วมรวมทั้งกระจายผลประโยชน์ในการใช้ทรัพยากรอย่างเสมอภาค และทั่วถึง เพื่อให้การอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์เป็นที่ยอมรับ และมีโอกาสประสบความสำเร็จ
2. การบริหารจัดการพัฒนาเมืองควรคำนึงถึงความสามารถรองรับการพัฒนาภายใต้กรอบการอนุรักษ์
3. กระบวนการบริหารจัดการ ควรวางแผนเป็นขั้นเป็นตอนตามลำดับความสำคัญ เพื่อง่ายต่อการดำเนินงาน และควรใช้มาตรการควบคุมและป้องกัน มาตรการส่งเสริมและผลักดัน รวมทั้งมาตรการพัฒนาและปรับปรุงควบคู่กันไป ในกระบวนการบริหารจัดการเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์

สรุปสาระจากการตรวจสอบเอกสารหัวข้อแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์

เมื่อนำข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เปรียบเทียบ ผู้วิจัยมีความเห็นว่ากลไกแห่งความสำเร็จในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ ควรคำนึงถึงปัจจัย 3 ส่วน ดังต่อไปนี้คือ

1. นโยบายการพัฒนาเมือง

1.1 ผลักดันการอนุรักษ์เข้าไปในแผนพัฒนาเมือง

1.2 มีแผนการพัฒนาภายใต้กรอบการอนุรักษ์ที่ชัดเจน ครอบคลุมเป็นรูปธรรม

1.3 มีกฎหมายและบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด

2. การบริหารจัดการ

2.1 ชุมชนและท้องถิ่นต้องเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ระดับการวางแผนไปจนถึงระดับการปฏิบัติงาน และร่วมกันทำงานตามแผนที่วางไว้ให้ประสบผลสำเร็จตามจุดหมายที่วางไว้ ประกอบด้วยบุคคล 3 กลุ่มคือ 1) ภาครัฐ 2) ประชาชนในพื้นที่ 3) นักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ การอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์จะต้องผสมผสาน และประสานความร่วมมือกัน โดยอาศัยกลยุทธการมีส่วนร่วม รวมทั้งกระจายผลประโยชน์ในการใช้ทรัพยากรอย่างเสมอภาค และทั่วถึง เพื่อให้การอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์เป็นที่ยอมรับ และมีโอกาสประสบความสำเร็จ

2.2 การบริหารจัดการพัฒนาเมืองควรคำนึงถึงความสามารถรองรับการพัฒนาภายใต้กรอบการอนุรักษ์

2.3 กระบวนการบริหารจัดการ ควรวางแผนเป็นขั้นเป็นตอนตามลำดับความสำคัญ เพื่อง่ายต่อการดำเนินงาน และควรใช้มาตรการควบคุมและป้องกัน มาตรการส่งเสริมและผลักดัน รวมทั้งมาตรการพัฒนาและปรับปรุงควบคู่กันไป ในกระบวนการบริหารจัดการเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์

3. การพัฒนาทางกายภาพ

3.1 พัฒนาตามลักษณะความจริงแท้ของพื้นที่ ได้แก่ รูปแบบ ลักษณะและทัศนียภาพทางภูมิสถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรม โดยที่รูปแบบและองค์ประกอบต่าง ๆ รวมทั้งแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรของแต่ละพื้นที่จะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับสังคม

วัฒนธรรมและทรัพยากรในพื้นที่เป็นตัวชี้วัด

3.2 ควบคุมการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ โดยการควบคุมสภาพแวดล้อมให้กลมกลืน หรือมีการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป เพื่อคงลักษณะและเอกลักษณ์ที่แสดงถึงการเป็นพื้นที่ ประวัติศาสตร์หรือเมืองเก่า

3.3 ออกแบบสิ่งก่อสร้างทดแทนและสร้างบรรยากาศความเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ หรือเมืองเก่า โดยการปรับปรุงหรือออกแบบวางผังทางภูมิสถาปัตยกรรม ซึ่งการดำเนินการ ออกแบบต้องส่งเสริมและสร้างความสง่างามให้กับโบราณสถานและสร้างบรรยากาศแวดล้อมที่ เหมาะสม สอดคล้องและกลมกลืนกับลักษณะดั้งเดิมของพื้นที่

ผู้วิจัยจะนำข้อสรุปที่ได้นี้เป็นกรอบแนวคิดในการเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และ พัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรี อ.เมือง จ.นครปฐมต่อไป

กรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้สมบูรณ์ และประสบความสำเร็จมากขึ้น ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลพื้นที่ ประวัติศาสตร์ที่ประสบความสำเร็จด้านการอนุรักษ์ควบคู่กับการพัฒนาอย่างเหมาะสม ได้รับการ ขอมรับด้านการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์ในระดับนานาชาติ ส่งผลให้มีการพัฒนาด้านการ ท่องเที่ยวต่อมา จนสามารถสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนมากมาย โดยศึกษาในประเด็น ที่ว่า พื้นที่ประวัติศาสตร์เหล่านี้มีรูปแบบวิธีการ หรือกระบวนการจัดการพื้นที่อย่างไร เพื่อเป็น กรณีศึกษา ได้แก่ เมืองโบราณฮอยอัน ประเทศเวียดนาม โดยศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ รูปแบบ กระบวนการอนุรักษ์ และการบริหารจัดการ เพื่อค้นหาคำวิจัยที่ส่งผลให้เมืองโบราณฮอย อันได้รับการยอมรับในระดับสากลว่า ดำเนินการอนุรักษ์ได้ดีที่สุดในเอเชีย

เมืองโบราณฮอยอัน (Hoi An Ancient Town) ประเทศเวียดนาม

เมืองโบราณฮอยอัน (ภาพที่ 2.5) เป็นตัวอย่างเมืองท่าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสมัย คริสต์ศตวรรษที่ 15-19 ที่มีการผสมผสานศิลปะและสถาปัตยกรรมของท้องถิ่นและของต่างชาติไว้ ได้อย่างมีเอกลักษณ์ และอาคารต่าง ๆ ภายในเมืองได้รับการอนุรักษ์ให้อยู่ในสภาพเดิมไว้ได้เป็น อย่างดี และเป็นเมืองโบราณที่ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติว่าดำเนินการอนุรักษ์ได้ดีที่สุดใน

เอเชีย (Engelhardt and Rogers, 2009) ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก เมื่อปี พ.ศ. 2542 ที่เมือง มาร์ราเกช ประเทศโมร็อกโก ด้วยข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้ (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2554)

ภาพที่ 2.5 แสดงที่ตั้ง บรรยากาศ ทัศนียภาพและวิถีชีวิตของเมืองโบราณฮอยอัน
ที่มา: Sage_nu (2010); Yatlat (2013) และ Frame_G (2010)

(ii) เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลยิ่ง ผลักดันให้เกิดการพัฒนาสืบต่อมาในด้านการออกแบบทาง สถาปัตยกรรม อนุสรณ์สถาน ประติมากรรม สวนและภูมิทัศน์ ตลอดจนการพัฒนาศิลปกรรมที่ เกี่ยวข้อง หรือการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือบน พื้นที่ใด ๆ ของโลกซึ่งทรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม

(v) เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของวัฒนธรรมมนุษย์ ขนบธรรมเนียมประเพณีแห่งสถาปัตยกรรม วิธีการก่อสร้าง หรือการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งเสื่อมสลายได้ง่ายจากผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตามกาลเวลา

จุดเริ่มต้นแห่งความสำเร็จในการพัฒนาเมืองโบราณฮอยอันสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียงระดับโลกเกิดจากรัฐบาลเวียดนามเห็นคุณค่า ความสำคัญของเมืองโบราณฮอยอัน จึงได้วางโครงการอนุรักษ์เมืองฮอยอันให้เป็นสมบัติของชาติตั้งแต่ ค.ศ. 1985 เป็นเมืองที่หลอมรวมรูปแบบทางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรม ได้แก่ ท่าเรือ ถนน สะพาน วัด ศาสนสถานและอาคารบ้านเรือน ศิลปหัตถกรรม รวมทั้งบรรยากาศและวิถีชีวิตของผู้อยู่ในชุมชนแบบดั้งเดิม ที่มีความหลากหลายทางชนชาติและวัฒนธรรมประเพณี การตั้งถิ่นฐานมนุษย์หรือเป็นชุมชนที่มีการผสมผสานศิลปะและสถาปัตยกรรมทั้งของเวียดนามและของชนชาติอื่น โดยเฉพาะจีนและญี่ปุ่น ได้อย่างผสมกลมกลืนและสืบทอดลักษณะทางวัฒนธรรมมาจนปัจจุบัน (พัลลภ กฤตยานวัช, 2552) เมืองฮอยอันจึงเปรียบประดุจพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่อยู่อาศัยโบราณที่ยังมีชีวิตจริง (Florence and Storey, 2001)

การบริหารจัดการเมืองโบราณฮอยอันนั้น รัฐบาลเวียดนามได้ตั้งสมาคมฮอยอันขึ้น ทำหน้าที่ในการอนุรักษ์เมือง ความสำเร็จของโครงการเกิดจากความเอาใจจริงเอาใจของสมาคมฮอยอัน โดยได้รับความช่วยเหลือด้านการบริหารจัดการจากรัฐบาลญี่ปุ่น ซึ่งส่งที่ปรึกษามาทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ชาวเวียดนาม มีวิธีการดำเนินงานคือ

1. การคัดเลือกอาคารที่ยังคงลักษณะความดั้งเดิมมาเข้าร่วมโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูลักษณะองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมแบบโบราณ

2. รมรงค์ให้เจ้าของอาคารเห็นประโยชน์จากอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองเก่า และรัฐบาลเวียดนามให้การสนับสนุนงบประมาณในการบูรณะซ่อมแซมอาคารครึ่งหนึ่ง ส่วนอีกครึ่งหนึ่งประชาชนเจ้าของพื้นที่เป็นผู้รับผิดชอบ เพราะได้รับประโยชน์โดยตรงจนยอมเสียค่าใช้จ่ายส่วนหนึ่งในการร่วมอนุรักษ์เมือง

3. รัฐแบ่งปันผลประโยชน์ให้กับชุมชน ประชาชนในพื้นที่จึงเต็มใจให้ความร่วมมือกับรัฐบาล เนื่องจากวิธีการที่รัฐบาลเวียดนามนำมาใช้ไม่ใช่การไล่ที่ประชาชนเพื่อเอาอาคารบ้านเรือนมาเป็นสมบัติของรัฐ แต่ให้ประชาชนสามารถดำเนินวิถีชีวิตและประกอบอาชีพค้าขายในอาคารเดิม

มาตรการควบคุมและป้องกัน มาตรการส่งเสริมและผลักดัน รวมทั้งมาตรการพัฒนาและปรับปรุง นำมาใช้ควบคู่กันไประหว่างกระบวนการอนุรักษ์เมืองโบราณฮอยอันซึ่งเห็นผลเป็นรูปธรรมจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยว และการคงอยู่ของลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตดั้งเดิมของพื้นที่ โดยมีปัจจัยที่ส่งผลสู่ความสำเร็จคือ

1. นโยบายของภาครัฐมีบทบาทและให้ความสำคัญในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ รวมทั้งการบังคับใช้กฎหมายควบคุมอย่างจริงจัง
2. การบริหารจัดการที่เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการเป็นเจ้าของพื้นที่ร่วมกัน และแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเหมาะสมเป็นรูปธรรม
3. ลักษณะทางกายภาพ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตที่ยังคงบรรยากาศ และความสัมพันธ์ดั้งเดิมของเมืองได้อย่างชัดเจน จึงสามารถเรียกได้ว่า เมืองฮอยอันคือ “เมืองโบราณที่ยังมีชีวิต”

ข้อสรุปจากการตรวจเอกสาร

เนื่องจากกรณีศึกษาเมืองโบราณฮอยอันไม่มีประเด็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์เพิ่มเติมจากการตรวจเอกสาร ผู้วิจัยจะใช้เนื้อหาสรุปสาระจากการตรวจเอกสารหัวข้อแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ในหน้า 45 - 47 เป็นกรอบแนวคิดในการเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรี อ.เมือง จ.นครปฐมต่อไป กล่าวคือ กระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์จะเกิดขึ้นได้ต้องมียุทธศาสตร์ประกอบ 3 ส่วน คือ 1) นโยบายการพัฒนาเมืองภายใต้กรอบการอนุรักษ์ 2) การบริหารจัดการด้วยกลยุทธการมีส่วนร่วม และ 3) ลักษณะ องค์ประกอบความจริงแท้ของพื้นที่ประวัติศาสตร์ และเพื่อเป็นการป้องกัน และบรรเทาปัญหาที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์ มีรายละเอียดดังนี้ (ภาพที่ 2.7)

1. นโยบายการพัฒนาเมืองภายใต้กรอบการอนุรักษ์ การกำหนดนโยบาย บทบัญญัติ หรือข้อกำหนดต่าง ๆ ควรให้ความสำคัญและเอื้อต่อการอนุรักษ์ที่ชัดเจน ครอบคลุม แล้วนำไปปฏิบัติหรือบังคับใช้อย่างจริงจัง

2. การบริหารจัดการด้วยกลยุทธิ์การมีส่วนร่วม จำเป็นต้องวางแผนบริหารจัดการและวางแผนการใช้ประโยชน์พื้นที่อย่างเหมาะสม คำนึงโดยไม่ขัดต่อลักษณะเนื้อที่หรือตามความจริงแท้ของพื้นที่ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรปรับทัศนคติ และสร้างความเข้าใจระหว่างประชาชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชนว่าการอนุรักษ์ไม่ใช่คู่แข่งกับการพัฒนาเมือง แต่สามารถดำเนินการควบคู่กันไปได้ โดยอาศัยกลยุทธิ์การมีส่วนร่วมของทุกกลุ่มหน่วยงานหรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง การอนุรักษ์และพัฒนาจึงจะสำเร็จลุล่วง ตามความต้องการของทุกฝ่ายและหากต้องการให้การพัฒนามันพื้นฐานแห่งการอนุรักษ์มีโอกาสประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น ภาครัฐในฐานะเป็นผู้กำหนดและวางแผนนโยบายของรัฐ ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและการมีส่วนร่วมนั้นควรเริ่มตั้งแต่ในระดับการวางแผนนโยบาย และในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน โดยมีภาครัฐเป็นผู้สนับสนุนหลักในกระบวนการอนุรักษ์ นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์ต่าง ๆ ด้านการอนุรักษ์จากภายนอกเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร เทคนิค วิธีการและเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมถือได้ว่าเป็นกลยุทธิ์สำคัญที่สามารถลดปัญหา และแก้ไขข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชุมชน ผู้มีอิทธิพลในพื้นที่และหน่วยงานของภาครัฐอีกด้วย

3. การอนุรักษ์ด้านกายภาพ พื้นที่ประวัติศาสตร์ที่มีรูปแบบ ลักษณะและองค์ประกอบของเมืองเก่าหรือเมืองโบราณที่ชัดเจน รวมทั้งมีเอกลักษณ์ของพื้นที่เป็นของตัวเอง สิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวชี้วัดว่าพื้นที่ใดมีความเหมาะสมและคุ้มค่าในการอนุรักษ์และสิ่งปรากฏให้เห็นนี้ จะเป็นหลักฐานเบื้องต้นในการสืบค้นข้อมูลทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี แล้วนำข้อมูลที่ได้มาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่อย่างเหมาะสม ถูกวิธี และถูกต้องตามเนื้อที่หรือตามความจริงแท้ของพื้นที่

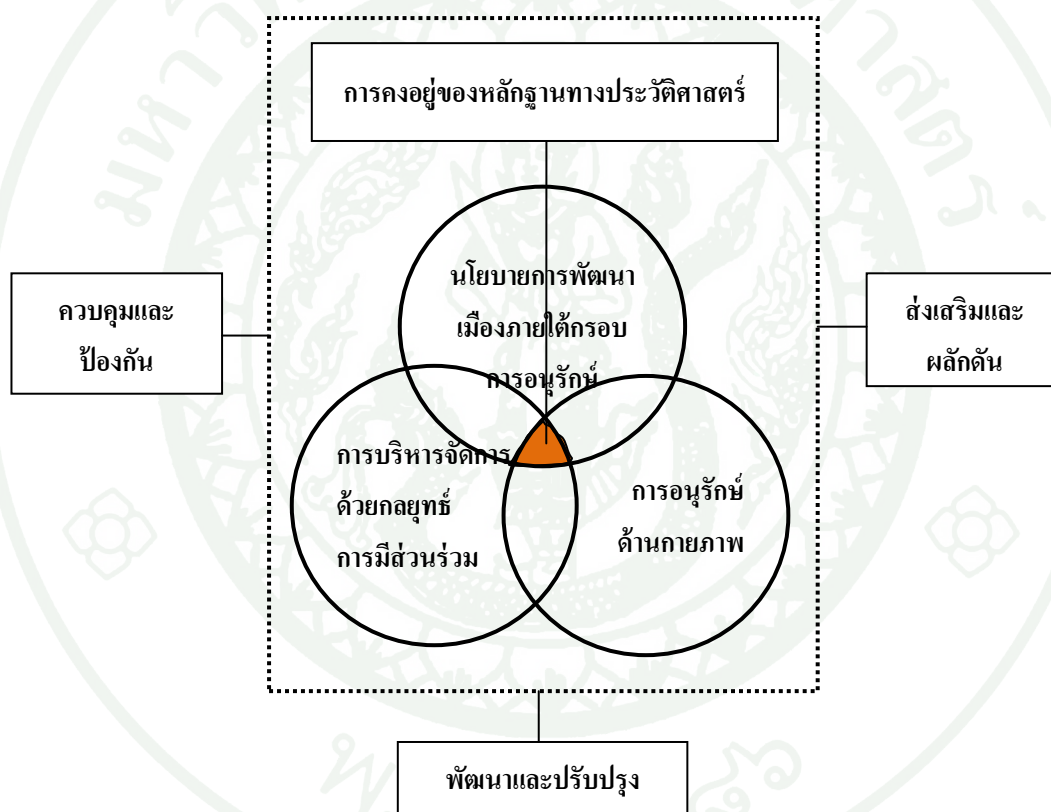
เพื่อให้การอนุรักษ์ควบคู่กับการพัฒนามีโอกาสประสบความสำเร็จ ควรนำมาตรการหลัก 3 มาตรการ นำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ ดังนี้

1. มาตรการควบคุมและป้องกัน เป็นมาตรการที่เปรียบเสมือนการสร้างเกราะป้องกันและรักษาไม่ให้พื้นที่ประวัติศาสตร์ถูกคุกคามจากการพัฒนาเมือง เช่น การควบคุมกระบวนการพัฒนาเมืองที่เป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ให้เป็นไปตามนโยบายการพัฒนาภายใต้กรอบการอนุรักษ์

2. มาตรการส่งเสริมและผลักดัน ส่งเสริมและผลักดันให้กระบวนการอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาประเทศหรือเมืองตั้งแต่ระดับนโยบายลงมาและต่อเนื่องสู่การนำไปปฏิบัติจริง

3. **มาตรการพัฒนาและปรับปรุง** เป็นการถ่ายทอดกระบวนการพัฒนาเมืองภายใต้กรอบการอนุรักษ์ โดยแสดงให้เห็นเป็นรูปธรรม ผ่านการออกแบบ วางผัง หรือปรับปรุงลักษณะและองค์ประกอบของเมืองที่เป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์

จากข้อมูลที่กำลังมาทั้งหมดข้างต้น ผู้วิจัยจะนำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษา ไปเป็นฐานข้อมูลและประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล สร้างกรอบแนวคิด และเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐมต่อไป

ภาพที่ 2.7 กรอบแนวคิดกลไกสู่ความสำเร็จในการอนุรักษ์ควบคู่กับการพัฒนา

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

จากวัตถุประสงค์หลักของวิทยานิพนธ์ที่ต้องการศึกษาปัจจัย ข้อจำกัด และอุปสรรค ที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ เมืองโบราณนครไชยศรี แล้วจึงเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างสอดคล้อง เหมาะสมกับลักษณะทางกายภาพของชุมชนและลักษณะดั้งเดิมของพื้นที่ ครอบคลุมทั้งด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตประชาชนไปพร้อมกัน โดยเสนอแนะแนวทางเพื่อแก้ไข ลดปัญหา หลีกเลี่ยงข้อจำกัด และอุปสรรคที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์และพัฒนาภายใต้กรอบการอนุรักษ์ เพื่อให้การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ บรรลุจุดมุ่งหมาย ในเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) โดยมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนและวิธีการศึกษา

เนื่องจากเมืองโบราณนครไชยศรียังไม่มีรูปแบบ หรือแผนในการอนุรักษ์และพัฒนาที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาพื้นที่กรณีศึกษาเพิ่มเติม โดยการวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพ บริบทสภาพแวดล้อมปัจจุบัน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบประยุกต์ ผู้วิจัยได้มีการกำหนดวิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การเก็บข้อมูล

1.1 กรณีศึกษา เลือกพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่มีลักษณะและองค์ประกอบของพื้นที่ คล้ายคลึงกับพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี และอยู่ระหว่างดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนา ได้แก่ นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองโบราณอู่ทอง เก็บข้อมูลโดย 1) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ และสอบถามประชาชนผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ 2) การสำรวจภาคสนาม และ 3) ค้นคว้าจากหนังสือ บทความ เอกสาร งานวิจัย เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นให้การวิจัยครั้งนี้สมบูรณ์และมีโอกาสประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น โดยศึกษาข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1.1.1 ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี

1.1.2 ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบกระบวนการบริหารจัดการ

1.1.3 ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่

1.2 เมืองโบราณนครไชยศรี ศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

1.2.1 ข้อมูลทางกายภาพของพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ประกอบด้วย

- ที่ตั้ง ลักษณะภูมิประเทศ อาณาบริเวณของพื้นที่และรูปแบบผังบริเวณ ในปัจจุบัน โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร แผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ และการสำรวจภาคสนาม
- การใช้ประโยชน์พื้นที่ โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ผังเมืองรวม ภาพถ่ายทางอากาศ การสำรวจภาคสนาม และการสังเกตการณ์
- รูปแบบ ลักษณะ และทัศนียภาพของเมืองโบราณนครไชยศรีในปัจจุบัน โดยศึกษาข้อมูลจาก การสำรวจภาคสนาม

1.2.2 ข้อมูลทางข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ดำเนินการวิจัย เก็บข้อมูลโดย 1) สัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านพื้นที่ประวัติศาสตร์จังหวัดนครปฐม ผู้นำหรือตัวแทนชุมชน ประชาชน ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ และ 2) ค้นคว้าจากหนังสือ บทความ เอกสาร งานวิจัย เพื่อศึกษาทฤษฎี แนวความคิด หลักการที่เกี่ยวข้องกับหัวข้องานวิจัย

1.2.3 ข้อมูลด้านการบริหารจัดการพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เก็บข้อมูลโดย 1) สัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบล ธรรมศาลา องค์การบริหารส่วนตำบลธรรมศาลาและองค์การบริหารส่วนตำบลพระประโทนเจดีย์ ผู้นำหรือตัวแทนชุมชนผู้อยู่อาศัยพื้นที่โดยตรง และ 2) จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการพื้นที่จากเทศบาลตำบลธรรมศาลา องค์การบริหารส่วนตำบลธรรมศาลาและองค์การบริหารส่วน

ตำบลพระประโทณเจดีย์

1.2.4 ข้อมูลด้านการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณศรีไชยศรี ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- รูปแบบ ลักษณะการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ศึกษา เก็บข้อมูลโดยการสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้างเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลธรรมศาลา องค์การบริหารส่วนตำบลธรรมศาลา องค์การบริหารส่วนตำบลพระประโทณเจดีย์ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พื้นที่ นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านพื้นที่ประวัติศาสตร์จังหวัดนครปฐมและประชาชนที่อาศัยในพื้นที่โดยตรง
- ปัญหา ข้อจำกัดและอุปสรรคต่างๆ ที่ส่งต่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ศึกษา เก็บข้อมูลโดยการสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้างเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลธรรมศาลา องค์การบริหารส่วนตำบลธรรมศาลา องค์การบริหารส่วนตำบลพระประโทณเจดีย์ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พื้นที่ นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านพื้นที่ประวัติศาสตร์จังหวัดนครปฐม
- ข้อคิดเห็น ทศนคติและข้อเสนอแนะแนวทางเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ศึกษา เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้างผู้นำหรือตัวแทนชุมชนผู้อยู่อาศัยพื้นที่ นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลธรรมศาลา องค์การบริหารส่วนตำบลธรรมศาลา องค์การบริหารส่วนตำบลพระประโทณเจดีย์ และประชาชนในพื้นที่

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 ข้อมูลกรณีศึกษา นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา

2.2 ข้อมูลทางด้านกายภาพ วิเคราะห์ข้อมูลในแผนผัง (Mapping Analysis) และแผนภาพ (Diagram Analysis) ประกอบการวิเคราะห์เชิงพรรณนา และภาพถ่ายประกอบคำอธิบาย

2.3 ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ วิเคราะห์เชิงพรรณนา

2.4 ข้อมูลด้านการบริหารจัดการ นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา

2.5 ข้อมูลด้านการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่น่านำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา

3. สรุปปัจจัย ปัญหา และอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่พื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณ นครไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

4. นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาประยุกต์ใช้ในการเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

ข้อจำกัดในการศึกษา

1. เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนยังขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่า ความสำคัญและการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์และโบราณสถาน ทำให้กระบวนการเก็บข้อมูลการวิจัยติดขัดและเป็นไปได้ล่าช้า

2. พื้นที่ศึกษาวิจัยมีการซ้อนทับของหน่วยงานผู้มีความรับผิดชอบหลายฝ่าย รวมทั้งความไม่พร้อมในการให้ความร่วมมือของบางหน่วยงาน จึงทำให้การศึกษาข้อมูลสับสนและใช้เวลาก่อนเข้ามากในเบื้องต้น

3. การวิจัยนี้อยู่ในช่วงของการปรับเปลี่ยนตำแหน่งข้าราชการประจำ และปรับเปลี่ยนอำนาจการบริหารส่วนท้องถิ่นของบางหน่วยงานในพื้นที่ศึกษา ทำให้การศึกษาและเก็บข้อมูลไม่ต่อเนื่อง และต้องทำการเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

4. ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์จากการสัมภาษณ์ยังไม่เพียงพอ หรือยังไม่ครอบคลุม อาจเป็นเพราะการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่น้อยเกินไป

5. ข้อจำกัดอันเกิดจากความไม่พร้อมของผู้วิจัย

ตารางที่ 3.1 แสดงขั้นตอนและวิธีการศึกษา

ข้อมูล	วิธีเก็บข้อมูล	การวิเคราะห์ข้อมูล
1. กรณีศึกษา		
1.1 ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี	1. สัมภาษณ์จากคนในชุมชนและผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่	วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา
	2. สัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง	
	3. ค้นคว้าจากหนังสือ บทความ เอกสาร งานวิจัย	
1.2 ข้อมูลด้านการบริหารจัดการ	1. ค้นคว้าจากเอกสาร แผนพัฒนา	วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา
1.3 ปัญหา ข้อจำกัด และอุปสรรคในการอนุรักษ์และพัฒนา	1. สัมภาษณ์จากคนในชุมชนและผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่	วิเคราะห์ข้อมูลในแผนภาพประกอบการวิเคราะห์เชิงพรรณนาและภาพถ่ายประกอบคำอธิบาย
	2. สัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง	วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา
	3. ค้นคว้าจากหนังสือ บทความ เอกสาร งานวิจัย	

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

ข้อมูล	วิธีเก็บข้อมูล	การวิเคราะห์ข้อมูล
2. เมืองโบราณนครไชยศรี (ต่อ)		
2.1 ข้อมูลทางด้านกายภาพ	1. สํารวจภาคสนาม และสอบถามประชาชนผู้อยู่อาศัยในพื้นที่	วิเคราะห์ข้อมูลในแผนผังและ แผนภาพ ประกอบการวิเคราะห์เชิง พรรณนา และภาพถ่ายประกอบ คำอธิบาย
2.2 ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม	1. สํารวจภาคสนาม และสอบถามประชาชนผู้อยู่อาศัยในพื้นที่	วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา และ ภาพถ่ายประกอบคำอธิบาย
	2. สัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมี โครงสร้าง	1. ชุมชนพระประโทน 2. ชุมชนบ้านสวนใหม่ 3. ชุมชนวัดธรรมศาลา
	2. นักวิชาการ และ ผู้เชี่ยวชาญ	1. นักโบราณคดีกรมศิลปากร 2. ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม จังหวัดนครปฐม
	3. ค้นคว้าจากหนังสือ บทความ เอกสาร งานวิจัย	
2.3 ข้อมูลด้านการบริหารจัดการ	1. สัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมี โครงสร้าง	1. ทบต.ธรรมศาลา 2. อบต.ธรรมศาลา 3. อบต.พระประโทน
	1. เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร	วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

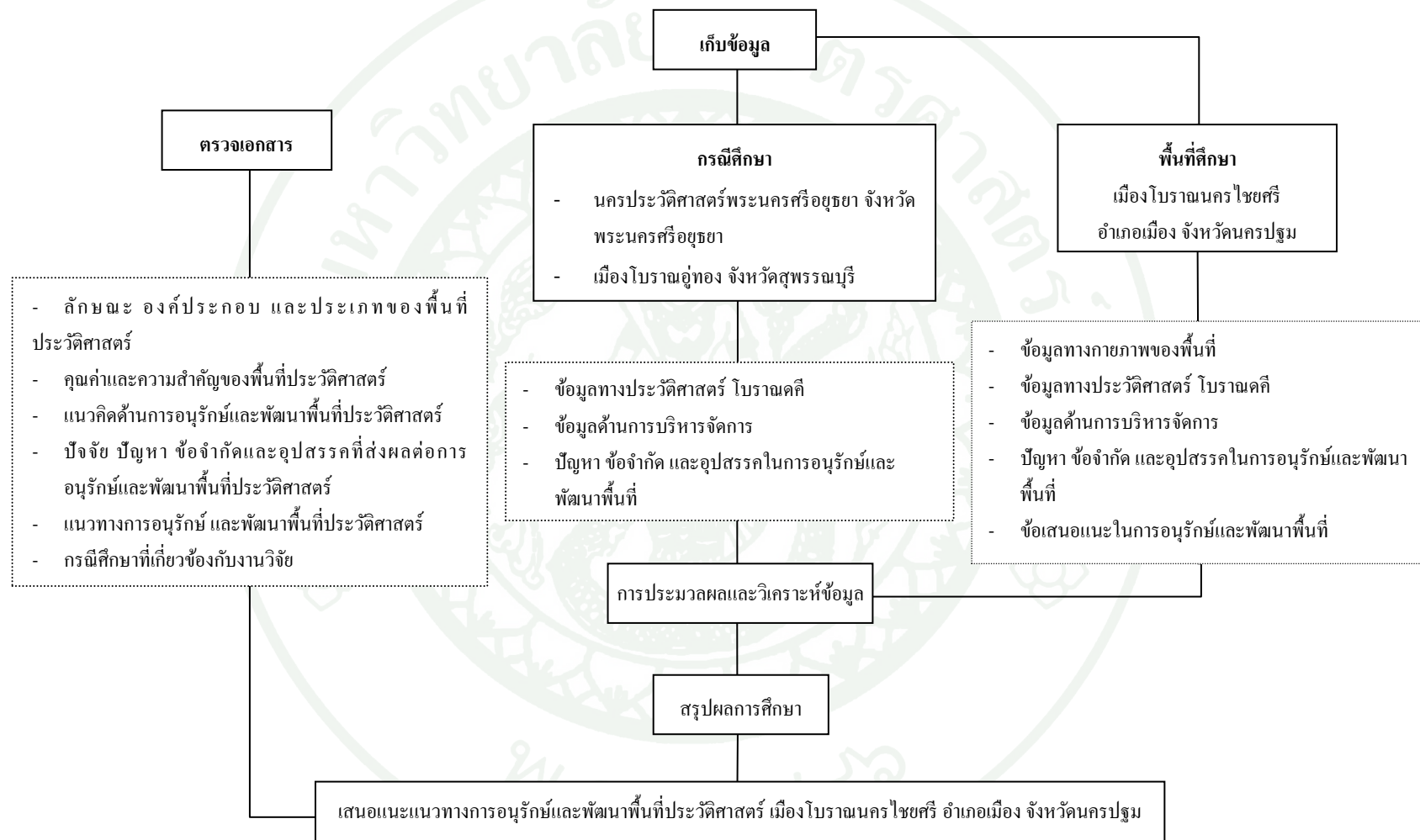
ข้อมูล	วิธีเก็บข้อมูล	การวิเคราะห์ข้อมูล
2. เมืองโบราณศรีไชยศรี (ต่อ)		
2.4 ข้อมูลด้านการอนุรักษ์และพัฒนา		วิเคราะห์ข้อมูลในแผนภาพประกอบการวิเคราะห์เชิงพรรณนา และภาพถ่ายประกอบคำอธิบาย
2.4.1 รูปแบบ ลักษณะการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่	1. สํารวจภาคสนาม และสอบถามประชาชนผู้อยู่อาศัยในพื้นที่	
	1. ผู้นำหรือตัวแทนชุมชน 2. สัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง	1. ชุมชนพระประโทน 2. ชุมชนบ้านสวนใหม่ 3. ชุมชนวัดธรรมศาลา
	2. นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญ	1. นักโบราณคดีกรมศิลปากร 2. ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม
	3. ค้นคว้าจากหนังสือ บทความ เอกสาร งานวิจัย	วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

ข้อมูล	วิธีเก็บข้อมูล	การวิเคราะห์ข้อมูล
2. เมืองโบราณศรีไชยศรี (ต่อ)		
2.4 ข้อมูลด้านการอนุรักษ์และพัฒนา (ต่อ)		
2.4.2 ปัญหา ข้อจำกัดและอุปสรรค	1. สัมภาษณ์ภาคสนาม และสอบถามประชาชนผู้อยู่อาศัยในพื้นที่	วิเคราะห์ข้อมูลในแผนผังและแผนภาพประกอบการวิเคราะห์เชิงพรรณนาและภาพถ่ายประกอบคำอธิบาย
	1. ผู้นำหรือตัวแทนชุมชน	1. ชุมชนพระประโทน 2. ชุมชนบ้านสวนใหม่ 3. ชุมชนวัดธรรมศาลา
	2. สัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง	1. ทบต.ธรรมศาลา 2. อบต.ธรรมศาลา 3. อบต.พระประโทน
	2. นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญ	1. นักโบราณคดีกรมศิลปากร 2. ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม
	3. ค้นคว้าจากหนังสือ บทความ เอกสาร งานวิจัย	

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

ข้อมูล	วิธีเก็บข้อมูล	การวิเคราะห์ข้อมูล
2. เมืองโบราณศรีไชยศรี (ต่อ)		
2.4 ข้อมูลด้านการอนุรักษ์และพัฒนา (ต่อ)		
2.4.3 ข้อคิดเห็น ทศนคติและข้อเสนอแนะ	1. ผู้นำหรือตัวแทนชุมชน	1. ชุมชนพระประโทน 2. ชุมชนบ้านสวนใหม่ 3. ชุมชนวัดธรรมศาลา
	2. เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร	1. ทบต.ธรรมศาลา 2. อบต.ธรรมศาลา 3. อบต.พระประโทน
	2. นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญ	1. นักโบราณคดีกรมศิลปากร 2. ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม จังหวัดนครปฐม
		วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ภาพที่ 3.1 แผนผังแสดงขั้นตอนการดำเนินการศึกษา

บทที่ 4

ผลการศึกษาและการวิเคราะห์ผลการศึกษา

การรายงานผลการศึกษาในบทนี้เป็นการดำเนินการตามขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล การประมวลผล และการวิเคราะห์ข้อมูลที่ระบุไว้ในระเบียบและวิธีการวิจัย (บทที่ 3) โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อต้องการทราบข้อมูลสำคัญใน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ความสำคัญของพื้นที่ประกอบด้วย ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความสำคัญทางเศรษฐกิจ 2) การดำเนินงาน การจัดการด้านการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย รูปแบบ ลักษณะ วิธีการ วัดความสามารถในการรองรับ ความต้องการของชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนา 3) ปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ รายงานผล การศึกษาจะแบ่งเป็น 4 ส่วน ตามกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ

ส่วนที่ 1 ผลการศึกษาจากกรณีศึกษาเมืองโบราณอุทอง ซึ่งอยู่ระหว่างดำเนินการอนุรักษ์ ควบคู่กับการพัฒนา และมีลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ใกล้เคียงกัน เป็นพื้นที่เมืองโบราณในยุค สมัยเดียวกับเมืองโบราณนครไชยศรี และนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นพื้นที่ ประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียงด้านการเป็นเมืองมรดกโลก โดยเน้นลักษณะทางกายภาพ รูปแบบ กระบวนการดำเนินงานอนุรักษ์ และปัจจัย ปัญหา และอุปสรรคที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ข้อมูลที่กล่าวมานี้ ศึกษาจาก เอกสาร การสำรวจภาคสนาม และการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง เจ้าหน้าที่ นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่กรณีศึกษา

ส่วนที่ 2 ผลการศึกษาลักษณะทางกายภาพและบริบทโดยรอบของเมืองโบราณนครไชยศรี จากการสำรวจภาคสนาม และ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี จากเอกสาร งานวิจัยและการ สอบถามประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ โดยศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับ

1. ข้อมูลทั่วไป และการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน
2. ลักษณะ องค์ประกอบทางกายภาพ และข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีของพื้นที่ ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรี

3. ปัจจัยทางกายภาพที่ส่งผลกระทบต่อลักษณะและการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรี

ส่วนที่ 3 ผลการศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์ด้านการบริหารจัดการ รูปแบบลักษณะและแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรี โดยการสัมภาษณ์บุคคล 3 กลุ่ม ด้วยลักษณะการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง ได้แก่ 1) ผู้นำหรือตัวแทนชุมชนภายในพื้นที่ศึกษา 2) เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารจัดการพื้นที่ คือ องค์การบริหารส่วนตำบลพระประโทน เจริญองค์การบริหารส่วนตำบลธรรมศาลา และเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลพื้นที่ศึกษา 3) นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญ ประกอบด้วยการเก็บข้อมูลด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

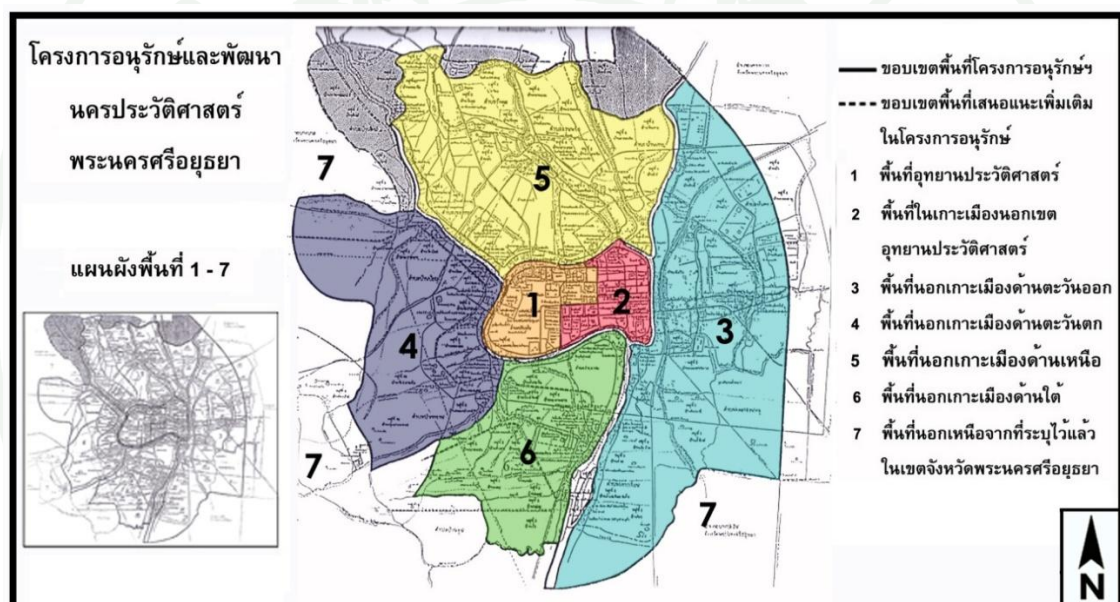
1. ข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
2. นโยบาย แผนการบริหารจัดการ กระบวนการและวิธีการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ในอดีต กำลังดำเนินการในปัจจุบัน
3. ปัญหา อุปสรรค หรือข้อจำกัดที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์และการพัฒนาพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ เมืองโบราณนครไชยศรี
4. ข้อคิดเห็น ทศนคติและข้อเสนอแนะแนวทางเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่

ส่วนที่ 4 สรุปข้อมูลเบื้องต้น

ส่วนที่ 1 ผลการศึกษาจากกรณีศึกษานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และเมืองโบราณอู่ทอง จ.สุพรรณบุรี

เพื่อเพิ่มฐานข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ให้มากขึ้น จึงมีการศึกษาพื้นที่กรณีศึกษาเพิ่มเติม เพื่อเป็นกรณีตัวอย่างในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมืองเก่า หรือเมืองโบราณ 2 แห่ง ได้แก่ นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และเมืองโบราณอู่ทอง มีรายละเอียดดังนี้

นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 4.1 การแบ่งพื้นที่ตามความสำคัญและคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
ที่มา: ดัดแปลงจากมหาวิทยาลัยศิลปากร (2542)

นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (ภาพที่ 4.1) เป็นราชธานีเก่าของไทยมาตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 ในช่วง พ.ศ.1893-2310 รวมระยะเวลาแห่งการเป็นราชธานียาวนานถึง 417 ปี (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542) เป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่พร้อมด้วยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ยังคงหลงเหลือ และยังมีชีวิตที่ต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ประกอบด้วยพื้นที่โบราณสถานที่ยังมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมทั้งที่เป็นซาก และเป็นโบราณสถานที่ยังใช้งาน รวมทั้งมีพื้นที่อื่นโดยรอบที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น อยุธยาได้รับการ

ขนานนามว่าเป็นเมืองแห่งสายน้ำ (ภาพที่ 4.2) มีแม่น้ำล้อมรอบ 3 สาย ตัวเกาะมีกำแพงเมือง ล้อมรอบอีกหนึ่งชั้น ผังเมืองที่สมบูรณ์และสวยงามเกิดจากความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการ เรียนรู้จากธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง เมื่อถึงฤดูฝนจะมีน้ำหลากลงมามาก ดังนั้นนอกจากจะมีแม่น้ำ 3 สายแล้ว ชาวอยุธยาก็ได้ขุดคลองเพิ่มในแนวเหนือใต้ เชื่อมโยงกับแม่น้ำและคลองเดิมเป็นการ ระบายกระแสน้ำไม่ให้ไหลเข้าไปทำลายตัวเมืองได้โดยตรง จึงทำให้อยุธยามีแม่น้ำลำคลองเป็น เครือข่ายเชื่อมโยงกันทั่วทั้งนอกและในเขตเมือง (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542) ด้วยความสำคัญ เหล่านี้ นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จึงได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกโลก (World heritage site) โดยองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เมื่อปี 1991 เพราะมีคุณค่าและความสำคัญที่เป็นสากลโดดเด่นคือสถานที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ผังเมือง (คุชฎี ทัฬหะคุ, 2549) ประเทอนุสรณ์สถาน (Monuments) ในปี พ.ศ. 2534 และลักษณะของความ เป็นเมืองแห่งสายน้ำนี้ยังคงสืบทอดมาจนปัจจุบัน ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญ ต่ออารยธรรมของโลกไม่ใช่เพียงของประเทศไทยเท่านั้น (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542)

ภาพที่ 4.2 การเชื่อมโยงโครงข่ายแม่น้ำลำคลองภายในนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
 หมายเหตุ: ภาพ A โครงข่ายแม่น้ำลำคลองภายในนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาในอดีต
 ภาพ B โครงข่ายแม่น้ำลำคลองภายในนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาปัจจุบัน
 ที่มา: Vandenberg (2009)

นอกจากนี้ นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยายังมีบทบาทด้านการเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่สำคัญของประเทศไทย และยังมีหลากหลายของเชื้อชาติ และวัฒนธรรม สามารถกำหนดพื้นที่ตามความสำคัญและคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ออกเป็น 2 ประเภท คือ พื้นที่ที่มีความสำคัญเป็นเลิศ หรือพื้นที่ดีเด่น ได้แก่ พื้นที่อุทยาน ประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นซาก

โบราณสถาน ประเภทที่สอง คือ พื้นที่อยู่อาศัยและแหล่งพาณิชยกรรม มีลักษณะทางกายภาพเป็นโบราณสถานที่ยังมีวิถีชีวิตต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาจากเอกสาร งานวิจัย การสำรวจภาคสนาม และการสัมภาษณ์กลุ่มนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน (รายละเอียดรายชื่อนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญในภาคผนวก ก) แล้วนำข้อมูลต่าง ๆ มาวิเคราะห์ผลการศึกษาตามข้อสรุปจากการตรวจเอกสารในบทที่ 2 หน้า 51 – 53 พบว่า

1. ปัจจัยในการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

1.1 นโยบายการพัฒนาเมือง

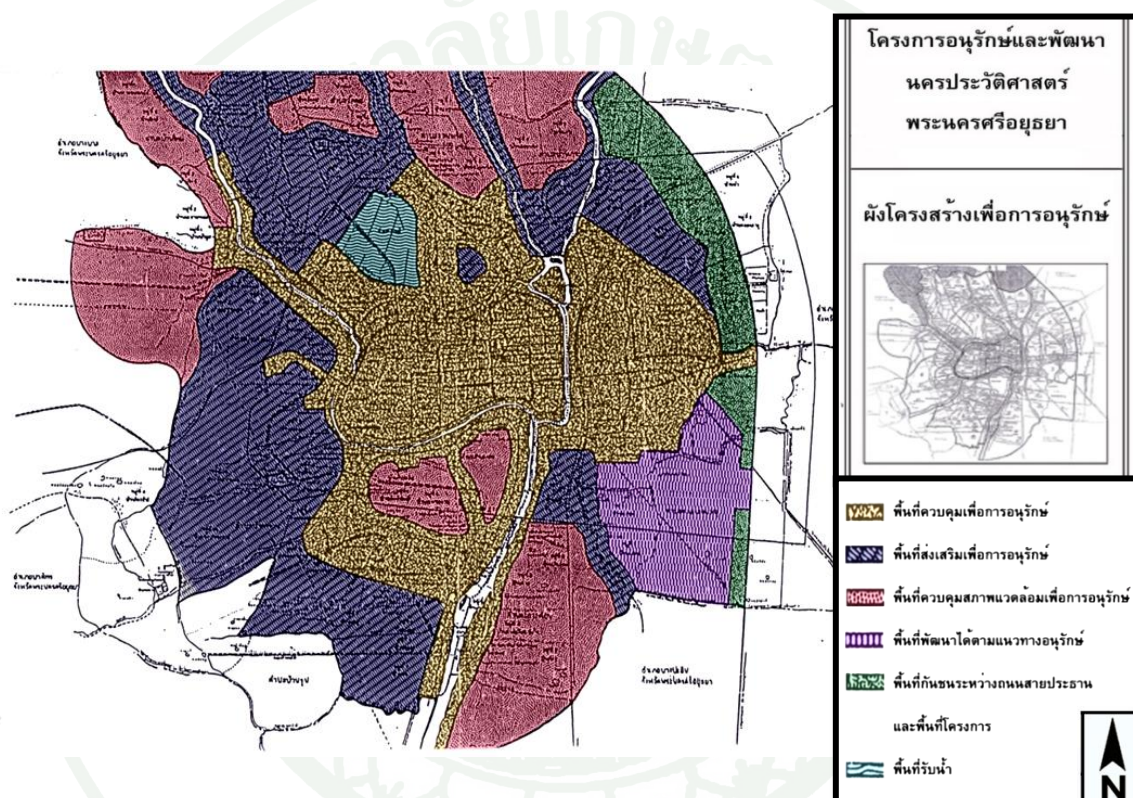
1.1.1 นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยามีการจัดทำแผนดำเนินการอนุรักษ์ทั้งในระดับประเทศและจังหวัด การจัดทำแผนแม่บทได้คำนึงถึงความเป็นอยู่ของประชาชนที่ตั้งรกราก ศึกษาความต้องการและแนวทางในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนควบคู่ไปกับการอนุรักษ์โบราณสถาน เพื่อให้ชุมชนและโบราณสถานสามารถตั้งอยู่ด้วยกันได้อย่างกลมกลืน ทำให้กระบวนการอนุรักษ์ดำเนินการอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้แผนแม่บทยังสอดคล้องตามกฎหมายขององค์การยูเนสโก

1.1.2 มีกฎหมายและข้อบังคับต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์อย่างชัดเจน ทั้งกฎหมายบังคับของประเทศไทยและกฎข้อบังคับตามตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติขององค์การยูเนสโก

1.2 การบริหารจัดการ

1.2.1 การใช้กลุ่การทำงานมีส่วนร่วมของชุมชน โดยขอความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่าย ได้แก่ เจ้าหน้าที่รัฐ ประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่ นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญจากสาขาวิชาต่าง ๆ เช่น นักประวัติศาสตร์และ โบราณคดี สถาปนิก ภูมิสถาปนิก นักผังเมือง วิศวกร นักสิ่งแวดล้อม นักกฎหมาย ฯลฯ โดยเริ่มตั้งแต่การค้นหาข้อมูลด้านต่าง ๆ เพื่อการวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา จนถึงการนำมาปฏิบัติจริง

1.2.2 มีการบริหารจัดการพัฒนาเมืองภายใต้กรอบการอนุรักษ์ โดยการกำหนดความสำคัญทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่สืบเนื่องกับทางกายภาพให้ดำเนินการไปพร้อม ๆ กับกฎเกณฑ์ในการอนุรักษ์และเสนอแนะความเป็นไปได้ของการพัฒนาด้านต่าง ๆ รวมทั้งสาธารณูปโภคตามกรอบของการอนุรักษ์และปกป้องพื้นที่นครประวัติศาสตร์เป็นประเด็นสำคัญ (ภาพที่ 4.3) โดยยังคงอยู่บนพื้นฐานการบริหารจัดการตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ

ภาพที่ 4.3 ผังโครงสร้างเพื่อการอนุรักษ์นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
ที่มา: คัดแปลงจากมหาวิทยาลัยศิลปากร (2542)

1.3 การพัฒนาด้านกายภาพของเมือง

1.3.1 เนื่องจากพระนครศรีอยุธยาเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่เพียบพร้อมด้วยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ยังคงหลงเหลือจำนวนมาก รวมทั้งยังคงพบเห็นชุมชนดั้งเดิมในอดีต ที่ยังมีชีวิตต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน กรมศิลปากรจึงให้ความสำคัญกับการควบคุมการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพของนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาค่อนข้างมาก

1.3.2 เนื่องจากมีกฎหมายควบคุมสภาพแวดล้อมที่ชัดเจน การออกแบบก่อสร้างทดแทนจึงเป็นไปได้ในทิศทางที่สอดคล้องและเหมาะสมกับความเป็นนครประวัติศาสตร์อันเป็นมรดกของชาติและมรดกโลก จึงเหมาะแก่การศึกษาหาความรู้ทางประวัติศาสตร์และยังส่งผลต่อการท่องเที่ยวที่สร้างรายได้ทางเศรษฐกิจมูลค่ามหาศาลสู่ประเทศไทย

2. ปัญหา และอุปสรรคที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

แม้ว่านครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จะมีความพร้อมของลักษณะทางกายภาพ วัฒนธรรม โบราณคดี และดำรงบทบาทเป็นเมืองเก่าที่สร้างรายได้ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวอย่างมากมา แต่จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ผู้วิจัยพบว่า ยังคงมีปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นโดยสามารถแบ่งประเด็นได้ดังนี้

2.1 ปัญหาที่เกิดจากนโยบายการพัฒนาเมือง

2.1.1 อยุธยามีปัญหาการทับซ้อนกันระหว่างเมืองใหม่กับเมืองเก่า จากนโยบายการพัฒนาทางเศรษฐกิจของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาสู่เมืองอุตสาหกรรม ทั้งที่แต่เดิมอยุธยาเป็นเมืองอยู่ชานน้ำ เมืองแห่งเกษตรกรรม รวมทั้งการขยายตัวด้านการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว เมื่อประชากรเพิ่มขึ้น ความต้องการสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานจึงมากขึ้นตามมา

2.1.2 การไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย ไม่เคารพกติกาจนเมืองไม่เป็นระเบียบ อาศัยช่องว่างทางกฎหมายเอื้อประโยชน์ส่วนตนของบุคคลบางกลุ่ม จากการใช้ประโยชน์ที่ดินและเป็นแหล่งสร้างรายได้ของภาครัฐและประชาชนเข้ามาจากในและนอกพื้นที่รอบนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

2.2 ปัญหาที่เกิดจากการบริหารจัดการ

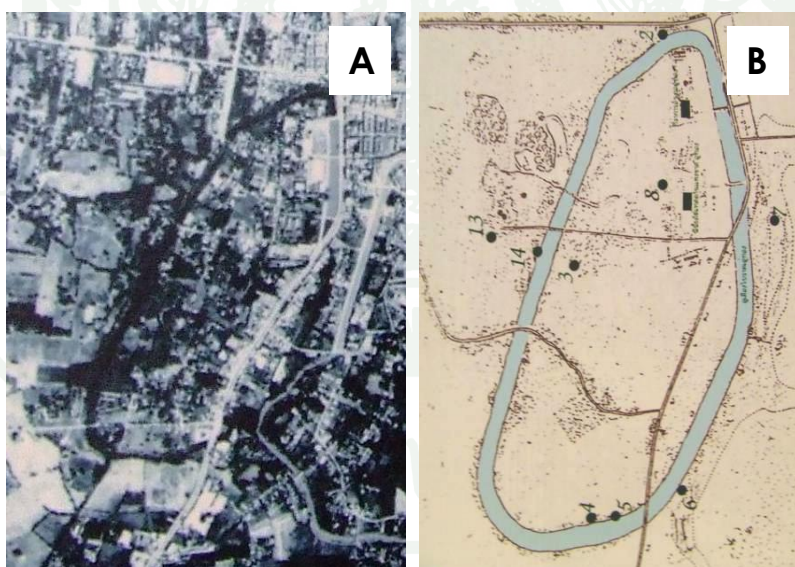
2.2.1 การมีส่วนร่วม การส่งเสริมความเข้าใจ และการประชาสัมพันธ์ในเรื่องแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างถูกต้องวิธีของทุกภาคส่วนยังน้อยเกินไป ทำให้การรับรู้ข้อมูลข่าวสารไม่ทั่วถึง และบางส่วนไม่พยายามจะรับรู้ข่าวสาร รวมทั้งเห็นความสำคัญเรื่องผลประโยชน์และการประกอบสัมมาชีพมากกว่า

2.2.2 งบประมาณในการบริหารจัดการ ไม่สอดคล้องกับแผนแม่บท จึงควรมีการเรียงลำดับความสำคัญของแผนปฏิบัติการ ซึ่งจะทำให้การบริหารงบประมาณเกิดประโยชน์สูงสุด นอกจากนี้รัฐยังต้องทุ่มงบประมาณจำนวนมากในการป้องกัน และซ่อมแซมโบราณสถานและสิ่งปลูกสร้างภายในนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย ทำให้งบประมาณในการอนุรักษ์ไม่เพียงพอ

2.3 ปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาด้านกายภาพ

ประชาชนส่วนใหญ่ขาดจิตสำนึกและไม่เห็นความสำคัญของเอกลักษณ์ ลักษณะทางกายภาพความเป็นของแท้ดั้งเดิมของพื้นที่ บรรยายภาพความเป็นเมืองเก่าจึงลดน้อยลงไป รวมทั้งปัญหาการใช้ประโยชน์ที่ดินไม่เหมาะสมกับพื้นที่อันขึ้นชื่อว่าเป็นมรดกโลก แสดงให้เห็นว่าแม้จะมีแผนการอนุรักษ์ที่ชัดเจนแต่กลับนำไปใช้อย่างไม่เหมาะสม

เมืองโบราณอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี (สำนักศิลปากรที่ 2, 2547)

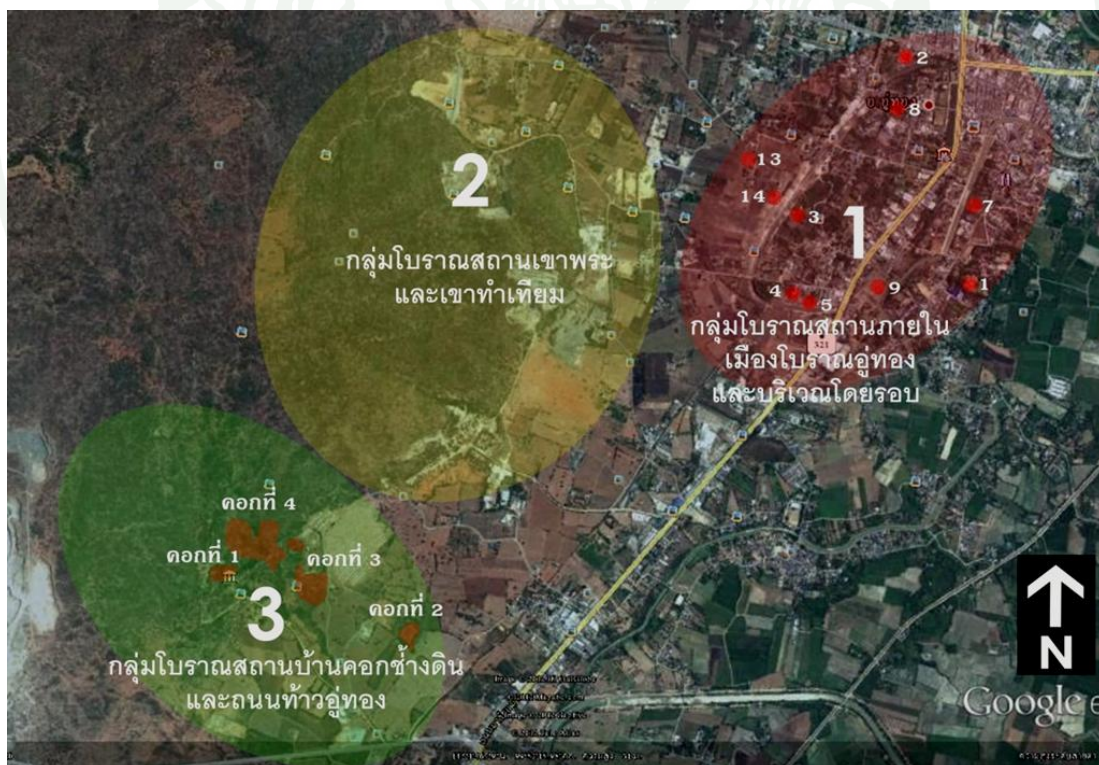
ภาพที่ 4.4 ภาพถ่ายทางอากาศแสดงตำแหน่งที่ตั้งของเมืองโบราณอู่ทอง

หมายเหตุ: ภาพ A ภาพถ่ายทางอากาศแสดงตำแหน่งที่ตั้งของเมืองโบราณอู่ทองในอดีต

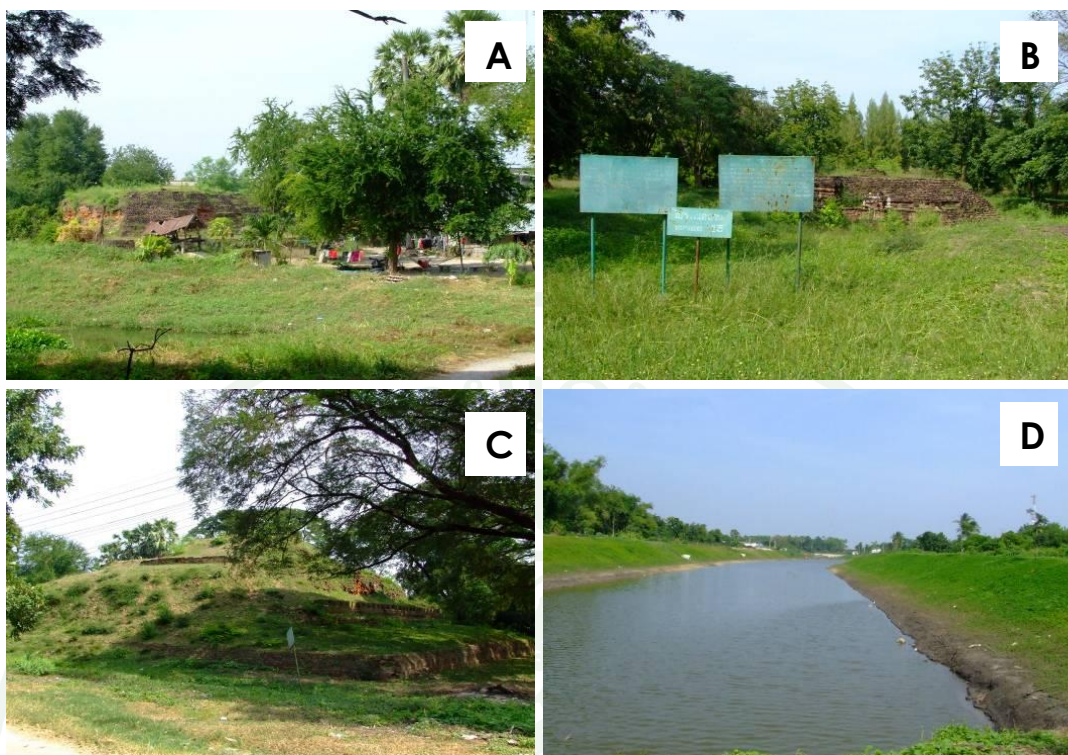
ภาพ B จุดที่ตั้งโบราณสถานภายในพื้นที่เมืองโบราณอู่ทอง

ที่มา: พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอู่ทอง (2553) และจากการสำรวจภาคสนาม (27 พฤศจิกายน 2553)

เมืองโบราณอู่ทอง เป็นเมืองที่มีองค์ประกอบ รูปแบบ และลักษณะทางกายภาพคล้ายคลึง และอยู่ในยุคสมัยเดียวกับเมืองโบราณนครไชยศรีซึ่งเป็นกรณีศึกษาของผู้วิจัย ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นเมืองที่มีคูน้ำและคันดินล้อมรอบเป็นรูปวงรี (ภาพที่ 4.4) ทอดตัวไปตามแนวทิศตะวันออกเฉียงเหนือ - ทิศตะวันตกเฉียงใต้ ตั้งอยู่ริมฝั่งลำน้ำจะเข้สามพันบริเวณโดยรอบมีหลักฐานการตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ไม่น้อยกว่า 2,500 ปีมาแล้ว ชุมชนโบราณเมืองอู่ทอง เป็นเมืองศูนย์กลางการค้าที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16 มีพัฒนาการทางสังคมที่ซับซ้อนในรูปแบบสังคมเมือง (Urban Society) ปรากฏหลักฐานการรับอารยธรรมแบบอินเดีย ลัทธิความเชื่อในพระพุทธศาสนาและลัทธิความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ เข้ามาผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างลงตัว ดังจะเห็นได้จากซากเจดีย์และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ที่ปรากฏอยู่ภายในบริเวณเมืองโบราณอู่ทองในปัจจุบัน และหลักฐานประเภทรูปเคารพต่าง ๆ การผสมกลมกลืนระหว่างอารยธรรมแบบอินเดียและวัฒนธรรมท้องถิ่น ก่อให้เกิดรูปแบบทางวัฒนธรรมที่เรียกว่า “ทวารวดี” ขึ้น และได้กลายมาเป็นแม่แบบทางวัฒนธรรมสำคัญที่มีการสืบทอด จนกลายเป็นวัฒนธรรมไทยอย่างที่ปรากฏใช้ร่วมกันอยู่ในปัจจุบัน

ภาพที่ 4.5 ภาพถ่ายทางอากาศแสดงตำแหน่งของกลุ่มโบราณสถานภายในพื้นที่เมืองโบราณอู่ทอง ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (27 พฤศจิกายน 2553) และ คัดแปลงจาก Google (2011)

ภาพที่ 4.6 โบราณสถานภายในเมืองโบราณอู่ทอง

หมายเหตุ: ภาพ A โบราณสถานจุดที่ 2

ภาพ B โบราณสถานจุดที่ 13

ภาพ C โบราณสถานจุดที่ 7

ภาพ D คูเมืองเดิมที่ดำเนินการปรับปรุงแล้ว

ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (27 พฤศจิกายน 2553)

เมืองโบราณอู่ทอง เป็นชื่อที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในหมู่นักวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี ทั้งในกลุ่มชาวไทยและชาวต่างประเทศมากกว่า 40 ปี ในฐานะเป็นเมืองศูนย์กลางอีกแห่งหนึ่งในอารยธรรมแบบทวารวดี และเป็นเมืองโบราณที่มีความสำคัญต่อดินแดน “สุวรรณภูมิ” แบ่งลักษณะตามความสำคัญของพื้นที่ได้เป็น 3 ส่วน (ภาพที่ 4.5) คือ ส่วนที่ 1 ส่วนที่ 2 พื้นที่กลุ่มโบราณสถานเขาพระและเขาทำเทียม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองโบราณอู่ทอง ส่วนที่ 3 พื้นที่กลุ่มโบราณสถานคอกช้างดินและถนนท้าวอู่ทอง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองโบราณอู่ทอง สภาพพื้นที่ในปัจจุบันยังคงความเป็นเมืองโบราณอู่ทองอย่างสมบูรณ์ มีร่องรอยคูเมืองที่ชัดเจน มีโบราณสถาน กระจายอยู่ทั่วบริเวณกว่า 18 แห่ง ทั้งของพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ (ภาพที่ 4.6) มีพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอู่ทองทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ตามอัธยาศัยของชุมชน มีโบราณวัตถุที่มีคุณค่าและประเมินมูลค่าไม่ได้จัดแสดงอยู่จำนวนมาก บริเวณ

เมืองโบราณอู่ทองมีพื้นที่ป่าไม้ มีภูเขา และโบราณสถาน ตั้งอยู่ร่วมกัน ทำให้มีความหลากหลายทั้งด้านการศึกษาและการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ นอกจากนี้ยังพบว่ามีชาวบ้านหลายเชื้อชาติอาศัยร่วมกันอย่างสมานฉันท์ ทั้งชาวไทยจีน ไทยทรงดำ และไทยลาวเวียง เป็นต้น

กรณีศึกษาเมืองโบราณอู่ทอง ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูล โดยการศึกษาจากเอกสาร งานวิจัย การสำรวจภาคสนาม และการสัมภาษณ์กลุ่มนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 2 ท่าน (รายละเอียดรายชื่อ นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญในภาคผนวก ก) และศึกษาจากเอกสาร แล้วนำข้อมูลต่าง ๆ มาวิเคราะห์ และสรุปผลการศึกษา ได้ดังนี้

1. ปัจจัยในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณอู่ทอง ประกอบด้วย

1.1 นโยบายการพัฒนาเมือง

1.1.1 เมืองโบราณอู่ทองมีการจัดทำแผนดำเนินการอนุรักษ์ทั้งในจังหวัด ระดับประเทศ และกำลังดำเนินการผลักดัน เพื่อเชื่อมโยงสู่การท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในระดับภูมิภาคเอเชีย

1.1.2 มีการวางแผนด้านผังเมืองให้สอดคล้องกับความเป็นพื้นที่ควรอนุรักษ์ โดยรอบเมืองโบราณอู่ทอง

1.1.3 มีการออกกฎหมายควบคุมการปลูกสร้างอาคารบริเวณโบราณสถาน มาบังคับใช้

1.2 การบริหารจัดการ

1.2.1 เน้นการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนได้เสียในโครงการ พยายามเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนที่เกิดขึ้น นับตั้งแต่การจัดทำร่างแผน จนถึงกระบวนการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ และการมีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ กำหนดแนวทางของแผนแม่บทเมืองโบราณอู่ทองร่วมกัน

1.2.2 ดำเนินการบริหารจัดการอย่างเป็นขั้นเป็นตอนตามลำดับความสำคัญ

1.3 การพัฒนาด้านกายภาพของเมือง

1.3.1 มีการควบคุมการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของพื้นที่ เช่น ควบคุมและป้องกันลักษณะทางสถาปัตยกรรมและโครงสร้างของโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนแล้ว ควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณใกล้เคียงพื้นที่เมืองโบราณ ควบคุมความสูงแต่ไม่ควบคุมรูปแบบลักษณะของอาคาร โดยให้สูงไม่เกิน 1 ชั้น ในส่วนอื่น ๆ มีการควบคุมแต่อาจควบคุมไม่ทั่วถึง

1.3.2 การออกแบบหรือก่อสร้างอาคารหรือโบราณสถานตามลักษณะทางสถาปัตยกรรมแบบโบราณเพื่อทดแทนโบราณสถานหรืออาคารบ้านเรือนที่ถูกทำลายเสียหายตามกาลเวลาเป็นไปได้แต่ค่อนข้างยาก เนื่องจากขาดงบประมาณสนับสนุน งบประมาณที่ได้รับจากภาครัฐเป็นเพียงงบประมาณสำหรับซ่อมแซม บูรณะเท่านั้น

2. ปัญหา และอุปสรรคที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

2.1 ปัญหาที่เกิดจากนโยบายการพัฒนาเมือง

2.1.1 วางผังการใช้ประโยชน์ที่ดินไม่เหมาะสมและเอื้อประโยชน์แก่บุคคลบางกลุ่ม

2.1.2 รัฐไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายได้เพราะถือว่าสิทธิการใช้ประโยชน์พื้นที่ จึงมีประชาชนเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่จำนวนมาก

2.2 ปัญหาที่เกิดจากการบริหารจัดการ

2.2.1 การบริหารจัดการที่ผ่านมายังขาดทิศทางที่ชัดเจน

2.2.2 การปกครองโดยหน่วยงานภาครัฐหลายฝ่ายได้แก่ กรมธนารักษ์ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เป็นผู้ถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดิน กรมธรรมาธิการดูแลพื้นที่โบราณสถานที่เป็นวัดร้าง กรมศิลปากรเป็นผู้ดูแลพื้นที่เมืองโบราณและโบราณสถานอื่น ๆ โดยรอบ ทำให้อำนาจการบริหารจัดการไม่ชัดเจน กระบวนการอนุรักษ์จึงค่อนข้างยาก

2.2.3 ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งที่มีการประสานงาน การประชาสัมพันธ์ ให้ประชาชนเข้าร่วมในกระบวนการอนุรักษ์ แต่ประชาชนเห็นเรื่องของรายได้และผลประโยชน์ สำคัญกว่าคุณค่าความสำคัญของพื้นที่

2.3 ปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาด้านกายภาพของเมือง

2.3.1 ประชาชนขาดจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์

2.3.2 การพัฒนาเมืองและสาธารณูปโภคโดยเฉพาะระบบการสัญจรในพื้นที่ ขาดการวางแผนอย่างครอบคลุม ขาดการคำนึงถึงลักษณะดั้งเดิมของพื้นที่และขาดการตระหนักถึง ผลกระทบที่จะตามมา

สรุปผลการศึกษาจากพื้นที่กรณีศึกษา

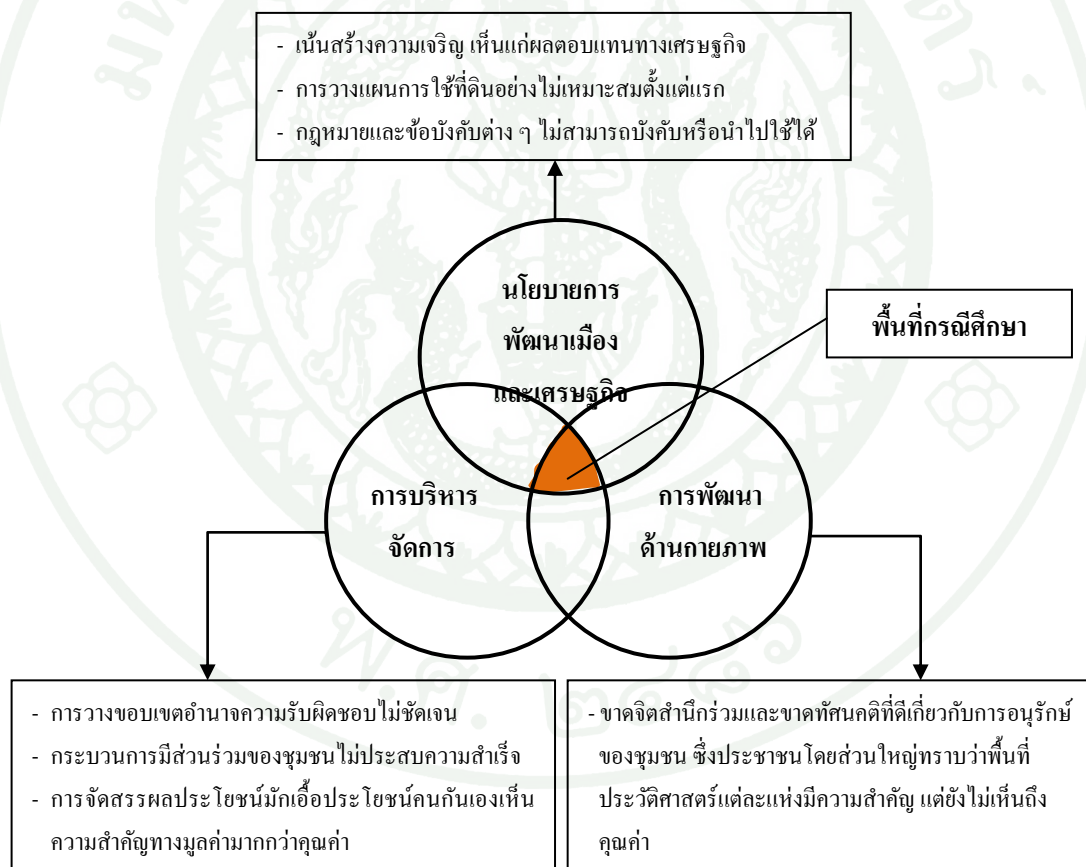
จากการศึกษาหลักการวางแผน กระบวนการดำเนินงาน รวมทั้งปัจจัย ปัญหาและอุปสรรค ที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์ของกรณีศึกษา 2 แห่ง ได้แก่ นครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา และเมืองโบราณอู่ทอง สามารถนำผลการศึกษา มาสรุปประเด็นปัญหาหลักที่ ส่งผลต่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ของได้ 3 ด้าน (ภาพที่ 4.7) ดังนี้

1. นโยบายการพัฒนาเมืองและเศรษฐกิจ การเน้นความเจริญทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ขาดการวางแผนระบบผังเมืองและการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเหมาะสมกับพื้นที่หรือใช้ผิดประเภท หรือกล่าวได้ว่าไม่มีการวางแผนการใช้ที่ดินอย่างเหมาะสมตั้งแต่แรก รวมทั้งกฎหมายและ ข้อบังคับต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์ ไม่สามารถบังคับหรือนำไปใช้ได้ บางส่วนไม่ทราบว่ากฎหมายหรือข้อบังคับต่าง ๆ นั้นมีเนื้อหาอะไรบ้างจึงพบเห็นลักษณะการใช้ พื้นที่ที่ไม่ถูกต้อง และบางส่วนหลบหรือหลีกเลี่ยงกฎหมาย

2. การบริหารจัดการพื้นที่ พบว่า การวางแผนเขตอำนาจความรับผิดชอบไม่ชัดเจนมีการ ซ้อนทับอำนาจสิทธิ์ขาดในการบริหารจัดการ ความคิดเห็นที่แตกต่าง ก่อให้เกิดการแบ่งแยก เกี่ยง ความรับผิดชอบ หรือและก้าวก่ายการทำงานซึ่งกันและกัน นำมาซึ่งความขัดแย้ง การจัดสรร ผลประโยชน์ของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกชุมชนซึ่งส่วนมากมักเอื้อประโยชน์กับบุคคล เพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง รวมทั้งกลยุทธการมีส่วนร่วมที่นำมาใช้ในการบวนการบริหารจัดการไม่

ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ทำให้การพัฒนาภายใต้กรอบการอนุรักษ์ลำน้ำและไม่ประสบความสำเร็จ

3. การพัฒนาทางกายภาพ เกิดปัญหาซึ่งเป็นผลจากการขาดจิตสำนึกร่วมของชุมชนและการขาดทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ ประชาชนโดยส่วนใหญ่ในพื้นที่ทราบว่าพื้นที่ประวัติศาสตร์แต่ละแห่งมีความสำคัญ แต่ยังไม่เห็นถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ซึ่งถือว่าการดำเนินงานขั้นตอนแรกในการอนุรักษ์และพัฒนา บนพื้นฐานข้อมูลตามหลักฐานที่อ้างอิงและค้นคว้าได้ทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีมีอย่างชัดเจนอยู่แล้ว แต่มีข้อจำกัดของการบริหารจัดการที่เอื้อประโยชน์ต่อคนกันเองในพื้นที่ ทำให้ดำเนินการพัฒนาและปรับปรุงลักษณะทางกายภาพไม่สามารถกระทำได้ตามแผนพัฒนาที่วางไว้

ภาพที่ 4.7 ผังสรุปปัจจัยที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่กรณีศึกษา

ตารางที่ 4.1 วิเคราะห์เปรียบเทียบปัจจัย ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์ จากกรณีศึกษา 2 แห่ง

ปัจจัยในการอนุรักษ์และพัฒนา	ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์และพัฒนา นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์และพัฒนา เมืองโบราณอู่ทอง จ.สุพรรณบุรี
1. นโยบายการพัฒนาเมืองและเศรษฐกิจ	- อยุธยามีปัญหาการทับซ้อนกันระหว่างเมืองใหม่กับเมืองเก่า จากนโยบายการพัฒนาทางเศรษฐกิจของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาสู่เมืองอุตสาหกรรม - การไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย ไม่เคารพกติกาจนเมืองไม่เป็นระเบียบ อาศัยช่องว่างทางกฎหมายเอื้อประโยชน์ส่วนตัวของบุคคลบางกลุ่ม จากการใช้ประโยชน์ที่ดินและเป็นแหล่งสร้างรายได้ของภาครัฐและประชาชนเข้ามาจากในและนอกพื้นที่รอบนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	- วางผังการใช้ประโยชน์ที่ดินไม่เหมาะสมและเอื้อประโยชน์แก่บุคคลบางกลุ่ม - รัฐไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายได้เพราะถือว่าสิทธิการใช้ประโยชน์พื้นที่ จึงมีประชาชนเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่จำนวนมาก

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ปัจจัยในการอนุรักษ์และพัฒนา	ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์และพัฒนา นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์และพัฒนา เมืองโบราณอู่ทอง จ.สุพรรณบุรี
2. การบริหารจัดการ	- การมีส่วนร่วม การส่งเสริมความเข้าใจ และการประชาสัมพันธ์ในเรื่องแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างถูกวิธีของทุกภาคส่วนยังน้อยเกินไป รวมทั้งเห็นความสำคัญเรื่องผลประโยชน์และการประกอบสัมมาชีพมากกว่า - งบประมาณในการบริหารจัดการ ไม่สอดคล้องกับแผนแม่บท นอกจากนี้รัฐยังต้องทุ่มงบประมาณจำนวนมากในการป้องกัน และซ่อมแซมโบราณสถานและสิ่งปลูกสร้างที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย ทำให้งบประมาณในการอนุรักษ์ไม่เพียงพอ	- การบริหารจัดการที่ผ่านมายังขาดทิศทางที่ชัดเจน - การปกครองโดยหน่วยงานภาครัฐหลายฝ่าย ทำให้อำนาจการบริหารจัดการ ไม่ชัดเจน กระบวนการอนุรักษ์จึงค่อนข้างยาก - ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน เนื่องจากประชาชนเห็นเรื่องของรายได้และผลประโยชน์สำคัญกว่าคุณค่าความสำคัญของพื้นที่ จึงไม่ให้ความร่วมมือ
3. การพัฒนาด้านกายภาพ	- ประชาชนส่วนใหญ่ขาดจิตสำนึกและไม่เห็นความสำคัญของความเป็นของแท้ดั้งเดิม บรรยายภาพความเป็นเมืองเก่าจึงลดน้อยลง แม้จะมีแผนการอนุรักษ์ที่ชัดเจนแต่กลับนำไปใช้อย่างไม่เหมาะสม	- ประชาชนขาดจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์ - การพัฒนาเมืองและสาธารณูปโภคขาดการวางแผนอย่างครอบคลุม ไม่คำนึงถึงความดั้งเดิม และขาดการตระหนักถึงผลกระทบที่จะตามมา

ส่วนที่ 2 ผลการศึกษาลักษณะทางกายภาพ บริบทโดยรอบ และ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ของเมืองโบราณนครไชยศรี

พื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรี เป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์แห่งหนึ่งในจำนวนหลายแห่งของจังหวัดนครปฐม โบราณสถานที่ยังปรากฏอยู่ในเมืองโบราณนครไชยศรียังมีความสำคัญด้านข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีสมัยทวารวดี และสำคัญต่อจังหวัดนครปฐมในลำดับต้น ๆ รองจากองค์พระปฐมเจดีย์ และพระราชวังสนามจันทร์

ข้อมูลทั่วไป และการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน

ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดนครปฐม

จังหวัดนครปฐม¹ ตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลาง ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 58 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 2,168.327 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,355,204 ไร่ แบ่งการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ คือ อำเภอเมืองนครปฐม อำเภอพุทธมณฑล อำเภอสามพราน อำเภอนครชัยศรี อำเภอบางเลน อำเภอกำแพงแสน และอำเภอดอนตูม พื้นที่ทั่วไป เป็นที่ราบลุ่ม ไม่มีภูเขา มีที่ดอนเฉพาะทางตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอเมืองและอำเภอกำแพงแสนเท่านั้น ส่วนที่ราบลุ่มบริเวณลุ่มน้ำท่าจีน (แม่น้ำนครชัยศรี) ได้แก่ ท้องที่อำเภอนครชัยศรี อำเภอสามพราน และอำเภอบางเลน เป็นที่อุดมสมบูรณ์ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม การทำสวน ทำไร่ สวนผลไม้ และฟาร์มปศุสัตว์ มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่โดยรอบดังนี้ (ภาพที่ 4.8)

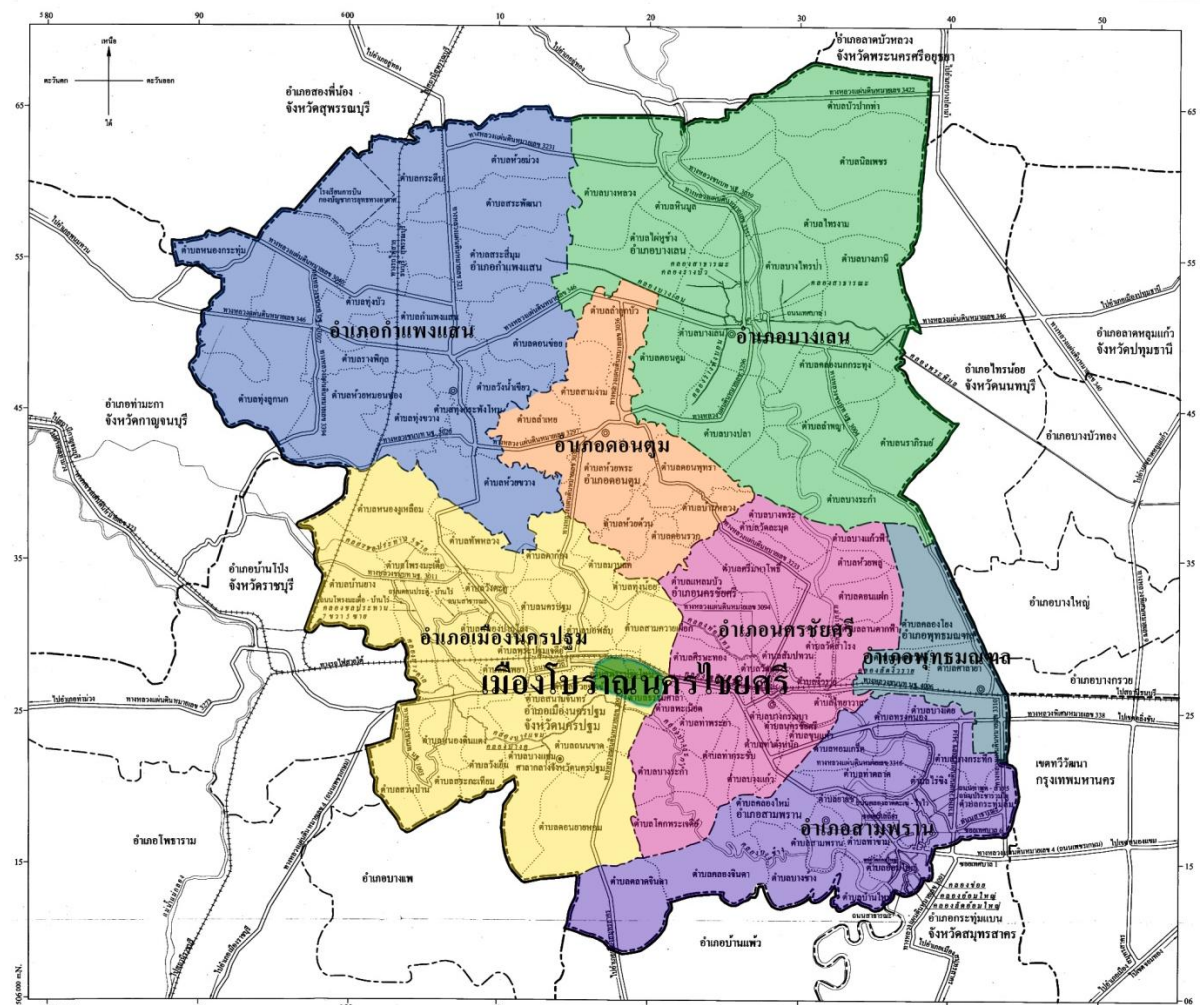
ทิศเหนือ ติดกับ จังหวัดสุพรรณบุรี

ทิศใต้ ติดกับ จังหวัดสมุทรสาคร

ทิศตะวันออก ติดกับ จังหวัดนนทบุรี และกรุงเทพมหานคร

ทิศตะวันตก ติดกับ จังหวัดราชบุรี และกาญจนบุรี¹

¹ ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดนครปฐม สามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จาก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และเว็บไซต์ www.nakhonpathom.go.th.

เครื่องหมาย

- แนวเขตผังเมืองรวม
- เขตจังหวัด
- เขตอำเภอ
- เขตตำบล เขตองค์การบริหารส่วนตำบล
- เขตทหาร
- == ทางหลวง ถนน ขยาย
- ++++ ทางรถไฟ
- ||||| สะพาน
- ~~~~ แม่น้ำ คลอง ห้วย
- คลองส่งน้ำ คลองระบายน้ำ
- ◎ ศาลากลางจังหวัด
- ◎ ที่ว่าการอำเภอ

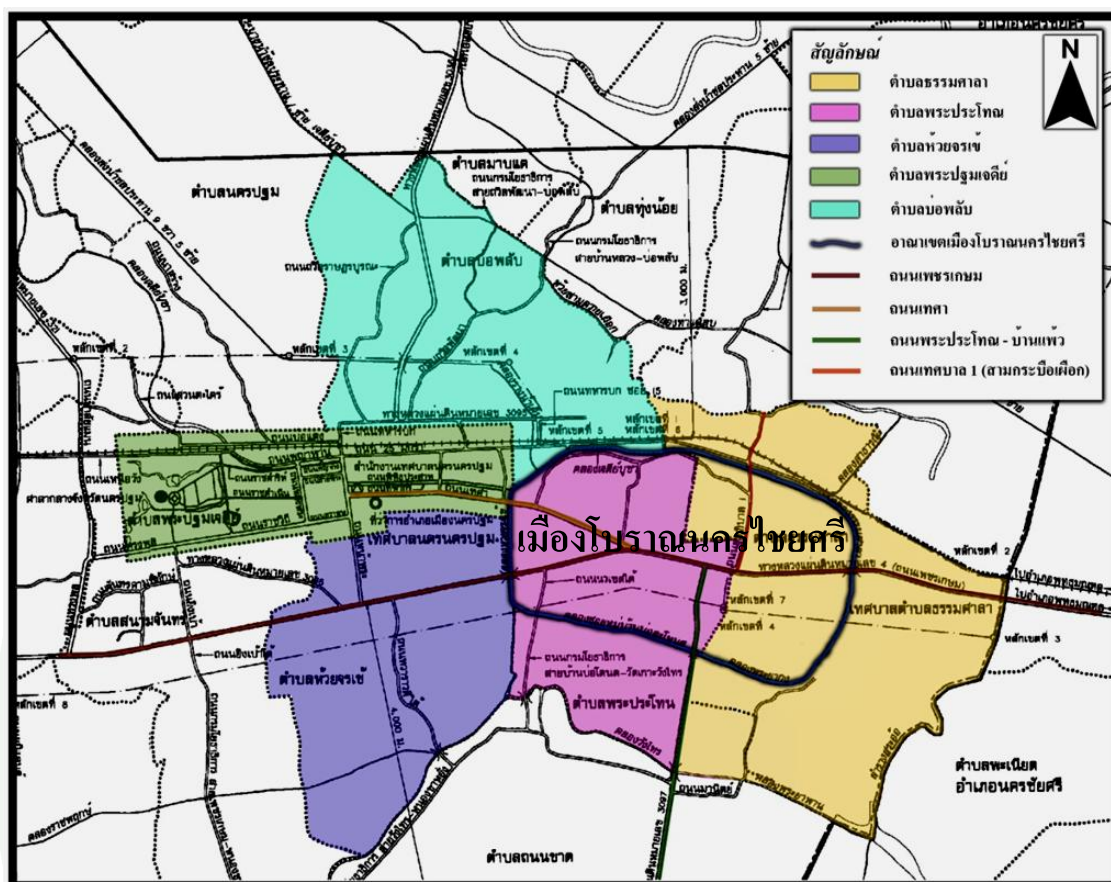
ผังเมืองรวมจังหวัดนครปฐม

นายไพฑูรย์ ศักดิ์โรจน์กุล
(นายไพฑูรย์ ศักดิ์โรจน์กุล)
ผู้อำนวยการสำนักผังเมืองและผังภาค

นายสมชาย ฤกษ์ประเสริฐ
(นายสมชาย ฤกษ์ประเสริฐ)
อธิบดีกรมโยธาธิการและผังเมือง

ภาพที่ 4.8 แสดงข้อมูลเขตการปกครอง จังหวัดนครปฐม และอาณาเขตติดต่อ
ที่มา: ดัดแปลงจากราชกิจจานุเบกษา (2556)

ข้อมูลทั่วไปของเมืองโบราณนครไชยศรี

ภาพที่ 4.9 ตำแหน่งที่ตั้ง อาณาเขต และการเข้าถึงพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี

ที่มา: ดัดแปลงจากสำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดนครปฐม (2544)

พื้นที่ศึกษาเมืองโบราณนครไชยศรี ตั้งอยู่บริเวณอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม สามารถเข้าสู่พื้นที่ได้จากถนนเพชรเกษม (ทางหลวงหมายเลข 4) บริเวณทิศเหนือของ ตำบลธรรมศาลา และถนนนครปฐม-บ้านแพ้ว พื้นที่ทั้งหมดครอบคลุมเนื้อที่บางส่วน ของตำบลธรรมศาลา ตำบลพระประโทณเจดีย์ และตำบลห้วยจรเข้ม่า จากภาพถ่ายทางอากาศจะเห็นได้ว่าสามารถมองเห็นขอบเขตพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรีได้อย่างชัดเจน คือมีรูปร่างสี่เหลี่ยมผืนผ้ามุมมนขนาดใหญ่ หรือรูปร่างคล้ายเมล็ดถั่ว มีถนนเพชรเกษม (ทางหลวงหมายเลข 4) ตัดผ่านกลางเมืองในแนวทิศตะวันตกเฉียงเหนือ มีเนื้อที่ ขนาดประมาณ 36,000 x 2,000 เมตร หรือประมาณ 7.2 ตารางกิโลเมตร มีคูน้ำ คันดินและลำคลองเป็นเครือข่ายติดต่อกันทั้งภายในเมืองและนอกเมืองอย่างสะดวก มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่โดยรอบดังนี้ (ภาพที่ 4.9)

ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลธรรมศาลา และตำบลบ่อพลับ

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลธรรมศาลา และตำบลพระประโทน

ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลธรรมศาลา

ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลห้วยจรเข้มะ

เมืองโบราณนครไชยศรีอยู่ในเขตอำนาจการปกครองขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นใน
อำเภอเมืองนครปฐม 4 แห่ง ได้แก่

1. เทศบาลนครนครปฐม พื้นที่เมืองโบราณที่อยู่ในเขตการปกครองของเทศบาลนคร
นครปฐม ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านคลองประโทน ตำบลพระประโทน หมู่ที่ 4 บ้านสระแก้ว ตำบลพระ
ประโทน หมู่ที่ 6 บ้านท่าทราย ตำบลพระประโทน และหมู่ที่ 6 บ้านต้นสำโรง ตำบลธรรมศาลา

2. องค์การบริหารส่วนตำบลพระประโทน พื้นที่เมืองโบราณที่อยู่ในเขตการปกครองของ
องค์การบริหารส่วนตำบลพระประโทน ได้แก่ หมู่ที่ 2 บ้านหนองบอนงาม ตำบลพระประโทน
หมู่ที่ 8 บ้านห้วยจรเข้มะ ตำบลพระประโทน และหมู่ที่ 9 บ้านวังจินดาตำบลพระประโทน

3. เทศบาลตำบลธรรมศาลา พื้นที่เมืองโบราณที่อยู่ในเขตการปกครองของเทศบาล
เทศบาลตำบลธรรมศาลา ได้แก่ หมู่ที่ 4 ตำบลธรรมศาลา

4. องค์การบริหารส่วนตำบลธรรมศาลา พื้นที่เมืองโบราณที่อยู่ในเขตการปกครองของ
องค์การบริหารส่วนตำบลธรรมศาลา ได้แก่ หมู่ที่ 5 บ้านสวนใหม่ ตำบลธรรมศาลา และหมู่ที่ 7
บ้านสามง่าม ตำบลธรรมศาลา

การใช้ประโยชน์ที่ดินภายในพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี (ภาพที่ 4.10)

1. การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม ได้แก่ การทำสวนผัก ผลไม้และนาข้าว การปลูกสัตว์
ได้แก่ ฟาร์มสุกร ซึ่งการใช้ที่ดินลักษณะนี้ อยู่ในเขตตำบลธรรมศาลาเป็นส่วนใหญ่

2. การใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยหลากหลายลักษณะ เช่น บ้านเดี่ยว อาคารชุด หมู่บ้านจัดสรร กระจายอยู่ทั่วพื้นที่

3. การใช้ที่ดินเป็นสถานประกอบการ ได้แก่ เขตตำบลธรรมศาลา ประกอบด้วย สถานีบริการน้ำมัน 3 แห่ง สถานีบริการก๊าซธรรมชาติ 2 แห่ง โรงงานอุตสาหกรรม 2 แห่ง ศูนย์บริการรถยนต์และธุรกิจอื่น ๆ เขตตำบลพระประโทน ประกอบด้วย สถานีบริการน้ำมัน 2 แห่ง สถานีบริการก๊าซธรรมชาติ 2 แห่ง โรงงานอุตสาหกรรม 3 แห่ง ศูนย์บริการรถยนต์และธุรกิจอื่น ๆ

4. การใช้ที่ดินเพื่อสร้างอาคารพาณิชย์ ซึ่งอยู่บริเวณสองฝั่งถนนเพชรเกษมในเขตพื้นที่ตำบลพระประโทนและตำบลธรรมศาลา มีการปลูกสร้างอาคารพาณิชย์อย่างหนาแน่น

5. การใช้ที่ดินเพื่อเป็นศาสนสถาน ประกอบด้วยวัด 3 แห่ง ได้แก่ วัดพระประโทนเจดีย์ ราชวรวิหาร วัดไร่เกะต้นสำโรงและวัดทรงธรรมกัลยาณี ศาลเจ้าจีน 3 แห่ง

6. การใช้ที่ดินเป็นสถานที่ราชการและสถานศึกษา ได้แก่ วิทยาลัยเทคนิคนครปฐม วิทยาลัยเทคโนโลยีนครปฐม โรงเรียนวัดพระประโทนเจดีย์ โรงเรียนหอเอกราชวิทยาลัย สำนักงานประถมศึกษาจังหวัดนครปฐม ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลพระประโทน เป็นต้น

7. การใช้ที่ดินเพื่อการคมนาคมและสาธารณูปโภค โดยเฉพาะการสร้างถนนเพชรเกษมคู่ภาคใต้ขนาด 8 ช่องจราจรผ่านใจกลางพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี

จากลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ได้กล่าวมาข้างต้น ส่งผลให้เมืองโบราณนครไชยศรีเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นเมืองที่ทันสมัยอย่างรวดเร็ว ประกอบกับกรรมสิทธิ์ที่ดินมีการออกโฉนดที่ดินถูกต้องตามกฎหมายซึ่งส่วนใหญ่ถือครองโดยเอกชน การอนุรักษ์ ปรับปรุงและฟื้นฟูพื้นที่ทางประวัติศาสตร์แห่งนี้จึงเป็นเรื่องค่อนข้างยาก ดังนั้นในการพัฒนาเมือง จึงจำเป็นต้องหาแนวทางอนุรักษ์สิ่งที่ยังคงหลงเหลืออยู่ไม่ให้ถูกทำลาย ถูกคุกคามหรือรุกรานมากเกินไปกว่าเดิม

ลักษณะ องค์ประกอบทางกายภาพและข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีของพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรี

เมืองโบราณนครไชยศรี² คือชื่อเดิมของเมืองนครปฐมสมัยโบราณ คาดว่าเคยเป็นเมืองศูนย์กลางของอาณาจักรทวารวดี เจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 หรือราว พ.ศ. 1100 - 1600 เป็นเมืองขนาดใหญ่ที่พบในประเทศไทยก่อนสมัยอยุธยาเป็นราชธานี และน่าจะเคยเป็นราชธานีของอาณาจักรทวารวดี โดยพิจารณาจากการค้นพบเหรียญเงิน 2 เหรียญ ที่มีจารึกว่า ศรีทวารวดีศวรปุณยะ แปลว่า บุญของผู้เป็นเจ้าแห่งทวารวดี คำว่าทวารวดียังปรากฏสืบมา อยู่ในชื่อเมืองหลวงเก่าของไทยในสมัยหลัง เช่น กรุงทวารวดีศรีอยุธยา ผังเมืองนครปฐมโบราณที่มีขนาดใหญ่ และมีอาณาเขตชัดเจน มีการพบโบราณสถาน และโบราณวัตถุมากมาย รวมทั้งพบจารึกภาษามอญที่เก่าที่สุด โบราณสถานแต่ละแห่งที่พบทั้งภายในและโดยรอบพื้นที่ล้วนมีขนาดใหญ่ มีรูปแบบงดงามมากกว่าที่เคยพบในเมืองโบราณสมัยทวารวดีแห่งอื่น ๆ

เนื่องจากเมืองโบราณนครไชยศรีมีภูมิประเทศติดชายฝั่งทะเล ส่งผลให้ได้รับบทบาทเป็นเมืองท่าสำคัญเป็นศูนย์กลางทางการค้าย่านเอเชียอาคเนย์ (ภาพที่ 4.11) และเป็นศูนย์กลางของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจนกระทั่งเป็นมหานครทางพระพุทธศาสนาที่ยิ่งใหญ่ นำศรัทธา ความเชื่อ และสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศ จนได้ชื่อว่าเป็นเมืองพุทธแห่งแรกของประเทศไทย เป็นเมืองที่มีคูน้ำล้อมรอบ ลักษณะคล้ายเมล็ดถั่ว เป็นเส้นโค้งเกือบตลอดสาย มีส่วนที่เป็นเส้นตรงเฉพาะด้านตะวันตกและด้านใต้

² ข้อมูลทั่วไปของเมืองโบราณนครไชยศรี สามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จาก

1. นครปฐม โดยความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยศิลปากร กับชุมชนมุขิย์เก่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จังหวัดนครปฐมเอกสารอัดสำเนา, ม.ม.ป.
2. สภาวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม. 2548. ทวารวดีศรีนครปฐม นครปฐม: นครปฐมการพิมพ์, การสัมมนาประวัติศาสตร์โบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม

ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 16 เมืองนครไชยศรีเริ่มเสื่อมสลายลง สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชทรงสันนิษฐานว่า เกิดจากการศึกสงครามที่กษัตริย์เมืองพุกาม ยกทัพมาตีเมือง มีการกวาดต้อนผู้คนไป ต่อมาอีกราวร้อยปี หรือ ราวพุทธศตวรรษที่ 17 แม่น้ำแม่กลองและแม่น้ำท่าจีนที่ไหลผ่านเมืองแต่เดิมนั้นเปลี่ยนเส้นทางไหลใหม่ ห่างจากตัวเมืองโบราณนครไชยศรีออกไปมาก และเริ่มตื้นเขิน ทำให้ผู้คนไม่สามารถดำรงอยู่ได้ ต้องทิ้งเมืองย้ายไปอยู่ที่อื่น และกลายเป็นเมืองร้าง จึงเป็นจุดจบของเมืองโบราณนครไชยศรีแห่งอาณาจักรทวารวดี

ภาพที่ 4.11 ตำแหน่งที่ตั้งเมืองโบราณในสมัยทวารวดี

ที่มา: ทิวา ศุภจรรยา (2534)

หลังจากนั้นปี พ.ศ. 2396 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงทำนุบำรุง ปฏิสังขรณ์สิ่งต่าง ๆ ในบริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ให้มีสภาพดี และ

โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองเจดีย์บูชา เพื่อให้การคมนาคมสะดวกขึ้น จึงเริ่มมีการกลับมาตั้งถิ่นฐานของชุมชน จนถึงรัชสมัยการปกครองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงริเริ่มทำทางรถไฟสายใต้ ความเจริญจึงกลับมาสู่เมืองโบราณนครไชยศรีพร้อมกับการพัฒนาเมืองนครปฐมอีกครั้ง (ภาพที่ 4.12)

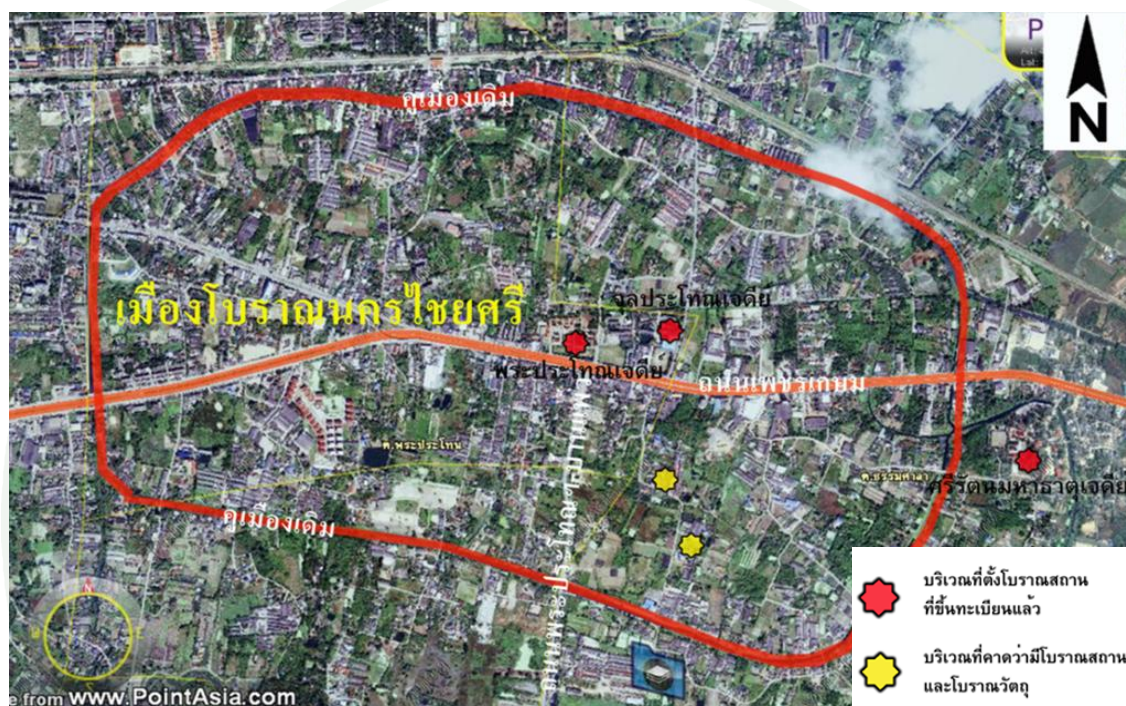

ภาพที่ 4.12 ช่วงเวลาวิวัฒนาการเมืองโบราณนครไชยศรี

จากการสำรวจลักษณะทางกายภาพของเมืองโบราณนครไชยศรี ในปัจจุบัน สภาพโดยรวมกำลังอยู่ในภาวะถูกคุกคามอย่างหนัก เปลี่ยนแปลงไปตามสถานะความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ การคมนาคมขนส่ง และสาธารณูปโภคที่เข้ามาโดยไม่คำนึงถึงลักษณะดั้งเดิมของพื้นที่ จากสาเหตุต่างๆ จะเห็นได้ว่าความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้เมืองโบราณนครไชยศรีเกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพอย่างรวดเร็ว ทั้งอาคาร บ้านเรือน ซึ่งมีรูปแบบลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่ทันสมัย ส่งผลต่อทัศนียภาพลักษณะทางภูมิทัศน์ และสิ่งแวดล้อมของพื้นที่และอาณาบริเวณโดยรอบ จนแทบไม่หลงเหลือความเป็นศูนย์กลางแห่งอารยธรรมอาณาจักรทวารวดี และจากการยืนยันของชาวบ้านในชุมชนเล่าว่าภายในพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรีเคยมีเจดีย์ขนาดใหญ่เท่าหรืออาจใหญ่กว่าจุลประโทนเจดีย์จำนวนมาก แต่หลังจากความเจริญเข้ามาในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ต้องการสร้างความเจริญให้ประเทศไทยเป็นอารยประเทศ มีการขยายเส้นทางคมนาคม ทั้งสร้างถนน สร้างทางรถไฟ จึงมีความต้องการหาวัสดุในการก่อสร้าง ชาวบ้านจึงขุดศิลาแลงและอิฐของเจดีย์ไปขาย ชาวบ้านเล่าต่อว่าในช่วงเวลาก่อนหน้านี้ไม่เกินสามสิบปียังเห็นอยู่ ผู้วิจัยจึงขอให้ชาวบ้านพาไปชี้จุดที่สามารถยืนยันได้ว่าเคยมีเจดีย์อยู่จริง 2 จุด คือ บริเวณด้านข้างหมู่บ้านดวงปฐม และหลังศาลเจ้าพ่อปู่ป่าแดง ชุมชนบ้านสวนใหม่ หมู่ 5 ต.ธรรมศาลา อ.เมือง จ. นครปฐม (ภาพที่ 4.13) เป็นต้น

ปัจจุบันพื้นที่บริเวณที่เคยพบซากเจดีย์โบราณสถานบางส่วนได้รับการออกโฉนดถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินไปแล้ว บางส่วนยังคงพบเห็นอยู่แต่มีสภาพชำรุดทรุดโทรมจนไม่เห็นลักษณะ

รูปแบบเดิม เช่น เนินธรรมศาลา ปัจจุบันอยู่ระหว่างดำเนินการขุดค้น และเนินพระงาม ซึ่งโบราณสถาน 2 แห่งนี้ ตั้งอยู่รอบนอกเมืองโบราณนครไชยศรี และบางส่วนได้รับการอนุรักษ์ แต่ให้ความสำคัญเฉพาะรูปแบบ ลักษณะโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม โดยไม่คำนึงถึงพื้นที่และบริบทโดยรอบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น พระประโทณเจดีย์ และจุลประโทณเจดีย์ ส่งผลกระทบทั้งในด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม

ภาพที่ 4.13 ตำแหน่งที่ตั้งโบราณสถานที่ยืนยันแล้ว และตำแหน่งที่เคยมีเจดีย์
ที่มา: คัดแปลงจากโปรแกรมแผนที่ Point Asia และจากการสำรวจภาคสนาม (4 กุมภาพันธ์ 2553)

นอกจากนี้ พื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี มีร่องรอยการขุดคลองเป็นเส้นทางติดต่อกันทั้งภายในและภายนอกเมือง มีคลองสำคัญขุดเป็นเส้นตรงเชื่อมคูเมืองด้านเหนือ และด้านใต้ เรียกชื่อในปัจจุบันว่า “คลองพระประโทณ” สันนิษฐานว่าคลองนี้น่าจะขุดขึ้นเพื่อความสะดวกในการคมนาคมติดต่อของประชาชนที่อาศัยอยู่ในและภายนอกตัวเมือง ซึ่งหากไม่มีคลองเชื่อมคูเมือง การติดต่อสานสัมพันธ์ของประชาชนคงลำบากลำบ่า นอกจากนั้น มีการขุดสระน้ำขนาดใหญ่และเล็กเป็นจำนวนมาก เพื่อกักเก็บน้ำซึ่งยังปรากฏให้เห็น 6 แห่ง สระสำคัญคือสระที่อยู่ใจกลางเมือง ทางด้านตะวันตกของพระประโทณ เจดีย์คูเมืองเดิม ในแต่ละช่วงมีชื่อเรียกแตกต่างกันคือ (ภาพที่ 4.14)

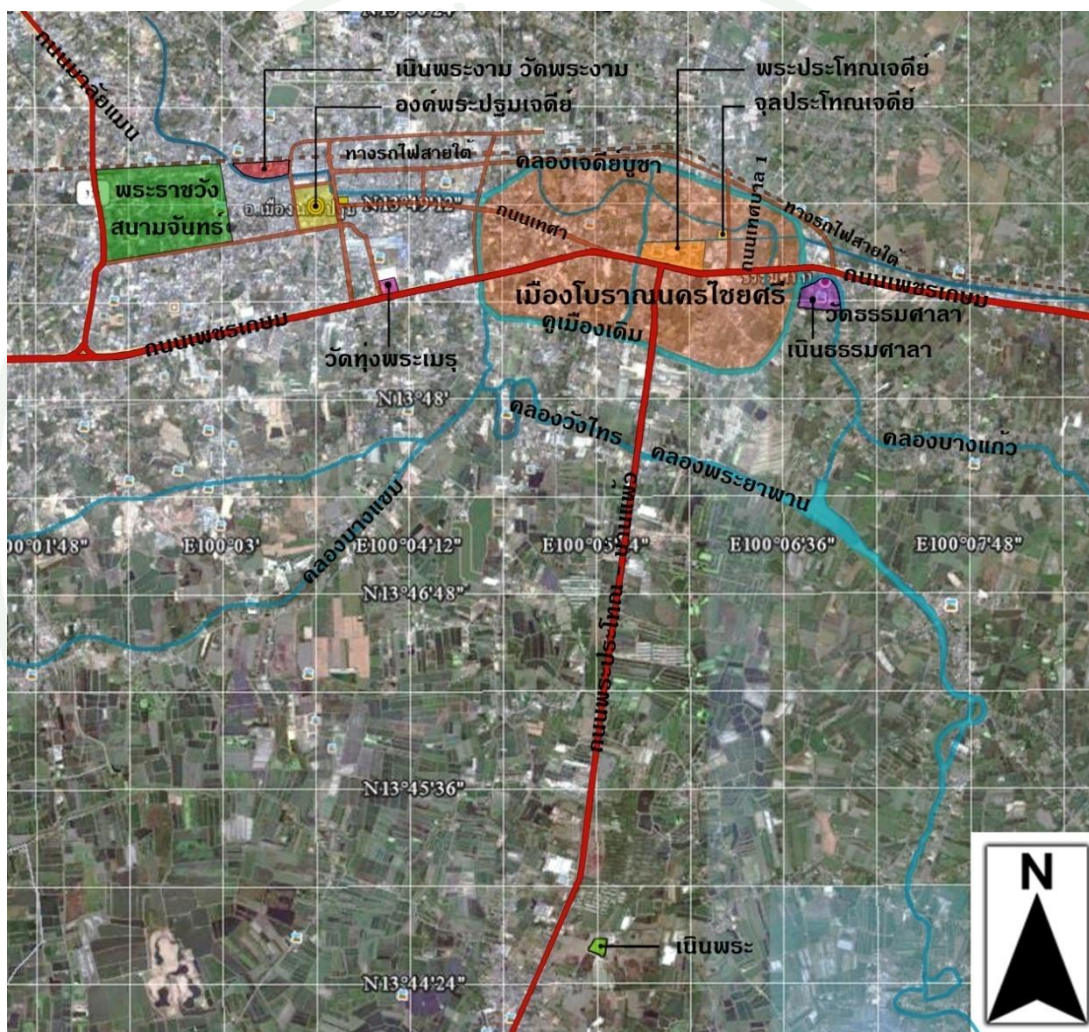
- ทิศเหนือ ช่วงระหว่างแยกคลองเจ็ดชัยบูชา (ไหลมาจากอำเภอนครชัยศรี) – แยกประตูน้ำซอยเทศบาล 7 เรียกว่า คลองเจ็ดชัยบูชา
- ทิศตะวันตก ช่วงระหว่างแยกประตูน้ำ ซอยเทศบาล 7 - แยกคลองบางแฉม เรียกว่า คลองหัวขระเข้
- ทิศใต้ ช่วงระหว่างแยกคลองบางแฉม – ถนนพระประโทน บ้านแพ้ว เรียกว่า คลองซอยหมู่บ้านบ่อตะโหนด และช่วงระหว่างถนนพระประโทน บ้านแพ้ว – แยกคลองธรรมศาลา (เชื่อมต่อคลองบางแก้ว) เรียกว่า คลองพญาทอง
- ทิศตะวันออก ช่วงระหว่างประตูน้ำด้านหลังวัดธรรมศาลา – แยกคลองเจ็ดชัยบูชา (ไหลมาจากอำเภอนครชัยศรี) เรียกว่า คลองธรรมศาลา

ภาพที่ 4.14 ร่องรอยการขุดคลองเป็นเส้นทางติดต่อกันทั้งภายในและภายนอกเมือง และชื่อเรียกคูเมืองเดิมในแต่ละช่วง

ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (6 พฤษภาคม 2554) และ ดัดแปลงจาก Google (2013)

ภายในเมืองโบราณนครไชยศรี มีซากโบราณสถานสำคัญเหลืออยู่ 2 แห่ง คือ “พระประโทณเจดีย์” ซึ่งตั้งอยู่บริเวณใจกลางพื้นที่ และ “จุลประโทณเจดีย์” ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนี้ภายในพื้นที่ยังพบเจดีย์พิพิธภัณฑสถานกลางแจ้งที่เป็นจุดรวบรวมโบราณวัตถุบางส่วนขุดค้นได้จากจุลประโทณเจดีย์นำมาสร้างเป็นเจดีย์ขนาดเล็กไว้ภายในวัดพระประโทณเจดีย์ราษฎร์รวมหาวิหาร

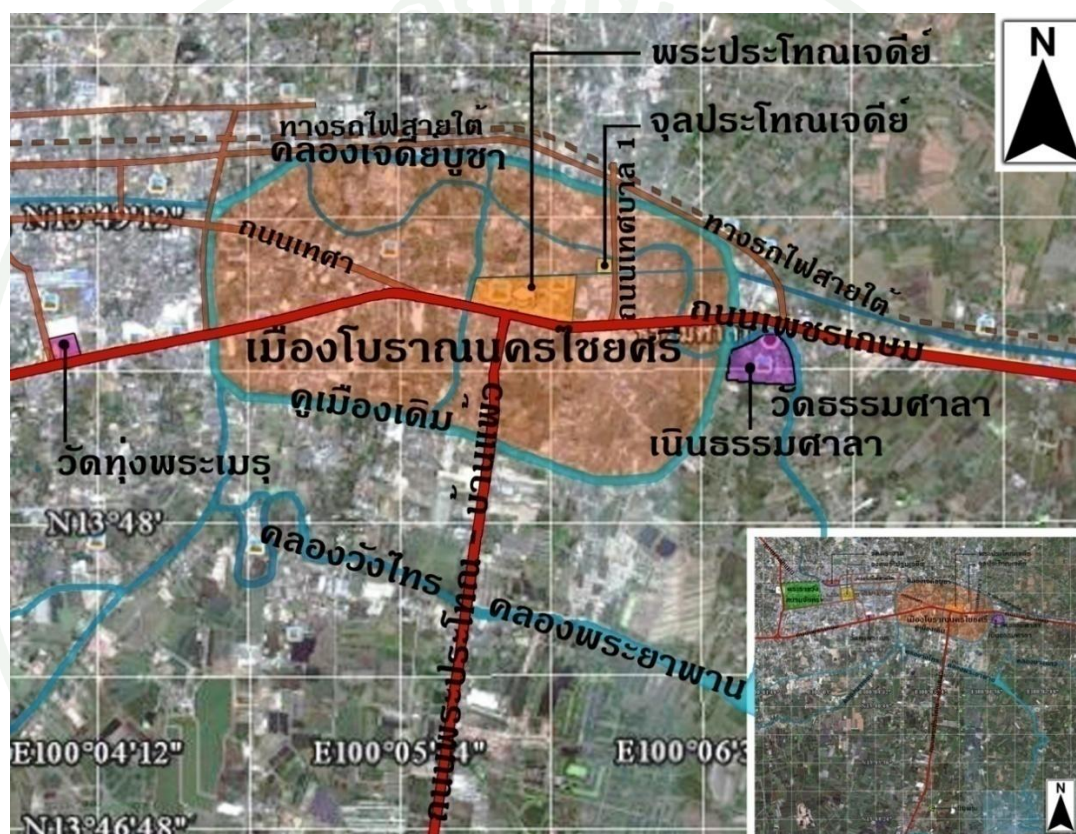

ภาพที่ 4.15 ที่ตั้งโบราณสถานภายในเมืองโบราณนครไชยศรี และโบราณสถานบริเวณใกล้เคียง ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (6 พฤษภาคม 2554) และ ดัดแปลงจาก Google (2013)

ในส่วนของพื้นที่บริเวณโดยรอบเมืองโบราณนครไชยศรี ยังปรากฏโบราณสถานอีกหลายแห่ง ได้แก่ ด้านทิศตะวันตก คือ อานันทเจดีย์ วัดทุ่งพระเมรุ วัดพระปฐมเจดีย์ และเนินพระงาม ด้านทิศตะวันออกคือ ศรีรัตนมหาธาตุเจดีย์ วัดธรรมศาลา ส่วนทางทิศใต้ คือเนินพระ ตำบลดอน

ขายหอม ซึ่งน่าสังเกตและศึกษาว่า เพราะเหตุใดลักษณะผังเมืองโบราณสมัยทวารวดีโดยทั่วไป จึงมักมี ศาสนสถานที่ใหญ่โตและสำคัญตั้งอยู่รอบนอกเมือง (ภาพที่ 4.15) อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะ องค์ประกอบทางกายภาพ และข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีของเมืองโบราณนครไชยศรีตามตำแหน่งที่ตั้ง ดังต่อไปนี้ (ผังวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา ภาคผนวก ข)

1. พื้นที่โบราณสถานภายในบริเวณวัดพระประโทนเจดีย์รวมหาวีหาร (ภาพที่ 4.16) ได้แก่

ภาพที่ 4.16 พื้นที่โบราณสถานภายในเมืองโบราณนครไชยศรี

ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (6 พฤษภาคม 2554) และ คัดแปลงจาก Google (2013)

1.1 จุลประโทนเจดีย์ และพื้นที่โดยรอบ (ภาพที่ 4.17)

1.1.1 ลักษณะ และองค์ประกอบทางกายภาพของจุลประโทนเจดีย์และพื้นที่โดยรอบ

พื้นที่รอบจุลประโทนเจดีย์ถูกคุกคามอย่างหนักจากการสร้างสถานศึกษา การสร้างหน่วยงานของรัฐ และการสร้างเส้นทางสัญจร แม้ว่าบริเวณที่ตั้งจุลประโทนเจดีย์จะอยู่ติด

ถนนสามกระบือเผือก (ถนนเทศบาล 1) การตัดถนนสามกระบือเผือกผ่าน ซอด้คือ เข้าถึงพื้นที่ได้สะดวก และยังเป็นถนนที่เชื่อมถึงหลายพื้นที่ แต่ข้อเสียคือ ถนนใกล้เคียงมาก และจุดที่ตั้งจุลประโทนเจดีย์อยู่ในช่วงโค้งซ้ายของถนนพอดี จึงทำให้พื้นที่เป็นจุดวิกฤต และมุมอับไปโดยปริยาย ทำให้มีการคมนาคมขนส่งตลอดทั้งวัน ซึ่งบางส่วนเป็นรถบรรทุกหนัก ทำให้เกิดแรงสั่นสะเทือนตลอดเวลา ส่งผลเสียต่อโครงสร้างเจดีย์ นอกจากนี้ ยังถูกโอบล้อมและบดบังโดยอาคารที่มีลักษณะโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกของวิทยาลัยเทคนิคนครปฐม อีกทั้งสภาพพื้นที่โดยรอบเจดีย์ยังรกร้าง ป้ายแสดงข้อมูลทางประวัติศาสตร์ รื้อและประตูทางเข้าพื้นที่อยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรม ปัญหาทั้งหมดที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นถึงความไม่ใส่ใจในคุณค่าของพื้นที่โบราณสถานตั้งแต่อดีต และในปัจจุบันได้รับการดูแลรักษาจากหน่วยงาน หรือกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรงต่อพื้นที่น้อยมาก

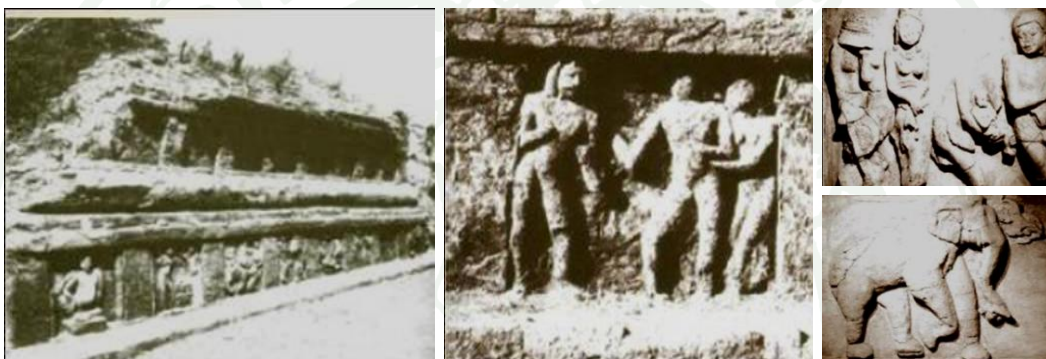

ภาพที่ 4.17 ทศนียภาพบริเวณจุลประโทนเจดีย์

ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (31 มกราคม 2553) และ Google (2013)

1.1.2 ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีของจุลประโทนเจดีย์ (นุกูล ชมพูนิช, จิรัฐ เจริญราษฎร์ และมนัสศักดิ์ รักอยู่, 2552)

จุลประโทณเจดีย์ เป็นซากเจดีย์ ตั้งอยู่บริเวณด้านทิศตะวันออกของวัดพระประโทณเจดีย์ ริมถนนสาย สามกระบือเผือก - ด่านสำโรง ข้างวิทยาลัยเทคนิคนครปฐม พ.ศ. 2483 กรมศิลปากร ได้ร่วมมือกับศาสตราจารย์ชาวฝรั่งเศส ชื่อ มองสิเออร์ ปีแอร์ ดูปองต์ ทำการขุดค้นพร้อมกับ ขุดวัดพระเมรุ สืบพบว่า พบเจดีย์ใหญ่ยอดปรักหักพังทั้งหมด ฐานสี่เหลี่ยม บริเวณฐานมีรูปปั้นปูนดำ ปั้นด้วยดินและยังพบปฏิมากรรมดินเผา ประดับรอบฐานทั้งสองชั้น ปั้นเป็นเรื่องราวในพุทธศาสนา เกี่ยวกับการบำเพ็ญทานบารมีของพระพุทธเจ้าในอดีตชาติ มีลานสำหรับให้คนเดินประทักษิณรอบฐานเจดีย์ ผนังของลานประทักษิณประดับด้วยแผ่นภาพปูนปั้นเป็นรูปครุฑ สลับกับรูปช้างกำลังเดิน (ภาพที่ 4.18)

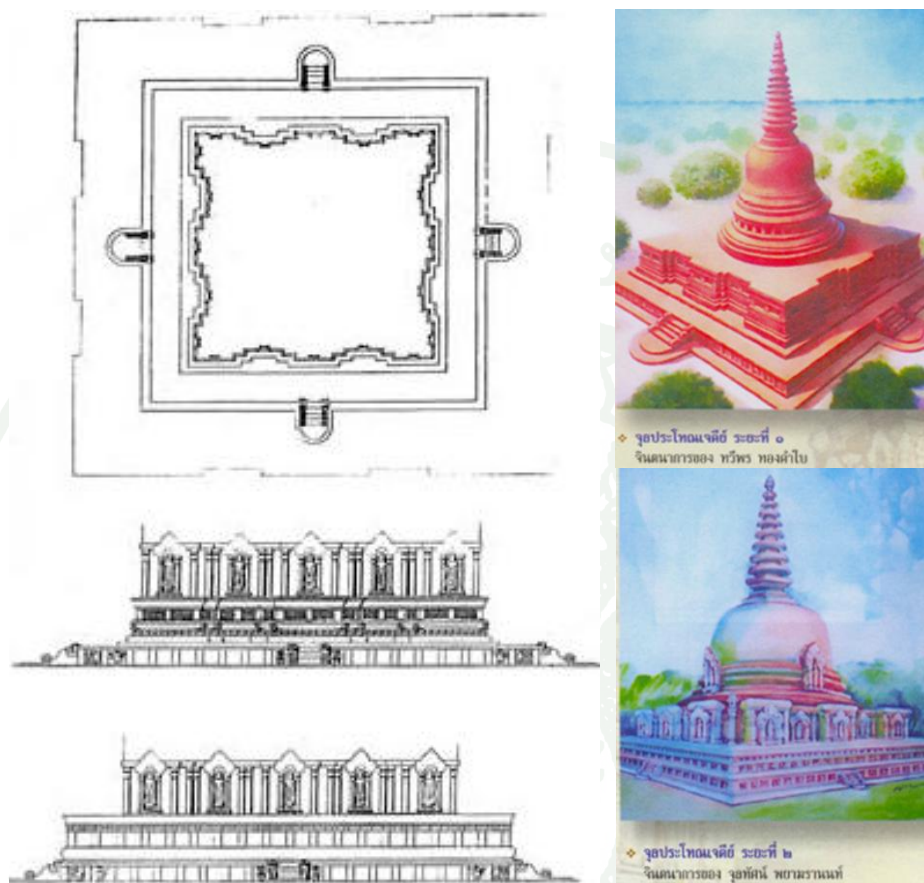
ภาพที่ 4.18 ปูนปั้นที่ค้นพบบริเวณฐานของจุลประโทณเจดีย์
ที่มา: จิรัช เจริญราษฎร์ (2551)

จากการขุดค้นสำรวจในครั้งนี้ พบว่าในอดีตจุลประโทณเจดีย์แห่งนี้ ได้มีการก่อสร้าง ปรับเปลี่ยนรูปแบบ โครงสร้างทางสถาปัตยกรรมถึง 3 สมัย (ภาพที่ 4.19 และ 4.20) คือ

สมัยที่ 1 ฐานสี่เหลี่ยมมีบันไดขึ้นทั้ง 4 ทิศ รอบ ๆ ฐานมีภาพเกี่ยวกับการให้ทานของพระพุทธเจ้า ตอนเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ เรียกภาพเหล่านี้ว่า “ภาพอวทาน” สร้างจากดินเผา ประดับเวียนทักษิณาวตารบนฐานรอบองค์เจดีย์ ฐานเจดีย์เป็นฐานกลีบบัววลัย ถัดขึ้นไปเป็นฐานยื่นออกมารองรับซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปยืน เจดีย์นี้มีทั้งหมด 5 ชั้น

สมัยที่ 2 การบูรณะครั้งแรกซึ่งนับเป็นการสร้างสมัยที่ 2 มีการดัดแปลงองค์เจดีย์กลางโดยนำพระพุทธรูปปูนปั้น ประทับนั่งห้อยพระบาท 3 องค์ และพระพุทธรูปปูนปั้นนาคปรก 2 องค์ ไปปิดประทับพระพุทธรูปยืน 5 องค์ ที่มีอยู่เดิม ลานประทักษิณได้ถูกยกขึ้นไปเสมอกับ

ซุ้มที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ในขณะที่ด้านหน้าของลานประทักษิณ และบันไดยังคงเหมือนในสมัยแรก แต่ไม่สามารถขึ้นไปทำทักษิณาวัตรได้

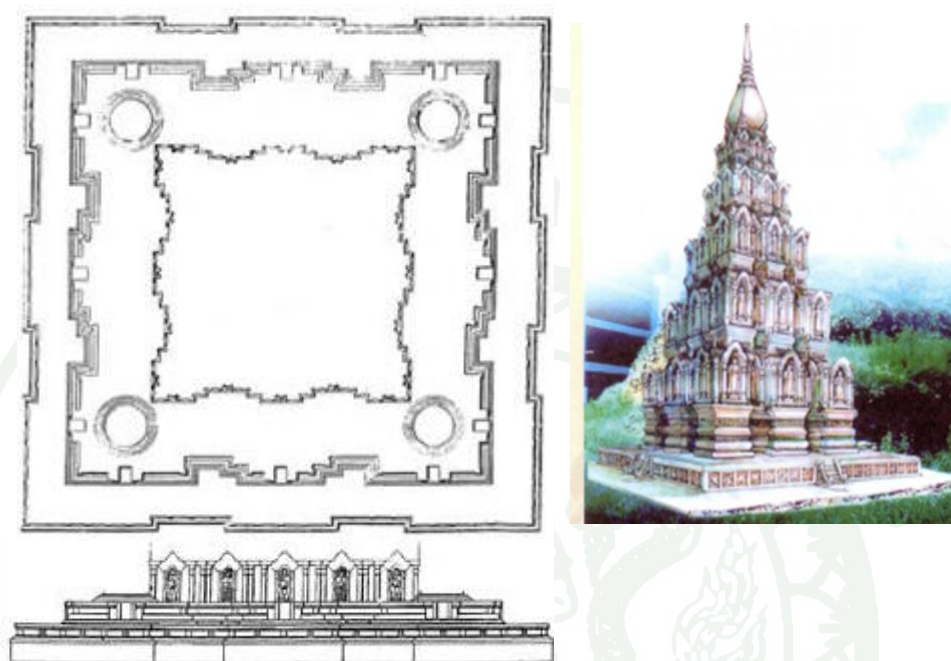
ภาพที่ 4.19 ผังการสร้างจุลประโทณเจดีย์ในสมัยที่ 1 และ 2 โดยปีแอร์ คูปองค์ (ตีพิมพ์ในพ.ศ. 2502) และภาพจุลประโทณเจดีย์ในจินตนาการ สมัยที่ 1 โดยทวีพร ทองคำใบ และ จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ ในสมัยที่ 2
ที่มา: นุกูล ชมพูนิช และคณะ (2552)

สมัยที่ 3 ฐานทั้งหมด และประดับซุ้มที่ประดิษฐานพระพุทธรูปได้ถูกปิดประทับด้วยการสร้างลานประทักษิณใหม่ โดยสร้างผนังขึ้นใหม่เป็นการรักษาภาพปูนปั้น ซึ่งใช้ประดับด้านหน้าของฐานลานทักษิณในสมัยที่ 1 และ 2 ไว้ มีการปรับเปลี่ยนดังนี้

- (1) ขยายฐานทักษิณชั้นบน และชั้นล่างให้กว้างออกไปแล้วสร้างทรงกลมไว้ที่ฐานทักษิณที่มุมเจดีย์ทั้ง 4 มุม มุมละ 1 องค์

(2) เปลี่ยนพระพุทธรูปยืนเป็นพระพุทธรูปนั่ง

(3) ตัดบันไดทางขึ้น และภาพปั้นที่ฐานเจดีย์ออกไป

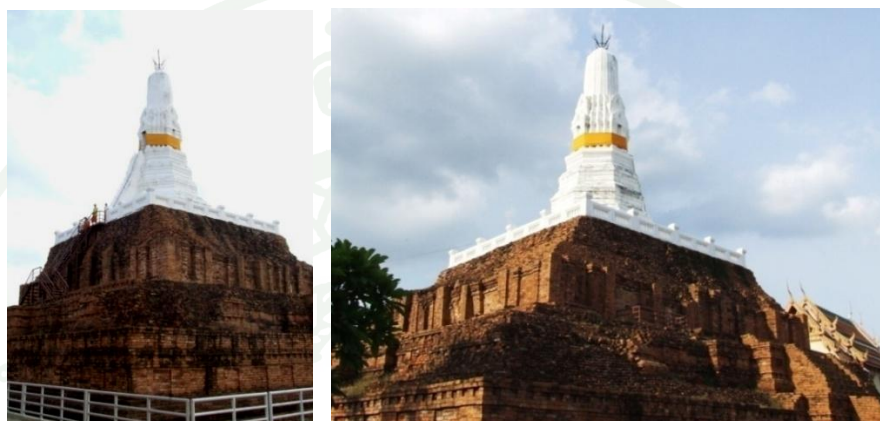
ภาพที่ 4.20 แผนผังสร้างเจดีย์จุลประโทนในสมัยที่ 3 โดยปีแอร์ คูปองค์ (ตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2502)
และภาพจุลประโทนเจดีย์สมัยที่ 3 ในจินตนาการ โดย ผศ.นุกูล ชมพูนิช
ที่มา: นุกูล ชมพูนิช และคณะ (2552)

1.2 พระประโทณเจดีย์ และพื้นที่โดยรอบ (ภาพที่ 4.21)

1.2.1 ลักษณะ และองค์ประกอบทางกายภาพของพระประโทณเจดีย์และพื้นที่โดยรอบ

พระประโทณเจดีย์อยู่ห่างจากเจดีย์จุลประโทน ไปทางตะวันตกประมาณ 800 เมตรได้รับการบูรณะและปฏิสังขรณ์โครงสร้างโบราณสถานแล้ว รวมทั้งปรับปรุงลักษณะทางภูมิทัศน์โดยรอบโบราณสถานแล้ว จากการบูรณะครั้งล่าสุด ในปี พ.ศ. 2551 ในส่วนของฐานเจดีย์เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยทวารวดีชัดเจน แต่ยอดเจดีย์ถูกบูรณะเป็นยอดปรางค์ในสมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบัน (ภาพที่ 4.22) ข้อดีคือ ยอดปรางค์สีขาว สูง เห็นเด่นชัดจากทุกมุมมอง นับเป็นจุดหมายตา (Landmark) สำคัญของพื้นที่ (ภาพที่ 4.23) ข้อเสียคือ ขัดแย้งกับลักษณะของโครงสร้าง

ทางสถาปัตยกรรมสมัยทวารวดีซึ่งในทางประวัติศาสตร์โบราณคดีถือว่าไม่สอดคล้อง และไม่เหมาะสมต่อลักษณะดั้งเดิมของพื้นที่ ลักษณะทางภูมิทัศน์ และทัศนียภาพถือว่าสวยงามเป็นระเบียบ เนื่องจากพระประโทณเจดีย์ ตั้งอยู่ในพื้นที่ของวัดพระประโทณเจดีย์รวมหาวิหารซึ่งเป็นพระอารามหลวง ส่งผลให้ได้รับการดูแลรักษาจากวัดไปโดยปริยาย แต่ยังไม่แสดงถึงบรรยากาศของเมืองโบราณ

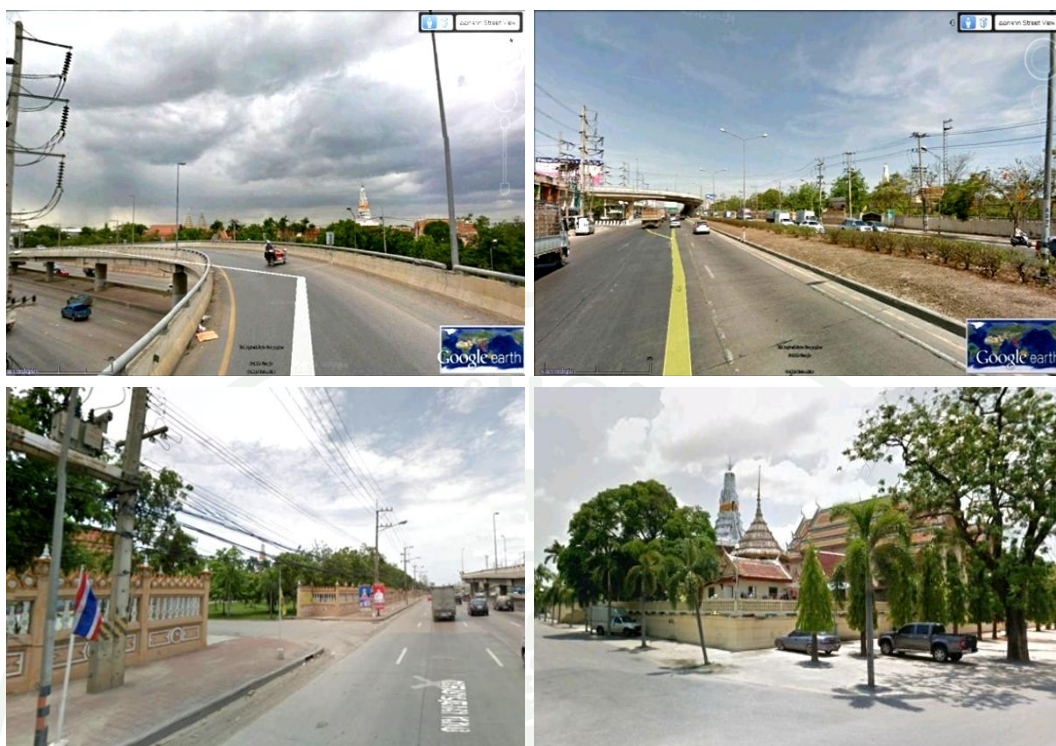
ภาพที่ 4.21 พระประโทณเจดีย์ ในปัจจุบัน หลังจากการบูรณะ เมื่อ พ.ศ. 2551
ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (28 กรกฎาคม 2553)

ยอดเจดีย์ถูกบูรณะเป็นยอดปรangk
ในสมัยอยุธยา

ฐานเจดีย์โครงสร้างทางสถาปัตยกรรม
สมัยทวารวดี

ภาพที่ 4.22 ยอดปรangkในสมัยอยุธยา และฐานโครงสร้างสมัยทวารวดีของพระประโทณเจดีย์
ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (28 กรกฎาคม 2553)

ภาพที่ 4.23 มุมมองจากภายนอกพื้นที่วัดพระประโทนเจดีย์ราชวรวิหาร ซึ่งเห็นยอดพระประโทนเจดีย์อย่างชัดเจน

ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (28 กรกฎาคม 2553) และ Google (2013)

1.2.2 ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีของพระประโทนเจดีย์ (สภาพวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม, มหาวิทยาลัยศิลปากร และชุมนุมศิษย์เก่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จังหวัดนครปฐม, 2548)

สร้างเมื่อพ.ศ. 1199 เป็นพุทธสถานสมัยโบราณสืบเนื่องกันมา ร่วมสมัยเดียวกับองค์พระปฐมเจดีย์ เป็นเจดีย์โบราณที่ตั้งอยู่ในชัยภูมิที่สำคัญมาก นักโบราณคดีได้ศึกษาภาพถ่ายทางอากาศแล้ว พบว่าเมืองโบราณที่นครปฐมนั้น อยู่ทางทิศตะวันออกของพระปฐมเจดีย์ ในปัจจุบัน คือตั้งอยู่ที่บริเวณตำบลพระประโทน อันมีพระประโทนเจดีย์ ในปัจจุบันเป็นศูนย์กลางของเมืองโบราณนครไชยศรี

ตามประวัติได้เล่าสืบกันมาว่า บริเวณวัดพระประโทนเจดีย์รวมหาวิหารเคยเป็นที่อยู่ของพราหมณ์ตระกูลหนึ่งเรียกว่า โทณะพราหมณ์ ได้สร้างเรือนหินขึ้นเพื่อเป็นที่เก็บ

รักษา ทะนานทอง³ ที่ใช้ดวงพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 1133 ท้าวศรีสิทธิชัย พรหมเทพ ผู้สร้างเมืองนครไชยศรี ได้ทรงขอทะนานทองจากพราหมณ์ตระกูลนี้ เพื่อแลกเปลี่ยนกับพระบรมสารีริกธาตุจากพระเจ้ากรุงลังกา แต่ได้รับการปฏิเสธจากพราหมณ์ เพราะถือเป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์ที่เหลือน้อยอย่างเดียวจากบรรพบุรุษของตน ท้าวศรีสิทธิชัย ได้ให้สัญญากับทางลังกาไปแล้ว และต้องการพระบรมสารีริกธาตุด้วย จึงยกพลมาเอาทะนานทองไปจนได้ แล้วส่งไปลังกาเพื่อแลกกับพระบรมสารีริกธาตุตามสัญญา หลังจากนั้น ท้าวศรีสิทธิชัย จึงโปรดให้สร้างพระปฐมไศยาสน์องค์หนึ่ง สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นพระปฐมเจดีย์ แล้วนำพระบรมสารีริกธาตุ มาบรรจุไว้ ต่อมาเมื่อพุทธศักราช 1199 พระยาภาววรรณคิรราช ผู้ครองนครละโว้ทรงสนพระทัยตระกูลพราหมณ์ เนื่องจากทราบว่าพราหมณ์มีทะนานทองสำคัญและเก็บรักษาไว้ในเรือนหิน แต่พระองค์ไม่ทรงทราบว่า ท้าวศรีสิทธิชัยได้แย่งไปแล้ว จึงได้โปรดให้ก่อพระเจดีย์ล้อมเรือนหินที่บรรจุทะนานทองแล้วให้นามว่า พระประโทณเจดีย์ (พระชัยวัฒน์ อจิต, 2548)

เมื่อ พ.ศ. 2468 นักโบราณคดีได้ทำการขุดค้นเจดีย์ พบรูปกวางศิลาหอบที่เป็นศิลปกรรมยุคเดียวกับสมัยพระเจ้าอโศกทรงครองราชย์ ที่เมืองปาตลีบุตร และมีซากอิฐหินโบราณลึกลงไปได้ดินเป็นจำนวนมาก และพบหม้อดินที่ฝังอยู่ใต้ซากเจดีย์บ้านเนินหินใกล้ ๆ กับพระประโทณเจดีย์ ในหม้อดินมีเหรียญอยู่จำนวนหนึ่ง ในกลุ่มเหรียญเงินนี้มีเหรียญหนึ่งเป็นรูปสังข์ข้างหนึ่ง ศรีวัตรสะ⁴ ข้างหนึ่ง อีก 2 เหรียญ มีจารึกอยู่ด้านหลังเป็นอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤตว่า “ศรีทวารวดีศวรปุณยะ” แปลว่า “บุญกุศลของผู้เป็นใหญ่แห่งทวารวดี” อันเป็นหลักฐานยืนยันว่าเมืองนครไชยศรี โบราณนี้คือเมืองแห่งอาณาจักรทวารวดี ในพระไตรปิฎกเรียกว่า “ตุมพเจดีย์” คือเจดีย์ที่ผู้สร้างไว้ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล การบูรณะครั้งล่าสุดเมื่อปี พ.ศ. 2551 กรมศิลปากรได้ทำการบูรณะขุดย้ายเอาดินและคอนกรีตซึ่งหุ้มพระเจดีย์ส่วนล่างออก จึงพบว่าแท้จริงแล้วเป็นเจดีย์แบบทวารวดีสมัยพุทธศตวรรษที่ 12 ชัดเจน

³ ทะนานทอง เป็นเครื่องตวงอย่างหนึ่ง ทำจากทอง ข้อมูลจาก ราชบัณฑิตสถาน พ.ศ.2493. 2503. พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตสถาน พิมพ์ครั้งที่ 4.

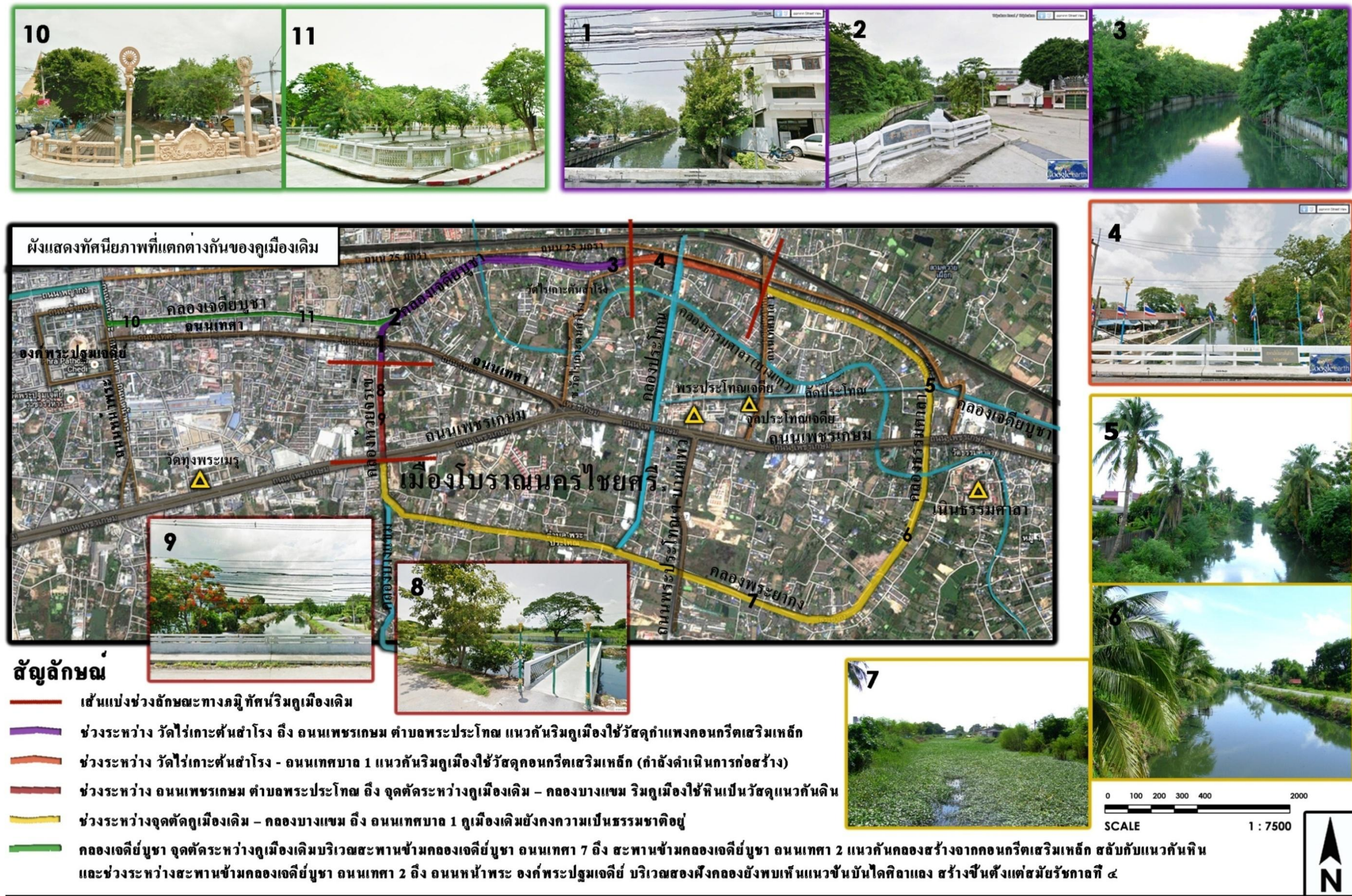
⁴ ศรีวัตรสะ เป็นเครื่องหมายของความเป็นบุคคลสูงสุด หรือพระเป็นเจ้า และยึดถือกันมาแล้วแต่โบราณกาล ในทุกลัทธิ ทุกศาสนา รวมทั้งพุทธศาสนาด้วย เกิดขึ้นก่อนที่มนุษย์จะมีศาสนาและศาสนาเป็นของตนเอง หรือยุคก่อนมีพระพุทธรูป ครั้นล่วงมาถึงยุคที่มีรูปปฏิมาซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนองค์ศาสดาในศาสนาต่าง ๆ เครื่องหมายนี้เลื่อนหายไป ปัจจุบันมีเพียงศาสนาฮินดูเท่านั้นที่ยังคงใช้เครื่องหมายนี้ ข้อมูลจาก พุทธทาสศึกษาเพื่อสืบสานปณิธานพุทธทาสภิกขุ. 2551. สัญลักษณ์การประสูติ. เว็บไซต์ www.buddhadasa.org. 9 กันยายน 2552

1.3.1 ลักษณะ และองค์ประกอบทางกายภาพของเจดีย์พิพิธภัณฑสถานกลางแจ้งและพื้นที่โดยรอบ

สร้างขึ้นโดยการนำโบราณวัตถุบางส่วนจากการขุดค้นจุลประโทนเจดีย์ ได้แก่ พระพุทธรูป เศียรพระพุทธรูป ลูกประคำ เศียรพราหมณ์ ซึ่งทำด้วยปูนปั้น และจาน ชาม เครื่องเคลือบ เครื่องใช้ต่าง ๆ ในอดีต นำไปติดไว้รอบเจดีย์หน้าเขตสังฆาวาสของวัดพระประโทนเจดีย์ราชวรวิหาร แต่เนื่องจากพื้นที่โดยรอบเจดีย์พิพิธภัณฑสถานกลางแจ้งนั้นเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กทั้งหมด ฉากหลังยังเป็นอาคารกุฏิพระสงฆ์แม้ว่าจะมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมไทยผสมอยู่ แต่ยังไม่ให้ความรู้สึกขัดแย้งกันระหว่างโบราณวัตถุสมัยเก่ากับทัศนียภาพสมัยใหม่ ที่มีลักษณะทางภูมิทัศน์เชิงกระด้าง ร้อน ส่งผลให้นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนไม่อยากชื่นชมนาน อีกทั้งพื้นที่ดังกล่าวยังใช้เป็นลานจอดรถหลักของวัดซึ่งถือว่ามีภาระค่อนข้างหนาแน่นใช้สอย หากมีงานพิธีกรรมต่าง ๆ เจดีย์พิพิธภัณฑสถานกลางแจ้งจะถูกลบบัง และถูกลบบทบาทของเจดีย์โบราณวัตถุในพื้นที่ (ภาพที่ 4.25)

1.3.2 ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีของเจดีย์พิพิธภัณฑสถานกลางแจ้ง

โบราณวัตถุมากมายที่นำมาสร้างเจดีย์พิพิธภัณฑสถานกลางแจ้ง ส่วนใหญ่ได้มาจากการขุดค้นจุลประโทนเจดีย์ สร้างขึ้นในสมัยพระครูสมณกิจติกุล (ชุ่ม) ปัจจุบันถือว่าพิพิธภัณฑสถานกลางแจ้ง เป็นแหล่งรวบรวมและแสดงโบราณวัตถุสมัยทวารวดีของวัดพระประโทนเจดีย์ราชวรวิหาร แต่ละปีจะมีนักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ นักศึกษาทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ มาศึกษาเป็น ระยะ ๆ และเป็นที่ยอมรับของพระครูสมณกิจติกุล (ชุ่ม) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระประโทนเจดีย์ฯ โบราณวัตถุที่พบบางส่วน มอบให้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อำเภอกู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดนครปฐม นอกจากนี้ ยังมีโบราณวัตถุจำนวนมาก ได้มาจากชาวบ้านที่ขุดพบในบริเวณที่ดินของตนเอง แล้วนำมามอบให้ทางวัดพระประโทนเจดีย์เป็นผู้เก็บรักษาไว้

ภาพที่ 4.26 แผนผังแสดงทัศนียภาพที่แตกต่างกันของคูเมืองเดิมในแต่ละช่วง

ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (31 มกราคม 2553) และ ดัดแปลงจาก Google (2013)

2. คูเมืองเดิม

2.1 ลักษณะ และองค์ประกอบทางกายภาพของคูเมืองเดิมและคลองเจดีย์บูชา

คูเมืองเดิมแต่ละช่วงมีทัศนียภาพที่แตกต่างกัน (ภาพที่ 4.26) ดังนี้

2.1.1 บริเวณคูเมืองเดิมที่ได้รับการปรับปรุงลักษณะทางภูมิทัศน์ริมคูเมืองแล้ว ได้แก่

ภาพที่ 4.27 ทัศนียภาพสองฝั่งคูเมืองเดิม ช่วงระหว่าง วัดไร่เกะต้นสำโรง ถึงถนนเพชรเกษม
จุดเชื่อมต่อคลองห้วยจรเข้

ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (28 กรกฎาคม 2553) และ Google (2013)

ภาพที่ 4.28 ทัศนียภาพช่วงระหว่าง ถนนเพชรเกษม บริเวณจุดเชื่อมต่อคลองห้วยจรเข้ ถึงจุดตัด
ระหว่างคูเมืองเดิม – คลองบางแวน

ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (31 มกราคม 2553)

- ช่วงระหว่าง วัดไร่เกาดันสำโรง ถึง ถนนเพชรเกษม บริเวณจุดเชื่อมต่อคลองห้วยจรเข้ แนวคันริมคูเมืองใช้วัสดุกำแพงคอนกรีตเป็นแนวกั้นขอบเขต (ภาพที่ 4.27) มีถนนพิพิธปาสาท และถนนทิพาการเลียบบคูเมืองตลอดแนว การอยู่อาศัยของชุมชนริมคลองค่อนข้างหนาแน่น ในบางจุดหนาแน่นมากลักษณะคล้ายชุมชนแออัด ได้แก่ ชุมชนวัดไร่เกาดันสำโรง

- ช่วงระหว่าง ถนนเพชรเกษม บริเวณจุดเชื่อมต่อคลองห้วยจรเข้ ถึง จุดตัดระหว่างคูเมืองเดิม – คลองบางแขม โดยใช้หินผสมคอนกรีตเป็นแนวกั้น และปลูกต้นไม้ตลอดแนวริมคูเมือง (ภาพที่ 4.28) สะพานข้ามคูเมืองปรับปรุงเข้ากับบรรยากาศย้อนยุคสู่อดีตได้อย่างสวยงาม แม้จะเป็นศิลปะในสมัยรัตนโกสินทร์ก็ตาม

- คลองเจดีย์บูชา ที่ไหลเข้าตลาดนครปฐม เหตุผลที่ผู้วิจัยนำมารวมเป็นพื้นที่ศึกษาด้วยนั้น เนื่องจากคลองเจดีย์บูชาเป็นคลองที่ขุดทำคูเมืองเดิมและต่อเนื่องเข้าสู่เขตเมืองนครปฐม ลักษณะทางภูมิทัศน์ริมคูเมือง แบ่งเป็น 2 ช่วง ได้แก่ จุดตัดระหว่างคูเมืองเดิมบริเวณสะพานข้ามคลองเจดีย์บูชา ถนนเทศา 7 ถึงสะพานข้ามคลองเจดีย์บูชา ถนนเทศา 2 ซึ่งสองฝั่งแนวคันคลองใช้วัสดุหินผสมคอนกรีต สร้างในลักษณะลาดเอียง โค้งมน จึงไม่รู้สึกถึงความแข็งกระด้าง ให้ความรู้สึกเป็นธรรมชาติ สลับกับกำแพงคอนกรีตเสริมเหล็ก และช่วงระหว่างสะพานข้ามคลองเจดีย์บูชา ถนนเทศา 1 ถึง ถนนขวพระร่วง องค์พระปฐมเจดีย์ ซึ่งปัจจุบันบริเวณสองฝั่งคลองยังพบเห็นแนวชั้นบันไดศิลาแลง ซึ่งเป็นลักษณะทางภูมิสถาปัตยกรรมตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ อย่างชัดเจน (ภาพที่ 4.29) คลองเจดีย์บูชาเส้นนี้ ข้อดี คือองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น การตกแต่งราวสะพาน โดยถ่ายทอดเรื่องราวความเป็นเมืองแห่งแรกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย และลักษณะทางศิลปกรรมที่ค้นพบสมัยทวารวดี เลือกใช้ศิลปะแบบปูนปั้น สีสันกลมกลืน เหมาะสมกับความดั้งเดิมของพื้นที่ โดยเฉพาะ ช่วงถนนเทศา 1 ถึง ถนนขวพระร่วง องค์พระปฐมเจดีย์ พืชพันธุ์ร่มรื่น เมื่อมองภูมิทัศน์ภาพรวม ทำให้รู้สึกถึงบรรยากาศของเมืองโบราณอย่างชัดเจน ข้อเสียคือ ริมสองฝั่งคลองตลอดแนว เต็มไปด้วยร้านขายอาหาร มีการทิ้งเศษอาหารและขยะลงคลอง ทำให้คุณค่า ความรู้สึก และบรรยากาศเมืองโบราณดูด้อยลง นอกจากนี้ พรรณไม้ที่ใช้ปลูกริมคลองทั้งตำแหน่งการปลูก และชนิดพันธุ์ไม่เหมาะสมกับพื้นที่ เช่น ต้นจามจุรีเป็นไม้ขนาดใหญ่ โตไวระบบรากจึงไปทำลายโครงสร้างริมคลองเสียหาย (ภาพที่ 4.30)

ภาพที่ 4.29 ทศนียภาพบริเวณสองฝั่งคลองเจดีย์บูชา

หมายเหตุ: ภาพ A สะพานข้ามคลองเจดีย์บูชาช่วงระหว่างถนนเทศา 7 ถึงสะพานข้ามคลองเจดีย์บูชา ถนนเทศา 2

ภาพ B ช่วงระหว่างสะพานข้ามคลองเจดีย์บูชา ถนนเทศา 1 ถึงถนนชาวพระร่วง องค์พระปฐมเจดีย์

ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (31 มกราคม 2553) และ Google (2013)

ภาพที่ 4.30 ปัญหาทางกายภาพริมคลองเจดีย์บูชา

หมายเหตุ: ภาพ A ร้านขายอาหารริมคลองเจดีย์บูชา

ภาพ B ระบบรากต้นไม้ที่ทำลายแนวค้ำริมคลองเจดีย์บูชา

ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (31 มกราคม 2553) และ Google (2013)

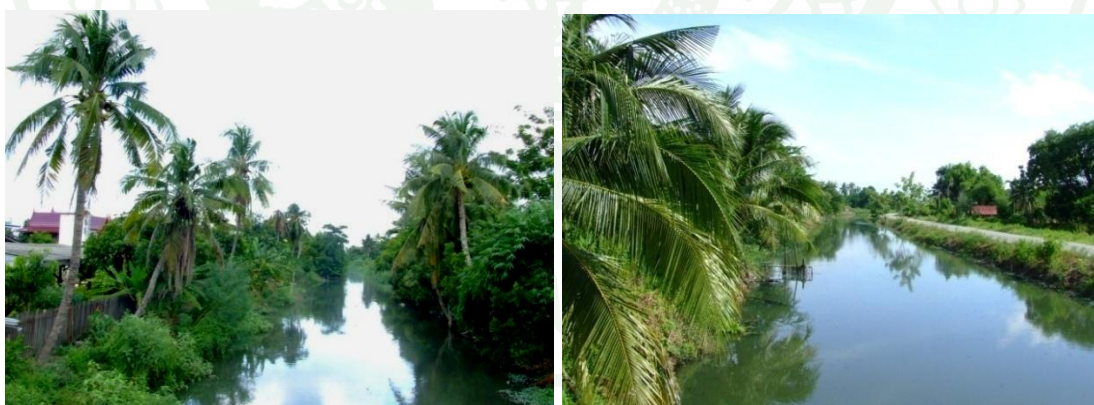
2.1.2 คูเมืองเดิมที่อยู่ระหว่างดำเนินการปรับปรุงลักษณะทางภูมิทัศน์
(ภาพที่ 4.31)

- ช่วงระหว่างสะพานข้ามคูเมือง วัดไร่เกะต้นสำโรง ถึง ถนนเทศบาล 1 แนวคันริมคูเมืองใช้วัสดุกำแพงคอนกรีตเป็นแนวกันขอบเขต พบการอยู่อาศัยของชุมชนริมคลอง สลับกับพื้นที่รกร้าง และพื้นที่ธรรมชาติ

ภาพที่ 4.31 ทักษิณภาพสองฝั่งคูเมืองเดิมช่วงระหว่าง วัดไร่เกะต้นสำโรง ถึง แยกถนนเทศบาล 1 แนวคันริมคูเมืองใช้วัสดุกำแพงคอนกรีตเป็นแนวกันขอบเขต (อยู่ระหว่างดำเนินการ)
ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (31 มกราคม 2553) และ Google (2013)

2.1.3 บริเวณคูเมืองเดิมที่ยังไม่ได้รับการปรับปรุงลักษณะทางภูมิทัศน์ริมคูเมือง

ภาพที่ 4.32 ทักษิณภาพทางธรรมชาติของคูเมืองเดิมช่วงจุดตัดระหว่างคูเมืองเดิม – คลองบางแหม ถึง คูเมืองเดิม ถนนเทศบาล 1
ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (28 กรกฎาคม 2553)

ภาพที่ 4.33 ภาพเปรียบเทียบแนวคูเมืองเดิม ซึ่งแคบลงอย่างเห็นได้ชัด
ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (28 กรกฎาคม 2553)

ภาพที่ 4.34 สภาพคูเมืองเดิมช่วงคลองพระยาขาง และช่วงคลองธรรมศาลาที่ถูกกรุกล้ำพื้นที่อย่าง
ชัดเจน

ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (28 กรกฎาคม 2553)

- ช่วงจุดตัดระหว่างคูเมืองเดิม – คลองบางแหม ถึง ถนนเทศบาล 1 คูเมืองเดิมในช่วงนี้ ยังคงความเป็นธรรมชาติอยู่มาก (ภาพที่ 4.32) แต่เป็นคูเมืองช่วงที่แคบที่สุด (ภาพที่ 4.33) เนื่องจากบางช่วงขอบเขตยังไม่ชัดเจน และถูกกรุกล้ำพื้นที่จากชุมชนที่ตั้งอยู่สองฝั่ง ส่งผลให้บางช่วงแทบไม่หลงเหลือลักษณะคูเมืองเดิมอยู่เลย เช่น คูเมืองเดิมช่วงคลองพระยาขาง และ คูเมืองเดิม ช่วงคลองธรรมศาลา (ภาพที่ 4.34) และเป็นบริเวณที่มีปัญหามลพิษมากที่สุด สืบเนื่องจาก

ปริมาณขยะ สีและกลิ่นของน้ำในคลองที่ดำและส่งกลิ่นเหม็นชัดเจน เนื่องจากการอยู่อาศัยของชุมชนหนาแน่นนอกจากนี้ ยังพบฟาร์มเลี้ยงสุกร และโรงงานอุตสาหกรรมหลายแห่งตั้งอยู่ริมสองฝั่งคูเมือง จึงเกิดการปล่อยสิ่งปฏิกูลและน้ำเสียลงคูเมือง ดังนั้นคูเมืองเดิมจึงเปลี่ยนแปลงบทบาทเป็นคลองน้ำทิ้งไปโดยปริยาย (ภาพที่ 4.35)

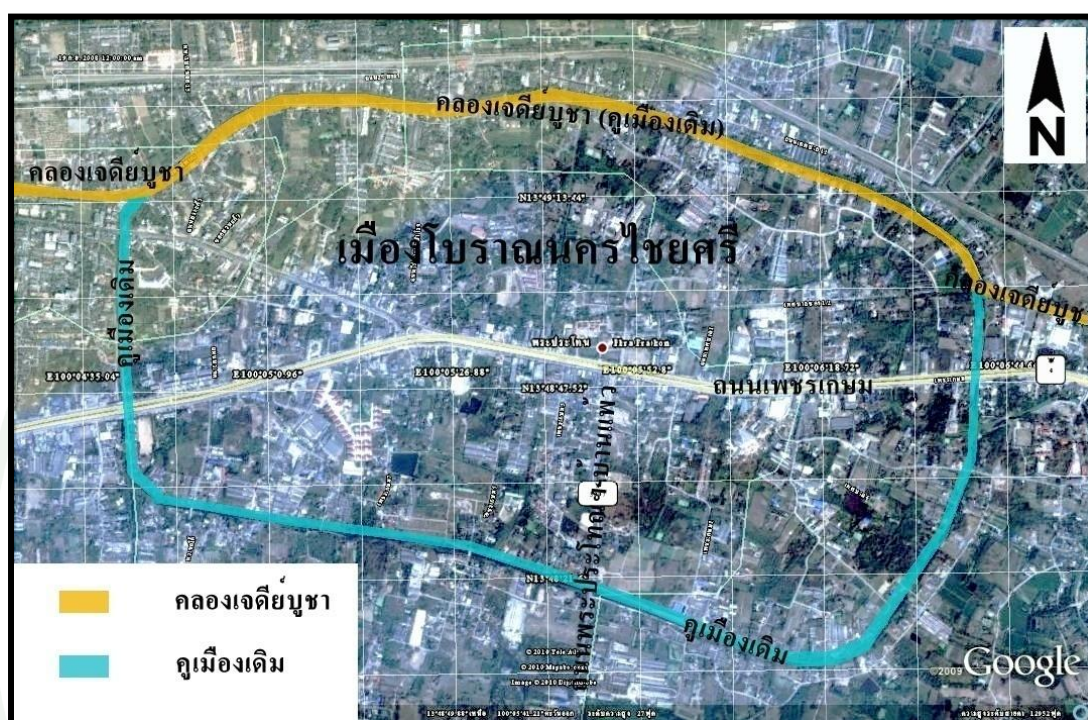

ภาพที่ 4.35 ลักษณะการใช้งานคูเมืองเดิมที่แปรสภาพเป็นคลองน้ำทิ้งจากชุมชน และจากโรงงานอุตสาหกรรม
ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (28 กรกฎาคม 2553)

2.2 ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีของคูเมืองเดิมและคลองเจดีย์บูชา

คูเมืองเดิม ขุดขึ้นพร้อมกับการสร้างเมืองนครไชยศรีเพื่อแสดงแนวเขตเมือง ในอดีตกว้างประมาณ 60 เมตร และวัดความยาวรอบเมืองทั้งหมดประมาณ 10 กิโลเมตร ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) เป็นแม่กองทำการปฏิสังขรณ์พระปฐมเจดีย์ พ.ศ. 2396 ได้ให้ขุดคลองจากแม่น้ำเมืองนครชัยศรี เข้าไปจนถึงบริเวณพระปฐมเจดีย์แต่ยังไม่แล้วเสร็จเนื่องจากสมเด็จพระยาฯ ถึงแก่พิราลัย จึงโปรดให้เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ดำเนินการต่อ ได้ลงมือขุดคลองจากตำบลท่านา ไปถึงวังปฐมนครซึ่งสร้างใหม่ แล้วเลี้ยวแยกไปถึงเขตวัดพระงาม พระราชทานนามว่า “คลองเจดีย์บูชา” แล้วเสร็จ ประมาณปี พ.ศ. 2405 ขุดขึ้นเพื่อใช้เป็นเส้นทางเสด็จทางชลมารค ในการมามั่นสการองค์พระปฐมเจดีย์ โดยขุดเชื่อมโยงจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำนครชัยศรี บริเวณตลาดต้นสน อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ใกล้กับสะพานรถไฟข้ามแม่น้ำท่าจีน ตัดตรงมุ่งสู่ตัวเมืองนครปฐม ผ่านด้านหน้าวิหารพระร่วงโรจนฤทธิ์ ทิศเหนือขององค์พระปฐมเจดีย์ ไปออกตำบลทัพหลวง มุ่งสู่แม่น้ำแม่กลอง ที่อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี และอำเภอดำม่วง จังหวัดกาญจนบุรี บางส่วนของ

คลองเจ็ดยี่บุชานี้ได้ขุดทับเส้นทางน้ำของคูเมืองเดิมของเมืองโบราณนครไชยศรีด้านทิศเหนือของตำบพระประโทณเจดีย์และตำบธรรมศาลาลำคลองเจ็ดยี่บุชากว้างประมาณ 15-20 เมตร ยาว 12 กิโลเมตร (ภาพที่ 4.36) ดังนั้นคูเมืองเดิมและคลองเจ็ดยี่บุชาในอดีตจึงนับเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญสำหรับเดินทางมายังเมืองปฐมนครหรือเมืองนครปฐม และสักการะองค์พระปฐมเจดีย์

ภาพที่ 4.36 เส้นทางคลองเจ็ดยี่บุชางานส่วนที่ขุดทับคูเมืองเดิมของเมืองโบราณนครไชยศรี
ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (31 มกราคม 2553) และ Google (2013)

3. พื้นที่โบราณสถานซึ่งมีเขตพื้นที่ติดต่อกับเมืองโบราณนครไชยศรี

3.1 ศรีรัตนมหาธาตุเจดีย์ หรือเนินดินธรรมศาลา

เหตุผลที่ผู้วิจัยนำมารวมเป็นพื้นที่ศึกษาด้วยนั้น เนื่องจากเป็นพื้นที่ติดต่อกับพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี ห่างกันเพียงแค่คูเมืองกัน ที่สำคัญคือมีโบราณสถานและโบราณวัตถุในยุคสมัยทวารวดีซึ่งอยู่ในยุคสมัยเดียวกับพื้นที่ศึกษา

3.1.1 ข้อมูลลักษณะ และองค์ประกอบทางกายภาพของเนินธรรมศาลา และพื้นที่โดยรอบ (ภาพที่ 4.37)

ภาพที่ 4.37 ศรีรัตนมหาธาตุเจดีย์ หรือเนินธรรมศาลาและพระอุโบสถหลังแรกของวัดธรรมศาลา

หมายเหตุ: ภาพ A ศรีรัตนมหาธาตุเจดีย์ หรือเนินธรรมศาลา

ภาพ B พระอุโบสถหลังแรกของวัดธรรมศาลา

ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (6 พฤศจิกายน 2556)

เนินธรรมศาลา ตั้งอยู่ในพื้นที่วัดธรรมศาลา ห่างจากองค์พระปฐมเจดีย์ไปทางตะวันออกประมาณ 7 กิโลเมตร อยู่ทางด้านขวาฝั่งขาเข้ากรุงเทพมหานครของถนนสายเพชรเกษม นอกจากเนินธรรมศาลาแล้ว ภายในพื้นที่วัดธรรมศาลา ยังมีพระอุโบสถหลังแรกจากการสอบถามผู้เชี่ยวชาญกล่าวว่า น่าจะเป็นลักษณะทางสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยา

ภาพที่ 4.38 การขุดค้นเนินธรรมศาลา

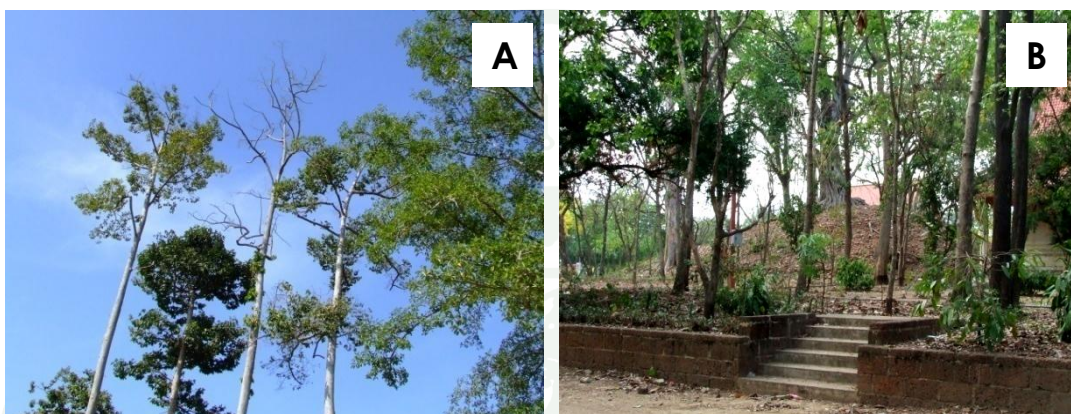
หมายเหตุ: ภาพ A เนินดินธรรมศาลาที่กำลังดำเนินการขุดค้น

ภาพ B โบราณวัตถุที่ขุดค้นได้จากเนินธรรมศาลา

ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (21 ตุลาคม 2555)

เนื่องจากเนินธรรมศาลาเพิ่งได้รับการอนุมัติให้ดำเนินการขุดค้น และอยู่ระหว่างยังไม่แล้วเสร็จดำเนินการขุดค้น บูรณะ และปฏิสังขรณ์ (ภาพที่ 4.38) จึงยังไม่มีกำหนด

ขอบเขตของพื้นที่อย่างชัดเจน มีเพียงการสร้างแนวกำแพงศิลาแลงโดยรอบฐานเจดีย์เพื่อป้องกันการรुक้าพื้นที่ เนื่องจากเนินธรรมศาลาอยู่ในพื้นที่วัดธรรมศาลาซึ่งอยู่ในเขตชุมชน อีกทั้งไม่มีกำแพงกั้นอาณาเขตวัด จึงมีการเข้ามาใช้งานภายในพื้นที่วัดอย่างหนาแน่น เมื่อพื้นที่ไม่เพียงพอต่อการใช้งาน จึงมีกิจกรรมต่าง ๆ รุกค้ำเข้ามาในพื้นที่โบราณสถานโดยไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้

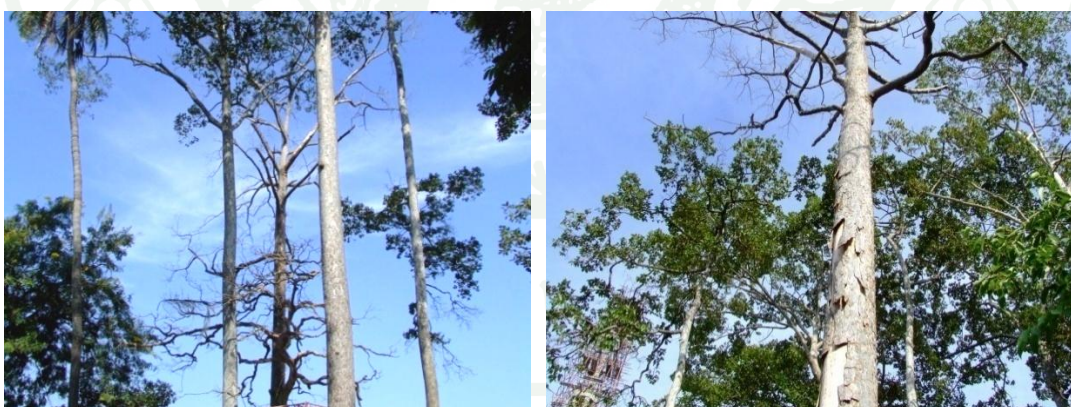

ภาพที่ 4.39 ป่ายางนาและสวนสมุนไพรในบริเวณเดียวกับเนินธรรมศาลา

หมายเหตุ: ภาพ A ป่ายางนา

ภาพ B สวนสมุนไพรอยู่ในบริเวณเดียวกับเนินธรรมศาลา

ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (21 ตุลาคม 2555)

ภาพที่ 4.40 ต้นยางนาที่ยืนต้นตายระหว่างการสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ของวัดธรรมศาลา

ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (21 ตุลาคม 2555)

นอกจากนี้ ภายในพื้นที่วัดธรรมศาลายังมีป่ายางนา และต้นตะเคียนทอง อายุมากกว่า 50 ปี และมีสวนสมุนไพรอยู่ในบริเวณเดียวกับเนินธรรมศาลาซึ่งทางวัดเลือกให้

ศิลาแลงเป็นวัสดุขอบแปลงให้ความรู้สึกกลมกลืนกับเนินธรรมศาลาได้เป็นอย่างดี (ภาพที่ 4.39) แต่เป็นที่น่าเสียดาย คือขายนานขึ้นต้นตายเป็นจำนวนหลายต้นในระหว่างการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ (ภาพที่ 4.40) ทั้งที่ทางวัดรู้ถึงคุณค่าและพยายามป้องกันอย่างดี อาจเป็นเพราะระบบรากได้รับความกระทบกระเทือนจากการขนส่งวัสดุก่อสร้าง และการใช้เครื่องจักรขนาดใหญ่

3.1.2 ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีของเนินธรรมศาลา

พื้นที่บริเวณวัดธรรมศาลาได้รับการพิสูจน์ทางโบราณคดีแล้วว่า เคยมีสถานะเป็นโรงงานของเมืองโบราณนครไชยศรี จากตำนานเรื่องพระยาทรง พระยาพาน นอกจากการสร้างเจดีย์เท่านั้นเขาเห็นแล้ว (พระปฐมเจดีย์) พระยาพานยังได้สั่งให้สร้างโรงธรรมขนาดใหญ่เพื่อใช้เป็นที่ประชุมสงฆ์และแสดงธรรม เพื่อให้กรรมที่ได้ทำปีคุณาตพระราชบิดากับยายหอมได้เบาบางลงและเรียกว่า “ธรรมศาลา” พร้อมทั้งสร้าง “เนินธรรมศาลา” หรือ “ศรีรัตนมหาธาตุเจดีย์” ลักษณะโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม คล้ายกับวัดพระเมรุในสมัยก่อนทำการขุดค้น แต่เดิมมีลักษณะเป็นเนินอิฐใหญ่ ด้านในเป็นโพรงถ้ำ ทางเข้ากว้างประมาณ 1 เมตร ปัจจุบันเกิดการทรุดตัวลงมาปิดปากถ้ำจนเกือบหมด จากการสำรวจพื้นที่ของผู้วิจัย และจากการบอกเล่าของชาวบ้านในชุมชนเชื่อว่ามอญโงะที่เชื่อมต่อกับวัดพระเมรุมาถึงวัดธรรมศาลา เล่าลือกันว่าภายในมอญโงะมีมุนทรัพย์ เช่น ถ้วย โล ชาม แต่ไม่สามารถที่จะนำออกมาได้ เนื่องจากมีปูโสมเฝ้าทรัพย์อยู่

จากการศึกษาลักษณะทางกายภาพบริบทโดยรอบและข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีของเมืองโบราณนครไชยศรีสรุปได้ว่า เมืองโบราณนครไชยศรี เป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่ประกอบด้วยโบราณสถาน โบราณวัตถุ ในยุคสมัยเดียวกับองค์พระปฐมเจดีย์ซึ่งมีอายุมากกว่า 2,000 ปี ถือว่าเป็นโบราณสถานคู่บ้านคู่เมืองมายาวนาน ควรที่พวกเราชาวพุทธภูมิจะได้ภูมิใจว่าเมืองไทยยังมีสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจอีกมากมาย จึงควรช่วยกันรักษาไว้ให้คงอยู่สืบไป

ปัจจัยทางกายภาพที่ส่งผลกระทบต่อลักษณะและการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรี

จากการสำรวจพื้นที่ศึกษาทั้งภายในและบริเวณรอบเมืองโบราณนครไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาปัจจัย ปัญหา ข้อจำกัด และอุปสรรค ที่ส่งผลกระทบต่ออนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ เมืองโบราณนครไชยศรี เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐาน

ประกอบการเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ เมืองโบราณศรีไชยศรีต่อไปอย่างเหมาะสม ผลจากการสำรวจพบว่า การขยายตัวของเมือง การถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดิน ซึ่งควบคุมดูแลจากหลายหน่วยงาน คือปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อทัศนียภาพ และบรรยากาศของเมืองโบราณศรีไชยศรี ทำให้เกิดการพัฒนาไปในหลายทิศทาง ประกอบกับการขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองโบราณศรีไชยศรี ซึ่งอาจเป็นผลมาจากการให้และรับข้อมูลของประชาชนในพื้นที่ยังน้อยมาก รวมทั้งการประชาสัมพันธ์ที่ไม่ครอบคลุม ชุมชนจึงไม่เห็นคุณค่าความสำคัญ ทั้งที่พื้นที่เมืองโบราณศรีไชยศรีแห่งนี้ ยังคงรูปแบบ องค์ประกอบและลักษณะพื้นที่เมืองโบราณสมัยทวารวดีค่อนข้างสมบูรณ์ สามารถวิเคราะห์ปัจจัยทางกายภาพที่ส่งผลกระทบต่อลักษณะและการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณศรีไชยศรี ดังนี้ (ผังวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคทางกายภาพต่อการอนุรักษ์ ภาคผนวก ข) แบ่งเป็น 2 ปัจจัยหลักคือ

1. ปัจจัยภายในพื้นที่

1.1 การตัดถนนเพชรเกษมขนาด 8 ช่องจราจร เพื่อเป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งสู่ภาคใต้และภาคตะวันตกตอนล่าง และถนนสายพระประโทณ – บ้านแพ้ว ขนาด 4 ช่องจราจร เพื่อเชื่อมถนนเพชรเกษมกับถนนพระรามที่ 2 ผ่านกลางเมืองโบราณ และที่ดินที่โบราณสถานมากเกินไป โดยไม่ได้ศึกษาถึงความเหมาะสมต่อลักษณะดั้งเดิมของพื้นที่ และไม่ได้คำนึงถึงการขยายตัวของเมืองในอนาคต เป็นผลให้มีการพัฒนาพื้นที่อย่างไม่สอดคล้องเหมาะสม ซึ่งกระทบต่อทัศนียภาพโดยรวมของพื้นที่เมืองโบราณ และโบราณสถานใกล้เคียง

1.2 การอนุญาตให้ก่อสร้างอาคารที่มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมสมัยใหม่แบบตะวันตกที่สูงกว่าโบราณสถาน และไม่สอดคล้องกับลักษณะดั้งเดิมของพื้นที่ ถือว่าเป็นการทำลายจิตวิญญาณของเมืองโบราณไปโดยสิ้นเชิง บริเวณใจกลางพื้นที่ ก่อสร้างใกล้และรुकล้ำพื้นที่เจดีย์โบราณสถาน ตัวอย่างเช่น ในอดีต พระประโทณเจดีย์ และเจดีย์จุลประโทนอยู่ในเขตวัดเดียวกัน ภายหลังมีการสร้างอาคารสถานที่ของหน่วยราชการศึกษาธิการจังหวัด ในพื้นที่ของวัด เจดีย์จุลประโทนจึงถูกแยกโดดเดี่ยวออกมา สถานที่ราชการดังกล่าว ได้แก่ อาคารสำนักงานพื้นที่ศึกษาเขตนครปฐมเขต 1 และสถานศึกษาของรัฐ ได้แก่ วิทยาลัยเทคนิคนครปฐมและโรงเรียนวัดพระประโทณเจดีย์

1.3 การสร้างชุมชนหมู่บ้านจัดสรรและชุมชนอาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่เพื่อการค้าและอยู่อาศัย นอกจากนี้ยังอนุญาตให้สร้างโรงงานขนาดใหญ่หลายแห่งในพื้นที่ และการปล่อยให้เกิด

ชุมชนบริเวณสองฝั่งคูเมืองเดิม และคลองเจ็ดชัยบูชา โดยไม่ได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ตั้งชุมชนอย่างชัดเจน ประกอบกับการควบคุมดูแลที่ไม่ทั่วถึงของภาครัฐ จากการขยายตัวของชุมชน และเศรษฐกิจ ส่งผลให้พื้นที่คูเมืองเดิมถูกรุกล้ำ ปัจจุบันคูเมืองเดิมบริเวณที่กว้างที่สุดไม่ถึง 20 เมตร ตามความกว้างของคูเมืองเดิมในอดีต และแปรเปลี่ยนรูปแบบ ลักษณะประโยชน์ใช้สอยไปแปรสภาพเป็นพื้นที่รองรับขยะ สิ่งปฏิกูลและน้ำทิ้งจากอาคารบ้านเรือน ฟาร์มเลี้ยงสัตว์โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ฟาร์มสุกร โรงงานอุตสาหกรรม โรงฆ่าสัตว์ และพื้นที่เกษตรกรรม โดยไม่ผ่านระบบการจัดการที่ถูกต้อง และการกำจัดวัชพืชน้ำโดยเลือกใช้วิธีการฉีดพ่นสารเคมีกำจัดลงไปในคูเมือง คุณภาพน้ำจึงต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานและส่งกลิ่นเหม็นรบกวนนอกจากนี้ยังมีการสร้างประตูประบายน้ำทำให้เกิดขวางการคมนาคม และเส้นทางไหลของน้ำ ระยะเวลาเพียงไม่กี่ปี สภาพของคูเมืองเดิม และคลองเจ็ดชัยบูชาทรุดโทรมเน่าเสียอย่างมาก กลายเป็นปัญหามลพิษในปัจจุบัน

2. ปัจจัยภายนอกพื้นที่

2.1 การอนุญาตให้สร้างตลาดค้าส่งขนาดใหญ่ 2 แห่งใกล้กับพื้นที่ศึกษา ได้แก่ ตลาดปทุมมมงคล และตลาดตั้งเขี้ยววัดทุ่งพระเมรุ โดยไม่ได้คำนึงถึงลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคาร ลักษณะทางภูมิทัศน์ และเส้นทางการสัญจรที่เหมาะสม ก่อให้เกิดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมตามมา

2.2 การอนุญาตให้ก่อสร้างห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ 2 แห่ง ในบริเวณใกล้กับพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรีและโบราณสถานแห่งอื่น ได้แก่ ห้างสรรพสินค้าบิ๊กซีซูเปอร์เซ็นเตอร์ และห้างสรรพสินค้าโฮมโปร

จากการสำรวจลักษณะทางกายภาพของพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี รวมทั้งการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นว่าปัญหา และอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อการอนุรักษ์เมืองโบราณนครไชยศรีมีปัจจัยมาจากนโยบายของภาครัฐที่เน้นการพัฒนาเมืองโดยการขาดการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสม และเอื้อต่อการอนุรักษ์พื้นที่ ประกอบกับไม่มีกฎหมายควบคุมที่ชัดเจน หรือกฎหมายที่มีบังคับใช้ไม่ได้ มีการพัฒนาเมืองและด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานอย่างรวดเร็ว รูปแบบการอนุรักษ์ส่วนใหญ่เน้นที่โครงสร้างทางสถาปัตยกรรมของโบราณสถานโดยไม่คำนึงถึงทัศนียภาพและบริบทโดยรอบพื้นที่โบราณสถาน กล่าวได้ว่า ไม่คำนึงถึงความเหมาะสม กลมกลืนต่อความดั้งเดิมของพื้นที่ประวัติศาสตร์แม้แต่จุดเดียว ทั้งลักษณะองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ภูมิสถาปัตยกรรม และสุนทรียภาพ ดั้งเดิมของพื้นที่และไม่คำนึงถึงลักษณะการใช้งานที่เหมาะสมตามศักยภาพของพื้นที่

ส่วนที่ 3 ผลการศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์ด้านการบริหารจัดการ รูปแบบลักษณะและแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรี

เพื่อให้การศึกษาข้อมูลมีความครอบคลุม เป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรีอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพ สภาพแวดล้อม และสภาพทางสังคมของพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยได้เลือกวิธีการสัมภาษณ์โดยกำหนดการสัมภาษณ์บุคคล 3 กลุ่ม (ภาพที่ 4.45) ดังนี้

1. ผู้นำหรือตัวแทนชุมชนที่อาศัยภายในและบริเวณใกล้เคียงพื้นที่ศึกษา ได้แก่ ตัวแทนชุมชนพระประโทน ชุมชนบ้านสวนใหม่ และชุมชนธรรมศาลา กลุ่มละ 2 - 4 ท่าน รวมทั้งหมด 3 กลุ่ม โดยมีประเด็นในการสัมภาษณ์ ดังนี้

1.1 รูปแบบ กระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณนครไชยศรีที่ดำเนินการโดยชุมชน

1.2 ปัญหา อุปสรรค หรือข้อจำกัดในอนุรักษ์ และพัฒนาเมืองโบราณนครไชยศรีโดยชุมชน

1.3 ข้อเสนอแนะ และความต้องการของชุมชนด้านการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ศึกษา

2. เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารจัดการพื้นที่ ในระดับองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตพื้นที่ศึกษา ที่มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับแผนงานนโยบายและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลธรรมศาลา เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลพระประโทนเจดีย์ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลธรรมศาลา หน่วยงานละ 1 ท่าน รวมทั้งหมด 3 ท่าน โดยมีประเด็นดังนี้

2.1 กระบวนการบริหารจัดการพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรีตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และทิศทางการบริหารจัดการพื้นที่ในอนาคต

2.2 ปัญหา อุปสรรค หรือข้อจำกัดในการบริหารจัดการพื้นที่ เมืองโบราณนครไชยศรี

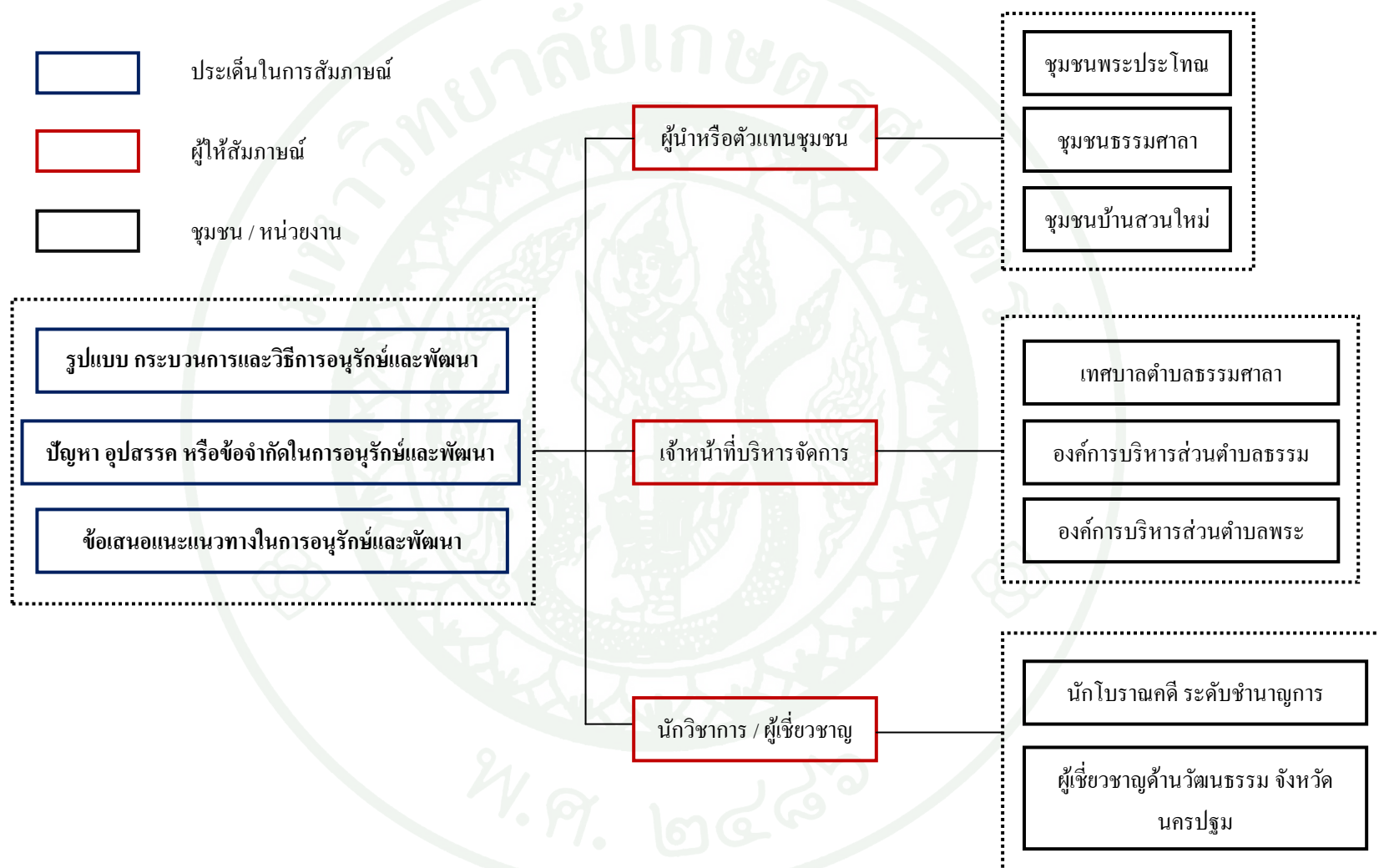
2.3 ข้อเสนอแนะแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่

3. นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองโบราณนครไชยศรี ประเด็นประกอบการสัมมนาเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ เมืองโบราณนครไชยศรี ได้แก่ นักโบราณคดีระดับชำนาญการ จำนวน 2 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญทางวัฒนธรรมจังหวัด นครปฐมจำนวน 2 ท่าน รวมทั้งหมด 4 ท่าน (รายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับการสัมมนาใน ภาคผนวก ก) โดยมีประเด็นดังนี้

3.1 รูปแบบ กระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณนครไชยศรีตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน

3.2 ปัญหา อุปสรรค หรือข้อจำกัดที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ร่วมกับการพัฒนาพื้นที่ทาง ประวัติศาสตร์ เมืองโบราณนครไชยศรี

3.3 ข้อเสนอแนะแนวทางที่ส่งเสริมและผลักดันการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมือง โบราณนครไชยศรี

ภาพที่ 4.41 ผังแสดงประเด็นและผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์

ผลการสัมภาษณ์ผู้นำหรือตัวแทนชุมชนที่อาศัยภายในและบริเวณใกล้เคียงพื้นที่ศึกษา

ได้แก่ ตัวแทนชุมชนพระประโทน ชุมชนบ้านสวนใหม่ และชุมชนธรรมศาลา

1. รูปแบบ กระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณนครไชยศรีที่ดำเนินการโดยชุมชน

รูปแบบกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณนครไชยศรี ยังไม่ชัดเจนนัก ส่วนใหญ่เป็นการถ่ายทอดและรับข้อมูลมากกว่า สามารถแบ่งกลุ่มผู้เกี่ยวข้องได้ดังนี้

1.1 กลุ่มนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญเมืองโบราณนครไชยศรี เป็นกลุ่มบุคคลที่ให้ข้อมูลด้านการอนุรักษ์ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ และผู้ประสานงานกับผู้นำชุมชนในการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจกับชุมชนในประเด็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์

1.2 กลุ่มนักเรียน นักศึกษาส่วนใหญ่จะเข้ามาสอบถามหรือค้นหาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีของพื้นที่จากชาวบ้านผู้รู้ประวัติความเป็นมาของเมืองโบราณนครไชยศรี

1.3 ในส่วนของหน่วยงานภาครัฐ ส่วนใหญ่เป็นการให้ข้อมูลและขอความร่วมมือเกี่ยวกับโครงการอื่น ๆ มากกว่าโครงการที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ และหากเป็นโครงการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ก็จะเป็นโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมากกว่า ในบางโครงการ ก่อนดำเนิน หรือระหว่างดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ ก็จะประสานงานขอความร่วมมือจากประชาชนในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือในด้านแรงงาน แรงทรัพย์ สิ่งของหรือวัสดุอุปกรณ์ เช่น โครงการอนุรักษ์คลองเจดีย์บูชา โครงการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เป็นต้น

2. ปัญหา อุปสรรค หรือข้อจำกัดในอนุรักษ์ และพัฒนาเมืองโบราณนครไชยศรีโดยชุมชน

2.1 ชาวบ้านในพื้นที่ขาดความรู้ ความเข้าใจในข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่

2.2 ชาวบ้านในชุมชนให้ความร่วมมือน้อย เนื่องจากลักษณะวิถีชีวิตแตกต่างกัน เน้นการประกอบสัมมาชีพมากกว่า เห็นว่าการอนุรักษ์เป็นเรื่องเสียเวลา และคิดว่าเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับตน จึงไม่เล็งเห็นความสำคัญของการจัดประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ ที่สำคัญคือ บางครั้งข้อมูลที่ชาวบ้านได้รับ คิดว่าเมื่อมีการ

อนุรักษ์ตนเองต้องเดือดร้อนและเสียผลประโยชน์ จึงไม่ให้ความร่วมมือ

2.3 รูปแบบการการนำเสนอข้อมูลบางครั้งเข้าใจยาก และนำเสนอทางด้านวิชาการด้านการบริหารจัดการมากไป ชาวบ้านส่วนใหญ่การศึกษาน้อยจึงไม่เข้าใจข้อมูล ต้องมีการถ่ายทอดหรือแปลข้อมูลอีกที จึงมีการรับข้อมูลที่คลาดเคลื่อนและไม่ถูกต้อง ประกอบกับการประชาสัมพันธ์น้อยเกินไป และไม่ทั่วถึง

2.4 ข้อมูลที่ชาวบ้านได้รับ ไม่ครบถ้วน มีการปิดบังข้อมูลบางส่วนจากภาครัฐ ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลระหว่างการดำเนินงานและการบริหารจัดการพื้นที่ และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสิทธิหรือผลประโยชน์ที่ชุมชนควรได้รับหากมีการอนุรักษ์ เพื่อเอื้อประโยชน์ให้กับบุคคลบางกลุ่ม

3. ข้อเสนอแนะ และความต้องการของชุมชนด้านการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ศึกษา

3.1 ต้องการให้ภาครัฐจริงจังกับชาวบ้าน ไม่มีการปิดบังซ่อนเร้นข้อมูลที่จะทำให้ชาวบ้านเสียประโยชน์ ถูกฉ้อโกงสิทธิ และให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นแล้วนำข้อมูลจริงที่ได้จากชาวบ้าน นำไปปฏิบัติ ไม่ใช่เพียงแค่นำเสนอต่อหน่วยงานตรวจสอบว่าได้สอบถามความคิดเห็นหรือทำประชาพิจารณ์กับชุมชนแล้ว

3.2 ควรทำการประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึง โดยไม่เลือกกลุ่มคนและมีรูปแบบการนำเสนอที่ไม่น่าเบื่อ ใช้ภาษาที่ง่ายต่อการเข้าใจของชาวบ้าน

ผลการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารจัดการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ศึกษา

ผู้ให้สัมภาษณ์ได้แก่ เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลธรรมศาลา เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลพระประโทณเจดีย์และเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลธรรมศาลา

ผลการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารจัดการพื้นที่ ในเขตพื้นที่ศึกษาระดับองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับแผนงานกระบวนการดำเนินงานนโยบายด้านการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณศรีไชยศรี สรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. กระบวนการบริหารจัดการพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรีตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และทิศทางการบริหารจัดการพื้นที่ในอนาคต

1.1 โครงการที่เกี่ยวข้องกับอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณนครไชยศรี

1.1.1 โครงการที่เกี่ยวข้องกับอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณนครไชยศรี บริหารจัดการโดยองค์การบริหารส่วนตำบลพระประโทน ได้แก่

a) โครงการพัฒนาและปรับปรุงพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติทวารวดี สืบเนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลพระประโทน ได้ทำการรวบรวมศิลปวัตถุต่าง ๆ จากการบริจาคของประชาชนในพื้นที่จำนวน 224 ชิ้น และได้สร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติทวารวดีสำหรับใช้จัดแสดงศิลปวัตถุที่รวบรวมไว้เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ของนักเรียน นักศึกษา ประชาชนได้ศึกษาและร่วมอนุรักษ์โบราณวัตถุสมัยทวารวดี โดยได้รับความร่วมมือจากศูนย์วัฒนธรรมอำเภอเมืองนครปฐม มหาวิทยาลัยคริสเตียน และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระปฐมเจดีย์ ในการศึกษารายละเอียดของศิลปวัตถุแต่ละชิ้น และดำเนินการจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติทวารวดี จึงมีโครงการพัฒนาและปรับปรุงพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติทวารวดีต่อไป

b) ป้ายประชาสัมพันธ์ กิจกรรมรณรงค์การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการร่วมกันดูแลคลองพระยาทอง

c) จัดกิจกรรมส่งเสริมให้ประชาชนร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลพระประโทนปลูกต้นไม้เพิ่มเพื่อการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์เมือง

1.1.2 โครงการที่เกี่ยวข้องกับอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณนครไชยศรี บริหารจัดการโดยเทศบาลตำบลธรรมศาลา ได้แก่

a) โครงการฟื้นฟูวัดคลองเจดีย์บูชา เริ่มโครงการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 ต่อเนื่องถึงปัจจุบัน สอดคล้องกับโครงการเรารักษ์ทำกิน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้คลองเจดีย์บูชากลับคืนสู่สภาพที่สวยงามและประชาชนสามารถใช้ประโยชน์ได้ กิจกรรมที่เทศบาลได้ร่วมทำกับชุมชนในการดำเนินการอนุรักษ์คลองสายสำคัญ มีดังต่อไปนี้

1) ดำเนินการขุดลอกคลองเจดีย์บูชาและคลองสาขา โดยขุดลอกคลองกำจัดวัชพืชและสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนที่อยู่ริมฝั่งคลองร่วมกันกำจัดวัชพืช

2) ทำการประชาสัมพันธ์ รมรงค์ให้ประชาชนริมฝั่งคลองไม่ทิ้งขยะและสิ่งปฏิกูลลงในคลองเจดีย์บูชา

3) จัดกิจกรรมปรับภูมิทัศน์ปลูกต้นไม้ริมคลองให้มีความร่มรื่นน่าอยู่ และเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนโดยทั่วไป

4) จัดตั้งชมรมเยาวชนรักสิ่งแวดล้อม เพื่อฝึกอบรมให้เยาวชนได้มีความรู้ในเรื่องสิ่งแวดล้อมและมลภาวะและร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

5) สนับสนุนให้ฟาร์มสุกรจัดทำบ่อบำบัดน้ำเสียเพื่อควบคุมไม่ให้ฟาร์มสุกรในเขตเทศบาลและพื้นที่ใกล้เคียงทิ้งมูลสุกรลงในคลองเจดีย์บูชา

บ) โครงการก่อสร้างเขื่อนป้องกันตลิ่งและปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณริมคลองเจดีย์บูชา ฝั่งทิศเหนือ อยู่ระหว่างดำเนินการก่อสร้าง สร้างต่อจากเขื่อนป้องกันตลิ่งเดิมที่ดำเนินการก่อสร้างแล้ว ความยาวประมาณ 500 เมตร จุดเริ่มต้นที่คอสะพานวัดไร่เกาด้านสำโรง โดยได้รับการสนับสนุนโครงการจากสำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดนครปฐมตามยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด เพื่อป้องกันการพังทลายของตลิ่ง และยังเป็นการอนุรักษ์ฟื้นฟูคลองเจดีย์บูชา ชุมชนตลาดต้นสำโรง และมีโครงการที่จะสร้างต่อเนื่องไปถึงเขตติดต่อเทศบาลตำบลศีรษะทอง อำเภอนครชัยศรี

1.1.3 โครงการที่เกี่ยวข้องกับอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณนครไชยศรี บริหารจัดการโดยองค์การบริหารส่วนตำบลธรรมศาลา ได้แก่

a) โครงการขุดลอกคูคลองสาธารณะและกำจัดวัชพืช ประชาชนได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำสาธารณะและมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

บ) การพัฒนาระบบการจัดการฟาร์มสุกรที่เหมาะสมในพื้นที่ลุ่มน้ำทำนน้ำให้มีมาตรฐานน้ำทิ้งไม่ก่อให้เกิดมลภาวะทางน้ำ

1.2 การอนุรักษ์โบราณสถานดำเนินการบูรณะ ปฏิสังขรณ์แล้วเกือบทุกแห่ง เหลือเพียงเนินธรรมศาลาที่อยู่ระหว่างดำเนินการบูรณะ ปฏิสังขรณ์ ส่วนในเรื่องของเงินงบประมาณ เทคนิควิธีการ ลักษณะโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมและระยะเวลาในการดำเนินงานเป็นหน้าที่ของกรมศิลปากรเป็นผู้ควบคุม ในส่วนของคูเมืองเดิมมีการอนุรักษ์และรักษาทุกปีอยู่แล้ว ได้แก่ การขุดลอกคลอง กำจัดขยะและวัชพืช และการควบคุมคุณภาพน้ำในคูเมืองเพราะคูเมืองเดิมและคลองเจดีย์บูชาต้องรับน้ำต่อจากแม่น้ำนครไชยศรีและทิศทางไหลของน้ำจะไหลวนรอบคูเมือง (วนซ้าย) กลับมาที่คลองเจดีย์บูชาอีกทีหากไม่ดำเนินการตามที่กล่าวข้างต้น อาจจะบายน้ำไม่ทันทำให้เกิดน้ำท่วมได้

1.3 โครงการอนุรักษ์พื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี เป็นสิ่งที่ทุกหน่วยงานให้ความสำคัญอยู่แล้ว เพราะถือเป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์โบราณคดีของจังหวัดนครปฐม รองลงมาจากองค์พระปฐมเจดีย์ และพระราชวังสนามจันทร์ ดังนั้นจึงมีโครงการอยู่ในแผนพัฒนาเกือบทุกฉบับอยู่แล้ว แต่จะดำเนินการตามแผนได้หรือไม่ นั่น ต้องมาพิจารณาอีกทีว่าจะดำเนินการส่วนใดก่อน ต้องใช้กระบวนการใด ระยะเวลาในการดำเนินงานเท่าไร และที่สำคัญขึ้นอยู่กับนโยบายและงบประมาณจากส่วนกลางด้วยว่ามุ่งเน้นการใช้งบประมาณไปในทิศทางใดเพื่อประกอบการพิจารณาด้วย

2. ปัญหา อุปสรรค หรือข้อจำกัดในการบริหารจัดการพื้นที่ เมืองโบราณนครไชยศรี สามารถสรุปประเด็นปัญหาได้ดังนี้

2.1 มีปัญหาซ้อนทับเขตการปกครองพื้นที่ และการเปลี่ยนถ่ายการปกครอง เมื่อมีการซ้อนทับเขตการปกครอง การดำเนินโครงการต่าง ๆ จึงต้องประสานงาน ขอความร่วมมือจากแต่ละหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและในบางโครงการมีการขัดแย้งกันในเรื่องอำนาจหน้าที่ซึ่งต่างต้องการเป็นผู้มีอำนาจเต็มในการบริหารจัดการ นอกจากนี้หากมีการเปลี่ยนถ่ายการปกครอง การดำเนินการอนุรักษ์จึงไม่ต่อเนื่อง และยิ่งล่าช้าไปอีก เพราะต้องมีการศึกษาทำความเข้าใจโครงการใหม่ทั้งหมด โครงการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการพัฒนาส่วนใหญ่ การดำเนินการอนุรักษ์ในแผนพัฒนา นโยบาย หรือโครงการต่าง ๆ ไม่ใช่โครงการเร่งด่วน จึงล่าช้าจนเลยช่วงปีงบประมาณ ยกตัวอย่างเช่น โครงการประตูสู่ทวารวดี จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในโครงการ กล่าวว่า โครงการนี้ มีการออกแบบวางผัง และมีงบประมาณออกมาแล้วตั้งแต่ พ.ศ. 2548 แต่จนถึงปัจจุบันยังไม่มี การดำเนินการใด ๆ เกิดขึ้น

2.2 การเอื้อประโยชน์ให้กับบุคคลบางกลุ่มหรือผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน (ในส่วนนี้เป็นข้อมูลเชิงลึกและเป็นประเด็นละเอียดอ่อน ผู้วิจัยจึงไม่สามารถกล่าวถึงผู้ให้ข้อมูลได้) ผู้วิจัยได้สอบถามผู้ให้ข้อมูลว่า เหตุใดในปัจจุบันถึงมีการสร้างอาคารสูงที่มีรูปแบบ ลักษณะทางสถาปัตยกรรม แบบตะวันตก ทำให้เกิดความแปลกแยก และขัดต่อลักษณะทางกายภาพดั้งเดิมของพื้นที่ บริเวณใกล้พื้นที่โบราณสถานได้ ทั้งที่พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในการดูแลของภาครัฐ คำตอบที่ผู้วิจัยได้รับคือ “หากไม่มีการเซ็นอนุมัติและอนุญาตให้สร้าง อาคารเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้อย่างไร ทำไมจึงมีรูปแบบลักษณะอาคารเช่นนั้น แล้วก็ต้องไปคุยต่อว่าใครที่ได้รับสิทธิอนุญาตให้ก่อสร้าง เมื่อได้คำตอบก็จะทราบเองว่าทำไมโครงการเหล่านั้นถึงผ่าน”

2.3 โครงการอนุรักษ์ส่วนใหญ่มักเป็นโครงการย่อยที่แทรกอยู่ในโครงการใหญ่อีกที เช่น โครงการเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โครงการพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นต้น ดังนั้นการปฏิบัติงานบางอย่าง มักติดขัดในเรื่องงบประมาณที่จัดสรรไม่เพียงพอ

2.4 ระเบียบราชการ กระบวนการและระยะเวลาในการ ดำเนินโครงการ ทำให้เกิดความล่าช้าในการแก้ปัญหาจึงเป็นอุปสรรคในการอนุรักษ์และพัฒนา

2.5 หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชน มีความรู้ความเข้าใจ ให้ความสำคัญ และสนใจเรื่องการอนุรักษ์น้อยมาก เป็นเพราะส่วนใหญ่เป็นเรื่องทางวิชาการ รายละเอียดมาก ใช้เวลาทำความเข้าใจนาน และผลประโยชน์ที่ได้ไม่คุ้มค่า นอกจากนี้เมืองโบราณนครไชยศรีแทบจะไม่หลงเหลือสภาพบรรยากาศของเมืองเก่าหรือเมืองโบราณแล้ว

2.6 การตัดถนนเพชรเกษมผ่านใจกลางพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี เมื่อมีการตัดถนนสายสำคัญผ่านพื้นที่ ความเจริญจึงเข้ามาอย่างรวดเร็ว พื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรีจึงกลายเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจที่มีมูลค่าสูง ทำให้ควบคุมพื้นที่ได้ยาก ประกอบกับพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรีส่วนใหญ่ถือครองกรรมสิทธิ์โดยเอกชน ดังนั้นการจะบังคับใช้กฎหมาย หรือข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์จึงเป็นไปได้ยากมาก

3. ข้อเสนอแนะแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่

3.1 ปลุกจิตสำนึกและเพิ่มความรู้ให้ประชาชนร่วมกันอนุรักษ์ศิลปวัตถุโบราณสถาน และลำคลอง เพราะปัจจุบันเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร และประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจจึงให้ความร่วมมือน้อยมาก และทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ร่วมมือกันอย่างจริงจัง

3.2 ร่วมผลักดันให้เมืองโบราณนครไชยศรีเป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งพื้นที่ไม่ใช่เลือกประชาสัมพันธ์เพียงแค่โบราณสถาน เพื่อให้การท่องเที่ยวพื้นที่ประวัติศาสตร์เชื่อมโยงและต่อเนื่องเป็นโครงข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทั้งอำเภอและจังหวัดนครปฐมต่อไป

3.3 ทุกภาคส่วนควรประสานงานให้ร่วมมือกันอย่างจริงจัง โดยอาศัยกลยุทธการมีส่วนร่วมเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่

3.4 การจัดสรรงบประมาณที่เพียงพอจากส่วนกลางต่อการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่

ผลการสัมภาษณ์นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ และโบราณคดีเมืองโบราณนครไชยศรี

ได้แก่นักโบราณคดีระดับชำนาญการ จำนวน 2 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญทางวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐมจำนวน 2 ท่าน รวม 4 ท่าน สรุปประเด็นหลักได้ดังนี้

1. รูปแบบ และกระบวนการอนุรักษ์เมืองโบราณนครไชยศรี

รูปแบบ และกระบวนการอนุรักษ์เมืองโบราณนครไชยศรีโดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ การรักษามรดกทางวัฒนธรรมไว้ไม่ให้เสื่อมโทรมกว่าเดิม ด้วยวิธีการ

1.1 การควบคุมลักษณะ และองค์ประกอบทางกายภาพดั้งเดิมของพื้นที่โบราณสถาน ในเบื้องต้นได้ดำเนินการบูรณะ ปฏิสังขรณ์ซากโบราณสถานบางส่วนแล้ว คือ พระประโทณเจดีย์ จุลประโทณเจดีย์ ทู่งพระเมรุ และที่กำลังดำเนินการอยู่ระหว่างเสนอของบประมาณการบูรณะ คือ เนินธรรมศาลา

1.2 การบังคับใช้กฎหมาย เพื่อปกป้องพื้นที่โบราณสถาน โดยขอความร่วมมือจากหน่วยงานท้องถิ่นผู้ดูแลพื้นที่โดยตรง ให้บังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง

1.3 การเฝ้าระวัง ในเบื้องต้นกรมศิลปากรได้จัดตั้งหน่วยงาน อาสาสมัครดูแลโบราณสถานศิลปวัฒนธรรมของชาติ (อสมศ) ซึ่งเป็นอาสาสมัครประจำท้องถิ่น โดยมีแนวคิดหลักคือคนที่อยู่กับโบราณสถานต้องมีความรัก ความเข้าใจ ร่วมกันปกป้องและดูแลโบราณสถานนั้น ๆ จึงจะเป็นการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน โดยเน้นคนที่อยู่ในพื้นที่ก่อน เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญ และได้รับความไว้วางใจจากคนในพื้นที่มากที่สุด เพราะจะหวงแหนและเข้าใจลักษณะ ความเป็นมาของพื้นที่ได้ดีที่สุด ทำหน้าที่สอดส่องดูแล รักษา และป้องกันการรुकล้ำทำลายมรดกทางศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งให้ความรู้และข้อมูลด้านศิลปวัฒนธรรม โบราณคดีแก่ผู้ที่สนใจ

2. ปัญหา อุปสรรค หรือข้อจำกัดที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ร่วมกับการพัฒนาพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ เมืองโบราณนครไชยศรี

2.1 รูปแบบ ลักษณะ ในกระบวนการอนุรักษ์ของไทยยังไม่พัฒนา เพราะยังยึดติดกับการอนุรักษ์ในอุดมคติที่ได้รับการศึกษามาจากเมืองนอกหรือชาติตะวันตก คือเน้นการบูรณะปฏิสังขรณ์เฉพาะซากโบราณสถาน โดยไม่คำนึงถึงความเป็นมา ลักษณะดั้งเดิม และบริบทโดยรอบพื้นที่โบราณสถานนอกจากนี้ แผนการบริหารจัดการด้านการอนุรักษ์พื้นที่ไม่ชัดเจน ขาดความต่อเนื่อง และไม่เป็นรูปธรรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพียงโครงการในเชิงนโยบายมากกว่าการนำมาปฏิบัติจริงและขาดความต่อเนื่อง

2.2 ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่เป็นเมืองซ้อนเมือง และซ้อนเมือง ถือว่าได้รับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และเพื่อการคมนาคมไปไกลมาก การจะให้อ่อนกลับมาสู่การอนุรักษ์จึงเป็นเรื่องค่อนข้างไกลตัว

2.3 ท้องถิ่น และชุมชน ไม่เห็นคุณค่า ความสำคัญของการอนุรักษ์ มองไม่เห็นผลประโยชน์ที่จะได้จากการอนุรักษ์ มีแต่เสียประโยชน์มากกว่า เพราะมองว่า หากมีการอนุรักษ์พื้นที่ที่ตนอาศัยอยู่ต้องถูกยึดกิน ค่าตอบแทนที่ได้จากชาวบ้านจึงเป็นในทิศทางที่ว่า สิ่งที่เป็นก็ได้อยู่แล้ว

2.4 แผนการบริหารจัดการด้านการอนุรักษ์พื้นที่ไม่ชัดเจน เป็นรูปธรรม ขาดความต่อเนื่อง ส่วนใหญ่เป็นโครงการในเชิงนโยบายไม่ได้นำมาปฏิบัติอย่างจริงจัง

2.5 ความไม่รู้กฎหมายของคนในชุมชน การไม่บังคับใช้อย่างจริงจัง และกฎหมายที่มีอยู่บังคับใช้ไม่ได้กับบุคคลบางกลุ่ม บุคคลกลุ่มนี้จึงอาศัยช่องว่างทางกฎหมายนี้ เพื่อเอื้อประโยชน์ในการรुक้า ทำลาย และถือครองพื้นที่เป็นของตน

2.6 งบประมาณที่ได้รับเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานในพื้นที่มีจำกัด ไม่เพียงพอต่อการอนุรักษ์ด้านอื่น ๆ โดยส่วนใหญ่จึงดำเนินการอนุรักษ์ได้เพียงลักษณะโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมเท่านั้น

3. ข้อเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมในการส่งเสริมและผลักดันการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมืองโบราณศรีไชยศรี

3.1 ด้านลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ต้องวิเคราะห์ ทำความเข้าใจ และเปลี่ยนวิธีคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ที่ยึดติดกับแนวคิดและทฤษฎีเดิม ๆ เพราะแต่ละพื้นที่มีในองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ของพื้นที่แตกต่างกัน ได้แก่ ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะการใช้พื้นที่ ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน แล้วเลือกใช้รูปแบบ วิธีการในการอนุรักษ์ที่เหมาะสม และสอดคล้องต่อวิวัฒนาการการใช้พื้นที่นั้น ๆ ยกตัวอย่างเช่น การอนุรักษ์ลักษณะโครงสร้างโบราณสถานภายในเมืองโบราณศรีไชยศรีนั้นสามารถดำเนินการอนุรักษ์ตามวิธีการของกรมศิลปากรได้เลย แต่บริบทโดยรอบโบราณสถานเป็นชุมชนอยู่อาศัย และสถานที่ราชการซึ่งมีลักษณะโครงสร้างสมัยใหม่ ดังนั้นการขอความร่วมมือในการสร้างอาคารใหม่ควรมีรูปแบบที่เหมาะสม สอดคล้อง เชื่อมต่อยุคสมัยกับความเป็นเมืองโบราณจึงเป็นทางออกที่ดีที่สุด

3.2 ด้านสภาพทางสังคม และเศรษฐกิจ ต้องมีวิธีการทำความเข้าใจกับชาวบ้านในชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ว่าการอนุรักษ์มีหลายวิธีด้วยกัน ไม่ใช่การเวนคืนพื้นที่มาเป็นของหลวงอย่างเดียว จากนั้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกระบวนการอนุรักษ์ และรับผลประโยชน์ร่วมกัน โดยทั้งหมดต้องแสดงให้เห็นเป็นเชิงรูปธรรม เพราะเข้าใจได้ง่ายมากที่สุด

3.3 การบริหารจัดการ ต้องจัดลำดับความสำคัญในกระบวนการดำเนินงาน โดยแบ่งเป็น 2 ระดับการบริหารจัดการ คือ

3.3.1 ระดับท้องถิ่น ซึ่งเป็นแผนระยะสั้น สามารถดำเนินการได้ทันที เริ่มจาก

a) การส่งเสริมความรู้ และสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนเห็นคุณค่า ความสำคัญของพื้นที่ที่ตนอาศัยอยู่ ต้องปลูกฝังตั้งแต่เด็ก และดำเนินการอย่างต่อเนื่อง วิธีนี้เป็นวิธีที่ง่าย ลงทุนน้อย มีความเป็นไปได้สูง และยั่งยืนยาวนานที่สุด ยกตัวอย่างเช่น การสร้างกิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์ การเสริมความรู้ด้านประวัติศาสตร์ และโบราณคดีแก่โรงเรียนในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง เมืองโบราณนครไชยศรี

b) ผลักดันให้การอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาท้องถิ่น ร่วมกันปกป้อง และเฝ้าระวังการบุกรุก รุกล้ำ และทำลายพื้นที่ ยกตัวอย่างการก่อสร้างอาคาร ที่อยู่อาศัย ในบริเวณใกล้เคียงโบราณสถานควรคำนึงถึงรูปแบบลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับพื้นที่ เพื่อส่งเสริมทัศนียภาพของความเป็นเมืองโบราณ

3.3.2 ระดับจังหวัด เป็นแผนระยะยาว ซึ่งต้องดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป และอาศัยระยะเวลา

a) ผลักดันให้การอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งในแผนพัฒนาระดับจังหวัดหรือภูมิภาค การมีแผนพัฒนานำมาซึ่งงบประมาณในการอนุรักษ์

b) การดำเนินการอนุรักษ์ต้องค่อยเป็นค่อยไป โดยอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายเริ่มจากชาวบ้านในท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐผู้บริหารดูแลพื้นที่โดยตรง และกรมศิลปากร ซึ่งเป็นหน่วยงานด้านวิชาการ

c) ต้องมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง เพื่อเป็นบรรทัดฐาน สามารถปกป้อง ควบคุมดูแลและพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยกตัวอย่างเช่น กรณีที่ทำให้ทัศนียภาพโดยรวมของพื้นที่น่าเกลียดมาก ๆ และส่งผลเสียระยะยาวก็จำเป็นต้องใช้กฎหมาย เพื่อควบคุมผู้บุกรุกพื้นที่ให้ดำเนินการปรับปรุง หรือกำจัดทิ้งเสีย

3.4 การพัฒนาเมืองโบราณนครไชยศรี เพื่อเป็นแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ภายใต้กรอบแนวทางการอนุรักษ์

การจะพัฒนาเมืองโบราณนครไชยศรีให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เป็นไปได้ แต่จะเป็นไปในรูปแบบ หรือทิศทางใด ควรวิเคราะห์ข้อมูลด้านต่าง ๆ ดังนี้

3.4.1 ด้านความสำคัญของพื้นที่ ชื่อชั้นของพื้นที่ มีความสำคัญอยู่ในระดับใด มีแรงดึงดูดเพียงพอในการดึงดูดนักท่องเที่ยวหรือไม่ ยกตัวอย่างเช่น อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย มีชื่อชั้นในระดับโลกดังนั้น จึงคุ้มค่าในการลงทุนด้านการท่องเที่ยว

3.4.2 ศักยภาพด้านลักษณะกายภาพ และขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของพื้นที่ เหมาะสมที่จะลงทุนพัฒนาหรือไม่ และเมื่อพัฒนาแล้วจะวัดผลกำไรด้านใดบ้าง แม้ว่าเมืองโบราณนครไชยศรีจะมีขอบเขตพื้นที่ชัดเจนเห็นได้จากคูเมืองเดิม และมีโบราณสำคัญ ๆ ในพื้นที่ แต่ต้องยอมรับว่า เมืองโบราณนครไชยศรีเป็นเมืองซ้อนเมือง และซ้อนเมืองอีกที ซึ่งมีการพัฒนาเมืองมาอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับมีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่ออยู่อาศัย และประกอบอาชีพของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ในภาพรวมจึงแทบจะไม่เห็นลักษณะความเป็นเมืองโบราณสมัยทวารวดีอยู่เลย ดังนั้นหากจะอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยว ก็ควรเป็นการท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม เช่น กลุ่มนักวิชาการ นักเรียน นักศึกษา ซึ่งให้ผลตอบแทนด้านคุณค่ามากกว่ามูลค่า การจะอนุรักษ์ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวแบบอุทยานประวัติศาสตร์เป็นไปได้ยากมาก ต้องใช้งบประมาณมหาศาล และต้องเวนคืนพื้นที่ชาวบ้าน จะมีปัญหาใหญ่ตามมา

3.4.3 ควรศึกษาข้อมูลจากกรณีศึกษาพื้นที่ประวัติศาสตร์แห่งอื่น ๆ ที่ได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยวแล้ว แต่กลับไม่ประสบความสำเร็จว่ามีสาเหตุมาจากอะไร เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี

จากการสัมภาษณ์บุคคลทั้ง 3 กลุ่ม ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า 1) วิธีการหรือกลยุทธ์ที่นำมาปฏิบัติมักเป็นวิธีการดั้งเดิม ซ้ำซ้อน และเน้นด้านการพัฒนาสาธารณูปโภคมากกว่าที่จะนำวิธีการอนุรักษ์เข้ามาร่วมในกระบวนการดำเนินงาน 2) ไม่มีการกล่าวถึงรูปแบบการอนุรักษ์ที่ดำเนินการครอบคลุมทั้งพื้นที่ ดำเนินการเท่าที่จำเป็นหรือตามงบประมาณที่ได้มาเน้นการอนุรักษ์เพียงบางจุด ได้แก่ การอนุรักษ์ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของโบราณสถาน การอนุรักษ์ความสะอาด ปราศจากมลพิษของถ้ำคลอง 3) พบความขัดแย้งกันเองระหว่างกลุ่มของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พื้นที่ 4) การร่วมรับผลประโยชน์ไม่ทั่วถึง และใช้ช่องว่างระหว่างการบริหารจัดการเพื่อเอื้อประโยชน์แก่บุคคลบางกลุ่ม 5) การประชาสัมพันธ์และการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นที่ยังน้อยมาก ไม่ทั่วถึง และไม่ครบถ้วน

ตารางที่ 4.2 ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์

ประเด็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณนครไชยศรี	ผลการสัมภาษณ์		
	ผู้นำ / ตัวแทนชุมชน	เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารจัดการ	นักวิชาการ / ผู้เชี่ยวชาญ
1. รูปแบบ กระบวนการอนุรักษ์และพัฒนา	1. ไม่มีรูปแบบการอนุรักษ์ของชุมชนที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม ส่วนใหญ่เป็นโครงการของภาครัฐ ที่ประสานงานขอความร่วมมือจากชุมชนให้ช่วยเหลือด้านแรงงาน หรือขอการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในโครงการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ในส่วนของชุมชนเป็นการส่งเสริมทางวิชาการ การศึกษาและถ่ายทอดความรู้ทางประวัติศาสตร์มากกว่า	1. มีนโยบายและโครงการเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ แต่เป็นเพียงโครงการย่อยแทรกอยู่ในโครงการหลักของหน่วยงาน 2. โครงการส่วนใหญ่ เป็นโครงการที่เน้นการปรับปรุงสภาพแวดล้อม เช่น โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ชุมชน โครงการดูแลรักษาคูเมืองและลำคลอง ขกเว้น อบต.พระประโทนที่มีโครงการเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณวัตถุ เช่น โครงการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ทวารวดี	1. ควบคุมลักษณะ และองค์ประกอบทางกายภาพดั้งเดิมของพื้นที่โบราณสถาน ในเบื้องต้นได้ดำเนินการบูรณะ ปฏิสังขรณ์ซากโบราณสถานบางส่วนแล้ว คือ พระประโทนเจดีย์ จุลประโทนเจดีย์ และที่อยู่ระหว่างดำเนินการบูรณะปฏิสังขรณ์ คือ เนินธรรมศาลา 2. การบังคับใช้กฎหมาย เพื่อปกป้องพื้นที่โบราณสถาน โดยขอความร่วมมือจากหน่วยงานท้องถิ่นผู้ที่ดูแลพื้นที่โดยตรง ให้บังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง 3. การเฝ้าระวัง ได้จัดตั้งหน่วยงาน อาสาสมัครดูแลโบราณสถานศิลปวัฒนธรรมของชาติ (อสมค) ประจำท้องถิ่น เพื่อดูแล ปกป้องโบราณสถานในท้องถิ่น

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ประเด็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการ อนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณ นครไชยศรี	ผลการสัมภาษณ์		
	ผู้นำ / ตัวแทนชุมชน	เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารจัดการ	นักวิชาการ / ผู้เชี่ยวชาญ
2. ปัญหา อุปสรรค หรือข้อจำกัด ที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์และ พัฒนา	1. ชาวบ้านในชุมชนขาดความรู้และข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ 2. ชาวบ้านไม่ค่อยให้ความสำคัญร่วมมือ ไม่เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ คิดว่าเมื่อมีการอนุรักษ์ตนเองต้องเดือดร้อนและเสียผลประโยชน์ จึงไม่ให้ความร่วมมือ 3. การนำเสนอข้อมูลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นข้อมูลเชิงวิชาการเข้าใจยาก การตีความข้อมูลจึงคลาดเคลื่อน 4. มีการปิดบังข้อมูลบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิหรือผลประโยชน์ที่ชุมชนควรได้รับ หากมีการอนุรักษ์ เพื่อเอื้อประโยชน์ให้กับบุคคลบางกลุ่ม	1. มีปัญหาการซ้อนทับเขตการปกครองพื้นที่ การเสนอนโยบายที่นอกเหนือจากนโยบายการบริหารจัดการทั่วไป ต้องใช้ระยะเวลาในกระบวนการเสนอโยบาย และการเปลี่ยนถ่ายอำนาจการปกครอง 2. การเอื้อประโยชน์ให้กับผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน 3. โครงการอนุรักษ์ส่วนใหญ่เป็นโครงการย่อยที่แทรกอยู่ในโครงการใหญ่อีกทีงบประมาณที่จัดสรรจึงไม่เพียงพอ 4. หน่วยงานภาครัฐและชุมชนมีความรู้ความเข้าใจข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่น้อยมาก ไม่ให้ความสำคัญ และคิดว่าไม่ได้รับประโยชน์จากการอนุรักษ์ 5. พื้นที่โดยรอบพื้นที่โบราณสถานส่วนใหญ่ถือครองกรรมสิทธิ์โดยเอกชน	1. รูปแบบวิธีการอนุรักษ์ของไทยยังไม่พัฒนา ยึดติดกับการอนุรักษ์ในอุดมคติ 2. ลักษณะทางกายภาพเป็นเมืองซ้อนเมืองและซ้อนเมือง ซึ่งได้รับการพัฒนาเมืองทางเศรษฐกิจไปไกล การอนุรักษ์จึงเป็นเรื่องไกลตัว 3. ท้องถิ่น และชุมชน ไม่เห็นคุณค่า ความสำคัญในการอนุรักษ์ 4. แผนบริหารจัดการด้านอนุรักษ์ไม่ชัดเจน เป็นรูปธรรม ขาดความต่อเนื่อง 5. กฎหมายบังคับใช้ไม่ได้ 6. งบประมาณไม่เพียงพอ

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ประเด็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการ อนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณ นครไชยศรี	ผลการสัมภาษณ์		
	ผู้นำ / ตัวแทนชุมชน	เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารจัดการ	นักวิชาการ / ผู้เชี่ยวชาญ
3. ข้อเสนอแนะแนวทางในการ อนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่	1. ควรใช้กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของ ชุมชนต้องการให้ภาครัฐจริงจังกับ ชาวบ้าน ไม่ปิดบังซ่อนเร้นข้อมูล และนำข้อมูลที่ได้ จากชาวบ้านไป ใช้จริง	1. ปลุกจิตสำนึกและให้ความรู้แก่ ประชาชน	1. ด้านกายภาพ เลือกใช้รูปแบบ วิธีการที่ เหมาะสม สอดคล้องต่อวิวัฒนาการการใช้ พื้นที่ เชื่อมต่อยุคสมัยตามประวัติศาสตร์ ความเป็นมา ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะ ทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน
	2. ควรประชาสัมพันธ์ และให้ความรู้ และข้อมูลอย่างทั่วถึง เข้าใจง่าย ไม่ เลือกกลุ่มคน	2. ผลักดันเมืองโบราณนครไชยศรีให้ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งพื้นที่ไม่ใช่ เพียงแค่ตัวโบราณสถาน	2. ด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำความเข้าใจกับ ชาวบ้านในชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ว่า การอนุรักษ์ไม่ใช่การยึดพื้นที่โบราณสถาน มาเป็นของหลวง และให้ชุมชนมีส่วนร่วมใน การแบ่งปันผลประโยชน์ โดยทั้งหมดที่กล่าว มาต้องแสดงให้เห็นเป็นรูปธรรม
		3. ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้อง ประสานความร่วมมืออย่างจริงจัง	3. ด้านการบริหารจัดการ ต้องจัดลำดับ ความสำคัญในกระบวนการดำเนินงาน แบ่งเป็น 2 ระดับ
		4. การจัดสรรงบประมาณที่เพียงพอจาก ส่วนกลาง	

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ประเด็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ และพัฒนาเมืองโบราณนครไชยศรี	ผลการสัมภาษณ์		
	ผู้นำ / ตัวแทนชุมชน	เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารจัดการ	นักวิชาการ / ผู้เชี่ยวชาญ
3. ข้อเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์และ พัฒนาพื้นที่ (ต่อ)			3.1 ระดับท้องถิ่น - ส่งเสริมความรู้ สร้างจิตสำนึก - ผลักดันการอนุรักษ์ให้เป็นแผนหลักในการพัฒนา 3.2 ระดับจังหวัดหรือภูมิภาค - ผลักดันการอนุรักษ์ให้เป็นแผนหลักในการพัฒนา - ดำเนินการอนุรักษ์อย่างค่อยเป็นไป โดยประสานความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง - บังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง
			4. การพัฒนาเมืองโบราณนครไชยศรี เพื่อการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ภายใต้กรอบแนวทางการอนุรักษ์ โดยดึงศักยภาพด้านต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์ และควรศึกษาข้อมูลการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์เพื่อการท่องเที่ยวจากกรณีตัวอย่าง

สรุปข้อมูลเบื้องต้น

การวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่

1. ศักยภาพด้านคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่

1.1 ด้านเอกลักษณ์ เมืองโบราณนครไชยศรีเป็นเมืองที่แสดงความเกี่ยวข้อง เชื่อมโยง ร่องรอยอารยธรรม ระหว่างศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ สู่เรื่องราวความเป็นมาของชนชาติ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ สถานที่ตั้งอาณาจักรทวารวดี สะท้อนเรื่องราวทาง ประวัติศาสตร์ โบราณคดีผ่านรูปแบบ ลักษณะทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมที่ยังคงพบเห็นทั่วไป ทั้งในและโดยรอบบริเวณพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรีได้อย่างชัดเจน รวมทั้งจากตำนานเรื่องเล่า ต่าง ๆ ของชนรุ่นเก่าที่เล่าขานสืบต่อกันมา

1.2 ด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากเมืองโบราณนครไชยศรีเป็นเมืองผ่านของเส้นทาง คมนาคมขนส่งสู่ภาคใต้ และตอนล่างของภาคตะวันตก ส่งผลให้การพัฒนาทางเศรษฐกิจเติบโต อย่างรวดเร็ว

1.3 ด้านสุนทรียภาพ แม้ว่าบริเวณพื้นที่โบราณสถานส่วนใหญ่ภายในและบริเวณ ใกล้เคียงเมืองโบราณนครไชยศรี รวมทั้งคูเมืองเดิม จะถูกรุกล้ำ ทำลาย และปล่อยให้รกร้าง แต่ ยังคงซึ่งคุณค่าความงามของรูปแบบ ลักษณะทางสถาปัตยกรรม ซึ่งแสดงอารยธรรมของอาณาจักร ทวารวดี

2. ศักยภาพในการรองรับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ศึกษา

2.1 ศักยภาพด้านลักษณะทางกายภาพ ปัจจุบันลักษณะทางกายภาพของเมืองโบราณ นครไชยศรี แม้จะมีสภาพไม่สมบูรณ์นัก แต่ยังคงความเป็นเมืองโบราณ มีร่องรอยคูเมืองชัดเจน มี โบราณสถานกระจายอยู่ทั้งในและโดยรอบบริเวณพื้นที่

2.2 ศักยภาพด้านวิชาการ และการท่องเที่ยว เมืองโบราณนครไชยศรี เป็นเมืองโบราณ ที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในกลุ่มนักวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ทั้งชาวไทยและชาว

ต่างประเทศ ในฐานะเป็นเมืองศูนย์กลางแห่งหนึ่งในวัฒนธรรมแบบ “ทวารวดี” และเป็นเมืองท่าที่มีความสำคัญต่อดินแดนที่เรียกว่า “สุวรรณภูมิ” มีโบราณวัตถุที่มีคุณค่าและประเมินมูลค่าไม่ได้จัดแสดงอยู่จำนวนมากในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครปฐม และพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นอื่น ๆ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ทวารวดี ซึ่งมีส่วนสำคัญในการให้ความรู้ตามแหล่งโบราณสถาน และมีส่วนผลักดันการอนุรักษ์พื้นที่บริเวณที่พบร่องรอยโบราณสถาน ให้เป็นแหล่งเรียนรู้อารยธรรมทวารวดี เป็นแหล่งท่องเที่ยวและเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีให้แก่ชุมชนและผู้สนใจ

2.3 สักยภาพด้านตำแหน่งที่ตั้ง เมืองโบราณนครไชยศรีตั้งอยู่กลางเมืองนครปฐมซึ่งเป็นเขตเศรษฐกิจ มีทางหลวงหมายเลข 4 (ถนนเพชรเกษม) ตัดผ่านใจกลางเมือง และเชื่อมต่อกับถนนพระปกเกล้า – บ้านแพ้ว พื้นที่มีโอกาสในการพัฒนาสูงมาก เป็นผลมาจากจังหวัดนครปฐมมีบทบาทเป็นจังหวัดที่เชื่อมโยงและรองรับการกระจายสินค้าจากกรุงเทพมหานครและภูมิภาคต่าง ๆ ทำให้มีเส้นทางคมนาคมที่สะดวก สามารถเข้าถึงได้ง่าย

ปัญหา ข้อจำกัดและอุปสรรคของพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี

1. การไม่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ ความสนใจที่จะดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรีอย่างจริงจัง จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่ชัดเจน ขาดหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบบริหารจัดการ ประสานงานกับชุมชน เพื่อให้แผนงานต่าง ๆ ดำเนินการไปในทิศทางเดียวกัน การดำเนินงานของเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องยังเป็นไปในลักษณะซ้ำซากผลงานขึ้นอยู่กับงบประมาณที่ได้มา และให้ความสำคัญกับมูลค่าทางเศรษฐกิจมากกว่าที่จะสนับสนุนกระบวนการอนุรักษ์ควบคู่ไปด้วย เนื่องจากการอนุรักษ์ต้องใช้ระยะเวลานานและมีขั้นตอนกระบวนการดำเนินงานค่อนข้างมาก เช่น การศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์และวิชาการเพิ่มเติม ประสานงานกันแต่ละหน่วยงาน ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง แล้วย่นำข้อมูลที่ได้ไปถ่ายทอดและทำความเข้าใจกับชุมชน เป็นต้น และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมองว่าผลประโยชน์ที่ได้มีความเสี่ยง ไม่คุ้มทุน จึงให้การสนับสนุนค่อนข้างน้อย

2. ขาดความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ประชาชนในพื้นที่ ข้าราชการบางหน่วยงาน ยังขาดความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีว่าเป็นสมบัติของชาติและคนในท้องถิ่น ประกอบกับไม่ทราบว่าเมื่อดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาแล้วจะสร้างประโยชน์แก่ตนเองได้อย่างไร

3. **การพัฒนาเมือง** เนื่องจากเมืองโบราณนครไชยศรี เป็นเมืองที่ตั้งอยู่กลางเมืองนครปฐม ซึ่งเป็นเขตเศรษฐกิจ และมีทางหลวงหมายเลข 4 (ถนนเพชรเกษม) ขนาด 8 ช่องจราจรตัดผ่านใจกลางเมือง เพื่อรองรับการคมนาคมขนส่ง ส่งผลให้พื้นที่ศึกษามีมูลค่า มีความสำคัญและมีโอกาสในการพัฒนาทางเศรษฐกิจสูงมาก การอนุรักษ์จึงถูกลดความสำคัญ และเกิดขึ้นได้ค่อนข้างยาก เมืองโบราณนครไชยศรีจึงคงบทบาทเป็นเพียงทางผ่านเข้าตัวเมืองนครปฐม และเมืองผ่านของเส้นทางคมนาคมขนส่งลงสู่ภาคใต้ และภาคตะวันตกตอนล่างเท่านั้น

4. **การไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย** การปลูกสร้างอาคารขนาดใหญ่ในบริเวณพื้นที่โบราณสถาน ไม่มีมาตรการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับลักษณะดั้งเดิม สอดคล้องไปกับการพัฒนาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในปัจจุบัน รวมทั้งยังขาดมาตรการป้องกันที่ชัดเจน เมืองโบราณนครไชยศรีจึงกำลังถูกทำลายและลดบทบาทความสำคัญลงทุกวัน ทั้งที่เป็นพื้นที่โบราณสถานที่สำคัญและมีประวัติศาสตร์ยาวนาน

5. **กรรมสิทธิ์การครอบครองพื้นที่** พื้นที่ตั้งเมืองโบราณนครไชยศรีส่วนใหญ่ เอกชน ถือครองกรรมสิทธิ์ ประกอบกับมีการซ้อนทับเขตการปกครอง ทำให้อำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการพื้นที่มีปัญหาไม่ชัดเจนจึงเป็นเรื่องยากในการบริหารจัดการพื้นที่

6. **ขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาครัฐ** มีการใช้กลยุทธ์การมีส่วนร่วมบัญญัติไว้ในระดับนโยบาย แต่นำมาใช้ในกระบวนการบริหารจัดการน้อยมาก

7. **ขาดการประชาสัมพันธ์** การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ด้านข้อมูลความสำคัญของพื้นที่ค่อนข้างน้อย ขาดความน่าสนใจ การกระจายข่าวสารไม่ทั่วถึงและไม่ชัดเจน การสะท้อนปัญหาของประชาชนสู่การแก้ไขหรือการดำเนินงานในระดับนโยบายจึงไม่สามารถกระทำได้หรือกระทำได้โดยไม่สมบูรณ์ ความสำคัญของเมืองโบราณนครไชยศรีจึงรู้จักกันเฉพาะกลุ่มนักวิชาการที่สนใจ ส่วนกลุ่มผู้บริหารพื้นที่ทราบข้อมูลด้านประวัติศาสตร์เพียงบางส่วนเท่านั้น

โอกาสในการพัฒนาพื้นที่ศึกษา

จากศักยภาพของพื้นที่ในปัจจุบัน ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม รวมทั้งการคมนาคมที่สะดวกสบาย สามารถที่จะพัฒนาสู่ความเป็นเมืองท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ได้ ปัจจุบันพบว่ามีสถานศึกษาหลายแห่งที่ให้ความสนใจข้อมูลทางประวัติศาสตร์สมัยทวารวดี ซึ่งเมืองโบราณนคร

ไชยศรีเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีความสนใจ จึงเหมาะสมที่จะผลักดันให้เมืองโบราณนครไชยศรี กลายเป็นเมืองด้านการศึกษาที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง เสริมสร้างข้อมูลด้านวิชาการให้แก่แก่นักเรียน นักศึกษาและประชาชนในพื้นที่อย่างหลากหลายและทั่วถึงมากยิ่งขึ้น เพื่อพัฒนาเมืองโบราณนครไชยศรีให้เป็นศูนย์กลางด้าน “ทวารวดีศึกษา” ของประเทศไทย มีโอกาสที่จะขยายตัวสู่ความเป็น ตลาดวิชาการที่สำคัญในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทยต่อไป สามารถเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจ ให้กับประชาชนในพื้นที่ สร้างผู้ประกอบการอิสระ ส่งผลต่อการจ้างงาน ก่อให้เกิดรายได้ เพื่อความ กินคืออยู่ดีของประชาชนในพื้นที่

ความคุ้มค่าในการดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนา

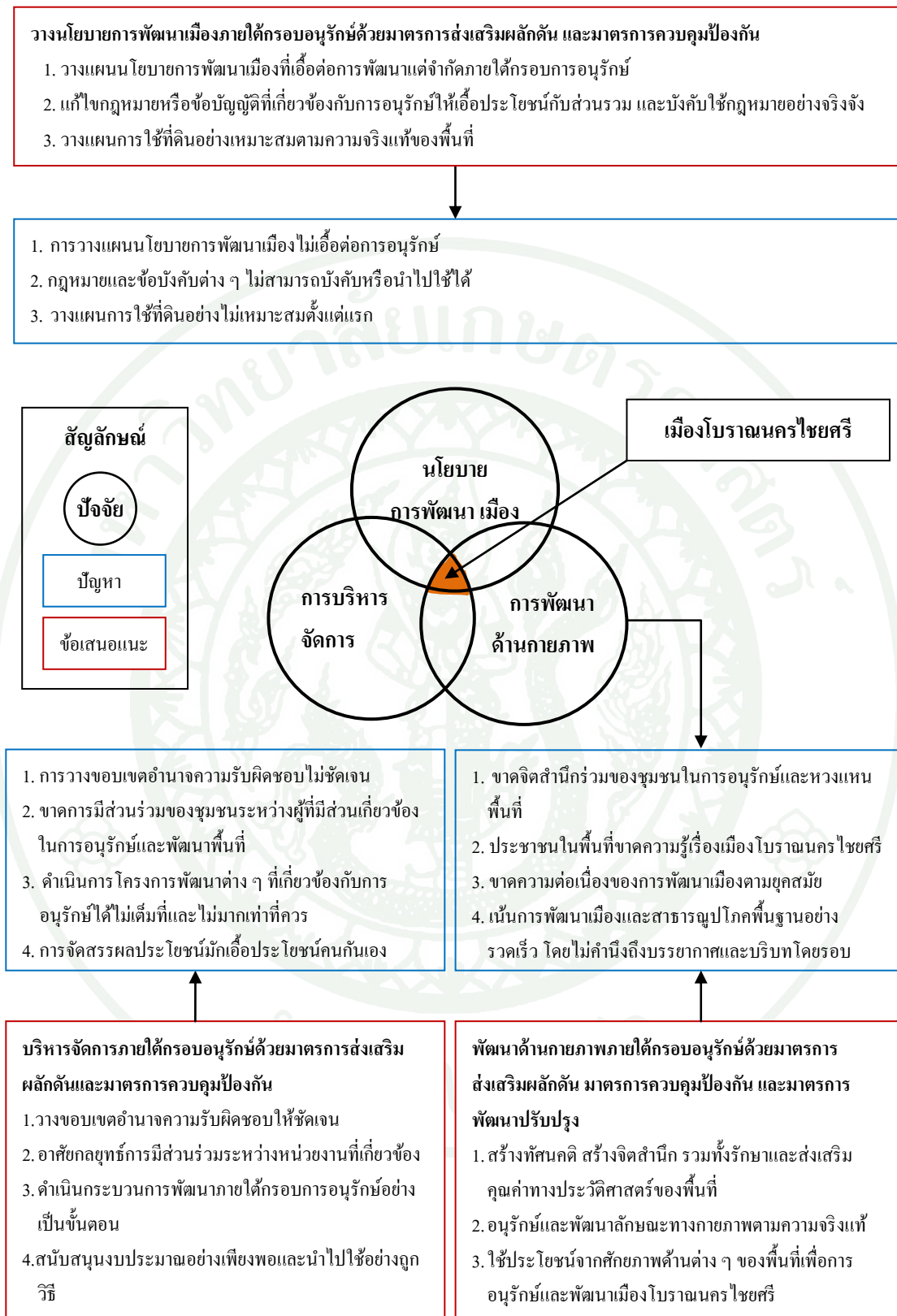
เมื่อพิจารณาศักยภาพของพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี จากการวิเคราะห์พบว่า เมืองโบราณนครไชยศรีมีทุนด้านทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีคุณค่าควรอนุรักษ์ไว้เห็นได้จากสภาพพื้นที่โดยรวมยังคงลักษณะและองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองโบราณอย่างชัดเจน สามารถพัฒนาให้เกิดคุณค่าทางด้านวิชาการ การศึกษา และเกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ แม้ว่าในเบื้องต้น งบประมาณที่ต้องลงทุนไปในการดำเนินงาน กิจกรรมต่าง ๆ อาจได้รับผลตอบแทนทางด้านคุณค่ามากกว่ามูลค่า แต่จากสถานการณ์การใช้ประโยชน์พื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรีในปัจจุบัน ผู้วิจัยเห็นว่าควรจะเริ่มดำเนินการอนุรักษ์ได้แล้ว มิเช่นนั้นร่องรอยอารยธรรมทางประวัติศาสตร์อาจไม่หลงเหลือให้ชนรุ่นหลังได้ชื่นชม

บทที่ 5

สรุป และข้อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรี

การรวบรวมผลการศึกษาในบทที่ 4 ประกอบด้วยข้อมูลจากกรณีศึกษาเมืองโบราณอู่ทอง นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ข้อมูลทางกายภาพ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์โบราณคดี และจากการสัมภาษณ์ผู้นำหรือตัวแทนชุมชน เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารจัดการพื้นที่ นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญ นำมาซึ่งข้อสรุปเกี่ยวกับปัจจัยที่เป็นปัญหา อุปสรรคและข้อจำกัดในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรี สรุปได้ว่าปัญหา ข้อจำกัดและอุปสรรคในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่กล่าวมาข้างต้น เกิดจากปัจจัยหลัก 3 ข้อที่คล้ายกัน คือ 1) นโยบายการพัฒนาเมือง 2) การบริหารจัดการ และ 3) การพัฒนาด้านกายภาพของพื้นที่ประวัติศาสตร์ ทำให้ผู้วิจัยตระหนักว่าทรัพยากรทางประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรีแห่งนี้ กำลังหมดคุณค่าความสำคัญและเสื่อมสภาพลงอย่างรวดเร็ว จำเป็นต้องดึงกลยุทธ์ด้านอนุรักษ์เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาเมืองอย่างเร่งด่วน

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้เสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์ควบคู่กับการพัฒนาอย่างสอดคล้อง เกื้อหนุน สมดุล เหมาะสมกับลักษณะทางกายภาพและลักษณะดั้งเดิมหรือความจริงแท้ของพื้นที่ ครอบคลุมทั้งด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตประชาชน ไปพร้อมกัน เสนอแนะแนวทางเพื่อแก้ไข ลดปัญหาและหลีกเลี่ยงข้อจำกัดและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์และพัฒนา รวมทั้งปรับปรุงพื้นที่บางส่วนเพื่อเพิ่มการใช้ประโยชน์จากศักยภาพและมุมมองที่สวยงามของพื้นที่ โดยนำกรอบแนวคิดด้านการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์จากข้อสรุปจากการตรวจเอกสารในบทที่ 2 หน้าที่ 50-51 ได้แก่ 1) วางแผนนโยบายการพัฒนาเมืองภายใต้กรอบการอนุรักษ์ 2) การบริหารจัดการโดยอาศัยกลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชน และ 3) การอนุรักษ์ด้านกายภาพ มาจัดทำข้อเสนอแนะภายใต้มาตรการหลัก 3 ส่วน คือ 1) มาตรการส่งเสริมและผลักดัน 2) มาตรการควบคุมและป้องกัน และ 3) มาตรการพัฒนาและปรับปรุง โดยมีจุดมุ่งหมายในการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรีให้คงอยู่เป็นสมบัติทางประวัติศาสตร์ของชุมชน จังหวัดนครปฐม และประเทศไทยตลอดไป

ภาพที่ 5.1 กรอบแนวคิดในการเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์
เมืองโบราณนครไชยศรี อ.เมือง จ.นครปฐม

สรุปปัจจัยปัญหา ข้อจำกัดและอุปสรรค ที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์และพัฒนา พื้นที่ประวัติศาสตร์ เมืองโบราณนครไชยศรี

จากการวิเคราะห์ปัญหา ข้อจำกัดและอุปสรรค ที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ เมืองโบราณนครไชยศรีในบทที่ 4 พบว่า เกิดจากปัจจัยหลัก 3 ด้านคือ

1. นโยบายการพัฒนา เมืองและเศรษฐกิจ สามารถสรุปเป็นประเด็นย่อยได้ 3 ข้อ ดังนี้

1.1 การวางแผนนโยบายการพัฒนาเมืองไม่เอื้อต่อการอนุรักษ์หรือมีนโยบายพัฒนาเมืองที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ไม่ชัดเจน จึงสร้างความขัดแย้งและมีข้อจำกัดของการบริหารจัดการพื้นที่ ส่งผลให้การพัฒนามบนพื้นฐานของการอนุรักษ์ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

1.2 กฎหมายและข้อบังคับต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์ ไม่สามารถบังคับหรือนำไปใช้ได้ บางส่วนไม่ทราบว่ากฎหมายหรือข้อบังคับต่าง ๆ นั้นมีเนื้อหาอะไรบ้าง จึงพบเห็นลักษณะการใช้พื้นที่ไม่ถูกต้อง และบางส่วนหลบหรือหลีกเลี่ยงการบังคับใช้กฎหมาย

1.3 การวางแผนการใช้ที่ดินในเขตพื้นที่ประวัติศาสตร์หรือพื้นที่เมืองเก่าไม่เหมาะสมตั้งแต่ในอดีต โดยให้พื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรีตั้งอยู่ในพื้นที่เศรษฐกิจ ที่ดินจึงมีมูลค่าสูง ทำให้พื้นที่ถูกคุกคามจากความเจริญ ส่งผลให้ทรัพยากรเสื่อมโทรมลงและกำลังจะหมดไปในปัจจุบัน

2. การบริหารจัดการพื้นที่ สามารถสรุปประเด็นย่อยได้ 4 ข้อ ดังนี้

2.1 การวางขอบเขตการปกครองอำนาจความรับผิดชอบซ้อนทับกันและไม่ชัดเจน ดังนั้นเมื่อความคิดเห็นแตกต่าง ก่อให้เกิดการแบ่งแยก เกี่ยงความรับผิดชอบ และก้ำก๋ายการทำงานซึ่งกันและกัน นอกจากนี้พื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี ได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถานเฉพาะส่วนที่เป็นโบราณสถานเท่านั้น พื้นที่ที่เหลือส่วนใหญ่เอกชนถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดิน ส่วนพื้นที่คูเมืองเดิม กรมศิลปากร มีหน้าที่เป็นผู้ควบคุม คุ้มครอง ดูแลและทำนุบำรุงในฐานะเป็นคูเมืองโบราณ สำนักโยธาธิการจังหวัดนครปฐม ชลประทานจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล และเทศบาลตำบลที่คูเมืองเดิมไหลผ่านมีหน้าที่บริหารจัดการพื้นที่ ส่วนพื้นที่โบราณสถานพบว่าเคยเป็นวัดหรือพื้นที่อันเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางศาสนาจะมีกรมการศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง จึงดูแล

ควบคุมได้ยากมาก

2.2 ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนระหว่างผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่

2.3 ดำเนินการโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ได้ไม่เต็มที่และไม่มากเท่าที่ควรเป็นเพียงการดำเนินการเฉพาะหน้าเท่านั้น เป็นผลสืบเนื่องจากนโยบายและแผนการอนุรักษ์ที่ไม่ชัดเจน เป็นเพียงการแทรกอยู่ในยุทธศาสตร์และแผนพัฒนาเมือง ทำให้การดำเนินงานพัฒนาบนพื้นฐานของการอนุรักษ์ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

2.4 การเอื้อผลประโยชน์ให้แก่ผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นหรือคนกันเอง

3. การพัฒนาทางกายภาพของเมืองโบราณนครไชยศรี สามารถสรุป 4 ประเด็น ดังนี้

3.1 ขาดความรู้เรื่องเมืองโบราณนครไชยศรี ประชาชนและเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ ส่วนใหญ่ทราบว่าจุดใดเป็นโบราณสถาน แต่ไม่ทราบว่ามีความสำคัญอย่างไร เพราะได้รับการถ่ายทอดจากการบอกเล่าเพียงเล็กน้อยจึงไม่เห็นถึงคุณค่า และส่วนใหญ่ไม่ทราบว่าตนเองได้อาศัยอยู่ในพื้นที่อันมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์

3.2 ขาดจิตสำนึกร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และหวงแหนพื้นที่ ประชาชนที่มาตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนใหม่ ไม่ได้มีรากเหง้าจากชุมชนเก่าในอดีต จึงขาดการถ่ายทอดข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ดังนั้นประชาชนจึงไม่เห็นคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่

3.3 ขาดความต่อเนื่องของวิวัฒนาการเมืองตามยุคสมัย เมืองโบราณนครไชยศรี มีลักษณะเป็นเมืองซ้อนเมืองและซ้อนเมือง เนื่องจากเคยเป็นราชธานีเก่า แล้วเกิดการรกร้างล่มสลายต่อมากลับมาเป็นเมืองอีกครั้ง จึงขาดความต่อเนื่องของหลักฐานและข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีประกอบกับเมืองได้ถูกทิ้งร้างเป็นระยะเวลานาน สิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของพื้นที่ ขาดการใช้งานและไม่ได้รับการดูแลรักษา จึงเสื่อมสภาพลง

3.4 เน้นการพัฒนาเมืองและสาธารณูปโภคพื้นฐานอย่างรวดเร็ว โดยไม่คำนึงถึงบรรยากาศและบริบทโดยรอบพื้นที่โบราณสถาน กล่าวได้ว่า ไม่คำนึงถึงความเหมาะสม กลมกลืน

ต่อความดั้งเดิมหรือความจริงแท้ของพื้นที่ ทั้งลักษณะองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ภูมิสถาปัตยกรรม และสุนทรียภาพดั้งเดิมของพื้นที่และไม่คำนึงถึงลักษณะการใช้งานที่เหมาะสม ส่งผลให้ไม่บรรยากาศของความเป็นเมืองโบราณเสื่อมไป กล่าวได้ว่าเหลือแต่วิญญาณความเป็นเมืองเก่า

การเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ เมืองโบราณนครไชยศรี

เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหา อุปสรรคและข้อจำกัดทั้ง 3 ปัจจัย ที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการพัฒนาพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี โดยการนำข้อสรุปจากการตรวจเอกสารในหน้า 50 – 52 และข้อเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ เมืองโบราณนครไชยศรีจากผลการสัมภาษณ์ในบทที่ 4 มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรีภายใต้กรอบแนวทางการอนุรักษ์อย่างเหมาะสม มีทิศทางที่สอดคล้องและคำนึงถึงลักษณะดั้งเดิม หรือเนื้อแท้ของพื้นที่ มีรายละเอียดดังนี้ คือ

1. แนวทางในการแก้ไขปัญหา ข้อจำกัด และอุปสรรคจากปัจจัยด้านนโยบายการพัฒนาเมืองและเศรษฐกิจด้วยมาตรการส่งเสริมผลักดันและมาตรการควบคุมป้องกัน
2. แนวทางในการแก้ไขปัญหา ข้อจำกัด และอุปสรรคจากปัจจัยด้านการบริหารจัดการด้วยมาตรการส่งเสริมผลักดันและมาตรการควบคุมป้องกัน
3. แนวทางในการแก้ไขปัญหา ข้อจำกัด และอุปสรรคจากปัจจัยการพัฒนาด้านกายภาพของเมืองด้วยมาตรการส่งเสริมผลักดัน มาตรการควบคุมป้องกัน และมาตรการพัฒนาและปรับปรุงประกอบด้วย 1) แนวทางการสร้างจิตสำนึก รักษาและส่งเสริมคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี 2) แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ 3) แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เพื่อส่งเสริมและผลักดันสู่การท่องเที่ยว
4. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเพิ่มเติมในประเด็นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของพื้นที่

แนวทางในการแก้ไขปัญหา ข้อจำกัด และอุปสรรคจากปัจจัยด้านนโยบายการพัฒนาเมืองและเศรษฐกิจ

แม้ว่าเมืองโบราณนครไชยศรีจะสูญเสียเอกลักษณ์และบรรยากาศของเมืองในยุคสมัยทวารวดีไป และเป็นการยากหากจะกู้ความเป็นเอกลักษณ์ดังกล่าวกลับมา แต่ลักษณะและองค์ประกอบของพื้นที่อันแสดงความเป็นเมืองโบราณ ยังพบเห็นได้อย่างชัดเจน ได้แก่ พื้นที่เมืองโบราณที่มีคูน้ำล้อมรอบ นอกจากนี้ภายในและบริเวณใกล้เคียงยังพบโบราณสถานหลายแห่งและมีโบราณวัตถุมากมายที่ถูกค้นพบ และกำลังรอการขุดค้นค้นหาอีกมากมาย ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำศักยภาพด้านต่าง ๆ จากสรุปผลการวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ศึกษา ในบทที่ 4 มาเป็นฐานข้อมูลในการเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญห ข้อจำกัด และอุปสรรคจากการพัฒนาเมืองและเศรษฐกิจของเมืองโบราณนครไชยศรีที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนา แต่จำกัดภายใต้กรอบการอนุรักษ์ ดังต่อไปนี้

1. **แนวทางการวางแผนนโยบายพัฒนาเมืองและเศรษฐกิจ** ผลักดันให้การอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งในแผนพัฒนาเมืองของจังหวัดนครปฐมและวางแผนนโยบายการพัฒนาเมืองที่เอื้อต่อการพัฒนาแต่จำกัดภายใต้กรอบการอนุรักษ์ เพื่อลดความขัดแย้งและข้อจำกัดที่จะส่งผลในกระบวนการบริหารจัดการ

2. **แก้ไขหรือปรับปรุงกฎหมาย ข้อบัญญัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์** แก้ไขหรือปรับปรุงกฎหมาย ข้อบัญญัติต่าง ๆ ให้เหมาะสมและเอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ สอดคล้องต่อวิถีชีวิตของชุมชนและบังคับใช้กฎหมายเพื่อควบคุมและป้องกันพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรีอย่างเคร่งครัดและจริงจัง แก้ไขกฎหมายหรือบทบัญญัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ในระดับชาติให้มีความสอดคล้อง ต่อเนื่อง และเอื้อประโยชน์ต่อกัน จากการศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายและพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมาจากการตรวจสอบเอกสาร พบว่า กฎหมายหรือข้อบังคับที่ภาครัฐกำหนดขึ้นมีความขัดแย้งกัน เช่น ที่ผ่านมาภาครัฐใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ควบคู่กับการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในประเด็นที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่น

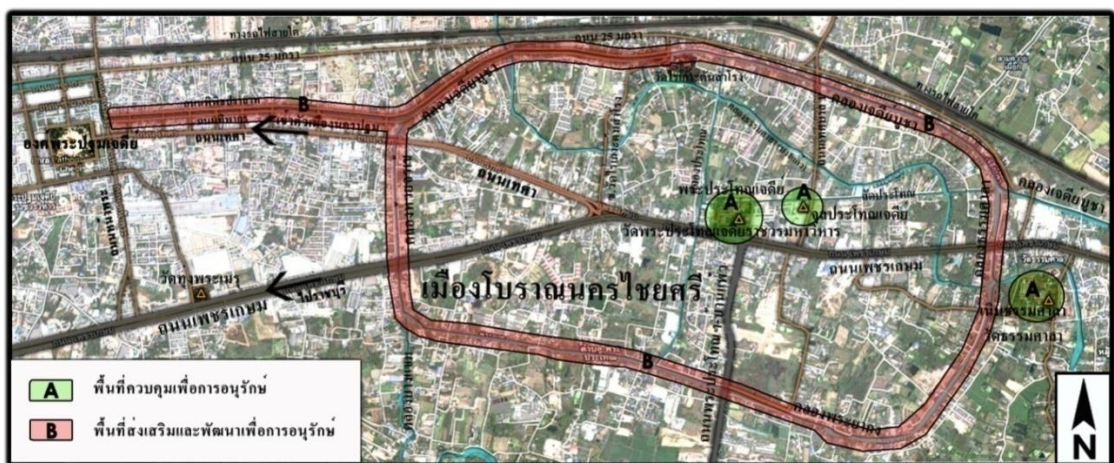
ด้วยบทบัญญัติทางกฎหมายที่กล่าวมานี้ จึงมีทั้งผลดีและผลเสีย การที่เจ้าหน้าที่รัฐได้ออกสำรวจ ขุดค้นรวบรวมโบราณวัตถุ และประกาศขึ้นทะเบียนสิ่งก่อสร้างที่เห็นว่าเป็นโบราณสถาน

ของชาติ มีกฎหมายว่าห้ามมิให้ชาวบ้านและภาคประชาชนเข้าไปเปลี่ยนแปลงแก้ไข ซ่อมแซม หรือปรับปรุงใช้สอยพื้นที่ หากจะประกอบกิจกรรมดังที่กล่าวมาต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากอธิบดีกรมศิลปากรซึ่งเป็นผู้มีอำนาจสั่งการเพียงผู้เดียว ดังนั้น ชาวบ้านหรือผู้เป็นเจ้าของพื้นที่ที่แท้จริงจึงเกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนว่าตนเองไม่มีสิทธิ์ในการมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์พื้นที่ หรือไม่มีสิทธิ์แม้กระทั่งการร่วมรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินการปรับปรุง ซ่อมแซม บูรณะ ปฏิสังขรณ์โบราณสถานเพราะถือว่าเป็นหน้าที่ของกรมศิลปากร ชาวบ้านและประชาชนทั่วไปก็พากันเข้าใจว่า ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่ตนเองเคยใช้ประโยชน์หรือครอบครองอยู่นั้น ได้กลายเป็นของรัฐไปตามกฎหมายแล้ว ซึ่งผู้วิจัยได้พบเหตุการณ์ลักษณะนี้กับตนเอง ระหว่างดำเนินการศึกษาวิจัย และจากการสอบถามคณะทำงานผู้ดูแลพื้นที่วัดธรรมศาลา เป็นผลให้โบราณสถาน แหล่งโบราณคดีต่าง ๆ ที่ชาวบ้านไม่ได้ใช้ประโยชน์หรือมองว่าไม่เป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ถูกทำลายและเปลี่ยนสภาพไป โดยที่หน่วยงานของรัฐก็ไม่สามารถทำการป้องกันคุ้มครองพื้นที่โบราณสถานได้เนื่องจากบุคคลากรและงบประมาณไม่เพียงพอ ความจริงแล้วรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 มีบทบัญญัติที่สนับสนุนและเปิดโอกาสให้ชุมชนในท้องถิ่นมีสิทธิ์และโอกาสในการจัดการทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของตนได้ ตามมาตรา 46 "บุคคล ซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นย่อมมีสิทธิ์อนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญา ศิลปะ หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น" ประกอบกับแนวนโยบายการกระจายอำนาจการบริหารราชการแผ่นดินออกไปสู่องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นระดับต่าง ๆ ซึ่งเป็นช่องทางที่เปิดโอกาสให้ประชาชนและบุคลากรในท้องถิ่นมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีมากขึ้น

3. แนวทางการใช้ประโยชน์ที่ดิน

จากการวิเคราะห์การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณเมืองโบราณนครไชยศรี ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การวางผังเมืองในอดีตไม่ได้คำนึงถึงลักษณะดั้งเดิมของพื้นที่ การวางผังการใช้ประโยชน์ที่ดินจึงสร้างความขัดแย้ง ไม่สอดคล้องกับลักษณะพื้นที่โบราณสถาน นอกจากนี้ พระราชบัญญัติการผังเมืองฉบับที่ 3 พ.ศ. 2535 ในมาตรา 28 อนุมาตราที่ 3 ข้อ (จ) “แผนผังแสดงบริเวณที่ตั้งของสถานที่หรือวัตถุที่มีประโยชน์หรือคุณค่าในทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดีที่พึงจะส่งเสริมดำรงรักษาหรือบูรณะ” มีการระบุอย่างชัดเจนถึงสาระสำคัญของแผนผังเมืองหรือแผนผังบริเวณว่าสามารถออกแผนผังกำหนดบริเวณของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมที่สำคัญของเมืองเก่าได้ ดังนั้น ควรกำหนดรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน และเปลี่ยนแปลงกฎหมายการสร้างอาคารให้มีการควบคุมความสูง รูปทรง รูปแบบลักษณะและองค์ประกอบของ

อาคารให้ชัดเจน เหมาะสมและเข้มงวด พื้นที่ส่วนใดที่จำเป็นต้องมีการอนุรักษ์ และพื้นที่ส่วนใดเหมาะสมในการพัฒนา เมื่อมีการกำหนดรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างชัดเจนและเหมาะสม เมืองโบราณนครไชยศรีจะเปรียบเสมือนมีเกราะป้องกันไปโดยปริยาย ส่งผลให้พื้นที่เมืองโบราณและโบราณสถานต่าง ๆ มีอายุยืนยาวต่อไป ดังนั้นเพื่อเป็นการปกป้องพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี จึงควรกำหนดพื้นที่ควบคุมเพื่อการอนุรักษ์ก่อนการพิจารณากำหนดผังการใช้ประโยชน์ที่ดินในอนาคต (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542) ดังนี้ (ภาพที่ 5.3)

ภาพที่ 5.2 ผังกำหนดโครงสร้างผังเมืองเพื่อการอนุรักษ์

3.1 พื้นที่ควบคุมเพื่อการอนุรักษ์ หมายถึงพื้นที่ที่มีความสำคัญค่อนข้างสูง จึงจำเป็นต้องมีมาตรการควบคุมเพื่อการคงอยู่ของสัญลักษณ์และลักษณะทางประวัติศาสตร์โบราณคดีสำหรับเมืองโบราณนครไชยศรีแห่งนี้ หากจะควบคุมทั้งพื้นที่เมืองโบราณคงเป็นไปได้ยาก เนื่องจากมีการขยายตัวของชุมชนอย่างหนาแน่น มีการสร้างตึกสูงและอาคารพาณิชย์จำนวนมาก ส่วนใหญ่มีลักษณะรูปทรงอาคารแบบตะวันตก การติดตั้งป้ายโฆษณาขนาดใหญ่และเล็กตลอดสองฝั่งถนนเพชรเกษม ปัจจัยเหล่านี้ หากมองในบริบทของเมืองโบราณจึงเป็นการทำลายบรรยากาศเมืองเก่าและเป็นมลภาวะทางสายตาของเมืองโบราณนครไชยศรีด้วย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเสนอแนะว่าควรเริ่มจากการควบคุมพื้นที่บริเวณซากโบราณและพื้นที่โดยรอบสถานที่สำคัญ 3 แห่ง ได้แก่ 1) พระประโทณเจดีย์ 2) จุลประโทณเจดีย์ และ 3) เนินธรรมศาลา

3.2 พื้นที่ส่งเสริมและพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์ หมายถึงพื้นที่ที่ยังคงความสำคัญ มีลักษณะเด่นเฉพาะตัว เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในปัจจุบันและลักษณะเด่นเฉพาะตัวนี้สามารถคงอยู่ต่อไปได้ในอนาคต หากมีการส่งเสริมและพัฒนาอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับลักษณะดั้งเดิม

ของพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ริมคูเมืองเดิม และพื้นที่ริมคลองเจดีย์บูชา

แนวทางในการแก้ไขปัญหา ข้อจำกัด และอุปสรรคจากปัจจัยด้านการบริหารจัดการ

สืบเนื่องจากแนวทางแผนนโยบายการพัฒนาเมืองที่ให้ชุมชนร่วมกันส่งเสริมและผลักดันให้การอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งในแผนพัฒนาเมือง เมื่อการอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเมือง นำมาสู่กระบวนการบริหารจัดการโดยการนำนโยบายมาปฏิบัติหรือปรับใช้อย่างจริงจังให้เห็นเป็นรูปธรรม ควรกำหนดหรือพัฒนากลไกและกระบวนการบริหารจัดการ โดยการจัดทำแผนหรือแนวทางการบริหารจัดการที่เกื้อกูลต่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรีตามความต้องการของทุกภาคส่วนอย่างเหมาะสม และสอดคล้องกัน ซึ่งถือเป็นเป้าหมายสูงสุดในการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน จากการศึกษาข้อมูลจากกรณีศึกษาในเบื้องต้น ทั้งกรณีศึกษาเมืองโบราณฮอยอัน นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และเมืองโบราณอู่ทอง รวมทั้งข้อเสนอแนะด้านการบริหารจัดการจากการสัมภาษณ์ พบว่าจุดเริ่มต้นสำคัญที่จะส่งเสริมและผลักดันให้การอนุรักษ์ให้ประสบความสำเร็จ คือภาครัฐ ดังนั้นในการเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี ภาครัฐควรให้การสนับสนุนดังนี้

1. **วางขอบเขตอำนาจการปกครองพื้นที่ให้ชัดเจน** การวางขอบเขตอำนาจการปกครองพื้นที่ที่ชัดเจน จะส่งผลให้มีหน่วยงานหลักรับผิดชอบกระบวนการในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ เพราะหน่วยงานภาครัฐเป็นผู้มีอำนาจเต็มในการใช้กฎหมาย เป็นผู้นำในกระบวนการบริหารจัดการ และมีอำนาจเต็มในการตัดสินใจขั้นสุดท้าย

2. **อาศัยกลยุทธิ์การมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง** ในการดำเนินการอนุรักษ์นั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลทุกฝ่ายได้แก่ ประชาชนในและนอกพื้นที่ เจ้าหน้าที่รัฐ นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญจากสาขาวิชาต่าง ๆ โดยใช้กลยุทธิ์การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในทุกขั้นตอน

2.1 ภาครัฐในฐานะผู้ดูแลควบคุมและบริหารจัดการพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี ควรให้ข้อมูลเกี่ยวกับสิทธิและอำนาจที่ชาวบ้านและท้องถิ่นพึงมีในการจัดการกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของตน ยอมรับในศักยภาพของชาวบ้าน ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการคิด กำหนดนโยบาย ตัดสินใจ และบริหารจัดการ ต้องยอมรับความต้องการของชาวบ้าน นอกจากนี้ยังจะต้องปรับทัศนคติและสร้างจิตสำนึกของชาวบ้านในเรื่องความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรทาง

ประวัติศาสตร์และโบราณคดีในชุมชนของตน และแสดงให้เห็นชาวบ้านเห็นถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับ อย่างเป็นรูปธรรมจากการอนุรักษ์พื้นที่ อันส่งผลต่อความอยู่รอดของชุมชน และการอนุรักษ์นั้นไม่ส่งผลเสียต่อการดำรงชีพของประชาชนในชุมชน เพื่อผลักดันให้การอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์มีโอกาสประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น

2.2 ไม่ว่าจะมีการดำเนินโครงการใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ หากส่งผลกระทบต่อชุมชน ควรถามความคิดเห็นจากคนในชุมชนก่อนว่าชุมชนเห็นด้วยหรือไม่ ในที่นี้ควรดำเนินการจริงจัง ไม่ใช่เพียงการสร้างข้อมูลขึ้นมา เมื่อชุมชนได้นำเสนอแนวความคิดด้านการอนุรักษ์และพัฒนาแล้ว ข้าราชการประจำต้องประสานงาน และผลักดันให้แนวคิดของชุมชนขับเคลื่อนไปสู่ระดับจังหวัด หรือระดับประเทศต่อไป ไม่ใช่หยุดอยู่กับที่ เพราะไม่เช่นนั้นเมื่อเวลาผ่านไป ข้อมูลต่าง ๆ อาจสูญหายไป หรือไม่ก็ต้องกลับมาเริ่มต้นพูดคุย หรือหาข้อสรุปกันใหม่ไม่จบไม่สิ้น

2.3 จัดหาหรือประสานงานกับผู้เชี่ยวชาญด้านเทคนิคและวิชาการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ เพื่อดำเนินการให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ ประชาสัมพันธ์ และแสดงออกถึงความจริงใจในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ ในเบื้องต้นควรเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสาร นอกจากนี้ควรใช้สื่อหรือรูปแบบการสื่อสารที่ง่ายต่อการเข้าใจ ไม่ซับซ้อนไม่เป็นศัพท์ทางวิชาการมากเกินไป เช่น การใช้ภาษาพูดและการเขียนที่เข้าใจง่าย ใช้รูปภาพประกอบคำอธิบายและการนำเสนอข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พื้นที่เมืองโบราณศรีไชยศรี เป็นต้น เพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญ รวมทั้งสอดส่องดูแลพื้นที่ประวัติศาสตร์และโบราณสถานของจังหวัดนครปฐม อันเป็นสมบัติของทุกคน

2.4 นักโบราณคดี หรือนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน ก่อนดำเนินงานควรเพิ่มบทบาทเป็นที่ปรึกษาทางวิชาการและเทคนิคมากขึ้น ทั้งยังจะต้องถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ และทักษะต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานทางโบราณคดีให้ชาวบ้านได้เรียนรู้จนสามารถทำงานได้เองในระดับหนึ่ง สร้างความเข้าใจและสร้างมิตรภาพกับชาวบ้าน ประชาชน นักวิชาการ ผู้นำชุมชน หน่วยงานและองค์กรการปกครองในท้องถิ่น ไม่ใช่มุ่งเน้นแต่การนำเสนอเพียงข้อห้ามหรือข้อปฏิบัติเกี่ยวกับโบราณสถาน

3. ดำเนินกระบวนการพัฒนาภายใต้กรอบการอนุรักษ์อย่างเป็นขั้นตอน ในข้อนี้ผู้วิจัยไม่ได้ทำการศึกษาในรายละเอียด จึงควรมีหน่วยงาน หรือกลุ่มนิสิต นักศึกษาทำการศึกษาวิจัยใน

ครั้งต่อไป

4. สนับสนุนงบประมาณอย่างเพียงพอและนำไปใช้อย่างถูกวิธี ภาครัฐควรให้การสนับสนุนและจัดสรรด้านทุนทรัพย์ และงบประมาณอย่างเพียงพอในการดำเนินงานหรือการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณสถานภายในพื้นที่เมืองโบราณศรีไชยศรี

แนวทางในการแก้ไขปัญหา ข้อจำกัด และอุปสรรคจากปัจจัยด้านการพัฒนาด้านกายภาพ

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลในบทที่ 4 พบว่าเมืองโบราณศรีไชยศรีมีศักยภาพ และมีความพร้อมด้านข้อมูลทางประวัติศาสตร์โบราณคดีอย่างมาก ทั้งข้อมูลทางวิชาการ หลักฐานทางโบราณคดี โบราณวัตถุ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของโบราณสถาน แต่เนื่องจากปัญหา ข้อจำกัด และอุปสรรคเกี่ยวกับด้านสังคมและวัฒนธรรมที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ทำให้คุณค่าและความสำคัญด้านนี้ถูกลบเลือนไป หากไม่มีการกระตุ้น พัฒนา และเรียกคืนคุณค่าแห่งทวารวดี ก็คงเกิดความเสียหาย เป็นที่น่าเสียดาย และเสียศักดิ์ศรีแห่งลูกหลานทวารวดีอย่างใหญ่หลวง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. แนวทางการสร้างทัศนคติ สร้างจิตสำนึก รวมทั้งรักษาและส่งเสริมคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่

1.1 สร้างทัศนคติและจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นที่เมืองโบราณศรีไชยศรี โดยอาศัยกลยุทธิ์การมีส่วนร่วม ประสานความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เอกชนและชุมชน เนื่องจากการสร้างทัศนคติและจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์ เป็นเรื่องที่ค่อนข้างเปราะบาง และมีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายฝ่าย จึงต้องดำเนินการอย่างระมัดระวังในทุกขั้นตอน ประกอบกับต้องใช้ระยะเวลานาน จึงควรเร่งดำเนินการก่อนเป็นลำดับแรกอย่างจริงจัง และสามารถดำเนินการไปพร้อมกับขั้นตอน หรือกระบวนการอื่น ๆ สร้างความเข้าใจกับประชาชนว่าเมืองโบราณศรีไชยศรีเป็นสมบัติของชุมชน และประชาชนในชาติ นอกจากนี้ควรมีมาตรการจูงใจให้เจ้าของทรัพย์สินเหล่านี้ ตระหนักถึงคุณค่าและการอนุรักษ์อย่างถูกวิธี

1.2 ส่งเสริมด้านการศึกษาและให้ความรู้เกี่ยวกับประเภท คุณค่า ความสำคัญของพื้นที่ประวัติศาสตร์และโบราณสถานในทุกระดับการศึกษา เพื่อเป็นการปลูกฝังเยาวชนโดยควรบรรจุ

เนื้อหาดังกล่าวไว้เป็นส่วนหนึ่งในหลักสูตรการเรียนการสอน สนับสนุนการเรียนรู้และศึกษาวิจัย เพราะเขาจะเป็นตัวแทนในการสืบทอดมรดกทางประวัติศาสตร์ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติต่อไป

1.3 ควรมีการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์และชุดค้นหาพื้นที่โบราณสถานหรือโบราณวัตถุเพิ่มเติม เนื่องจากจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชน พบว่าภายในพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรียังคงมีโบราณสถานและโบราณวัตถุอยู่ ซึ่งชาวบ้านเคยพบเห็น สามารถยืนยันและบอกจุดที่เคยพบโบราณสถานได้อย่างชัดเจนอย่างน้อย 2 พื้นที่ด้วยกัน

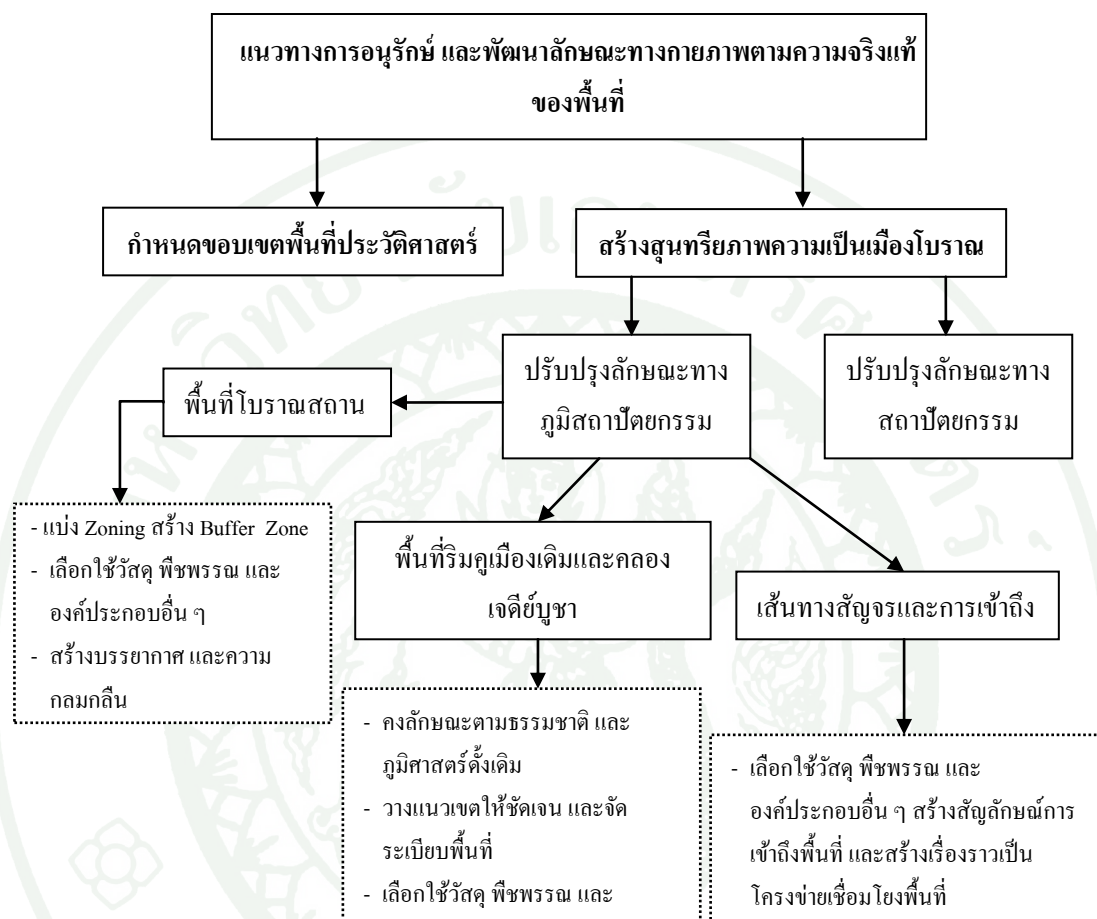
1.4 ควรสนับสนุน ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ สร้างกิจกรรม หรือสิ่งนันทนาการและจำเพาะเจาะจงในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์เพิ่มมากขึ้น เพื่อส่งเสริมและกระตุ้นให้ทุกคนร่วมกันอนุรักษ์พื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี

2. แนวทางการอนุรักษ์ และพัฒนาลักษณะทางกายภาพตามความจริงแท้ของพื้นที่ (ภาพที่ 5.2)

2.1 การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์

การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ให้ชัดเจนและครอบคลุม โดยคำนึงถึงบริบทโดยรอบพื้นที่ (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม กรมศิลปากร, 2552 และสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554 เล่ม 5) ถือว่าเป็นการดำเนินงานขั้นตอนแรกในการอนุรักษ์ร่วมกับการพัฒนา โดยต้องอยู่บนพื้นฐานความเป็นจริงจากการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ซึ่งจะเอื้อต่อการอนุรักษ์และพัฒนาลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรีอย่างเหมาะสม จากผลการศึกษาทางกายภาพ คู่มือเดิมบางช่วงที่ได้รับการพัฒนาพื้นที่ริมคูเมืองแล้ว จึงถูกกำหนดขอบเขต คู่มือไปโดยปริยายจากแนวกำแพงกันดินทั้งสองฝั่งคูเมือง แต่ในช่วงที่ยังคงความเป็นธรรมชาติและยังไม่ได้มีการพัฒนา ควรดำเนินการทำรังวัดขอบเขตพื้นที่ริมคูเมืองใหม่แล้วแสดงหลักเขตพื้นที่บริเวณริมคูเมืองที่ยังไม่มีการสร้างเขื่อนกันดินให้ชัดเจน เมื่อทำการรังวัดพื้นที่จะทำให้ทราบว่าพื้นที่คูเมืองเดิมรวมทั้งพื้นที่ริมคูเมืองทั้งสองฝั่งมีขนาดเท่าใด มีการรुकล้ำพื้นที่ของชุมชนหรือไม่ หากพบว่ามีการรुकล้ำพื้นที่คูเมือง จะมีวิธีการขอคืนพื้นที่ด้วยวิธีใดได้บ้าง ที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชนให้น้อยที่สุด จากนั้น ขยายแนวเขตพื้นที่คูเมืองและพื้นที่สองฝั่งริมคูเมืองให้ตรงตามผังรังวัดที่ดิน ตลอดจนขุด

ลอกคูคลองที่ตื้นเขิน หากดำเนินการได้ตามที่กล่าวมาข้างต้น ในอนาคตอาจได้รับการพัฒนาให้เกิดประโยชน์ในด้านอื่น ๆ ได้ เช่น ด้านการท่องเที่ยว เป็นต้น

ภาพที่ 5.3 ฟังแสดงแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาลักษณะทางกายภาพของพื้นที่

2.2 การสร้างสุนทรียภาพความเป็นเมืองโบราณ

จากการวิเคราะห์ทัศนียภาพทั้งจากมุมมองภายในและภายนอกพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี หากไม่มีซากโบราณสถานปรากฏอยู่ในปัจจุบัน เมืองโบราณนครไชยศรีก็คือเมืองที่ได้รับการพัฒนาด้านการคมนาคมขนส่งและด้านสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานแล้วทั่ว ๆ ไป แต่หากพิจารณาลงลึกเข้าไปในรายละเอียด ถึงประวัติความเป็นมาของพื้นที่จะพบว่าเป็นเมืองที่มีความสำคัญมากทางประวัติศาสตร์ ดังนั้นเพื่อเป็นการดึงบรรยากาศเมืองโบราณให้หวนกลับมาสู่วิถีจึงเสนอแนะแนวทาง (ผังรวมแนวทางการปรับปรุงพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณนครไชยศรี และภาพตัวอย่างแสดงการปรับปรุงลักษณะทางกายภาพในภาคผนวก ข) ดังนี้

2.2.1 การปรับปรุงลักษณะทางภูมิสถาปัตยกรรม

ดำเนินการปรับปรุงสภาพพื้นที่ชุมชนทั้งในและโดยรอบบริเวณพื้นที่ศึกษา ให้มีลักษณะทางภูมิทัศน์ ทักษิณภาพที่สวยงาม ไม่บุกรุกทำลายหรือซ้อนทับพื้นที่ แต่ต้องส่งเสริมโบราณสถานและแหล่งโบราณคดี และแสดงถึงสัญลักษณ์แห่งความเป็นเมืองโบราณสมัยทวารวดี โดยแบ่งพื้นที่เป็น 3 ส่วน มีรายละเอียดดังนี้

a) การปรับปรุงลักษณะทางภูมิสถาปัตยกรรมบริเวณรอบพื้นที่โบราณสถาน (ภาพที่ 5.4)

ภาพที่ 5.4 ภาพแสดงบรรยากาศการปรับปรุงพื้นที่รอบโบราณสถาน

- พื้นที่โบราณสถานส่วนใหญ่ภายในเมืองโบราณนครไชยศรีมีพื้นที่อยู่ในบริเวณวัด ดังนั้นจึงพบการใช้สอยพื้นที่รอบ ๆ โบราณสถานอยู่แล้ว โดยใช้เป็นพื้นที่จัดกิจกรรมหรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของวัดเจ้าของพื้นที่ เป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับการนั่งนอนการพักผ่อน นั่งเล่น พื้นที่ร้านค้าขายอาหาร ข้าวของเครื่องใช้ของชาวบ้านในชุมชน และเป็นพื้นที่ตลาดนัดชุมชน แต่ลักษณะทางกายภาพโดยรวมยังขาดความเป็นระเบียบ เรียบร้อย และใช้ประโยชน์พื้นที่อย่างผิดวัตถุประสงค์และไม่สอดคล้องกับรูปแบบการอนุรักษ์โบราณสถานที่เหมาะสม ดังนั้นจึงควรจัดสรรแบ่งโซนพื้นที่ให้เหมาะสม เป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่ควรดำเนินกิจกรรมหรือสร้างสิ่งปลูกสร้างใด ๆ ที่เป็นการรुकล้ำพื้นที่โดยรอบ และทำลายโครงสร้างโบราณสถาน

- ในกรณีที่มีอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างขนาดใหญ่ มีความสูงของอาคารสูงกว่าความสูงของโบราณสถานและมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ แปลกแยก และ

สร้างประชิดกับพื้นที่โบราณสถาน ทำให้ทัศนียภาพไม่น่ามองและไม่ส่งเสริมบรรยากาศความเป็นเมืองเก่า อาจแก้ไขโดยการปลูกพันธุ์ไม้ยืนต้นที่เมื่อเจริญเติบโตเต็มที่มีความสูง 15 เมตรขึ้นไป (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม กรมศิลปากร, 2552 และ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554 เล่ม 5) ใช้พื้นที่การเจริญเติบโตและการแผ่กิ่งก้านน้อย ลักษณะทรงพุ่มใบหนาแน่น รูปทรงไข่ รูปทรงสามเหลี่ยมหรือสูงชะลูด เช่น ต้นกระดังงาไทย ต้นกระดังงาสงขลา ต้นตะเกียน ต้นยางนาและต้นอโศก เป็นต้น เพื่อให้ร่มเงาเป็นธรรมชาติ กันเขตพื้นที่ เป็นฉากหลังช่วยส่งเสริมทัศนียภาพของอาคาร โบราณสถานให้ดูโดดเด่นขึ้น บังแนวอาคารเป็นจุดหยุดสายตา และสร้างความกลมกลืนระหว่างโบราณสถานกับสิ่งก่อสร้างใหม่ (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543)

- ในกรณีต้นไม้เดิมที่อยู่ใกล้โบราณสถาน ยกตัวอย่างเช่น ต้นจามจุรีที่เจริญเติบโตติดกับจุดประโทณเจดีย์ ควรทำการตัดแต่งทรงพุ่มและตัดแต่งระบบรากอยู่เสมอ เนื่องจากต้นจามจุรีเป็นพรรณไม้ขนาดใหญ่ เติบโตเร็วมาก ระบบรากแข็งแรงและแผ่กว้าง ดังนั้นระบบรากอาจชอนไชเข้าทำลาย ก่อความเสียหายต่อโครงสร้างของโบราณสถานได้

b) การปรับปรุงลักษณะทางภูมิสถาปัตยกรรมบริเวณพื้นที่ริมคูเมืองเดิม

- คูเมืองเดิมช่วงที่ยังคงความเป็นธรรมชาติ ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ริมสองฝั่งคูเมืองเดิมให้เป็นระเบียบ สวยงาม สอดคล้องกับความดั้งเดิม และบริบทโดยรอบพื้นที่ริมสองฝั่งคูเมืองเดิมและคลองเจดีย์บูชา พื้นที่โดยส่วนใหญ่มีต้นไม้จำนวนมาก บางช่วงหนาแน่นมาก ดังนั้นในช่วงที่หนาแน่นควรทำการตัดแต่งหรือบำรุงรักษาต้นไม้ที่ไม่สมบูรณ์ และคงสภาพความเป็นธรรมชาติดั้งเดิมของพื้นที่ไว้ สำหรับพื้นที่ริมสองฝั่งคูเมืองเดิมที่เป็นพื้นที่ว่างหรือรกร้างควรปลูกพรรณไม้เพิ่มเติมเพื่อแสดงแนวเขตพื้นที่คลอง และกันแนวเขตไม่ให้ชุมชนบุกรุกหรือรุกรานพื้นที่ริมสองฝั่งคูเมืองเดิม และคลองเจดีย์บูชา โดยเลือกพรรณไม้ริมน้ำชนิดเดียวกัน หรือมีลักษณะทางพฤกษศาสตร์ใกล้เคียงกัน รูปร่างลักษณะทรงพุ่มต้น รูปร่างและสีสันทนของใบ ดอก ผล ตัวอย่างไม้ยืนต้น เช่น ต้นจิกน้ำ ต้นจิกสวน และต้นมะกอกน้ำ เป็นต้น นอกจากนี้ ในกรณีที่มีโครงการปรับปรุงพื้นที่ ก่อนดำเนินโครงการควรศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่โดยใช้ศาสตร์ทางภูมิสถาปัตยกรรมให้รอบด้านก่อนเพื่อความเหมาะสม สอดคล้องกับลักษณะดั้งเดิมของพื้นที่ เช่น การเลือกใช้วัสดุพืชพรรณ การจัดองค์ประกอบของพื้นที่ รูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่อย่างเหมาะสม และควรกำหนดรูปแบบของเขื่อนริมน้ำ และดลิ่ง (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542) โดยมีหลักเกณฑ์คือ

ก) รูปแบบ และวัสดุต้องมีลักษณะกลมกลืนกับภูมิทัศน์เดิมของพื้นที่

ข) ไม่ควรสูงหรือชัน ไม่เป็นผืนใหญ่ กระด้าง ตระหง่านล้ำล้ำน้ำ จนกลายเป็นสิ่งแปลกปลอมในพื้นที่

ค) ค่อย ๆ ลดระดับจากพื้นดินสู่ น้ำ และสามารถใช้น้ำที่รินน้ำได้ ทุกฤดูกาล

ง) ไม่รบกวนทางน้ำ หรือเป็นอุปสรรคกีดขวางการไหลของน้ำ

จ) อนุรักษ์ไม้ชายน้ำ เพื่อสร้างบรรยากาศ และช่วยลดความเร็วของกระแสน้ำ

หรืออีกแนวทางหนึ่งคือการปรับปรุงพื้นที่ริมสองฝั่งคูเมืองเดิมตามรูปแบบการปรับปรุงพื้นที่ริมคูเมืองเดิมของเมืองโบราณอุทองซึ่งดำเนินการปรับปรุงพื้นที่สองฝั่งริมคูเมืองเดิมแล้ว (ภาพที่ 5.5)

- คลองเจดีย์บูชาและคูเมืองเดิมที่มีการปรับปรุงพื้นที่ริมสองฝั่งคลองแล้ว ในส่วนนี้จะมีการอยู่อาศัยของชุมชนหนาแน่นเนื่องจากเป็นเขตเมือง มีข้อได้เปรียบเรื่องทัศนียภาพและมุมมองที่สวยงาม มีการปลูกต้นไม้บริเวณริมคลองอยู่แล้ว อาจเพิ่มเติมในส่วนของอุปกรณ์ตกแต่งและองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น โคมไฟส่องสว่าง ม้านั่ง ศาลาพักผ่อนระหว่างเส้นทาง นอกจากนี้ ระหว่างการสำรวจพื้นที่ยังพบเห็นประชาชนใช้พื้นที่ทางเท้าริมสองฝั่ง เดิน วิ่งออกกำลังกาย มีการวางเครื่องออกกำลังกายตามจุดต่าง ๆ มีการเดินพูดคุยสร้างปฏิสัมพันธ์กันในชุมชน ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่น่าสนใจ หากทางผู้ที่มีหน้าที่บริหารจัดการ ควบคุมและดูแลพื้นที่สามารถจัดหาพื้นที่ว่างสำหรับใช้งานสาธารณประโยชน์ด้านนันทนาการและการประกอบกิจกรรมในชุมชนได้ เช่น พื้นที่ออกกำลังกาย พื้นที่พบปะสังสรรค์ประกอบกิจกรรมในชุมชน พื้นที่สำหรับร้านค้า เป็นต้น ซึ่งจากการสำรวจลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ผู้วิจัยพบว่ามีพื้นที่ 3 แห่ง ที่น่าจะเหมาะสม คือ พื้นที่ว่างบริเวณจุดเชื่อมต่อคูเมืองเดิมและคลองเจดีย์บูชา ถนนเทศา 7 พื้นที่ริมคูเมืองเดิมหน้าศาลาประชาคมวัดไร่เกาตั้นสำโรง และพื้นที่ว่างบริเวณประตูระบายน้ำเชื่อมต่อกับพื้นที่ริมคลองธรรมศาลา บริเวณวัดธรรมศาลา (ภาพที่ 5.6) พื้นที่ที่ยกตัวอย่างนี้ เป็นพื้นที่ใจกลางชุมชน

ศูนย์รวมชุมชนและเป็นพื้นที่ลานโล่งปรับเปลี่ยนลักษณะการใช้ประโยชน์พื้นที่ไปตามลักษณะกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนอยู่แล้ว หรืออาจเพิ่มที่โดยการสร้างลานโล่งสำหรับเชื่อมชุมชนระหว่างสองฝั่งคลอง ให้ชาวบ้านในชุมชนทั้งสองฝั่งได้ใช้ประโยชน์พื้นที่ร่วมกัน โดยที่โครงสร้างจะต้องไม่ขวางเส้นทางการไหลของน้ำ และใช้การสัญจรด้วยการเดินหรือปั่นจักรยานเท่านั้น ดังนั้นหากมีการปรับปรุงลักษณะทางภูมิทัศน์ของพื้นที่ (ภาพที่ 5.7) อาจส่งผลให้มีพื้นที่ประกอบกิจกรรมและนันทนาการในชุมชนเพิ่มขึ้น สิ่งสำคัญคือ การออกแบบวางผังควรสร้างบรรยากาศของเมืองโบราณสมัยทวารวดี คำนึงถึงความเหมาะสม และสอดคล้องกับลักษณะดั้งเดิมของพื้นที่

ภาพที่ 5.5 รูปแบบการปรับปรุงลักษณะทางภูมิทัศน์ริมคูเมืองเดิมของเมืองโบราณอู่ทอง
ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (27 พฤศจิกายน 2553)

ภาพที่ 5.6 พื้นที่ว่างที่เหมาะสมสำหรับปรับปรุงภูมิทัศน์ เพื่อประกอบกิจกรรมสาธารณประโยชน์
ในชุมชน

หมายเหตุ: ภาพ A พื้นที่ว่างบริเวณจุดเชื่อมต่อคูเมืองเดิมและคลองเจดีย์บูชา ถนนเทศา 7

ภาพ B พื้นที่ริมคูเมืองเดิมหน้าศาลาประชาคมวัดไร่เกาะต้นตำโรง

ภาพ C พื้นที่ว่างบริเวณประตูระบายน้ำเชื่อมต่อกับพื้นที่ริมคลองธรรมศาลา บริเวณวัดธรรมศาลา

ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (6 พฤศจิกายน 2556)

ภาพที่ 5.7 การปรับปรุงลักษณะทางภูมิสถาปัตยกรรมบริเวณที่ว่างริมคูเมืองเดิม

- ในกรณีที่มีสิ่งปลูกสร้างขนาดเล็ก หรือร้านค้าในพื้นที่โบราณสถาน บริเวณริมคลองเจดีย์บูชาและริมคูเมืองเดิมแล้วนั้น หากเป็นไปได้ควรมีการจัดระเบียบร้านค้าแผงลอย และปรับปรุงรูปลักษณะหรือลักษณะของร้านให้เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณพื้นที่ริมคลองเจดีย์บูชาจากสะพานข้ามคลองถนนเทศา 1 ถึง ถนนหน้าพระ ซึ่งเป็นบริเวณที่เห็นลักษณะทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมการก่อสร้างพื้นที่ริมคลองในสมัยรัชกาลที่ 4 ที่เหลืออยู่เพียงจุดเดียว

- ในกรณีที่มีสิ่งปลูกสร้างขนาดเล็ก หรือร้านค้าในพื้นที่โบราณสถาน บริเวณริมคลองเจดีย์บูชาและริมคูเมืองเดิมแล้วนั้น หากเป็นไปได้ควรมีการจัดระเบียบร้านค้าแผงลอย และปรับปรุงรูปลักษณะหรือลักษณะของร้านให้เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณพื้นที่ริมคลองเจดีย์บูชาจากสะพานข้ามคลองถนนเทศา 1 ถึง ถนนหน้าพระ ซึ่งเป็นบริเวณที่เห็นลักษณะทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมการก่อสร้างพื้นที่ริมคลองในสมัยรัชกาลที่ 4 ชัดเจนที่สุด และเป็นบริเวณที่มีร้านค้าแผงลอยตั้งอยู่หนาแน่นที่สุดด้วย

c) การปรับปรุงลักษณะทางภูมิสถาปัตยกรรมการเข้าถึงพื้นที่และเส้นทางสัญจร (ภาพที่ 5.8)

- การสร้างสัญลักษณ์ที่เป็นสิ่งบ่งบอกให้ผู้เดินทางหรือนักท่องเที่ยวทราบว่า ได้เข้าสู่พื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรีแห่งอาณาจักรทวารวดีแล้ว จากการสัมภาษณ์นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเมืองโบราณนครไชยศรี ได้ข้อมูลว่าจังหวัดนครปฐมมีโครงการจัดสร้างประตูทวารวดี โครงการนี้ได้รับการยืนยันว่ามีการจัดสรรงบประมาณ และมีการออกแบบประตูทวารวดีเรียบร้อยแล้ว (ภาพที่ 5.9) ตั้งแต่ พ.ศ. 2548 (นุกุล ชมพูนิช, 2554) ใน

เบื้องต้น ควรมีการตรวจสอบหรือขอความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญสถาปนิกชำนาญการที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี และลักษณะทางศิลปกรรม สมัยทวารวดีก่อนว่า รูปแบบลักษณะของประตูเมืองที่ได้รับการออกแบบแล้วนั้น ช่วยดึงเอกลักษณ์ ส่งเสริมทัศนียภาพ และสร้างบรรยากาศเมืองเก่าของเมืองโบราณนครไชยศรี หรือถูกต้องตามยุคสมัยทวารวดีหรือไม่

ภาพที่ 5.8 การปรับปรุงลักษณะทางภูมิสถาปัตยกรรมการเข้าถึงพื้นที่และเส้นทางสัญจร

- การปรับสภาพภูมิทัศน์โดยการปลูกต้นไม้เพิ่มเติมบริเวณริมสองฝั่งและเกาะกลางถนนเพชรเกษมที่ผ่านกลางพื้นที่ และบริเวณริมถนนถนนสายรองต่าง ๆ บริเวณแนวทางเดินเท้า ภายในพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี โดยเลือกพรรณไม้ที่มีเอกลักษณ์ ทนทุกสภาวะแวดล้อม ดูแลง่าย กิ่งไม้เปราะหักง่าย ใ้ร่มเงาได้ดี และเหมาะสมกับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ เช่น การเลือกใช้พรรณไม้ที่เกี่ยวข้องในพุทธประวัติ เพราะในสมัยทวารวดีเมืองโบราณนครไชยศรีเคยมีประวัติศาสตร์ที่สำคัญในการก่อกำเนิดพระพุทธศาสนา เป็นดินแดนที่ศาสนาพุทธได้เข้ามาเผยแผ่เป็นครั้งแรกในประเทศไทย โดยมีหลักฐานสำคัญ คือองค์ปฐมเจดีย์ ได้แก่ ต้นพิภูล (ต้นราชายคณะ) ต้นอ้อยช้าง (ต้นมหาโสมณะ) ต้นพฤกษ์ (ต้นสิริสะ) ต้นสะเดาอินเดีย (ต้นปจิมันทพฤกษ์) ต้นจิว (ต้นสิมพลี) ต้นหว้า (ต้นจุมานะ) ต้นสมอ (ต้นหริตโก) ต้นเลียบ (ต้นปีปผลิ) และต้นกระทุ่ม (ต้นกัทัมพะ) เป็นต้น (พเยาว์ เหมือนวงษ์ญาติ, 2541 และ ลานธรรมจักร, 2551) เพื่อบ่งบอกถึงสัญลักษณ์ความเป็นพื้นที่พิเศษแตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ เป็นเส้นทางสายตา เชื่อมโยง

เส้นทางสัญจรและการเข้าถึงพื้นที่ นอกจากนี้ ยังเป็นการเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้ชุมชนในเขตพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรีอีกด้วย

ภาพที่ 5.9 รูปแบบการปรับปรุงพื้นที่ทางเท้าบริเวณเขตเทศบาลนคร นครปฐม
ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (6 พฤศจิกายน 2556)

- ปรับสภาพแนวกำแพง ถนนในชุมชน และทางเท้าโดยการเลือกใช้วัสดุ สีล้น หรือรูปแบบให้แตกต่างจากบริเวณพื้นที่อื่น ๆ แต่ต้องเหมาะสม กลมกลืนกับความดั้งเดิมของพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างพื้นที่ซึ่งมีการปรับปรุงรูปแบบทางเท้าได้อย่างเหมาะสมกับลักษณะเมืองเก่า ได้แก่บริเวณหน้าโรงพยาบาลศูนย์นครปฐมซึ่งเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกับพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรีและเพิ่งดำเนินการปรับปรุงพื้นที่เมื่อปลายปี พ.ศ. 2556 ตามโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ของเทศบาลนครนครปฐม (ภาพที่ 5.9)

- อุปกรณ์ตกแต่งและองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น ป้ายสัญลักษณ์ ป้ายแสดงข้อมูลโบราณสถานหรือสถานที่สำคัญในพื้นที่ โคมไฟ เสาไฟ ม้านั่ง ควรรออกแบบโดยนำศิลปกรรมสมัยทวารวดีซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่มาประยุกต์ใช้ คำนึงถึงประโยชน์การใช้สอย ความแข็งแรง คงทน เลือกใช้เทคนิค วิธีการและวิทยาการที่ทันสมัยและเหมาะสม มาใช้ในการจัดทำ ยกตัวอย่างเช่น บริเวณแนวริมสะพานข้ามคลองเจดีย์บูชา บริเวณซอยเทศา 1 ถึง ซอยเทศา 7 ที่นำศิลปกรรมปูนปั้นสมัยทวารวดี มาประยุกต์ใช้กับลักษณะดั้งเดิมของพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม และโคมไฟทรงกลมอบติดตั้งบริเวณเกาะกลางและสองฝั่งถนนเทศา (ภาพที่ 5.10) ได้แรงบันดาลใจมาจากโบราณวัตถุรูปทรงกลมอบจากการขุดค้นเจดีย์โบราณสถานในพื้นที่ มาเป็นต้นแบบผลงานพื้นที่ที่ยกตัวอย่างนี้เป็นเขตพื้นที่ติดต่อกับเมืองโบราณนครไชยศรี ดังนั้น หากเป็นไปได้ควร

ดำเนินการปรับปรุงพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรีต่อเนื่องจากสองพื้นที่ดังกล่าว

ภาพที่ 5.10 การประยุกต์ใช้ศิลปกรรมปูนปั้นสมัยทวารวดีสร้างราวสะพานบริเวณซอยเทศบาล 1 ถึง
ซอยเทศบาล 7 และโคมไฟทางหมอบบริเวณเกาะกลางและสองฝั่งถนนเทศบาล
ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม (6 พฤศจิกายน 2556)

- ควบคุมลักษณะองค์ประกอบของป้ายและการสื่อความหมายขนาดใหญ่ การติดตั้งป้ายโฆษณา และป้ายประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ โดยกำหนดขนาดความสูง ไม่ให้บดบังทัศนียภาพของโบราณสถานและทัศนียภาพโดยรอบ การออกแบบป้ายโฆษณา การเลือกใช้สี ภาพและตัวอักษร รวมถึงวัสดุที่ใช้ต้องสอดคล้องกับลักษณะของเมืองโบราณ สำหรับป้ายโฆษณาขนาดใหญ่ที่ติดตั้งแล้วพื้นที่จากการสำรวจ ผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะมีประโยชน์ในการช่วยประชาสัมพันธ์เรื่องราวเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเมืองโบราณนครไชยศรี

2.2.2 การปรับปรุงลักษณะทางสถาปัตยกรรม

เมื่อมีการก่อสร้าง ปรับเปลี่ยนหรือต่อเติมทางด้านสถาปัตยกรรม ทั้งในส่วนหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน อาคารพาณิชย์หรือบ้านพักอาศัย ควรควบคุมรูปแบบลักษณะทางสถาปัตยกรรมทั้งในแนวสูงและแนวราบ การเลือกใช้วัสดุก่อสร้าง การตกแต่งอาคารภายนอกสีสันทัน หรือองค์ประกอบอื่น ๆ ของอาคาร ควรออกแบบให้สอดคล้องกับรูปแบบ และบรรยากาศดั้งเดิมของพื้นที่ หรือไม่แปลกแยกจนเกินไป และหากมีการก่อสร้างใกล้เคียงบริเวณพื้นที่โบราณสถานควรควบคุมไปถึงรูปแบบวิธีการก่อสร้าง ความสูงและรูปแบบอาคารสูง ไม่ควรเกินความสูงของพระประทีปเจดีย์ ซึ่งเป็นอาคารโบราณสถานที่สูงที่สุดของเมืองโบราณนครไชยศรี และขนาดไม่ควรใหญ่เกินไป จนบดบังทัศนียภาพโดยรวมของโบราณสถาน และก่อให้เกิด

ทัศนียภาพที่ไม่น่ามอง อีกประการหนึ่งคือ เมื่อมีการสร้างอาคารขนาดใหญ่ จำเป็นต้องใช้พาหนะขนาดใหญ่ในการขนส่งวัสดุอุปกรณ์ และใช้เครื่องจักรหนักในการก่อสร้าง ทำให้เกิดแรงสั่นสะเทือน อาจทำให้โครงสร้างโบราณสถานเกิดความเสียหายได้

3. แนวทางการใช้ประโยชน์จากศักยภาพด้านต่าง ๆ เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณนครไชยศรี

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเมืองโบราณนครไชยศรี พบว่าเมืองโบราณนครไชยศรีมีความพร้อมด้านวิชาการค่อนข้างมาก แต่ขาดการสนับสนุนการให้ข้อมูลเชิงวิชาการ ข้อมูลด้านการอนุรักษ์ การประชาสัมพันธ์ และงบประมาณไม่เพียงพอ และความพร้อมที่สำคัญมากอีกด้านคือความพร้อมของสถานที่ตั้ง คืออยู่ในจังหวัดนครปฐมซึ่งเป็นจังหวัดเขตติดต่อกรุงเทพมหานคร ระบบคมนาคม การเดินทางสะดวกสบาย และเป็นเส้นทางหลักสู่จังหวัดต่าง ๆ ทางภาคตะวันตกและภาคใต้ แม้ว่าระบบคมนาคมที่ตัดผ่านกลางพื้นที่จะนำมาซึ่งการทำลายบรรยากาศเมืองโบราณ แต่ผู้วิจัยเล็งเห็นว่า ในเมื่อไม่สามารถดำเนินการแก้ไขใด ๆ ได้ จึงน่าจะเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างโอกาสด้านการท่องเที่ยวได้ไม่ยากเกินไป

ในประเด็นเกี่ยวกับการผลักดันเมืองโบราณนครไชยศรีสู่การท่องเที่ยว จากการสัมภาษณ์ คำตอบที่ผู้วิจัยได้รับนั้นส่วนใหญ่เป็นไปในทิศทางที่ว่าพื้นที่ที่ไม่พร้อมจะเป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นเรื่องไกลตัว เป็นเรื่องในอุดมคติ และต้องลงทุนมหาศาล ผู้วิจัยกลับมองเห็นว่า ความไม่พร้อมไม่ได้เกิดจากพื้นที่ แต่ถูกกำหนดขึ้นโดยบุคคลที่ไม่ได้มองถึงศักยภาพที่แท้จริงของพื้นที่ เพราะหากวัดจากศักยภาพด้านต่าง ๆ ของพื้นที่ซึ่งกล่าวไว้ในบทที่ 4 พบว่า หากจะมีการส่งเสริมและผลักดันให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวนั้นมีความเป็นไปได้สูง ขึ้นอยู่กับว่าพื้นที่มีความพร้อมในระดับใด และจะกำหนดให้เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใด ซึ่งศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของเมืองโบราณนครไชยศรีแห่งนี้ รูปแบบลักษณะการท่องเที่ยวที่สร้างรายได้สู่ท้องถิ่นให้เห็นเป็นรูปธรรมอาจเป็นไปได้ไม่น้อยมาก แต่หากส่งเสริมให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวิชาการ ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปกรรม นับว่าเป็นสถานที่ที่เหมาะสมในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลอย่างยิ่ง และคุ้มค่าในการเดินทางมาเพื่อศึกษาหาความรู้ ของบุคคลทุกระดับการศึกษาเพื่อส่งเสริมให้การท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีเมืองโบราณนครไชยศรีประสบความสำเร็จมากขึ้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

3.1 ดึงศักยภาพการสัญจรและการเข้าถึงพื้นที่มาสร้างประโยชน์ โดยการเชื่อมโยงเมืองโบราณนครไชยศรีทั้งเมืองให้เป็นหนึ่งในโครงข่ายสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ของจังหวัดนครปฐม ไม่ใช่สนับสนุนเพียงเจดีย์โบราณสถาน และควรจัดทำป้ายแผนที่แสดงเส้นทางไว้ตามจุดต่าง ๆ ประกอบการอธิบายถึงชื่อ ประวัติความเป็นมาและความสำคัญโดยย่อของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ซึ่งผู้วิจัยได้จัดทำแผนที่เชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรีแบบวงจรการท่องเที่ยว เดินทางภายในระยะเวลาหนึ่งวัน (แผนที่โครงข่ายเส้นทางการท่องเที่ยวพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรี ภาคผนวก ข) คือ

- เดินทางจากกรุงเทพมหานคร เริ่มต้นเยี่ยมชมวัดธรรมศาลา ไหว้พระ เทียวชมศึกษาโบราณสถานเนินธรรมศาลา ให้อาหารลิงแสม
- ออกจากวัดธรรมศาลาเลี้ยวซ้ายเข้าเมืองนครปฐมขึ้นสะพานกลับรถ เพื่อเข้าสู่วัดพระประโทณเจดีย์ราษฎร์มหาวิหาร ไหว้พระ เยี่ยมชมโบราณสถานพระประโทณเจดีย์ ไหว้ศาลายาหอม ชมโบราณวัตถุเจดีย์พิพิธภัณฑสถานกลางแจ้ง
- ออกจากวัดพระประโทณเจดีย์ราษฎร์มหาวิหาร เลี้ยวซ้ายเข้าสู่ถนนเทศบาล 1 (ชาวบ้านในชุมชนเรียกว่า ถนนสามกระบือเผือก) เดินทางต่อไปยังจุลประโทณเจดีย์
- ออกจากจุลประโทณเจดีย์ เลี้ยวซ้ายเข้าสู่ถนนทิพาการเลียบคลองเจดีย์บูชา (คูเมืองเดิม) ตามรอยเส้นทางเสด็จมนัสการองค์พระปฐมเจดีย์ ระหว่างเส้นทางแวะพักถ่ายภาพ ชมทัศนียภาพของคลองเจดีย์บูชา
- ออกจากองค์พระปฐมเจดีย์ เดินทางต่อไปยังพระราชวังสนามจันทร์ นั่งเล่นรับลม ชมวัง ขึ้นชมกลิ่นหอมจากดอกไม้ไทย และชิมชัมบริยาอากาศวังเก่าสมัยรัชกาลที่ 6
- ออกจากพระราชวังสนามจันทร์ ตรงออกสู่ถนนเพชรเกษม เดินทางต่อไปยังโบราณสถานแห่งสุดท้าย โบราณสถานวัดทุ่งพระเมรุ เยี่ยมชมโบราณสถาน ศึกษาพรรณไม้ต่าง ๆ และหากเดินทางมาในช่วงฤดูฝนจะได้ชมทุ่งดอกอุตุพิดอันสวยงามชวนมอง (แต่กลิ่นไม่ชวนดม) เป็นการสิ้นสุดเส้นทางการเที่ยวชมเมืองประวัติศาสตร์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

3.2 ดึงศักยภาพทางประวัติศาสตร์โบราณคดี โบราณวัตถุและศิลปกรรมของพื้นที่ศึกษากลับมา เพื่อสร้างภาพลักษณ์และแรงจูงใจสู่การกลับมาของศูนย์กลางอาณาจักรทวารวดี โดยอาศัยหลักฐานทางโบราณคดี โบราณวัตถุที่มีอยู่ อีกปัจจัยหนึ่งคือ เฉพาะพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี มีพิพิธภัณฑทวารวดีซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลโบราณวัตถุ ข้าวของเครื่องใช้ในยุคนสมัยทวารวดีเป็นของตนเอง แต่เข้าถึงยาก และมีผู้รู้้น้อยกว่าพิพิธภัณฑทวารวดีแห่งนี้ตั้งอยู่ส่วนไหนของพื้นที่ ผู้ที่ทราบพิพิธภัณฑทวารวดีตั้งอยู่จุดไหนมักเป็นบุคคลที่สนใจหรือต้องการค้นคว้าศึกษาเกี่ยวกับศิลปกรรมและโบราณวัตถุสมัยทวารวดีเท่านั้น ดังนั้นหากมีความเป็นไปได้ควรจัดหาพื้นที่ตั้งพิพิธภัณฑใหม่ ในบริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่โบราณสถาน หรือในกรณีที่ไม่สามารถย้ายพื้นที่ตั้งพิพิธภัณฑได้ ควรมีการประชาสัมพันธ์และให้ข้อมูลการเดินทางเข้าถึงพื้นที่พิพิธภัณฑให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ให้พื้นที่โบราณสถานและพื้นที่พิพิธภัณฑเชื่อมต่อกัน เพื่อความสะดวกต่อการการค้นคว้าศึกษาข้อมูล การเข้าถึงพื้นที่ และสร้างความน่าสนใจในการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์โบราณคดีของเมืองโบราณนครไชยศรี

3.3 ดึงศักยภาพทางทัศนียภาพและมุมมองมาใช้ให้เป็นประโยชน์ โดยเริ่มจากการพัฒนาเพื่อชุมชนก่อน จากข้อได้เปรียบด้านพื้นที่ของเมืองโบราณนครไชยศรีที่คล้ายเมล็ดถั่ว ด้านยาวอยู่ในแนวเหนือใต้ มีการปลูกต้นไม้ และมีถนนขนานข้างสองฝั่งคลองเจดีย์บูชา จากการสำรวจพื้นที่ เส้นทางนี้ หากเดินทางเข้าตัวอำเภอเมืองนครปฐมหรือเดินทางเพื่อสักการะองค์พระปฐมเจดีย์ เส้นทางจะมุ่งสู่ทิศตะวันตก ดังนั้นในช่วงพระอาทิตย์ตกดิน แสงพระอาทิตย์จะทอดลงสะท้อนสายน้ำคลองเจดีย์บูชาส่องแสงระยิบระยับ สวยงาม ประกอบกับต้นไม้ริมสองฝั่งเป็นแนวเส้นนำสายตาสู่องค์พระปฐมเจดีย์ นอกจากนี้ยังพบเห็นประชาชนใช้พื้นที่ทางเท้า เดิน วิ่งออกกำลังกาย มีการวางเครื่องออกกำลังกายตามจุดต่าง ๆ มีการเดินพูดคุยสร้างปฏิสัมพันธ์กันในชุมชน ผู้วิจัยจึงเห็นว่า น่าจะเป็นอีกจุดหนึ่งที่น่าสนใจ หากผู้ที่มีหน้าที่บริหารจัดการ ควบคุมและดูแลพื้นที่ จัดหาพื้นที่ว่างระหว่างเส้นทาง นำมาพัฒนาเป็นพื้นที่นันทนาการ จุดชมทิวทัศน์ หรือเป็นจุดศูนย์รวมชุมชนได้ และในอนาคตอาจใช้เส้นทางถนนทิวภาพและถนนพิพิธปราสาท ที่ขนานสองฝั่งคลองเจดีย์บูชาเป็นเส้นทางย้อนอดีตตามเส้นทางเสด็จประพาสเมืองนครปฐมเพื่อสักการะองค์พระปฐมเจดีย์ ของรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ซึ่งเปลี่ยนจากทางชลมารค (ทางน้ำ) มาเป็นทางบกแทน หากจะให้ย้อนกลับไปเป็นการเดินทางโดยใช้เรือคงเป็นไปได้ยาก เนื่องจากมีการสร้างประตูน้ำขวางเส้นทางคลองเจดีย์บูชาอยู่ และการสร้างสะพานข้ามคูเมืองเดิมและคลองเจดีย์บูชาที่มีลักษณะราบเสมอกับพื้นถนน ในช่วงเวลาน้ำน้อยก็ตื่นเงิน ในช่วงเวลาน้ำมากระยะห่างระหว่างฝิวน้ำกับท้องสะพานน้อยเกินไป ทำให้เรือไม่สามารถลอดผ่านไปได้

3.4 ส่งเสริมการส่งข่าวสารและสื่อประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับข้อมูลการท่องเที่ยว
เพิ่มขึ้น เช่น เมืองโบราณนครไชยศรีควรเป็นหนึ่งในสถานที่ท่องเที่ยวของป้าประชาสัมพันธ์การ
 ท่องเที่ยวของจังหวัดนครปฐมซึ่งจัดทำโดยการท่องเที่ยวจังหวัดนครปฐม จัดทำป้าประชาสัมพันธ์
 จุดท่องเที่ยวต่าง ๆ ภายในและโดยรอบพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี แล้วนำไปจัดวางตามสถานที่
 ท่องเที่ยวหลักของจังหวัดนครปฐม และอยู่ในจุดที่มองเห็นได้ชัดเจน การอาศัยการมองเห็นที่
 ชัดเจนในระยะไกลของป้าโฆษณาขนาดใหญ่ภายในและบริเวณใกล้เคียงพื้นที่เมืองโบราณนคร
 ไชยศรีในการประชาสัมพันธ์ โดยรูปแบบ ลักษณะและองค์ประกอบทางศิลปะที่ใช้ในการสร้าง
 สัญลักษณ์ของพื้นที่ต้องเหมาะสม สอดคล้องตามยุคสมัยทวารวดี เป็นต้น

การส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวเชิงวิชาการนี้ แม้ความคาดหวังสู่การบรรลุเป้าหมาย
 จะมีน้อย แผนการดำเนินงานอาจยังไม่ชัดเจนและยังไม่เห็นเป็นรูปธรรม ผลตอบแทนที่ได้อาจไม่
 คู่มีค่ากับการลงทุนแต่สำหรับเมืองโบราณนครไชยศรีแห่งนี้ ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าในสถานการณ์วิกฤต
 ย่อมมีโอกาสเสมอ หากทั้งภาครัฐ เอกชน รวมถึงชุมชน สนับสนุน ส่งเสริมอย่างมีระบบแบบแผน
 จัดสรรงบประมาณอย่างเหมาะสมและดำเนินการต่อเนื่อง ผลที่ได้รับจะปรากฏชัดเจนขึ้นจน
 สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น ๆ ได้ในอนาคต

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเพิ่มเติมด้านสิ่งแวดล้อมของพื้นที่

จากการสำรวจพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี นอกจากพบปัญหาทางกายภาพซึ่งเป็นมลพิษ
 ทางสายตาแล้ว ผู้วิจัยยังพบปัญหาทางมลพิษทางน้ำ และทางอากาศ ดังนั้น จึงควรมีแนวทางการ
 อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของเมืองโบราณนครไชยศรีด้วย ดังนี้

1. บังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมอย่างเคร่งครัด ไม่ควรละเลยให้มีการทิ้งสิ่ง
 ปฏิกูลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งปฏิกูลจากบ้านพักอาศัย ฟาร์มเลี้ยงสัตว์หรือโรงงานอุตสาหกรรมลงไป
 คลองหรือคูเมืองเดิม หรือต้องมีระบบบำบัดน้ำก่อนปล่อยน้ำทิ้งลงคลอง และจำเป็นต้องมี
 หน่วยงานหรือองค์กรด้านสิ่งแวดล้อมเข้ามาตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ เพื่อป้องกันการลักลอบทิ้ง
 น้ำเสียหรือสิ่งปฏิกูลลงคูเมือง

2. ปรับเปลี่ยนรูปแบบการกำจัดวัชพืชน้ำ ในปัจจุบันใช้วิธีการฉีดพ่นสารเคมีกำจัดวัชพืช
 ลงในวัชพืชน้ำโดยตรง วัชพืชน้ำจะค่อย ๆ เน่าและตายลง ปัญหาอยู่ที่วิธีการนี้ไม่เหมาะสม
 ก่อให้เกิดมลพิษทางกลิ่น น้ำเน่าเสีย และสัตว์น้ำได้รับผลกระทบจากสารเคมี ซึ่งผู้วิจัย

พบว่าคู่มือเดิมยังเป็นแหล่งน้ำสำคัญสำหรับชาวบ้านที่ประกอบสัมมาชีพด้านการเกษตรกรรม และประมงขนาดเล็ก หากไม่มีการปรับปรุงให้เหมาะสม นอกจากจะส่งผลเสียต่อสภาพภูมิทัศน์แล้ว ยังส่งผลเสียต่อสุขภาพและรายได้ของชาวบ้านในชุมชนอีกด้วย

การถอดบทเรียนจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้

1. ในพื้นที่ชุมชนเมืองที่มีพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีอยู่ร่วมด้วย การอนุรักษ์และการพัฒนานั้นไม่สามารถดำเนินการแยกจากกันได้ จำเป็นต้องดำเนินการควบคู่กันไป ขึ้นอยู่กับการวางแผนว่าพื้นที่ส่วนใดที่ควรอนุรักษ์ก็ควรแทรกการพัฒนาในด้านเทคนิควิธีการ และพื้นที่ส่วนใดจำเป็นต้องมีการพัฒนา ก็ควรนำเอกลักษณ์ และลักษณะดั้งเดิมของพื้นที่มาประยุกต์ใช้วางแผนพัฒนา

2. การเลือกใช้เทคนิควิธีการ และเครื่องมือในการเก็บข้อมูลวิจัยมีความสำคัญมากเพราะหากเลือกวิธีที่ไม่เหมาะสม การเก็บข้อมูลจะไม่บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ทำให้เกิดความเสียเวลา เสียงบประมาณ และการดำเนินการวิจัยล่าช้า

3. การเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก เปรียบเสมือนเป็นการล้วงความลับจากผู้ถูกสัมภาษณ์ การที่ผู้ศึกษาวิจัยจะได้ข้อมูลที่ชัดเจน ตรงตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการวิจัยนั้น สิ่งแรกที่ผู้วิจัยต้องทำคือ การหารูปแบบและวิธีการในการเข้าถึงและเป็นที่ยอมรับของชุมชน ซึ่งจะ เป็นสะพานในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ และมีโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกได้มากยิ่งขึ้นโดยการสร้างบรรยากาศความเป็นกันเอง แต่ต้องวางตัวให้เหมาะสม และต้องสร้างความไว้วางใจให้กับผู้ถูกสัมภาษณ์ ซึ่งในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยต้องสัมภาษณ์ผู้ที่อาวุโสกว่า ต้องอ่อนน้อมถ่อมตน สุภาพ เป็นผู้ฟังที่ดี ไม่พูดมากเกินไป ซักถามด้วยประโยคสั้น ๆ และตรงประเด็น จะต้องสนใจเฉพาะคำตอบโดยไม่เอาความเห็นส่วนตัวไปเกี่ยวข้อง แม้จะถูกถามกลับมาก็ตอบในสิ่งที่รู้จริง ๆ และเมื่อไม่แน่ใจไม่ควรตอบ แต่ขอเป็นคำแนะนำแทน และระหว่างการสัมภาษณ์จะมีประเด็นนอกเรื่องเสมอ ดังนั้นต้องพยายามดึงกลับเข้ามาสู่เป้าหมายที่ต้องการให้ได้ มิเช่นนั้น อาจเสียเวลาโดยใช้เหตุ และต้องสัมภาษณ์หลายครั้ง

4. ในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์หรือทรัพยากรใด ๆ ก็ตามกลไกแห่งความสำเร็จ คือความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เนื่องจากประชาชนในพื้นที่จะเป็นผู้ร่วมผลักดันและกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนได้ดีที่สุด ซึ่งถือเป็นเป้าหมายสูงสุด

ของการอนุรักษ์ตามแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้นจึงควรดึงกลุ่ทุการมีส่วนร่วมของชุมชนมาปรับใช้ โดยเลือกรูปแบบและกระบวนการที่เหมาะสมกับพื้นที่นั้น ๆ ตามรูปแบบลักษณะและองค์ประกอบต่าง ๆ ของแต่ละพื้นที่ เพื่อให้การอนุรักษ์มีโอกาสประสบความสำเร็จมากขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการสำรวจพื้นที่เมืองโบราณนครไชยศรี และจากการสอบถามชาวบ้านในพื้นที่ พบว่า ยังมีพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์โบราณคดีอีกหลายจุด เช่น บริเวณที่ชาวบ้านยืนยันว่า เคยมีเจดีย์ตั้งอยู่ และถนนตรอกวังที่อยู่ตรงข้ามกับวัดพระประโทณเจดีย์ และข้อสังเกตที่ว่าเมืองโบราณสมัยทวารวดีส่วนใหญ่ จึงมักมีศาสนสถานที่ใหญ่โตและสำคัญตั้งอยู่รอบนอกเมือง จึงควรมีการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์โบราณคดีเพิ่มเติม เพื่อเป็นหลักฐานยืนยันว่าพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรีแห่งนี้ เคยเป็นศูนย์กลางราชธานีเก่าสมัยทวารวดีจริงหรือไม่ และเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่า ความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ชาติไทยมากมายเพียงใด

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กรณีการ สุธีรัตนภิรมย์. 2548. พัฒนาการแนวคิดและวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

กรมศิลปากร. 2532. แหล่งโบราณคดีประเทศไทย เล่ม 3. เอกสารกองโบราณคดี, กรมศิลปากร กรุงเทพมหานคร.

กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม กรมศิลปากร. 2552. แนวคิดและหลักการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า. สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Online). www.onep.go.th/ncecd/?name=onep_3&file=readnews&id=9. 5 พฤศจิกายน 2553.

คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า. 2548. ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า พ.ศ. 2548 – 2552. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

คณะสถาปัตยกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2543. รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวางผังเฉพาะแห่งในพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ แพร่งนรา แพร่งภูธร แพร่งสรรพศาสตร์ เสนอต่อสำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร.

จิรัฐ เจริญราษฎร์. 2551. เมืองโบราณนครไชยศรี. โครงการนำร่องสู่สถาบันทวารวดีศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ทวารวดี, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

ฉลาดชาย รมิตานนท์. 2527. สถานภาพทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมของสังคมหมู่บ้านชนบท กับการมีส่วนร่วมของประชาชน : วิเคราะห์กรณีหมู่บ้านภาคเหนือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. ศูนย์การศึกษานโยบายสาธารณะสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสการพิมพ์.

ชนรรค์ แดงแสง. 2539. ความรู้และความตระหนักของสมาชิกสภาเทศบาลและสมาชิกสภา
จังหวัดที่มีต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถาน: ศึกษากรณี พระนครคีรี จังหวัด
เพชรบุรี. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อม, มหาวิทยาลัยมหิดล.

ชยาพร ชื่นรุ่งโรจน์. 2538. การอนุรักษ์อาคารเก่าในประเทศญี่ปุ่น: กรณีแห่งความสำเร็จ.
เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ฐาปนา บุญประวีตร. 2555. บทความเรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองตามแนวทางการเติบโต
อย่างชาญฉลาด (Online). www.asiamuseum.co.th/http://www.facebook.com/smartgrowththailand. 9 สิงหาคม 2556.

ณัฐดิ พิมพ์ลัดดา. 2551. ความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งของทรัพยากรป่าไม้โดยการ
จัดการมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาบ้านห้วยขนุน ตำบลดอยแก้ว อำเภอจอมทอง จังหวัด
เชียงใหม่. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการใช้ที่ดินและการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

คุณฤทัย ตะคุ. 2549. “กลยุทธ์ในการอนุรักษ์พัฒนาศูนย์กลางเมืองในนครประวัติศาสตร์.”
วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ปี พ.ศ. 2549 (9) เล่ม 2. คณะสถาปัตยกรรม
ศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 231 - 248.

เดชา บุญค้ำ. 2536. การอนุรักษ์กับการพัฒนา: วารสารวิชาการ 60 ปี คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาฯ 23 พฤษภาคม 2536. ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 36-40.

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. 2527. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. ศูนย์การศึกษานโยบาย
สาธารณะสุข มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภารการพิมพ์.

- ทศพล กฤตยพิสิฐ. 2538. การมีส่วนร่วมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน เขตหนองจอกที่มีต่อโครงการ/กิจกรรมการพัฒนาตามแนวทาง “บวร” และ “บรม” เพื่อสร้างอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทองหนองจอก. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมสงเคราะห์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ทศพล ทรรศนกุลพันธ์. 2551. บทความเรื่อง การเมืองเรื่องสิ่งแวดล้อม เมื่อสิทธิของประชาชน ปะทะแนวนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ: กรณีมาบตาพุด. คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทิวา ศุภจรรยา. 2534. ชุมชนโบราณในเมืองไทยจากหลักฐานภาพถ่ายทางอากาศ: ชุมชนโบราณบริเวณรอบอ่าวไทย: สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ 15. โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.
- นิจ หิณฐิระนันท์. 2524. เอกสารประกอบการอบรม The Training of Personnel in Cultural Development Thailand, 22-31 March 1981. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2551. “ที่ยืนของคนจนในการอนุรักษ์-พัฒนา.” มติชนสุดสัปดาห์ (1 – 7 สิงหาคม พ.ศ. 2551) ปีที่ 28 (1459).
- นุกูล ชมพูนิช, จิรัฐ เจริญราษฎร์ และมนัสศักดิ์ รักอยู่. 2552. สารสาระอารยธรรมทวารวดี. ศูนย์การเรียนรู้ทวารวดี, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- ประสงค์ เอี่ยมอนันต์. 2544. การอนุรักษ์โบราณสถานของชาติ: เอกสารประกอบการบรรยายโครงการเพิ่มพูนศักยภาพของท้องถิ่นด้านธุรกิจการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. 2538. สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปาริชาติ ห่วงศรี. 2545. การมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว
บริเวณชายหาดบางแสน. ปัญหาพิเศษทางนโยบายสาธารณะรัฐประศาสนศาสตร์
มหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ, มหาวิทยาลัยบูรพา.

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9. พุทธศักราช 2545-2549.

ฝันไกล (นามแฝง). 2552. “แบกเป้ท่องโลกกว้าง: จากฮอยอันถึงอยุธยา ไทยแพ้เวียดนาม (อีก
แล้ว).” หนังสือพิมพ์รายปักษ์ **Traveler**. (1-16 สิงหาคม 2552).

พระชัยวัฒน์ อชิโร. 2548. ตามรอยพระพุทธบาทเล่ม ๑. อุทัยธานี: วัดท่าซุง

พัลลภ กฤตยานวัช. 2552. “ฮอยอัน: เมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมอาคาร
บ้านเรือนลือชื่อของเวียดนาม.” วารสารธนาคารอาคารสงเคราะห์. 83-87.

เพียวว์ เหมือนวงษ์ญาติ. 2541. ไม้พุทธประวัติ. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง
แอนด์พับลิชชิ่ง

พุทธทาสศึกษาเพื่อสืบสานปณิธานพุทธทาสภิกขุ. 2551. สัญลักษณ์การประสูติ (Online).
www.buddhadasa.org. 9 กันยายน 2552.

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ และคณะ. 2533. รายงานการศึกษาดูงานการอนุรักษ์ทรัพยากรประวัติศาสตร์
ในประเทศสหรัฐอเมริกา. เชียงใหม่.

มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2542. แผนแม่บทระยะที่ 2 โครงการอนุรักษ์และพัฒนา นครประวัติศาสตร์
พระนครศรีอยุธยา เสนอต่อ กรมศิลปากร. คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช. 2545. การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว. นนทบุรี: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช.

รัฐติยา หิรัณยหา. 2544. แนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว: กรณีศึกษา บ้านหนองขาว อำเภอดำม่วง จังหวัดกาญจนบุรี. รายงานการค้นคว้าแบบอิสระเชิงวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. พุทธศักราช 2540.

ราชกิจจานุเบกษา. 2556. เล่มที่ 130 ตอนที่ 63 ก, หน้า 21.

ราชบัณฑิตสถาน พ.ศ.2493. 2503. พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตสถาน. พิมพ์ครั้งที่ 4.

ลานธรรมจักร. 2551. ต้นไม้ในพุทธประวัติ (Online). www.dhammajak.net/tree/2.html. 6 พฤศจิกายน 2556.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. 2554. สอยอัน (Online). www.th.wikipedia.org/wiki. 14 พฤษภาคม 2554.

วินัย ผู้นำพล. 2552. วัฒนธรรมผสมในศิลปกรรมสยาม. คณะอักษรศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วิมล จิโรจน์พันธุ์, ประชิด สกณะพัฒน์ และ อุดม เขยกิจวงศ์. 2548. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว

วาติกา แสนคำ. 2545. การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่. รายงานการค้นคว้าแบบอิสระเชิงวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สิรินันท์ บุญศิริ. 2538. แหล่งข้อมูลประวัติศาสตร์ไทยในกรมศิลปากร: ศิลปากร 45. 5 มกราคม 2538. 16 - 35

ศยามล ไกยูรวงศ์. 2546. แนวความคิดสิทธิชุมชนกับการจัดการป่าที่ดิน ผู้การปฏิรูปฐาน
ทรัพยากร ฐานทรัพยากร ปี พ.ศ.2546. กรุงเทพมหานคร: โครงการยุทธศาสตร์นโยบาย
ฐานทรัพยากร คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

ศุภชัย เณรจาที. 2547. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาสถาปัตยกรรมชุมชนนางเลิ้ง. วิทยานิพนธ์
ครุศาสตรอุตสาหกรรมมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม, สถาบันเทคโนโลยีพระจอม
เกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.

ศูนย์วิจัยบูรณาการภาพพื้นที่และสังคม CISR คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
2555. โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนหลังวัดราชนั้ดดา. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์,
มหาวิทยาลัยศรีปทุม (Online). www.spu.ac.th/cisr/project/. 25 กุมภาพันธ์ 2556.

สถาบันวิถิใหม่ และ UNDP (United Nations Development Programme) Bangkok. 2550. การ
พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว. คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สภาวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม, มหาวิทยาลัยศิลปากร และชุมชนศิษย์เก่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
จังหวัดนครปฐม. 2548. ทวารวดีศรีนครปฐม: การสัมมนาประวัติศาสตร์โบราณคดีและ
ศิลปวัฒนธรรมนครปฐม. นครปฐม: นครปฐมการพิมพ์

สายนต์ ไพรชาญจิตร. 2550. โบราณคดีชุมชนกับการโน้มน้าวให้รับรองสิทธิของชุมชนท้องถิ่นใน
การจัดการอดีต. โครงการโบราณคดีชุมชน ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี,
มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สิทธิพร ภิรมย์รัตน์. 2547. “การอนุรักษ์ชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม: แนวคิด
หลักการและเหตุผลการปฏิบัติ.” วารสารหน้าจั่ว. ปีการศึกษา 2546-2547 (20). คณะ
สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สืบพงศ์ จรรย์สืบศรี. 2548. การอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์ (Online). www.suebpong.rmutl.ac.th/conweb/city.htm. 24 เมษายน 2557.

สุพจน์ สุทธิศักดิ์. 2548. สภาพสังคมและวิถีชีวิตของชนยุคปัจจุบันในบริเวณเมืองโบราณนครไชยศรีที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งประวัติศาสตร์ทวารวดีในจังหวัดนครปฐม. นครปฐม: สภาวัฒนธรรมเทศบาลนครนครปฐม.

โสภณ จงสมจิต. 2530. การศึกษาสิ่งแวดล้อมเพื่อการอนุรักษ์ประวัติศาสตร์สถานที่เกาะเมืองรัตนโกสินทร์ชั้นใน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดี ประวัติศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ. 2530. ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการพลังงาน.

สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดนครปฐม. 2544. กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวม เมืองนครปฐม พ.ศ. 2556. สำนักวางผัง กรมการผังเมือง, กระทรวงมหาดไทย

สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดนครปฐม. 2556. กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวม เมืองนครปฐม พ.ศ. 2544. สำนักวางผัง กรมการผังเมือง, กระทรวงมหาดไทย

สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2554. ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนาและบริหารจัดการเมืองเก่าเล่มที่ ๑: ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเมืองเก่าในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

_____. 2554. ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนาและบริหารจัดการเมืองเก่าเล่มที่ ๒: แนวคิด และหลักเกณฑ์โดยทั่วไปเกี่ยวกับการอนุรักษ์ พัฒนาและฟื้นฟูเมืองเก่า. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

_____. 2554. ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนาและบริหารจัดการเมืองเก่าเล่มที่ ๕: เล่มที่ ๕ การจัดทำแผนงาน / โครงการอนุรักษ์ พัฒนาและบริหารจัดการเมืองเก่าสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
กระทรวงศึกษาธิการ. 2551. การใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Online).
www.school.obec.go.th/saod_rs/s003/p04.doc. 15 พฤษภาคม 2552.

สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี. 2547. แผนแม่บทเมืองโบราณอู่ทอง. สุพรรณบุรี.

อรรถพล วงษ์เซ่ง. 2545. ทศนคติของประชากรในเขตถนนราชดำเนิน จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีต่อ
การอนุรักษ์และพัฒนาภูมิทัศน์ทางการท่องเที่ยว. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อุดม สกุลพาณิชย์. 2533. การศึกษาเพื่อเป็นแนวทางการอนุรักษ์ในเขตพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าลพบุรี.
วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบชุมชนเมือง ภาค
วิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

Ammy (นามแฝง). 2551. ความสำคัญของทรัพยากรการท่องเที่ยว (Online). [www.
travel2thinkearth.blogspot.com/2008/01/blog-post.html](http://www.travel2thinkearth.blogspot.com/2008/01/blog-post.html). 31 มกราคม 2552.

Asia Museum Company. 2551. การจัดทำผังและแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา (Online).
<http://asiamuseum.co.th>. 22 เมษายน 2552.

Bernard, F. M. and J. Jokilehto. 1993. **Management Guidelines for World Cultural Heritage
Sites**. Rome: ICCROM. 122 p.

_____. 1998. **Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites**. 2nd ed.
Rome: ICCROM. 137 p.

Engelhardt, R. A. and P. R. Rogers. 2009. **Hoi An Protocols for Best Conservation Practice
in Asia**. Bangkok: UNESCO Bangkok. 53 p.

Frame_G. (นามแฝง). 2010. **ฮอยอัน ทั้งรักทั้งหลง** (Online). www.pantip.com/cafe/blueplanet/topic/E10308114/E10308114.html. July 14, 2011.

Florence, M. and R. Storey. 2001. **Vietnam**. Melbourne: Lonely Planet Publications. 530 p.

Gallion, A. B. and S. Eisner. 1985. **The Urban Pattern: City Planning and Design**.

Van Nostrand Reinhold Bangkok Post. 1988. An Environment Celebration. May 29, 1988.

Google. 2011. **Google earth** (Online). www.maps.google.co.th/maps?hl=th. March 9, 2012

_____. 2013. **Google earth** (Online). www.maps.google.co.th/maps?hl=th. March 15, 2013.

_____. 2013. **Google Street view** (Online). www.maps.google.co.th/maps?hl=th. March 15, 2013.

Gönül, T. 2005. **Doğal ve tarihi çevrenin korunması: Sorunlar ve olası çözümler (inturkish). Planlama**. 31 p: 9-12.

Gunay, Z. 2008. **Neoliberal urbanism and sustainability of cultural heritage**. Presented in the 44th ISOCARP Congress, Dalian. 12 p.

_____. and N. Z. Gulersoy. 2010. **Sustainability of Historic Environment in the Neoliberal Age**. Sustainability of Historic Environment. 46th ISOCARP Congress. 14 p.

ICOMOS General Assembly in Washington D.C. 1987. **CHARTER FOR THE CONSERVATION OF HISTORIC TOWNS AND URBAN AREAS (Washington Charter - 1987)**.

International Council on Monuments and Sites: ICOMOS. 1994. **Cultural Heritage Policy Documents: THE NARA DOCUMENT ON AUTHENTICITY (1994)**. p: 46 - 48

Tures, K. 1999. **HOI AN TRAVEL MAP - MAP HOIAN VIETNAM - HOIAN MAP – TRAVEL HOIAN MAP - TRAVEL HOI AN** (Online). www.travelhoian.com/Weather_hoi_an.html. May 14, 2011.

Sage_nu (นามแฝง). 2010. **ทริปตะลุยทั่วเวียดนาม - 1 เกริ่น** (Online). <http://www.sage00nu.exteen.com/20100622/entry.6> พฤศจิกายน 2556.

Snyder, J. C. and A. J. Catanesi (eds). 1979. **Introduction to Urban Planning**. New York: McGraw-Hill Inc. 386 p.

Vandenberg, T. 2009. **Mapping Iudea a Cartographic Exercise: History of Ayutthaya** (Online). www.ayutthaya-history.com/Essays_MappingIudea.html. March 3, 2010.

Yatlat (pseudo). 2013. **Chùa Cầu – Du lịch Hội An – Đi du lịch Quảng Nam** (Online). www.yatlat.com/cam-nang-du-lich/chua-cau-du-lich-hoi-an-di-du-lich-quang-nam.html. November 6, 2013.

ภาคผนวก ก

หัวข้อประกอบการสัมภาษณ์ และรายชื่อผู้นำชุมชนหรือตัวแทนชุมชน รายชื่อผู้บริหารจัดการพื้นที่
รายชื่อนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญในการให้สัมภาษณ์

หัวข้อการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ เมืองโบราณนครไชยศรี
ตำบลธรรมศาลา อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

1. รูปแบบ กระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณนครไชยศรีตั้งแต่อดีต – ในปัจจุบัน
2. ปัญหา อุปสรรค หรือข้อจำกัดที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ร่วมกับการพัฒนาพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ เมืองโบราณนครไชยศรีคือประเด็นใดบ้าง
3. แนวทางใดเหมาะสม สามารถส่งเสริมและผลักดันให้การอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ประสบความสำเร็จ
4. การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณนครไชยศรี เพื่อเป็นแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์มีความเป็นไปได้หรือไม่ อย่างไร
5. ในอนาคต การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ควรเป็นไปในทิศทางใดจึงจะเหมาะสม
6. ข้อเสนอแนะอื่นๆ

รายชื่อนักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับกรณีศึกษา

ผู้ทรงคุณวุฒิแนะนำพื้นที่กรณีศึกษาที่เหมาะสมในการศึกษาวิจัย

1. นายวสุ โปษะนันท์. สถาปนิกชำนาญการพิเศษ กรมศิลปากร. 6 พฤศจิกายน 2553.

ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

1. นายภัทรพงษ์ เก่าเงิน. นักโบราณคดีระดับชำนาญการ สำนักงานอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา. 27 กรกฎาคม 2554.
2. นายโรภาส วงศ์จตุรภัทร. สถาปนิก 7 กรมศิลปากร. 9 สิงหาคม 2554.

ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณอู่ทอง

1. นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี. นักโบราณคดีระดับชำนาญการพิเศษ สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี. 21 ธันวาคม 2553.
2. คุณรุ่งนภา แจ่มสุข. เจ้าพนักงานพิพิธภัณฑ์ปฏิบัติงาน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอู่ทอง. 3 ธันวาคม 2553.

รายชื่อตัวแทนหรือผู้นำชุมชน

1. กลุ่มชาวบ้าน ตัวแทนชุมชนบ้านสวนใหม่ จำนวน 4 ท่าน. 14 มกราคม 2554.
2. เจ้าหน้าที่ผู้บริหารจัดการพื้นที่วัดธรรมศาลา จำนวน 2 ท่าน. 24 มีนาคม 2556.
3. กลุ่มชาวบ้านตัวแทน ชุมชนพระประโทนเจดีย์ จำนวน 2 ท่าน. 21 กรกฎาคม 2553.

รายชื่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารจัดการเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณนครไชยศรี

1. ขอสงวนนาม, อดีตผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลธรรมศาลา, 14 มกราคม 2554.
2. นายชัยวุฒิ เนตรธรรมรัตน์, รองปลัดเทศบาลตำบลธรรมศาลา, 6 พฤษภาคม 2556.
3. นายชัยรัตน์ สุมมานุสรณ์, ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลพระประโทน, 2 พฤษภาคม 2556.

รายนามนักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณนครไชยศรี

1. นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี, นักโบราณคดีระดับชำนาญการพิเศษ สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี, 21 ธันวาคม 2553.
2. นายประทีป เพ็งตะโก ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี, 16 สิงหาคม 2554.
3. อาจารย์สุพจน์ สุทธิศักดิ์, ผู้อำนวยการศูนย์วัฒนธรรมอำเภอเมืองนครปฐม มหาวิทยาลัยคริสเตียน จ.นครปฐม, 17 มีนาคม 2554.
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนุกุล ชมภูนิช, นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญทางวัฒนธรรม จังหวัดนครปฐม, 5 พฤศจิกายน 2554.

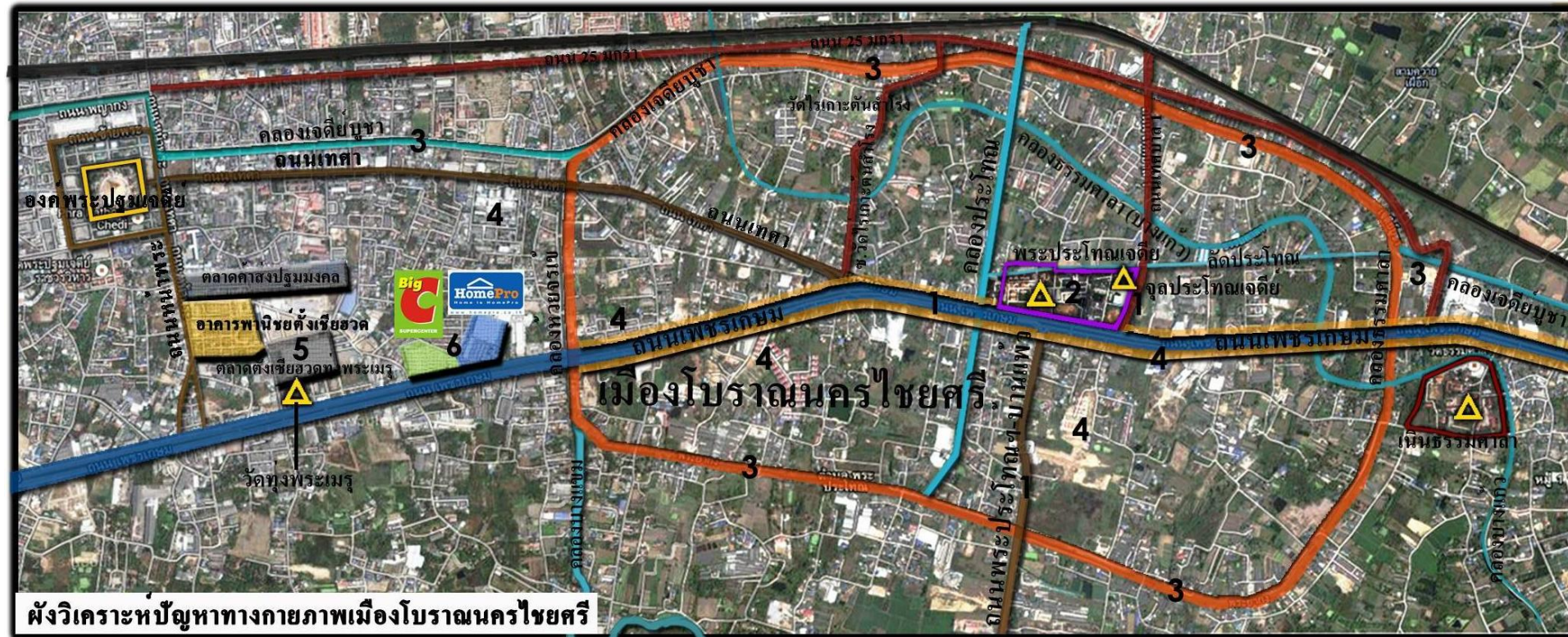
ภาคผนวก ข

ผังภาพแสดงข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา

1. การคัดถนนเพชรเกษมขนาด 8 ช่องจราจร เพื่อเป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งผู้ภาคใต้และภาคตะวันตกตอนล่าง และถนนสายพระปรีทเดช – บ้านแพ้ว ขนาด 4 ช่องจราจร เพื่อเชื่อมถนนเพชรเกษมกับถนนพระรามที่ 2 ผ่านกลางเมืองโบราณ และคิดพื้นที่โบราณสถานมากเกินไป

2. การอนุญาตให้ก่อสร้างอาคารที่มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมสมัยใหม่แบบตะวันตกที่สูงกว่าโบราณสถาน และไม่สอดคล้องกับลักษณะดั้งเดิมของพื้นที่ ถือว่าเป็นการทำลายจิตวิญญาณของเมืองโบราณปัลลวะอันสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยทวารวดีเป็นต้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการก่อสร้างอาคารที่เพี้ยนไปจากแบบแผนดั้งเดิมของเมืองโบราณปัลลวะ เช่น การก่อสร้างอาคารที่เพี้ยนไปจากแบบแผนดั้งเดิมของเมืองโบราณปัลลวะ เช่น การก่อสร้างอาคารที่เพี้ยนไปจากแบบแผนดั้งเดิมของเมืองโบราณปัลลวะ เช่น การก่อสร้างอาคารที่เพี้ยนไปจากแบบแผนดั้งเดิมของเมืองโบราณปัลลวะ

3. การเกิดชุมชนบริเวณสองฝั่งคูเมืองเดิม และคลองเจ็ดยี่งูชา โดยไม่ได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ที่ชุมชนอย่างชัดเจน ปัจจุบัน คูเมืองเดิมบริเวณที่กว้างที่สุดไม่ถึง 20 เมตร และแปรสภาพเป็น พื้นที่รองรับขยะ สิ่งปฏิกูลและน้ำทิ้งจากอาคารบ้านเรือน ฟาร์มสุกร โรงงานอุตสาหกรรม โรงฆ่าสัตว์ และพื้นที่เกษตรกรรม

- #### 4. การสร้างชุมชนหมู่บ้านจัดสรรและชุมชนอาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่ เพื่อการค้าและอยู่อาศัย

5. การอนุญาตให้สร้างตลาดค้าส่งขนาดใหญ่ 2 แห่งใกล้กับพื้นที่ศึกษา ได้แก่ตลาดปฐมมงคล และตลาดตั้งเขียฮวดทุ่งพระเมรุ โดยไม่ได้คำนึงถึงลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคาร ลักษณะทางภูมิทัศน์ และเส้นทางสัญจรที่เหมาะสม ก่อให้เกิดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมตามมา

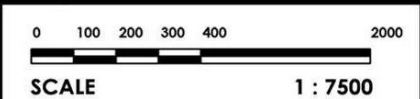

6. การอนุญาตให้ก่อสร้างทางสรรพสินค้าขนาดใหญ่บริเวณใกล้พื้นที่
เมืองโบราณนครไชยศรีและติดกับวัดทุ่งพระเมรุทางสรรพสินค้า
บิกซิซูปเปอร์เซ็นเตอร์ และทางสรรพสินค้าไอโอมโปร

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์
เมืองโบราณศรีไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

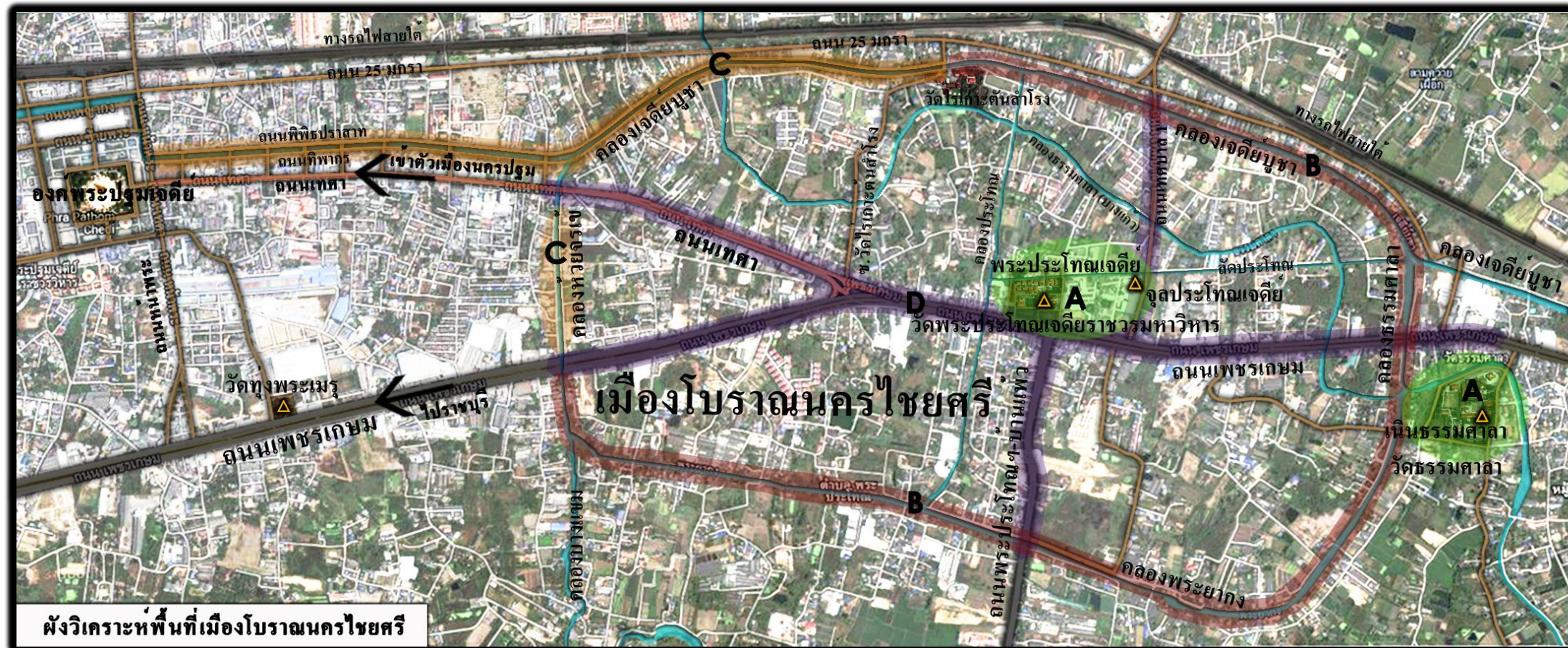
วนาลี ศักดิ์สุริยผดุง สาขาวิชา ภูมิสถาปัตยกรรม โครงการสหวิทยาการระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพผนวกที่ ข 1 ปัจจัยวิเคราะห์ปัญหาทางกายภาพ ภายในและโดยรอบพื้นที่ศึกษา

A พระประโทณเจดีย์และจุลประโทณเจดีย์ได้รับการขุดค้นบูรณะปฏิสังขรณ์แล้ว เนินธรรมศาลาอยู่ระหว่างดำเนินการขุดค้น บริเวณรอบโบราณสถานมีพื้นที่จำกัด และมีการใช้ประโยชน์พื้นที่ไม่เหมาะสมในทุกพื้นที่โบราณสถาน พระประโทณเจดีย์เป็นโบราณสถานที่โดดเด่นที่สุด เพราะสูงที่สุดและได้รับการเสริมยอดเจดีย์ จึงถือเป็นจุดหมายตา (Landmark) ในพื้นที่

C พื้นที่ริมคลองเจดีย์บูชาทั้ง 2 ฝั่ง ได้รับการปรับปรุงพื้นที่ริมคลองแล้ว แต่ในบางช่วงเลือกใช้รูปแบบ ลักษณะ และวัสดุไม่สอดคล้องกับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ พื้นที่ริมคลองมีร้านค้าขายอาหารหนาแน่น มีถนนขนาด 2 ฝั่ง รวมทั้งมีอาคารพาณิชย์ตั้งอยู่ตลอดสองข้าง ลักษณะของคลองทอดยาวในทิศตะวันออก - ตะวันตก ได้เปรียบในเรื่องของทัศนียภาพที่ค่อนข้างสวยงามโดยเฉพาะช่วงพระอาทิตย์กำลังดับขอบฟ้า พัฒนาเป็นพื้นที่นันทนาการ และการท่องเที่ยวได้

B พื้นที่ริมคูเมืองเดิมทั้งสองฝั่ง ส่วนใหญ่ยังคงความเป็นธรรมชาติค่อนข้างสูง แต่บางช่วงขอบเขตยังไม่ชัดเจน และเป็นคูเมืองช่วงที่แคบที่สุดเพราะถูกรุกล้ำพื้นที่จากชุมชน มีปัญหามลพิษทางน้ำจากการทิ้งสิ่งปฏิกูลจากชุมชน ฟาร์มสุกร และโรงงานอุตสาหกรรม และบางช่วงเข้าถึงได้ยากเพราะเป็นพื้นที่รกร้าง

D การตัดถนนผ่ากลางพื้นที่ ทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนอย่างรวดเร็ว มีอาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่ รูปทรงตะวันตก สีฉันทฉลาด ตลอด 2 ฝั่ง จนทำลายบรรยากาศเมืองเก่า และบดบังทัศนียภาพโบราณสถาน ข้อดี คือทำให้การสัญจรสะดวกมาก เข้าถึงพื้นที่โบราณสถานได้ทุกจุด สามารถปรับปรุงเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเส้นทางท่องเที่ยวพื้นที่ประวัติศาสตร์ในอ.เมืองได้

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์
เมืองโบราณนครไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

วนาลี หักคีสุริยผดุง สาขาวิชา ภูมิสถาปัตยกรรม โครงการสหวิทยาการระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

0 100 200 300 400 2000
SCALE 1 : 7500

ภาคผนวก ค

กฎหมายและพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์

พระราชบัญญัติและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

พระราชบัญญัติและกฎหมายฉบับที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรง กับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าหรือเมืองประวัติศาสตร์ ได้แก่

1. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

- มาตรา 46 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

- มาตรา 56 (วรรคแรก) สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตนย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

2. พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2540 เป็นกฎหมายที่ปกป้องคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพที่สุด คือการประกาศเป็นโบราณสถาน รวมทั้งสามารถประกาศเขตที่ดินโบราณสถานได้ตามความในมาตรา 7 วรรคแรกที่ว่า เพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาและการควบคุมโบราณสถานให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ให้อธิบดีกรมศิลปากรมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษาขึ้นทะเบียนโบราณสถานใด ๆ ตามที่อธิบดีเห็นสมควรได้ และให้มีอำนาจกำหนดเขตที่ดินตามที่เห็นสมควรเป็นเขตของโบราณสถานโดยให้ถือว่าเป็นโบราณสถานด้วยก็ได้และถึงแม้ว่าจะไม่ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแต่หากมีการพิจารณาแล้วว่ามีคุณค่าถือเป็นโบราณสถานก็ได้รับการคุ้มครองเช่นกัน

3. พระราชบัญญัติการผังเมือง ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2535 สามารถกำหนดพื้นที่เมืองเก่าให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์เมืองได้ในกฎกระทรวงผังเมืองรวม หรือกำหนดพื้นที่อนุรักษ์เพื่อดำเนินโครงการต่าง ๆ โดยประกาศเป็นผังเมืองเฉพาะ ซึ่งต้องออกเป็นพระราชบัญญัติผังเมืองเฉพาะ ดังปรากฏรายละเอียดของการสำรวจเพื่อวางและจัดทำผังเมืองรวมหรือผังเมืองเฉพาะในหมวดที่ 2 การวาง

และจัดทำผังเมืองรวมในหมวดที่ 3 และการวางและจัดทำผังเมืองเฉพาะในหมวดที่ 5 ซึ่งในมาตรา 28 อนุมาตราที่ 3 ข้อ (ฉ) และ (ซ) ได้มีการระบุอย่างชัดเจนถึงสาระสำคัญของแผนผังเมืองหรือแผนผังบริเวณว่าสามารถออกแผนผังกำหนดบริเวณของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมที่สำคัญของเมืองเก่าได้ ดังนี้

(ฉ) แผนผังแสดงบริเวณที่ตั้งของสถานที่หรือวัตถุที่มีประโยชน์หรือคุณค่าในทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดีที่พึงจะส่งเสริมดำรงรักษาหรือบูรณะ

(ซ) แผนผังแสดงบริเวณที่มีทรัพยากรธรรมชาติหรือภูมิประเทศที่งดงามหรือมีคุณค่าในทางธรรมชาติ รวมทั้งต้นไม้เดี่ยวหรือต้นไม้หมู่ที่พึงจะส่งเสริมหรือบำรุงรักษา และในมาตราเดียวกันนี้ในอนุมาตราที่ 5 ก็ได้กำหนดข้อกำหนดที่เป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์และพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมของเมืองเก่า

4. พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2535 ในหลายมาตรา กำหนดให้ท้องถิ่นสามารถประยุกต์ใช้เพื่อออกเป็นเทศบัญญัติหรือกฎหมายท้องถิ่นอื่น ๆ เพื่อให้มีการพัฒนาในพื้นที่เมืองเก่าอย่างเหมาะสมได้

5. พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ซึ่งสามารถออกกฎกระทรวงเพื่อกำหนดให้พื้นที่เมืองเก่าเป็นพื้นที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม และมีการควบคุมการพัฒนาได้ ดังปรากฏดังนี้

- มาตรา 43 ความว่า ในกรณีที่น่าเชื่อว่าพื้นที่ใดมีลักษณะเป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธารหรือมีระบบนิเวศตามธรรมชาติที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นโดยทั่วไป หรือมีระบบนิเวศตามธรรมชาติที่อาจถูกทำลายหรืออาจได้รับผลกระทบกระเทือนจากกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ได้โดยง่าย หรือเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางธรรมชาติหรือศิลปกรรมอันควรแก่การอนุรักษ์และพื้นที่นั้นยังมิได้ถูกประกาศกำหนดให้เป็นเขตอนุรักษ์ให้รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติมีอำนาจออกกฎกระทรวงกำหนดให้พื้นที่นั้นเป็นเขตพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม

- มาตรา 44 ในการออกกฎกระทรวงตามมาตรา 43 ให้กำหนดมาตรการคุ้มครองอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างดังต่อไปนี้ไว้ในกฎกระทรวงด้วย

a) กำหนดการใช้ประโยชน์ในที่ดินเพื่อรักษาสภาพธรรมชาติหรือมิให้กระทบกระเทือนต่อระบบนิเวศน์ตามธรรมชาติ หรือคุณค่าของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

b) ห้ามการกระทำหรือกิจกรรมใด ๆ ที่อาจเป็นอันตรายหรือก่อให้เกิดผลกระทบในทางเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศน์ของพื้นที่นั้นจากลักษณะตามธรรมชาติหรือเกิดผลกระทบต่อคุณค่าของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

c) กำหนดประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการของส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือเอกชนที่จะทำการก่อสร้างหรือดำเนินการในพื้นที่นั้นให้มีหน้าที่ต้องเสนอรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม

d) กำหนดวิธีจัดการโดยเฉพาะสำหรับพื้นที่นั้นรวมทั้งการกำหนดขอบเขต หน้าที่ และความรับผิดชอบของส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อประโยชน์ในการร่วมมือและประสานงานให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน เพื่อรักษาสภาพธรรมชาติหรือระบบนิเวศน์ตามธรรมชาติหรือคุณค่าของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในพื้นที่นั้น

e) กำหนดมาตรการคุ้มครองอื่น ๆ ตามที่เห็นสมควรและเหมาะสมแก่สภาพของพื้นที่นั้น

6. ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ. 2546 เป็นกฎหมายที่กำหนดกรอบและโครงสร้างองค์การในการอนุรักษ์เมืองเก่า เช่น การกำหนดนิยามและความหมายของเมืองเก่า การจัดตั้งและขอบเขตการดำเนินงาน ความรับผิดชอบของคณะกรรมการ และการจัดตั้งคณะอนุกรรมการที่เกี่ยวข้องทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น

จากการศึกษาพระราชบัญญัติ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยเล็งเห็นว่ามีส่วนสำคัญ หากนำมาปฏิบัติตามหรือบังคับใช้อย่างเหมาะสม จะสามารถลดความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับหน่วยงานหรือองค์การที่ควบคุมดูแลพื้นที่ เนื่องจาก การที่ประชาชนผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ประวัติศาสตร์กระทำผิดหรือละเมิดกฎหมาย ส่วนหนึ่งเกิดจากความไม่รู้ อีกส่วนหนึ่งรู้แต่หลบเลี่ยง ประชาชนจึงมีสิทธิรับรู้เนื้อหา ข้อมูลในกฎหมาย ข้อบังคับ และรับรู้ถึงสิทธิหน้าที่ในการร่วมอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ในส่วนของหน่วยงานหรือองค์กรผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนา เนื่องจากในขั้นตอนการ

ดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ มักมีปัญหากับผู้ถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินและประชาชนผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ประวัติศาสตร์ ในขั้นแรกควรทำความเข้าใจและขอความร่วมมือจากชาวบ้านในชุมชน เมื่อชาวบ้านไม่ให้ความร่วมมือจึงจำเป็นต้องบังคับใช้กฎหมายเพื่อควบคุมพื้นที่และประชาชนในชุมชน เพื่อให้การอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ทางประวัติศาสตร์มีโอกาสประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น

ประวัติการศึกษา และการทำงาน

ชื่อ – สกุล

นางสาววนาลี ศักดิ์สุริยผดุง

วัน เดือน ปี ที่เกิด

วันที่ 31 เดือนมกราคม พ.ศ. 2524

สถานที่เกิด

จังหวัดนครปฐม

ประวัติการศึกษา

วิทยาศาสตร์บัณฑิต (พืชสวน)

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร
ลาดกระบัง

ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน

อาชีพอิสระ

